

Komu patrí Zem?

METODICKÁ PRÍRUČKA
GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA PRE UČITEĽOV

živica

INŠPIRUJEME K ZMENE

Podakovanie patrí všetkým autorom, ale aj pilotujúcim učiteľom, ktorí aktivity pripomienkovali, študentom, s ktorými sme nové aktivity realizovali, fotografom, ktorí poskytli svoje fotografie, a organizáciám Greenpeace a Klimabündnis Österreich, že láskavo umožnili použitie svojich audiovizuálnych materiálov.

Všetky filmy, fotografie a nahrávky potrebné na realizáciu aktivít v príručke sú zverejnené na **www.zivica.sk/komupatrizem**

Z dôvodu ochrany autorských práv sú materiály dostupné iba pre držiteľov príručky.

Vaše heslo je: **Komupatrizem2019**

KOMU PATRÍ ZEM

METODICKÁ PRÍRUČKA GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA PRE UČITEĽOV

3. doplnené vydanie

© **Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2019**

Rok prvého vydania: 2012

V spolupráci s:

NaZemi – Spoločnosť pro Fairtrade (Česká republika) Humanitas (Slovinsko)

Fair Trade Hellas (Grécko) EIC (Kréta)

Editorky slovenskej verzie: Katarína Hipšová, Zuzana Labašová

Autori:

Adam Čajka, Jaroslav Biolek, Petra Ježeková, Katarína Hipšová, Kristýna Hrubanová, Michala Chatrná, Zuzana Labašová, Eva Malířová, Roman Miesler, Rebecca Murray, Jitka Oláh, Fay Orfanidou, Martina Pavlíčková, Michaela Rychtecká, Rene Suša, Lucia Šepeláková, Martina Štesková, Jakub Tesař

Ilustrácie: Dalibor Krch, Lenka Andová

Grafický dizajn: Jan Augusta

Sadzba: Jana Sadloňová

Jazyková korektúra: Edina Chodilová

Grafická úprava: René Říha

Tlač: ULTRA PRINT, s.r.o.

Náklad: 500 ks

Počet strán: 280

ISBN: 978-80-972962-5-4

Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica

Búdkova cesta 22, 811 04 Bratislava

www.zivica.sk

NaZemi – Spoločnosť pro Fairtrade Kounicova 42, 602 00 Brno, Česká republika www.nazemi.cz

Humanitas – Društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Resljeva ulica 48, 1000 Ljubljana, Slovinsko

www.humanitas.si

Fair Trade Hellas

Veikou 2, Akropoli, 11742 Athens, Grécko

www.fairtrade.gr

Ecological Initiative of Chania

Partheniou Kelaidi 70, 73100, Chania, Grécko

www.ecocrete.gr

Táto príručka prešla jazykovou korektúrou. Publikácia bola vytlačaná na recyklovanom papieri.

SlovakAid

živica
INŠPIRUJEME K ZMENE

Tretie revidované vydanie vzniklo vďaka finančnej podpore SlovakAid v rámci projektu „Súčasná škola v globálnych súvislostiach“ (SAMRS/2018/RV/1/2).

Obsah publikácie spadá plne do zodpovednosti Centra environmentálnej a etickej výchovy Živica a ako taký nemôže byť považovaný za stanovisko Európskej únie a SlovakAid.

Obsah

PREDSLOV	7
ÚVOD	8
GLOBÁLNE VZDELÁVANIE	10
PRINCÍPY A METODICKÁ ŠTRUKTÚRA AKTIVÍT V PRÍRUČKE	12
ČO NÁJDETE V PRÍRUČKE KOMU PATRÍ ZEM	17
PREHĽAD KAPITOL A AKTIVÍT	18
ANOTÁCIE AKTIVÍT	20

AKTIVITY

KAPITOLA 1 KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI NA NIEČO NOVÉ PRIŠLI...

Dva pohľady	25
Komu patrí dažďový prales	33
Detektívi argumentačných faulov	37
Tajný život topánky	42
Krehké cestovateľky	47
Za všetkým hľadaj vodu	55
More plastu	62
Voda a svetový obchod	68
Elektroproblém	74
Pexeso	78

Tematické informačné listy

Odlesňovanie dažďových pralesov	89
Káva – (ne)spravodlivý obchod	95
Kakao – (ne)spravodlivý obchod	97
Pestovanie bavlny a textilný priemysel	99
Ropa	103
Obchod s kvetmi	105
Elektronický odpad	106
Mobily	108
Nadnárodné korporácie a Coca-colonizácia	110
Šitie lôpt	112

KAPITOLA 2 KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI O SEBE PREMÝŠĽALI...

Mikrosvet	115
Šťastie a životné štýly	121
Simpsonovci menia	129
Príbeh Min	135
Čo potrebujeme pre šťastný život?	138

KAPITOLA 3 KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI TÉMU PREŽILI...

Globálna desiata	143
Hra na rybárov	147
Krok vpred!	151
Koráľková hra	158

KAPITOLA 4 KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI ZAKÚSILI INÝ UHOL POHĽADU...

Môj deň	165
Svet ako šachová hra	175
Uhádni, ktorá krajina	183
Pavučina súvislostí	189
Znečistenie vody ako celosvetový problém	191
Mapy a svet	195
Vieme, čo jeme?	199
Vieme, čo pijeme?	203
Viac, alebo menej?	205

KAPITOLA 5 KEĎ CHCETE ŠTUDENTOV INŠPIROVAŤ...

Obchodní partneri	211
Zmena je tu stále	215
Rifle bez piesku	218
Babička Cvrček	223

KAPITOLA 6 AKTIVITY K DOKUMENTÁRNYM FILMOM

Always Coca-Cola	231
100 % bavlna	235

KAPITOLA 7 AKTIVITY K ĽUDOVÝM ROZPRÁVKAM

Truhličky – Dve sestry	239
Za čo sa postavíš – Dve sestry	242
Jedno zrnko ryže	245
Malý človek, veľký svet - Odvážny kolibrík	247
Komu by som dôveroval/a? - Prázdny kvetináč	252
Osoby – Kamenná polievka	255
Bublínky – Kamenná polievka	260
Môj dom – Vždy môže byť horšie	261
Miesto, kde som doma – Vždy môže byť horšie	263
Sedem slepých myšiek	264
ZOZNAM PRÍLOH	266
ZAUJATÝ SLOVNÍČEK	270

Predslov

k 3. prepracovanému vydaniu

Metodickú príručku *Komu patrí Zem* sme s tímom českých, slovinských, gréckych a slovenských autorov prvýkrát písali a vydali v roku 2012. Robili sme tak s presvedčením, že témy zodpovednej spotreby, klčovania dažďových pralesov a lesov, znečisťovania vody či porušovania ľudských práv sa potrebujú dostať k učiteľom, žiakom a študentom, do tried a vyučovacích hodín, pretože sú aktuálne a naliehavé a zmena nášho fungovania vo svete musí nastať čo najskôr.

Pri revízii a aktualizácii príručky som prechádzala všetky aktivity a informácie v nej uvedené a zapracovávala som zmeny, ktoré sa za tých šesť rokov udiali. Žiaľ, takmer všetky témy, ktorých sa príručka týka, sú stále aktuálne a naliehavé. Tretie vydanie príručky je preto stále nutné. Sme o šesť rokov starší, stratili sme ďalšie desiatky miliónov hektárov dažďového pralesa, z oceánov nám nenávratne ubudlo pár percent rybej populácie a pribudli celé ostrovy plastu, novodobé otroctvo, ktoré poháňa náš konzumný životný štýl prekvitá ako nikdy predtým, populizmus je na vzostupe.

Máme však aj nové fenomény, ktoré stav našej planéty reflektujú: bezobalové obchody vyrastajúce ako huby po daždi, školské štrajky a námestia plné mladých ľudí, ktorí vnímajú klimatickú zmenu a jej problémy, mestá, kraje aj celé krajiny vyhlasujúce stav klimatickej núdze.

Tretie, prepracované vydanie metodickej príručky *Komu patrí zem* odzrkadľuje zmeny, ktoré sa za posledných šesť rokov udiali, a ponúka okrem pôvodných aktivít aj:

- aktualizované údaje a novšie dáta
- 7 nových aktivít na aktuálne témy
- 7 ľudových rozprávok z celého sveta, ktoré pre vás a vašich žiakov narozprávala Martina Štesková, učiteľka súkromnej základnej školy na Zaježovej, ktorej zriaďovateľom je CEEV Živica
- novú kapitolu s desiatimi metodikami na prácu s rozprávkami, ktoré u žiakov rozvíjajú dôležité hodnoty pre budúcnosť nášho sveta: skromnosť, čestnosť, vytrvalosť či múdrosť

Za uplynulých 6 rokov prešli našimi kurzami stovky učiteliek a učiteľov, ktorí si vyskúšali aktivity z príručky, aby ich následne priniesli svojim žiakom a študentom. Oceňujeme, že na mnohých školách sa okrem vyučovania globálnych tém realizovali konkrétne opatrenia, napr. v oblasti zodpovednej spotreby. Dopyt zo škôl bol motiváciou pre ďalšie vydanie príručky.

Podakovanie patrí kolegyni Zuzane Dovalovej, za jej mravčiu prácu pri prechádzaní celej príručky a vyhľadávaní aktuálnych informácií ako aj jazykovej škole the Bridge, ktorá nám pomohla s prekladom ľudových rozprávok.

Nové vydanie publikácie by nebolo možné bez finančnej podpory SlovakAid, ktoré stálo aj pri jej zrode v roku 2012. Aktualizovanú publikáciu držíte v rukách vďaka projektu Súčasná škola v globálnych súvislostiach (SAMRS/2018/RV/1/2). Ďakujeme.

Zuzana Labašová, editorka 3. vydania

Úvod

Možno sa to bude zdať zvláštne, ale jedna z najväčších výziev, ktorej svet v súčasnosti čelí, nemá dočinenia s nedostatkom produktov alebo zdrojov, ale s presným opakom – s ich **prebytkom**. Značná väčšina populácie má síce veľké problémy súvisiace s hladom a chudobou, no dôvodom nie je, že by bolo na planéte málo potravín a zdrojov, ale že sú nerovnomerne rozložené. Jednoducho povedané: niektorí máme viac, ako potrebujeme, a tiež sa snažíme určovať a riadiť, kam produkty a zdroje pôjdu.

Iba jedna pätina ľudstva spotrebuje viac ako štyri pätiny svetových zdrojov – my, Slováci, patríme práve k tejto jednej pätine.

Naša nadmieru industrializovaná spoločnosť rieši v súčasnosti iné veci, ako riešila spoločnosť raného kapitalizmu. Na počiatku priemyselnej revolúcie bolo hlavnou výzvou „ako vyrábať viac“ za účelom uspokojenia základných potrieb. Teraz čelí priemyselná spoločnosť skôr výzve „ako viac spotrebovať“. Hlavný rozdiel je v motivácii pre spotrebu a výrobu. Motivácia sa posunula od stimulácie dopytom k stimulácii výrobou. Technický pokrok, ktorý priniesla priemyselná revolúcia, umožnil výrobu tovaru a služieb v takom rozsahu, ktorý nemá v ľudskej histórii obdoby. Zdá sa však, že nesmierny potenciál sériovej výroby sa chytil do vlastnej pasce. Ak chcú firmy zostať na svetovom trhu konkurencieschopné, musia neustále rozširovať výrobu a znižovať svoje náklady. Výrobný vzorec založený na modeli nekonečného rastu je na planéte s konečnými zdrojmi prinajmenšom iracionálny, ak nie priamo šialený. Aby však tento model mohol fungovať, musia sa k podpore a rastu spotreby zavádzať aj stále nové marketingové a reklamné metódy. Aký vplyv majú tieto techniky na našu spotrebu, môžeme ilustrovať na fenoméne v počítačovom priemysle – na iPade. Podľa tlačového prehlásenia firmy Apple, ktorá tento produkt priviedla na trh, bolo v priebehu prvých 80 dní predaných viac ako tri milióny kusov. Milióny ľudí sa rozhodlo pre kúpu výrobku, ktorý predtým nikdy nevideli a bez ktorého by istotne mohli žiť viac-menej rovnako šťastne ako predtým. Samozrejme, nejde o ojedinelý prípad.

Spotreba sa za posledných niekoľko desaťročí postupne stala konzumizmom – spôsobom života v štýle „**nakupujem, teda som**“. Vlastníctvo (často zbytočné) materiálnych statkov sa stalo symbolom postavenia v spoločnosti. Takzvaná „konzumná kultúra“ sa zrodila tam, kde skúsenosť so spotrebou šla nad rámec obyčajného aktu nakupovania alebo používania. Spotreba nabrala významnú psychologickú dimenziu – človek sa snaží získať uspokojenie, potešenie, význam a zmysel života pomocou zaobstarávania materiálnych statkov. Na úrovni vedomostí a poznania zákonitostí fungovania sveta okolo nás sme síce urobili obrovský pokrok, ale pokrok v oblasti poznania zákonitostí fungovania našej vlastnej mysle je stále malý. Práve v tom je veľký problém súčasnej konzumnej spoločnosti, máme prostriedky i schopnosti naplňať aj tie najšialenejšie ľudské túžby, ale nemáme vedomosti ako zaobchádzať so svojou myslou.

V povahe všetkých ľudí je ťažko uchopiteľná **túžba byť šťastný**. Je to hybná sila v celej živej prírode. Prejavuje sa ako okamžitá reakcia na všetko, čo zakúšame. Ide o dve hlavné reakcie – reakcia „K“ (túžba, priťahovanie) a reakcia „OD“ (odpor, odpudzovanie). Na žiadané veci či situácie reagujeme postojom „K“ – ísť čo najbližšie, vybojovať, uchopiť, vlastniť, udržať si. A v prípade vecí nechcených ich odstrkujeme, nechceme, chceme iné, lepšie, teda „OD“. Bohužiaľ, tieto reakcie máme, či sme sytí alebo hladní, bohatí alebo chudobní, spokojní či nešťastní. A tak sa nemôžeme čudovať, že aj najbohatší ľudia majú pocity nešťastia a nedostatku. Tieto reakcie totiž nie je možné nikdy úplne uspokojiť, pretože ich povahou je **NEUSPOKOJIVOSŤ**.

„Nešťastie alebo negativita je choroba celej planéty. To, čo predstavuje znečistenie životného prostredia na vonkajšej úrovni, reprezentuje negativita na vnútornej úrovni. Má ju v sebe každý, nielen človek, ktorý nemá uspokojené základné životné potreby, ale aj ten, čo žije v blahobyte. Ľudia veria, že ich šťastie závisí od vonkajších okolností alebo foriem. Neuvedomujú si, že ide o najnešťastejšie formy vo vesmíre – všetko sa neustále mení. Jediné pravé šťastie k vám nepríde skrz žiadnu formu, majetok, úspech, skrz žiadneho človeka, ani udalosť – skrz ničoho, čo sa deje. Radosť vyžaruje zo sféry neviditeľného Bytia vo vašom vnútri, ktoré je nedotknuté časom a presahuje všetky formy.“

Eckhart Tolle

Ďalej je tu ešte jeden jav, ktorý nás podmieňuje. A tým je **NEVEDOMOSŤ**. Nevedomosť o nás samých, kto sme, kto sú ostatní, kým je naša Zem, ktorú bezodne využívame. Nevedomosť, ktorá nás robí bezohľadnými, slepými, nechceme vidieť hlbšie následky uspokojovania všetkých našich túžob, nechceme vidieť, čo prináša naša agresívna chuť odstraňovať nepríjemné skúsenosti. Táto nevedomosť nám umožňuje životom len tak povrchne kĺzať na vlnách jednotlivých túžob a odporu. Nechceme vedieť, aká je skutočná cena našich činov, chceme byť radšej ako malé deti, ktoré za svoje jednanie nenesú plnú zodpovednosť. Bohužiaľ pre nás, v dnešnom svete má každý náš čin a rozhodnutie dosah na miesta a ľudí, kde by sme to vôbec nečakali. To, čo si dnes kupujeme, ovplyvňuje životy mnohých ľudí po celom svete, a naopak. Oblečenie, ktoré nosíme, pravdepodobne precestovalo viac svetadielov než my. Na začiatku dodávateľského reťazca, ktorý ich k nám dopravil, mohlo byť dieťa zbierajúce bavlnu a nikdy nekončiacia pracovná doba za mizernú (ak vôbec nejakú) mzdu. Navyše konštantná spotreba, výmena počítačov, áut a odevov vždy po niekoľkých rokoch

a ďalšie praktiky, ktoré sa môžu ľuďom na západe zdať normálne, majú za následok zbytočný a nadbytočný luxus v porovnaní s chudobou zvyšku sveta.

Rozvojový program Spojených národov zverejnil šokujúce údaje, na základe ktorých kritizuje, že 80 % svetovej spotreby ide na účet 20 % najbohatších ľudí, zatiaľ čo 20 % najchudobnejších obyvateľov sa na celkovej spotrebe podieľa iba 1,5 %. Paradoxne, väčšina tovaru spotrebovaného bohatými je v dnešnej dobe vyrábaná, ťažená a pestovaná tými najchudobnejšími za neludských podmienok. Medzinárodný obchodný systém, ktorý je dnes dominantný, viedol k nastoleniu nesmiernych nerovností. Umožňuje obrovským korporáciám s mnohomiliardovým majetkom diktovať nízke ceny chudobným pestovateľom na juhu alebo nútiť ľudí, zúfalo hľadajúcich prácu, k neludským pracovným podmienkam za neuveriteľne nízke mzdy. Vedie tiež k tomu, že korporácie získavajú dominantné postavenie na trhu a vyradujú akýchkoľvek miestnych producentov prostredníctvom tzv. „dumpingu“, t.j. uvedením všetkých nadbytočných výrobkov na trh za nižšie než výrobné náklady, za účelom zničenia konkurencie. Situáciu ďalej zhoršujú dotácie, ktoré dostávajú producenti z ekonomicky rozvinutých krajín (napr. v EÚ a USA) pre rôzne poľnohospodárske produkty, čo v konečnom dôsledku znamená, že poľnohospodári v rozvojových krajinách im nemôžu konkurovať.

Ohromná miera spotreby, ktorú sme dosiahli, spôsobuje aj nenávratné ekologické a environmentálne škody, ktoré musia často znášať práve tí najzraniteľnejší členovia spoločnosti.

Našťastie, prirodzenosťou našej mysle nie sú len jej negatívne kvality. Hlboko v nás je aj zmysel pre **prirodzené dobro, spravodlivosť, altruizmus, súcit, lásku a prirodzenú múdrosť**. Vďaka týmto vlastnostiam nemôžeme donekonečna utekať, ani pred tým, aký dopad má náš životný štýl na ostatných ľudí i svet ako celok. Múdrosť a súcit hrajú v celom tom procese prijímania zodpovednosti a uzdravovania rozhodujúcu rolu. Vďaka múdrosti môžeme začať skúmať, či každá túžba po tej či onej novinke nám prinesie viac šťastia, a súcit nám napovie, či cena za naše šťastie nie je prílišná na úkor druhých. Tým sa staneme všímavejšími ku každému svojmu „K“ a „OD“, čo nám dá viac slobody rozhodovať sa.

V tomto zmysle sú uvedomelé a zodpovedné spotrebné rozhodnutia dôležitou súčasťou mozaiky, ale nie celou mozaikou. Nie je možné si jednoducho „zodpovedne vykúpiť“ cestu z nepredvídateľnej prítomnosti. Do toho spadajú aj bojkoty spoločností a kampane za ekologickejšie alebo spoločensky zodpovednejšie výrobky. Došlo síce aj k zavedeniu modelov alternatívneho obchodu, napríklad fair trade, aby bolo názorne ukázané, že je možné obchodovať odlišne – s dôrazom na zlepšenie podmienok pre pestovateľov a ich životné prostredie. Všetky tieto časti mozaiky však neriešia problém od jeho najhlbších koreňov.

Slovami známeho mystika: **Ak chceme zmeniť svet, nemôžeme začínať premenou sveta. To je nesprávna cesta, ktorou ľudstvo kráčalo doposiaľ – zmena spoločenského zriadenia, zmena ekonomickej štruktúry, zmena tohto, zmena tamtoho, ale žiadna zmena individuality. To je dôvod, prečo všetky revolúcie neuspeli. Pretože iba jediná revolúcia môže byť úspešná – revolúcia individuality. Zmeňme seba! Dávajme si stále pozor, aby sme neprispeli ničím k tomu, aby bol svet peklom. A pamätajme, aby sme prispievali niečím, čo z neho urobí raj.**

Preto je práve **vzdelanie** ten prvok mozaiky, ktorý hrá dôležitú úlohu pri akejkoľvek zmene. Kríza súčasného sveta nespočíva len v spotrebe. Pokiaľ by sme problém konzumu redukovali iba na akt spotreby alebo spotrebného správania, zostali by sme obmedzení na veľmi úzku perspektívu pohľadu. Konzum ako spôsob života má hlboké kultúrne, politické a psychologické korene. Je to životný štýl, do ktorého sme sa narodili a do ktorého sa rodia aj dnešné deti. V tejto atmosfére neustále žijeme, a tak nečudo, že mnohorozmerne formuje naše vnímanie skutočnosti. Žijeme vo svete, ktorý sa podobá dedine, kde sme všetci navzájom úzko prepojení. Preto či chceme alebo nie, vzdelávanie naberá globálnu dimenziu a zahŕňa celú spoločnosť. Je potrebné vrhnúť svetlo na motiváciu, ktorá riadi naše správanie, a pokúsiť sa pochopiť, prečo robíme veci tak, ako ich robíme, a ktoré paradigmy a osobné zážitky sú zdrojom našich myšlienok a činov.

Dúfame, že vám príručka **Komu patrí Zem** poskytne pomocnú ruku pri hľadaní, dozrievaní, chápaní a vedení nielen vašich študentov, ale aj vás samotných.

Globálne vzdelávanie

Príručka **Komu patrí Zem**, ktorú ste sa rozhodli používať, rozvíja globálne vzdelávanie (GV). GV môžeme popísať ako celoživotný vzdelávací proces, ktorý prispieva k zmene nášho postoja z egocentrizmu smerom k súcitu a empatii; k pochopeniu súvislostí medzi vlastným životom a životom ľudí na celom svete; uľahčuje porozumenie ekonomických, sociálnych, politických, environmentálnych a kultúrnych procesov, ktoré ovplyvňujú životy ľudí; rozvíja schopnosti a podporuje hodnoty a postoje, ktoré ľuďom umožňujú aktívne sa podieľať na riešení lokálnych i globálnych problémov; smeruje k prijatiu spoluzodpovednosti za vytváranie sveta, kde majú všetci ľudia možnosť žiť dôstojný život podľa svojich predstáv.

„Globálne vzdelávanie chápe učenie a osobnostný rozvoj ako nepretržitú cestu bez určitého konečného bodu, ako otvorenosť k novým informáciám, pohľadom, chápaniu, neustálej zmene, prehodnocovaniu...“

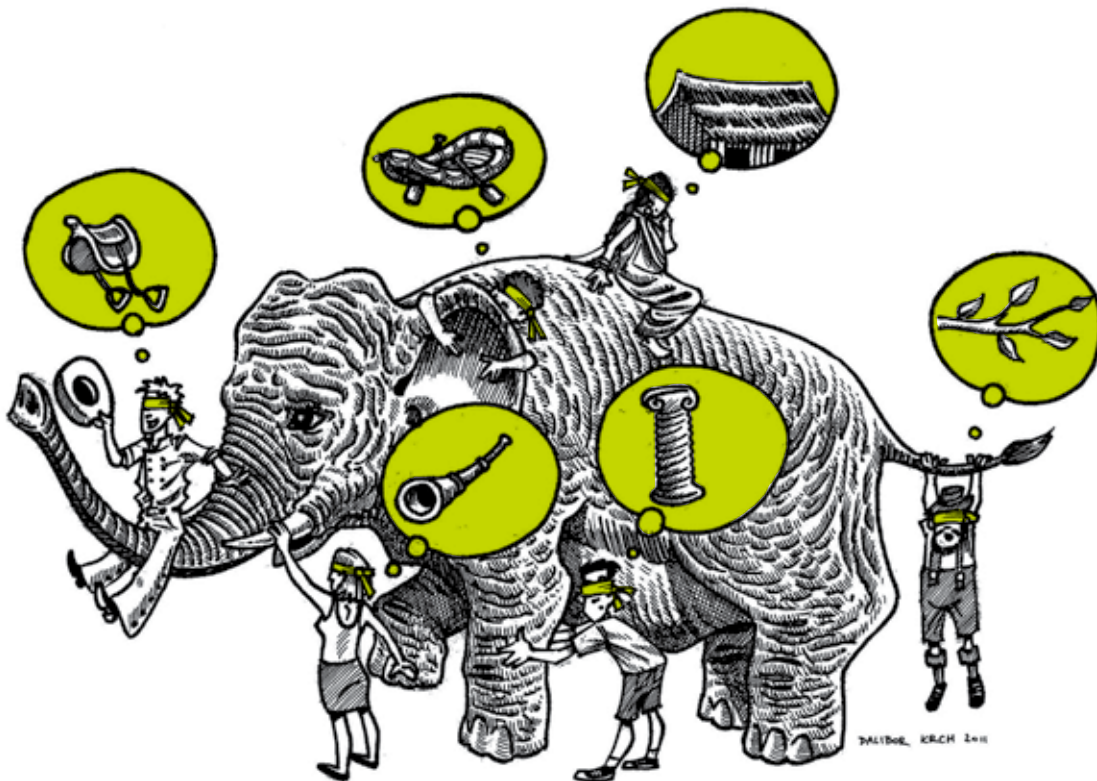
Pike, G. & Selby, D. (1994), Globálna výchova.

Inými slovami, GV chápeme ako učenie o sebe samom, o druhých, o svete, no predovšetkým o vzájomnom prepojení týchto troch prvkov prostredníctvom vzťahov a vnímania. Ide teda o uvedenie si seba samého, svojej vlastnej identity, vlastného kontextu a miest, odkiaľ pochádzame, pochopeniu vzťahov a vzájomných súvislostí s inými ľuďmi a miestami.

GV nie je možné definovať vymenovaním tém, ale môžu nám pomôcť koncepty, ktoré dávajú určitej téme či učivu globálny rozmer, t.j. vzájomná prepojenosť a závislosť, rovnosť a spravodlivosť, udržateľnosť, rozmanitosť, riešenie konfliktov. V štátnom vzdelávacom programe GV korešponduje najmä s predmetmi etická a občianska výchova a tiež s prierezovými tematikami: ide predovšetkým o multikultúrnu výchovu, environmentálnu a mediálnu výchovu, osobnostný a sociálny rozvoj, ochranu života a zdravia.

Skôr, ako vám predstavíme samotný obsah príručky „Komu patrí Zem“, pozývame vás na cestu otázok a úvah, ktoré formovali podobu tejto príručky.

Čo vám napadne pri pohľade na tento obrázok v súvislosti so vzdelávaním?

Už sa vám stalo, že rozhovor s iným človekom vám otvoril úplne iný pohľad na vec, o ktorej ste sa domnievali, že v nej máte jasno? Čo sa stalo potom s vašou pôvodnou predstavou? Ako reagujete, keď sa vaše chápanie reality trochu líši od chápania iného človeka? A keď sa líši veľmi? Stalo sa vám niekedy, že ste pochopili niekoho pohľad až po dlhšej dobe? Čo vám k tomu dopomohlo?

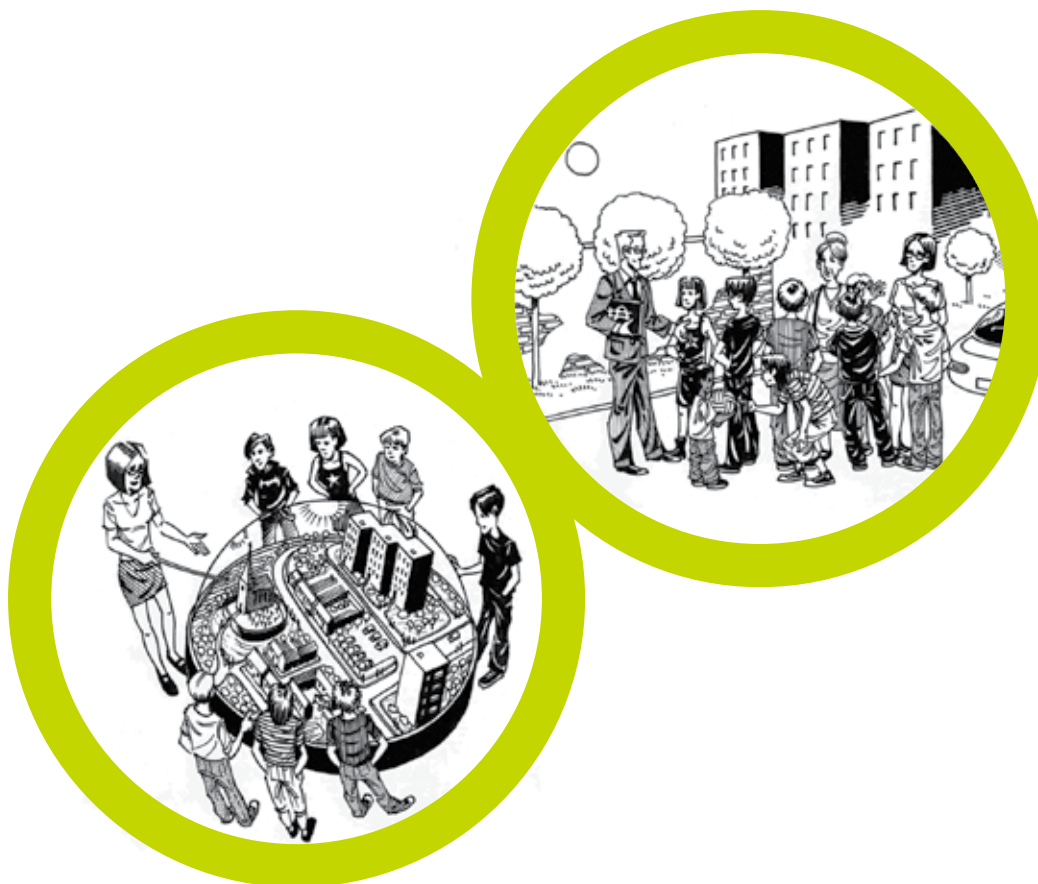
Slon na obrázku predstavuje komplexnú neuchopiteľnú realitu. My ľudia sme ako tí ľudkovia, ktorí sa snažia spoznať a pochopiť slona rôznymi spôsobmi. Nikto z nás však nedokáže uchopiť a pochopiť celého slona naraz kvôli šatke na očiach. Zrak zastretý šatkou symbolizuje to, že každý z nás má len čiastočný obmedzený pohľad na skutočnosť. Chápanie každého z nás je zúžené len na malý výsek reality a je dané miestom, kde stojíme a z ktorého si túto malú časť reality ohmatávame. Šatku na našich očiach vytvára naše poznanie, naše vedomosti a skúsenosti formované rodinou, výchovou, náboženstvom, historickým, spoločenským a kultúrnym kontextom, našim pohľadom, národnosťou a pod.

Zdá sa, že najjednoduchšie by bolo uchopiť väčšiu časť slona, väčšiu časť reality tak, že si odviažeme šatku a uvidíme veci také, aké sú. Toto je však veľmi ťažké, pretože najprv musíme pochopiť, že máme na očiach šatku, a potom uvidieť, čo je vlastne tou šatkou, ktorá nás robí slepými. To dokážeme len spoločne vo vzájomnej interakcii s druhými ľuďmi. Preto sa vzájomne vo svojej individuálnej nedostatočnosti potrebujeme. Trvá to niekedy roky, kým dosiahneme stupeň odvahy a múdrosti a sme schopní si dať šatku dole z očí.

Prijať toto vedomie je tiež jedným z cieľov globálneho vzdelávania, pretože to umožňuje nám i našim študentom rozvíjať spoluprácu s ostatnými ľuďmi – akokoľvek odlišní sa nám zdajú – a potenciál konfliktu našej rozdielnosti pretvoriť na otvorenosť a vzájomné obohatenie.

Aktivity v kapitole **Keď chcete, aby sa študenti nad sebou zamysleli...** sú zamerané na sebareflexiu, uvedomenie si svojich konceptov, vlastného vnímania, svojich uhlov pohľadu a ich pôvodu. Väčšina aktivít podporuje skupinovú prácu a okrem rozvoja dôležitých kooperatívnych zručností ponúka študentom aj rôzne perspektívy a skúsenosť priamo v triede, čím sa študenti pripravujú na to, aby túto skúsenosť mohli použiť aj v kontakte s ľuďmi z úplne odlišného prostredia, poprípade z inej časti sveta, keď bude rozdielnosť ich pohľadov väčšia.

Ako chápete túto dvojicu obrázkov, keď prezradíme, že ide o prepojenie vzdelávania so životom študentov?

Stalo sa vám, že ste si ako študenti kládli otázky: Prečo by ma to malo zaujímať? Načo mi to v živote bude? A stalo sa vám, že až neskôr ste si povedali: Prečo som si už v škole nevšimol, že je to také zaujímavé? Čo to spôsobilo?

„Ako málo učíme žiakov vecí, ktoré sa týkajú skutočného života,“ napísala nám jedna pani učiteľka o tom, čo nové si uvedomila pri skúšobnej realizácii aktivity pre túto príručku. Obrázok s kupolou odráža spôsob vzdelávania formou pasívneho nalievania vedomostí do hlavy žiaka. Realita, o ktorej sa študenti od učiteľa dozvedajú, je statická, bez života, oddelená od mimoškolskej skúsenosti.

V tejto príručke sme sa snažili štruktúrou a povahou aktivít odhodíť zaprášený poklop vitríny, ktorý robí predmet učenia šedým a nezáživým, a prepojiť učenie viac so skúsenosťou a potrebami študentov. Obrázok bez kupoly chce poukázať na to, že „učiť sa“ sa stáva súčasťou objektu učenia v súlade s poňatím GV ako učenia o sebe, druhých a o svete. Aj udalosti v Bolívii sa tak môžu stať inšpirujúcou paralelou k našej skúsenosti (aktivity **Babička Cvrček**), ak vstúpime do pomyselnéj otvorenej komunikácie s ich aktérmi. Ako to má chlapec z ulice, babička či podnikateľ? V čom sme si podobní, čím sa líšime, ako sa ovplyvňujeme? Čomu sa z ich životov a udalostí môžeme naučiť?

Preto sa v diskusiách nad globálnymi témami snažíme zameriavať na príčinné súvislosti, na hľadanie paralel pre našu skúsenosť a na náš vzájomný vplyv a s ním spojenú možnosť vedome meniť situácie.

Princípy a metodická štruktúra aktivít v príručke

Aktivity v príručke Komu patrí Zem majú dve základné metodické štruktúry:

- 1. Aktivity podľa výučbového modelu E – U – R : evokácia – uvedomenie si významu – reflexia, ktorý vznikol v rámci programu čítaním a písaním ku kritickému mysleniu**
- 2. Aktivity formou zážitkových hier (učenia zážitkom)**

1. UČENIE FORMOU VÝUČBOVÉHO MODELU E – U – R : EVOKÁCIA – UVEDOMENIE SI VÝZNAMU – REFLEXIA

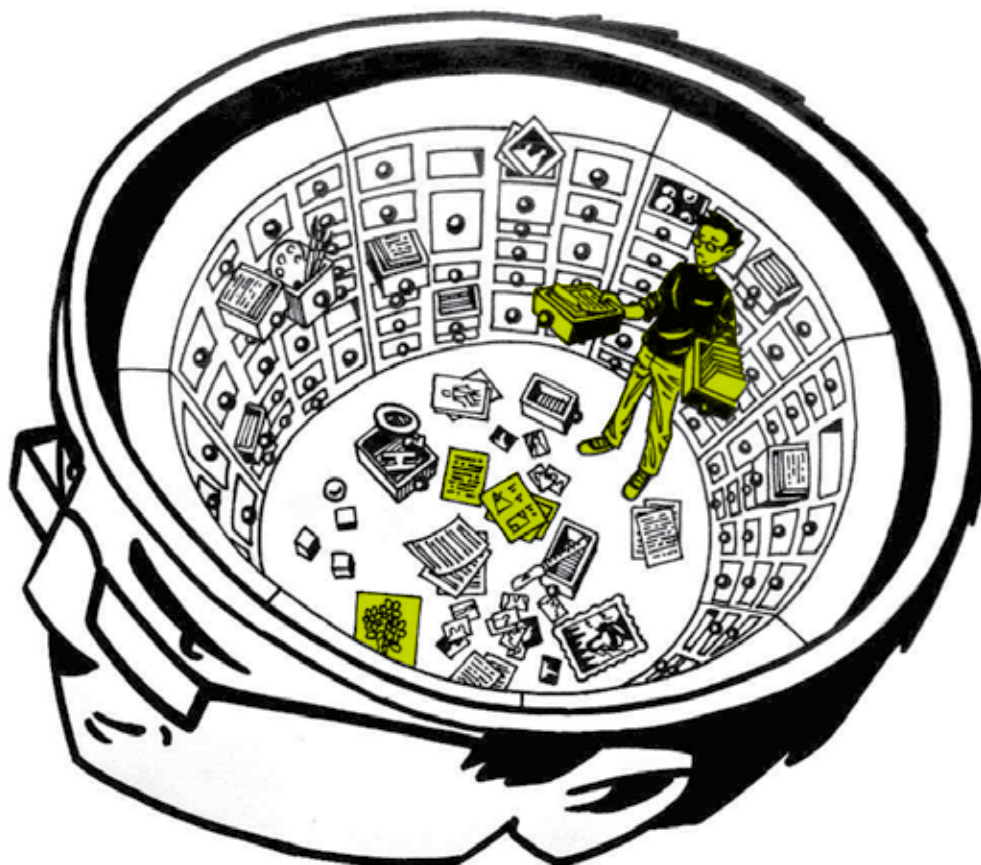
Model vychádza z konštruktivistického pedagogiky, ktorá využíva psychologické výskumy učenia a fungovania mozgu. Myseľ človeka nie je prázdna nádoba, do ktorej učiteľ nalieva vedomosti. Človek si na základe svojich skúseností, zážitkov a vedomostí vytvára v hlave systém, ktorý prehodnocuje a dopĺňa priebežne s tým, ako sa stále stretáva s novými vnemami. Ku každej novej veci nájde zo svojej skúsenosti niečo, s čím si ju spojí. Študent má v učebnom procese ústredné postavenie. Je jeho aktívny účastník, ktorý hľadá nielen odpovede, ale aj formuluje otázky. Tomuto procesu sa snažíme byť nápomocní voľbou tém alebo otázok, ktoré majú potenciál byť relevantné pre život študentov.

Pri jednotlivých aktivitách nájdete grafické označenie jednotlivých fáz.

Čo sa presne deje v jednotlivých fázach?

Evokácia

Všetci si počas svojho života zbierame batôžtek vedomostí, skúseností, dojmov, asociácií. Cieľom fázy evokácie je, aby študent preskúmal svoje zásuvky, ktoré si v hlave vytvoril, a zistil, čo v nich má k danej téme uložené a aké pochybnosti a otázky sa mu vynárajú. Dobrému priebehu evokácie napomáha bezpečná atmosféra v triede, pri ktorej je prijímané všetko, čo študentom napadne. Navyše, pri skupinovej práci sa študenti vzájomne inšpirujú. Ukážkou evokačnej metódy je napríklad brainstorming. Evokácia je teda akási inventúra, pri ktorej si študent formuluje otázky na medzery, ktoré pri inventúre objaví. Dobrá evokácia plní aj funkciu motivácie pre ďalšie učenie.

- Aká je moja vlastná skúsenosť?
- Čo sa mi vybavuje, asociuje?
- Čo si myslím?
- Čo viem, čo mi napadá?
- Na aké otázky by som rád/a získal/a odpoveď?

Uvedomenie si významu (nové významy)

V tejto fáze pracuje študent s informáciami, ktoré dostal zvonka, väčšinou od učiteľa. Môže to byť formou textu, výkladu, filmu, pracovných listov, hry a pod. S novými informáciami pracujú študenti kriticky, to znamená, že bez ohľadu na svoj celkový postoj k predkladanému skúmajú dôveryhodnosť informácií a logiku myšlienok. To sa darí najlepšie v dialógu so spolužiakmi, pretože každý prináša trochu iný uhol pohľadu, čím si vzájomne umožňujú skúmať predkladané materiály z viacerých strán. Študenti pomenúvajú veci, s ktorými súhlasia, a zdôvodňujú si svoje hodnotenie. Súčasne si všímajú tvrdenia, ktoré vzbudzujú pochybnosti či nedôveru a premýšľajú, prečo to tak je. Formulujú otázky, ktoré v súvislosti s tým vznikajú. Týmto spôsobom sú schopní poučiť sa aj z textu, s ktorým zásadne nesúhlasia, a naopak, vidia nedopovedané veci či protichodné myšlienky v texte, s ktorým sa stotožňujú. V tejto fáze môžeme využiť ľubovoľný zdroj názorov a informácií. Týmto procesom sa najlepšie darí v spolupráci s ostatnými.

- ☑ Študenti hľadajú odpovede na otázky.
- ☑ Kriticky skúmajú predložené myšlienky a informácie – pochybujú, overujú, vyvracajú, pýtajú sa.
- ☑ Radia sa, spolupracujú so spolužiakmi.
- ☑ Zvažujú iné uhly pohľadov. Zažívajú skúsenosť.

Reflexia

Bez reflexie by celý postup nemal zmysel, pretože v reflexii sa študent vracia k svojim predstavám a myšlienkovým štruktúram, porovnáva a prepája staré informácie a dojmy zo svojich „šuplíkov“ s novými. Na základe tohto porovnávania potom pretvára doterajšiu štruktúru svojho poznania. Je to celoživotný proces, v ktorom neustále prestavujeme svoje skúsenosti a predstavy.

Pokiaľ sa objaví niečo, čo nám do doterajšieho systému nezapadá, stojíme pred rozhodnutím: buď túto inakosť odhodiť, alebo otvoriť svoje zásuvky a škatuľky, rozobrať ich a prestavať na nové. To so sebou prináša veľkú mieru neistoty, pokiaľ sú naše striktné názory či presvedčenia otrásené od svojich základov. Ochota prestavovať škatuľky je mierou otvorenosti našej mysle. Ako pedagógovia môžeme študentom v tejto fáze pomôcť vytvorením bezpečného priestoru, kde ich nepresvedčame o tom, čo si majú myslieť a čo cítiť, a týmto spôsobom pracujeme so študentmi dlhodobo.

- ☑ Spájajú a porovnávajú staré s novým.
- ☑ Formulujú znenie vlastných myšlienok a názorov.
- ☑ Aplikujú nové porozumenie.
- ☑ Počúvajú ostatných a porovnávajú svoje myšlienky s chápaním ostatných. Formulujú ďalšie otázky.
- ☑ Delia sa o svoje pocity.
- ☑ Ujasňujú si ďalší postup učenia.

2. UČENIE ZÁŽITKOM

Najmä aktivity z kapitoly ***Ked' chcete, aby si to študenti zažili...***, ktoré stavajú na zážitkoch študentov prostredníctvom simulácií a hier, sledujú postup Kolbovho cyklu charakteristického pre zážitkovú pedagogiku. Hlavným zdrojom informácií zážitkových a osobnostne zameraných aktivít je vlastný zážitok, ktorý študenti získavajú formou hry. Pokiaľ potrebujeme, aby sa študenti vžili do svojich rolí, môžeme začať motiváciou (napr. v aktivite ***Krok vpred!***). Neformulujeme tu však otázky a väčšinou neprezrádzame tému, ako to robíme v evokácii pri aktivitách so štruktúrou E – U – R. Niekedy je dobré nezačínať žiadnou evokáciou, aby študenti konali spontánne a neboli ovplyvnení tým, čo im naznačíme (napr. v aktivite ***Hra na rybárov, Koráľková hra***). Hlavné jadro aktivity tvorí herná časť, kde si študenti prostredníctvom simulácie skutočnosti, vlastným zážitkom ohmatávajú tému a dosahujú zámer aktivity. Po skončení tejto časti je však veľmi dôležitá reflexia, ktorú nemôžeme vynechať alebo podceňovať, pretože aktivita by stratila svoj zmysel a nenaplnila by svoj zámer. Typ reflexie, ktorý robíme pri zážitkových hrách, sa charakterom líši od reflexie v E – U – R štruktúre. Dotýka sa skôr pripomenutia priebehu skúsenosti počas hry, pretože to je najhlavnejší materiál, z ktorého sa učíme. Reflexia v zážitkových hrách väčšinou vyžaduje vedenie/usmerňovanie učiteľom, ktorý kladie študentom otázky. V popise aktivít sme formulovali kľúčové otázky, ktoré sledujú tento postup:

- **Dojmy** – otvorené otázky, ktorých cieľom je, aby účastníci ventilovali svoje pocity
- **Popis udalostí** – otázky zamerané na to, čo sa presne udialo, čím boli pocity spôsobené, ako skupina postupovala a prečo
- **Zovšeobecnenie** – otázky, ktoré pomáhajú interpretovať a zovšeobecniť, čo sa stalo, smerujú k hľadaniu paralel s realitou
- **Aplikácia** – v aktivitách ide o otázky, ktoré vedú k formulácii toho, čo si účastníci môžu odniesť do života

Samozrejme, otázky navrhnuté v metodike aktivít je možné meniť podľa potrieb učiteľa. Pre tento účel uvádzame niekoľko odporúčaní:

- **Začínajme zo široka a postupne svoj „záber“ zužujme.**
- **Používajme slová „čo“, „kedy“, „kde“, „kto“, „z akého dôvodu (asi)“, „ako často“, „v akej miere“ a pod.**
- **Reagujme na to, čo skupina cíti ako dôležité (problém v skupine má vždy prednosť!)**
- **Dôsledne vyvažujme medzi tým, o čom by chcela hovoriť skupina, a tým, o čom by sme chceli hovoriť my sami. Otázky vzťahujme k cieľom.**

Stáva sa, že aktivita prinesie študentom veľa nových informácií a pohľadov, ktoré otrasú ich presvedčeniami a názormi, čo im do istej miery dávali pocit bezpečia. Vtedy sa môže stať, že študent zneistie. Môže sa to prejavovať rôznymi spôsobmi: študent reaguje podráždene a všetko odmieta; pociťuje zmätok, ale necháva si ho pre seba; zdá sa mu, že nové informácie sú neznesiteľné, a nevie, ako s nimi naložiť; informácie študentovi otvoria oči do iných dimenzií a pociťujú silnú potrebu niečo vykonať; študent prejavuje apatiu, je mu to jedno atď. Pamätajme, že akákoľvek reakcia je dobrá reakcia. Je súčasťou procesu a nemali by sme v žiadnom prípade sklznúť k moralizovaniu, presvedčaniu študentov o tom, čo by mali cítiť. Naše prijatie čohokoľvek, čo v študentoch počas aktivity vyvstane, im pomáha pociťovať bezpečný priestor pre ich vlastné tempo narábania s novými informáciami a skúsenosťami, pre zaujatie vlastného postoja. Je preto nevyhnutné, aby bol tento proces postupný a plynulý, aby sa aktivity, ktoré vám ponúkame v rámci príručky, nestali len nástrojom jednorazového informačného „prepadu“, ale aby ste postupovali vo svojej práci čo najviac systematicky a dlhodobo.

Čo nájdete v príručke Komu patrí Zem

Jedna z ústredných tém príručky je prepojenie nášho konzumného životného štýlu a obchodného systému s tým, čo sa vo svete deje. Materiálna ekonomika je totiž zrozumiteľným zobrazením vzájomnej previazanosti a závislosti ľudí na celom svete. Predmety a potraviny, ktoré sú fyzické, cestujú, sú predmetom obchodu, ktorý bol v celej histórii ľudstva príčinou objavov a motorom globalizácie.

Technické inštrukcie k aktivitám

Ciel:	študenti vidia rôzne situácie z dvoch perspektív: keď im je ukázaná časť fotografie bez podstatných súvislostí a celá aj so súvislosťami dokresľujúcimi konkrétnu situáciu.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, geografia
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet študentov:	2+
Priestor:	trieda
Pomôcky:	2 série fotiek: každá obsahuje 3 fotky so súvislosťami aj bez nich (Príloha 1) informácie k fotkám a tabuľku na zapisovanie tipov (Príloha 2) prezentácia / video dokument (Príloha 3) počítač s dataprojektorom
Poznámka:	<i>Táto aktivita môže nadviazať na aktivitu Babička Cvrček.</i>
Príprava:	Vopred si pripravte 2 zložky, ktoré budú obsahovať 3 úplné, 3 neúplné fotky a informácie k fotkám a tabuľku na zapisovanie tipov.

1. Uvádžame **konkrétne ciele** aktivity (aktivitu si môžete prispôbiť aj svojim cieľom).
2. Odporúčame vám **predmety**, v rámci ktorých je ideálne aktivitu zrealizovať (samozrejme, že ju môžete použiť aj v rámci iných predmetov, prípadne mimoškolských aktivít, keď sa vám bude zdať vhodná).
3. Snažili sme sa nastaviť **časové trvanie** aktivity tak, aby sa dala ľahko zrealizovať v rámci jednej vyučovacej hodiny. Chceme však zdôrazniť, že vždy je lepšie pre akúkoľvek aktivitu vyčleniť viac času, nakoľko je možné venovať väčší priestor pre reflexiu a diskusiu, ktoré sú pri každej aktivite veľmi dôležité.
4. Uvádžame orientačný **vek** študentov, pre ktorý bola aktivita nastavená (prax však ukazuje, že je možné akúkoľvek aktivitu po príslušnej úprave použiť aj pri inej vekovej kategórii, prípadne sa inšpirovať aktivitou a pripraviť vlastný plán hodiny).
5. Odporúčame **počet študentov**, nakoľko nie je možné všetky aktivity uskutočniť s ľubovoľným počtom študentov.
6. Uvádžame **pomôcky**: ikona webu pri prílohách upozorňuje, že je nutné ich vytlačiť alebo stiahnuť z webstránky – tento symbol nájdete pri prílohách, ktoré sa nachádzajú na webstránke príručky www.zivica.sk/komupatrizem. Tieto prílohy máte aj v náhľadoch na konci aktivity. Prílohy, ktoré nemajú danú ikonu sú určené na kopírovanie, prípadne prepísanie rukou. Tiež ich nájdete na konci aktivity.
7. Uvádžame najvhodnejší **priestor** pre realizáciu aktivity.
8. Ak je uvedená **poznámka**, chceme upozorniť na možnosti použitia aktivity, napr. ich vzájomnej previazanosti, alebo na možnosti použitia jazykovej verzie.
9. Uľahčujeme vám **prípravu**, ktorá popisuje proces pred začiatkom aktivity.
10. **Vodiace čiary** po stranách popisu aktivity upozorňujú na jej štruktúru (evokácia, nové významy, reflexia).
11. **Tipy** v závere aktivity popisujú varianty pre vedenie alebo ponúkajú praxou osvedčené postupy.

Symboly

Jednotlivé aktivity v príručke sú označené symbolmi tematických okruhov, ktorými sa zaoberajú:

o ľuďoch, ktorí vyrábajú alebo obchodujú s tovarom, o súvislostiach a dosahoch systému výroby a obchodu na sociálne a pracovné podmienky, a to najmä v producentných krajinách

o vplyve systému výroby a obchodu na životné prostredie

o procesoch výroby konkrétnych produktov (napr. kvetov, mobilov atď.) a ich negatívnych dopadoch

o ekonomickom systéme a jeho nástrojoch (napr. nadnárodné spoločnosti, reklama atď.)

o nás samých, našom vnímaní seba, druhých a Zeme, čím sme ovplyvňovaní, ako sa formujú naše koncepty, názory a predstavy, čo ovplyvňuje naše nakupovanie, čím sú tvorené naše túžby, prania a ako môžeme veci a situácie meniť

V príručke nájdete pri jednotlivých aktivitách už len symboly tematických okruhov, ktorými sa zaoberajú. Jednotlivé symboly nájdete vždy v úvode (hore nad názvom aktivity).

Prehľad kapitol a aktivít

Aktivity sú členené do nasledujúcich kapitol podľa charakteru cieľov, ktoré môžete so študentmi dosiahnuť:

1. KAPITOLA

Keď chcete, aby študenti na niečo nové prišli...

Aktivity v tejto kapitole podporujú myslenie v súvislostiach, mohli by sme tiež povedať, že podporujú myslenie do hĺbky. Pracujú s informáciami o prekvapivých dôsledkoch našej činnosti a umožňujú študentom pochopiť vzájomnú závislosť javov a ľudí vo svete. Zámerom je motivovať ľudí, aby si zvykli kľásť otázky: S čím je to spojené? Aké to má dôsledky?

V závere tejto kapitoly vám poskytujeme rozsiahly zdroj informácií týkajúcich sa tém jednotlivých produktov a surovín a ich prepojenia so špecifickými environmentálnymi, sociálnymi a ekonomickými problémami vo svete.

Patria sem tieto aktivity: ***Dva pohľady; Komu patrí dažďový prales; Tajný život topánky; Detektívi argumentačných faulov; Krehké cestovateľky; Za všetkým hľadaj vodu; More plastu; Voda a svetový obchod; Elektroproblém; Pexeso***

2. KAPITOLA

Keď chcete, aby študenti o sebe premýšľali...

Aktivity v tejto kapitole vytvárajú priestor pre študentov, aby obrátili pozornosť do seba. Pomáhajú hľadať odpovede na to, čo formuje, podmieňuje a ovplyvňuje naše vnímanie a prežívanie, a zároveň podporujú otvorenosť a úprimnosť nielen k sebe samým, ale aj k ostatným okolo nás, chuť vidieť vlastné koncepty, stereotypy a predsudky. Študenti si v týchto aktivitách častejšie kladú otázky: Ako to mám ja? Prečo si to myslím? Co ma ovplyvňuje?

Patria sem tieto aktivity: ***Mikrosvet; Šťastie a životné štýly; Simpsonovci menia; Príbeh Min; Čo potrebujeme pre šťastný život?***

3. KAPITOLA

Keď chcete, aby študenti tému prežili...

V tejto kapitole nájdete aktivity, ktoré formou hry vyvolávajú u účastníkov pocity a zážitky uľahčujúce pochopenie niektorých javov. Niektoré aktivity prostredníctvom rolí rozvíjajú schopnosti empatie a schopnosť predstaviť si situáciu iných ľudí.

Patria sem tieto aktivity: **Globálna desiata; Hra na rybárov; Krok vpred!; Koráľková hra**

4. KAPITOLA

Keď chcete, aby študenti zakúsili iný uhol pohľadu...

Táto kapitola ponúka príležitosti pozrieť sa na tému z viacerých uhlov alebo z uhlu, ktorý je neobvyklý. Zároveň vyzýva ku kladeniu otázok, ktoré nám predtým nenapadli. Vyzýva aj ku skúmaniu toho, čo náš pohľad ovplyvnilo. Kapitola je zameraná na hľadanie rôznych perspektív v dialógu so spolužiakmi a hlasmi ľudí z odlišného prostredia.

Patria sem tieto aktivity: **Môj deň; Svet ako šachová hra; Uhádni, ktorá krajina; Pavučina súvislostí; Znečistenie vody ako celosvetový problém; Mapy a svet; Vieme, čo jeme?; Vieme, čo pijeme?; Viac, alebo menej?**

5. KAPITOLA

Keď chcete študentov inšpirovať...

Poznávanie a uvedomovanie si problémov a komplexnosti sveta by mohlo viesť k stavu globálnej depresie a k apatii, no poznáme aj povzbudivé prípady spolupráce a úspešného úsilia ľudí meniť veci k lepšiemu, či už vo svojom okolí alebo vo svete. Takéto dobré správy sú inšpiráciou pre hľadanie priestoru vlastného vplyvu a možnosti zmeny stavu vecí, ktoré považujeme za nesprávne voči ľuďom i prírode.

Patria sem tieto aktivity: **Obchodní partneri; Zmena je tu stále; Rifle bez piesku; Babička Cvrček**

6. KAPITOLA

Aktivity k dokumentárnym filmom

V tejto kapitole nájdete pracovné listy k niektorým dokumentárnym filmom obsiahnutým na stránke príručky . Dokumentárne filmy nadväzujú alebo dopĺňajú aj niektoré z aktivít v ostatných kapitolách.

Patria sem tieto aktivity: **Always Coca-Cola; 100 % bavlna**

7. KAPITOLA

Aktivity k ľudovým rozprávkam

V tejto kapitole nájdete metodiku k ľudovým rozprávkam, ktoré sa nachádzajú na stránke príručky. Rozprávky, ktoré sme do príručky vybrali, nesú v sebe odkaz a hodnoty, ktoré by globálne vzdelávanie malo v ľuďoch pestovať: láskavosť, spolupatričnosť, česťnosť, skromnosť.

Patria sem tieto aktivity: **Zrnko ryže, Malý človek – veľký svet, Truhličky – Dve sestry, Za čo sa postavíš – Dve sestry, Komu dôverovať, Osoby – Kamenná polievka, Bublínky – Kamenná polievka, Môj dom – Vždy môže byť horšie, Miesto, kde som doma – Vždy môže byť horšie, Sedem slepých myšiek**

Anotácie aktivít

1. KAPITOLA

KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI NA NIEČO NOVÉ PRIŠLI...

- Dva pohľady**
 Študenti vidia rôzne životné situácie ľudí z iných častí sveta, ktorí sú ovplyvnení našim spotrebiteľským správaním, a to z dvoch perspektív: keď im je ukázaná časť fotografie bez podstatných súvislostí a keď im je ukázaná celá fotografia aj so súvislosťami dokresľujúcimi konkrétnu situáciu. Zamýšľajú sa tiež nad možnosťami zmeny v oblasti spotreby, ktoré by napomohli zmierniť problémy.
- Komu patrí dažďový prales**
 Študenti spolu vyskladajú jednotlivé kúsky informácií o spojitosti medzi ničením dažďových pralesov a našej spotreby.
- Detektívi argumentačných faulov**
 Študenti sa oboznámia s najbežnejšími chybami v argumentácii a identifikujú ich v reálnych aj imaginárnych výrokoch a konverzáciách.
- Tajný život topánky**
 Aké je pozadie výroby topánok? Aktivita sa pozerá na celý životný cyklus topánok a ľudí, ktorí doň vstupujú. Zaoberá sa nadspotrebou aj ťažkými pracovnými podmienkami robotníkov.
- Krehké cestovateľky**
 Študenti v tejto aktivite identifikujú dosahy obchodu s kvetmi na ľudí a životné prostredie v krajinách, kde sa pestujú, vyjadria svoje stanovisko k tejto problematike a navrhnu alternatívy.
- Za všetkým hľadaj vodu**
 Študenti zisťujú, na výrobu ktorých vecí je potrebná voda. Prídu na to, že vlastne na všetko, záleží len na tom, koľko vody sa v rôznych výrobkoch skrýva, zistia, aké možnosti konceptu virtuálnej vody ponúka.
- More plastu**
 Študenti skúmajú o plastovom odpade vo svete, navrhujú riešenia problému plastového odpadu v moriach, uvažujú, čo s tým môžu sami urobiť, a porovnávajú účinnosť navrhnutých riešení.
- Voda a svetový obchod**
 Študenti majú možnosť zažiť si naše prepojenie zo zvyškom sveta v jednom z najdôležitejších zdrojov prírody, vo vode. Čo je to virtuálna voda a ako súvisí so svetovým obchodom?
- Elektroproblém**
 V tejto aktivite môžu študenti nahliadnuť na spotrebnú elektroniku nielen z pohľadu reklamy a obchodu, ale aj z pohľadu detí a dospelých v krajinách globálneho juhu, ktorí v ťažkých podmienkach ťažia kovy potrebné na jej výrobu. Tiež sa pozrú na možnosti recyklácie vyradenej elektroniky.
- Pexeso**
 Študenti vidia a analyzujú mnohé súvislosti medzi našou spotrebou rôznych produktov v každodennom živote a špecifickými sociálnymi, ekonomickými a environmentálnymi problémami v rozvojových krajinách.

2. KAPITOLA

KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI O SEBE PREMÝŠĽALI...

- Mikrosvet**
 Študenti sa zamyslia nad faktormi, ktoré nás ovplyvňujú a formujú od nášho narodenia a počas celého života. Chápu svet ako zložitý, mnohovýrovňový a komplexný systém, kde všetko so všetkým súvisí, čo ich viac otvára pre hlbšie vnímanie seba a druhých.
- Šťastie a životné štýly**
 Študenti sa zamyslia nad tým, čo pre nich znamená šťastie, aké sú ich túžby, potreby a vlastný spôsob dosahovania šťastia. Zvažujú rôzne koncepty šťastia z rozličných perspektív rôznych životných štýlov. Prostredníctvom živej diskusie sa učia ako argumentovať, ako vyjadriť svoje názory, ako byť otvorený pre iné pohľady, ako zmeniť zabehané koncepty a otvoriť sa novému vnímaniu.
- Simpsonovci menia**
 Študenti sa pomocou krátkeho video dokumentu zo série známych rozprávkových hrdinov Simpsonovcov zamýšľajú nad problémom nelegálnych tovární (tzv. sweatshop) a zlých pracovných podmienok v rozvojových krajinách. Tiež uvažujú nad tým, čo ovplyvňuje ich vôľu veci meniť. Následne diskutujú o aktívnom prístupe k riešeniu problémov a vlastnej možnosti cielene veci meniť.

- **Príbeh Min**
Ilustrovaný reálny príbeh čínskej dievčiny Min slúži ako základ pre diskusiu so študentmi o životných rozhodnutiach. Študenti diskutujú nad situáciami, s ktorými sa Min stretáva na svojej ceste z vidieku do továrne na textil.
- **Čo potrebujeme pre šťastný život?**
Prostredníctvom reálnych detí a fotografií ich detských izieb sa zamýšľame nad tým, čo je šťastie a nakoľko je podmienené materiálnym zabezpečením. Čo nás robí šťastnými?

3. KAPITOLA

KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI TÉMU PREŽILI...

- **Globálna desiata**
Aké sú rozdiely medzi životným štýlom a bohatstvom v rôznych krajinách sveta? Aké veľké sú tieto rozdiely? Študenti majú možnosť priamym zážitkom pocítiť spolupatričnosť ku komunite, ktorá stráda.
- **Hra na rybárov**
Študenti si reálne zažijú dôsledky nadmernej spotreby. Hra poskytuje priestor na vyjasnenie si vhodného prístupu, ktorý by prispieval k trvalo udržateľnému životu.
- **Krok vpred!**
Študenti majú možnosť zažiť v úlohách detí z rôznych častí sveta, ako rôzne situácie rodín ovplyvňujú to, či deti musia alebo nemusia pracovať. Ako to ovplyvňuje ich život? Vďaka rozmanitosti rolí môžu študenti reflektovať, že spokojnosť je subjektívna a zároveň hľadať hranicu, kedy je práca prínosom a kedy už je za hranicou práv detí na dôstojný život.
- **Koráľková hra**
Študenti si na vlastnej koži zažijú nerovnomerné rozloženie bohatstva na svete. Aktivita predstavuje pre študentov výzvu ako vytvoriť rovnováhu medzi osobnými prániami a potrebami iných.

4. KAPITOLA

KEĎ CHCETE, ABY ŠTUDENTI ZAKÚSILI INÝ UHOL POHĽADU...

- **Môj deň**
Stačia nám logá výrobkov, ktorých sa človek dotkol počas jedného dňa, aby sme boli schopní uhádnuť, čo celý deň robil? O niečo ťažšie však bude priradiť logá k firmám, ktoré ich vlastnia. A kto vlastní nadnárodné korporácie? Študenti porozumejú niektorým marketingovým stratégiám používania značky a zamýšľajú sa nad tým, ako ich ovplyvňujú nadnárodné spoločnosti. Precvičujú si slovnú zásobu na tému každodennej činnosti.
- **Svet ako šachová hra**
Študenti nahliadnu do minulosti a analyzujú dôsledky kolonializmu. Spoločne odhaľujú jednotlivé nánosy sociálnych, ekonomických, environmentálnych, duchovných a psychologických vplyvov, ktoré zanechali kolonizátori v kolonizovaných oblastiach.
- **Uhádni, ktorá krajina**
Študenti sú konfrontovaní s informáciami, ktoré nie sú bežne asociované s „rozvinutými“ a „rozvojovými“ krajinami. Preto vyvstáva otázka, nakoľko médiá komunikujú objektívnu a komplexnú realitu, ktorá odzrkadľuje všetky aspekty skutočnosti.
- **Pavučina súvislostí**
Študenti pochopia vzájomné prepojenie, systémovú podstatu súčasných globálnych otázok a povahu sveta, ktorý je zložitým, mnohvrstevným a nejednoznačným systémom, v ktorom všetko so všetkým súvisí.
- **Znečistenie vody ako celosvetový problém**
Študenti skúmajú environmentálne dosahy textilného priemyslu na vodu od pestovania bavlny až po prepravu hotového oblečenia. Ponúka odpoveď na otázku, prečo by nás malo trápiť znečistenie vody v iných častiach sveta.
- **Mapy a svet**
Mapy sveta sú pre nás presným zobrazením reality, ale je to skutočne tak? Študenti sa oboznámia s rôznymi zobrazeniami Zeme a ich skresleniami, naučia sa kriticky vyhodnocovať a identifikovať skreslenia.
- **Vieme, čo jeme?**
Čo sa nachádza v našich desiatach? Študenti preštudujú zloženie svojich desiat a nahliadnu do sveta prídavných látok. Načo sa do potravín pridávajú? A nakoľko sú pre nás prínosné či škodlivé?

- **Vieme, čo pijeme?**

Študenti nahliadnu do zloženia nápojov, ktoré bežne konzumujú, a pomocou výpočtov a váženia určia obsah cukru v nich. Sú naše nápoje také zdravé, ako sme si mysleli?

- **Viac, alebo menej?**

Ako súvisia jednotlivé svetové javy? Ako vyzerá pavučina súvislostí, ktorá vzniká zmenou jedného faktora? Študenti nahliadnu a sami pátrajú po súvislostiach, čím si rozvíjajú kritické myslenie a hlbšie sa zamýšľajú nad vzájomnými vzťahmi.

5. KAPITOLA

KEĎ CHCETE ŠTUDENTOV INŠPIROVAŤ...

- **Obchodní partneri**

V tejto aktivite sa študenti stanú súčasťou vyjednávacieho procesu medzi pestovateľmi kakaa a producentmi čokolády. Vynára sa problematika platov a životných podmienok, predstavia sa alternatívne formy obchodu: fair trade, direct trade.

- **Zmena je tu stále**

Študenti chápu, že zmena je nevyhnutná súčasť života a že všetci sme súčasťou procesu zmeny. Prostredníctvom „výtvarného telefónu“ (hry podobnej „slovnému telefónu“) chápu, že stále niečo meníme, či už si to uvedomujeme alebo nie.

- **Rifle bez piesku**

Študenti priebežne odhadujú prostredníctvom čiastočne zakrývaných fotiek, čo sa na fotkách deje, a tak sa dozvedajú, čo znamená pieskovanie ríflí, prečo bolo zakázané a ako to ľudia dokázali.

- **Babička Cvrček**

Študenti diskutujú nad fotkami z protestov proti privatizácii vodných služieb v Bolívii, za akých okolností môžu mať podobné protesty zmysel, čo by ich prinútilo takto verejne protestovať. Porovnávajú svoj pohľad na udalosti, ktoré si vytvorili na základe dokumentárnych fotografií a animovaného filmu Abuela Grillo. Základnou otázkou je, kto a akým spôsobom prispel k zlepšeniu situácie. Poznáme podobné situácie z nášho okolia?

6. KAPITOLA

AKTIVITY K DOKUMENTÁRNYM FILMOM NA WEBE

- **Always Coca-Cola**

Po filme Always Coca-Cola pracujú študenti s rôznymi výrokmi vystupujúcich postáv, zamýšľajú sa nad dôvodmi pre rôzne protichodné postoje a nad paradoxom medzi športovým imidžom Coca-Coly a jej praktikami.

- **100 % bavlna**

Študenti v priebehu sledovania filmu priebežne odhadujú ďalší vývoj Anandovej situácie, zoznamujú sa so začarovaným kruhom zadlženia, v ktorom sa ocitli tisíce indických farmárov. V druhej časti formulujú otázky zástupcom odevných značiek a tvorcom filmu.

7. KAPITOLA

AKTIVITY K ĽUDOVÝM ROZPRÁVKAM NA WEBE

- **Truhličky – Dve sestry**

Ľudová rozprávka Dve Sestry prináša témy skromnosti, služby iným a prekonávanie vlastného egocentizmu. Akú odmenu by ste si za svoju službu vybrali vy? A ako nám môže do života zasiahnuť nezištná pomoc?

- **Za čo sa postavíš – Dve sestry**

Individualizmus či dobro druhých? Ponúknite študentom možnosť debatovať, hľadať argumenty, logicky odôvodňovať svoj postoj a zároveň zamýšľať sa nad dôležitosťou pomoci iným.

- **Zrnko ryže**

Exponenciálny rast je súčasťou nášho života neustále, či už sa rozhodneme šíriť dobro alebo zlo. Pozrite si, ako využila koncept exponenciálneho rastu múdra dievčina v prospech celej dediny.

- **Malý človek, veľký svet – Odvážny kolibrík**

Často sa pod ťarchou veľkých globálnych problémov cítime malo a bezmocne. Ale každý jeden z nás má v sebe obrovskú silu, ktorou môže robiť vo svojom okolí veľké veci.

- **Komu dôverovať – Prázdny kvetináč**
V tejto aktivite sa študenti zamyslia nad vlastnosťami, ktoré by mal mať kráľ či líder. Aké vlastnosti by mal mať ten, ktorému potrebujeme dôverovať?
- **Osoby – Kamenná polievka**
Pozrime sa so študentmi na to, ako vnímame iných, aké máme zakorenené predstavy a stereotypy o ľuďoch a čo takéto predsudky môžu spôsobovať.
- **Bublinky – Kamenná polievka**
Aktivita poskytuje možnosť otvárať tému inakosti iných, ale aj predsudkov, ktoré voči sebe vzájomne nosíme.
- **Môj dom – Vždy môže byť horšie**
Ako vyzerá bohatstvo? Aká je naša predstava o bohatstve a čo skutočne potrebujeme pre šťastný život? Čo musí môj dom nevyhnutne mať?
- **Miesto, kde som doma – Vždy môže byť horšie**
Každý z nás považuje za bohatstvo niečo iné. Každý vidí hodnotu a cenu v rôznych veciach. Pozrime sa so študentmi na to, ako žijú ľudia v rôznych častiach sveta. Aké sú pozitíva a negatíva ich domovov?
- **Sedem slepých myšiek**
Slepé myšky sú obrazom nás samých, ktorí vnímame svet z našej osobnej a úzkej perspektívy. Ako sa pozeráť na svet s väčším porozumením globálnych súvislostí?

1. KAPITOLA

Keď chcete,
aby študenti
na niečo nové prišli...

Dva pohľady

Ciel:	Študenti vidia rôzne situácie z dvoch perspektív – keď im je ukázaná časť fotografie bez podstatných súvislostí a keď im je ukázaná celá fotografia aj so súvislosťami dokresľujúcimi konkrétnu situáciu. Študenti sa nepriamo dozvedia o životných situáciách ľudí z iných častí sveta, ktorí sú ovplyvnení naším spotrebiteľským správaním. Zamyslia sa nad možnosťami zmeny v oblasti spotreby, ktoré by napomohli do istej miery zmierniť problémy, o ktorých sa dozvedeli.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, geografia, prierezové tematiky (multikulturná výchova, environmentálna výchova, mediálna výchova, osobný a sociálny rozvoj)
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet študentov:	2+
Priestor:	trieda
Pomôcky:	Dve série fotiek: každá obsahuje tri fotky so súvislosťami aj bez nich (Príloha 1) informácie k fotkám a tabuľka na zapisovanie tipov (Príloha 2) video-dokumenty od Greenpeace podľa vlastného výberu dataprojektor a reproduktory
Príprava:	Pripravte si dve zložky, jedna zložka bude obsahovať sériu A a druhá zložka sériu B. Obe série obsahujú tri úplné, tri neúplné fotky, informácie k fotkám a tabuľku na zapisovanie tipov.

Inštrukcie

- Požiadajte študentov, aby sa rozdelili do dvoch skupín. Zadaťte im úlohu, aby si každá skupina pripravila svoju vlastnú krátku scénu, ktorú budú predviesť druhej skupine. Je dôležité, aby boli skupiny pri príprave izolované, aby nevedeli, o čom bude scénka druhej skupiny. Podmienkou je, aby pri hraní nepoužívali slová, hlas ani žiadne pomôcky, len svoje telo. Určite im tému / okruh scény, napríklad „POMOC“ (pomoc topiacemu sa človeku, pomoc hladnému a pod.). Nechajte študentov, aby si scénu sami vymysleli. Povedzte im, že môže trvať maximálne minútu. Na prípravu im dajte **dve minúty**.
- Po tom, ako si skupiny scénu premyslia, zahrajú ju jedna druhej skupine. Keď povedia svoje tipy, skupina, ktorá scénu hrala, prezradí, o čom bola.
- Po dohratí scéne sa opýtajte študentov:
 - Ako sa vám páčili scény?**
 - Ako sa vám hádalo, o čom bola scénka?**
 - Aké bolo pochopiť scénu, keď herci nehovorili?**
 - Mohli by ste nájsť nejaké prepojenie týchto scén s reálnym životom?**
 - Aká situácia sa vám stala v živote, keď ste sa cítili nepochopení?**
- Povedzte študentom, aby ostali v tých istých skupinách. Dajte každej skupine jednu sériu obrázkov (Príloha 1) . Každá séria obsahuje tri úplné fotky a tri tie isté fotky, ale neúplné. K jednotlivých fotkám sú priložené aj informácie o fotke (Príloha 2). Vyzvite študentov, aby otvorili série fotiek a poriadne si ich prezreli a preštudovali si o nich informácie. Upozornite ich, aby si navzájom medzi skupinami fotky neukazovali. Následne budú totiž ukazovať druhej skupine neúplné fotky a tá bude mať za úlohu uhádnuť, čo je na celej fotke. Séria obsahuje aj tabuľku, kde si majú skupiny zapísať svoje tipy.
- Sprevádzajte študentov počas celej hry určovaním jednotlivých krokov. Najprv vyzvite skupiny, nech si navzájom ukážu prvú fotku zo série. Povedzte im, že majú jednu minútu na to, aby skúsili hádať, čo je na celej fotke, a svoj tip si zapísali do tabuľky. Následne ich vyzvite, aby tak urobili aj s druhou a treťou fotkou. Sledujte čas.

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

- Po tom, ako skončia s hádaním, požiadajte obe skupiny, aby si postupne navzájom ukázali úplné fotky zo svojej série, od prvej až po tretiu. Môžete vždy danú fotku ukázať všetkým a požiadať skupinu, ktorá mala danú fotku vo svojej sérii, aby povedala niečo o fotke, čo zistila z priložených informácií. Povzbudte ich, aby sa snažili prerozprávať príbeh fotky, nie čítať. Vždy k danej téme dodajte to, čo študenti nepovedali. Ak máte dostatok času, pustite im niektorý z dokumentárnych filmov od Greenpeace k daným témam podľa vlastného uváženia 🌐. Môžete o téme chvíľu diskutovať (viac informácií nájdete v Infoboxe).
- Keď skončíte, posadte sa do kruhu a otázkami vyzvite k diskusií:
 - Ako sa vám hra páčila?**
 - Ako sa vám hádalo, čo je na úplnej fotke, keď ste dostali len jej časť?**
 - Čo vás najviac prekvapilo z informácií, ktoré ste sa o fotkách dozvedeli?**
 - Ako ste pristupovali k hádaniu – hľadali ste na fotke skôr niečo negatívne alebo pozitívne?**
- Pri kladení nasledovných otázok poprosť študentov, aby vždy svoju odpoveď napísali na tabuľu alebo flipčartový papier.
 - Ktoré produkty v regáloch našich supermarketov sú úzko späté s environmentálnymi problémami v rozvojových krajinách (likvidácia pralesa, narastanie elektronického odpadu, znečisťovanie prírodného prostredia)?**
 - Ktoré produkty v regáloch našich supermarketov sú úzko späté so sociálnymi a ekonomickými problémami (detská práca, zlé pracovné podmienky, nízka životná úroveň, chudoba, nízke mzdy)?**
 - Čo môžeme my urobiť pre to, aby sa zmiernili sociálne, environmentálne a ekonomické problémy v rozvojových krajinách?**
- Pri hľadaní odpovedí na poslednú otázku vyzvite študentov, aby sa postupne vracali k jednotlivým produktom, ktoré spomenuli, a k nim napísali možné riešenia. Pokiaľ už nevedia ďalšie možnosti, môžete im ich povedať (bližšie informácie o možnostiach zmeny z pohľadu spotrebiteľa nájdete v Infoboxe). Ak máte viac času, môžete im ďalšie možnosti pantomimicky zahrať a študenti budú mať za úlohu uhádnuť, o čo ide.

Infobox

Čo s tým môžeme urobiť my“?

Pralesy

- Cielene obmedziť spotrebu produktov pochádzajúcich z pralesných oblastí, napr. exotické drevo používané na nábytok.
- Všimáť si zloženie na obaloch, pýtať sa v obchode, odkiaľ pochádza daný produkt (ak obsahuje výrobok palmový olej, obmedziť jeho spotrebu, najlepšie nekupovať).
- Znížiť spotrebu mäsa a iných živočíšnych produktov, poprípade kupovať bio alebo domáce mäso a živočíšne produkty zo zvierat nechovaných na krmive vyrobenom z plantážovej sóje.
- Nakupovať **fair trade produkty (spravodlivý obchod)**. Fair trade dáva spotrebiteľovi záruku, že produkty neboli pestované na ploche novo-vyrúbaného pralesa, že drobní pestovatelia dostali riadne zaplatené, dosť na to, aby sa užívali a nemuseli sťahovať do slamu, pestovať drogy či nútené zamestnávať deti a rozširovať pole ďalším odlesňovaním pralesa.
- Kladie tiež dôraz na sociálne podmienky (napríklad pevná pracovná doba, bezpečnosť pri práci), ale aj ekologické podmienky (napríklad pestovanie plodín bez používania pesticídov a herbicídov).
- Zo sortimentu férového obchodu je v súčasnej dobe na Slovensku dostať kávu, kakao, čokoládu, čaj, cukor a cukrovinky obsahujúce suroviny z férového obchodu, korenie, remeselné výrobky, v menšej miere kozmetiku, sušené ovocie, oblečenie atď.
- Nakupovať **FSC produkty**. Forest Stewardship Council (FSC) je nezisková organizácia, ktorá dáva spotrebiteľovi záruku, že svojimi peniazmi nepodporuje nelegálnu ťažbu a nešetrné lesné hospodárstvo. Produkt so známkou FSC vznikol v environmentálne a sociálne priaznivých podmienkach.
- Nakupovať produkty z **lokálneho FSC dreva**.

- Zvážiť, či produkt potrebujeme, ak áno, skúsiť ho kúpiť z druhej ruky, ideálne z lokálnych či certifikovaných zdrojov.
- Nahradiť používanie papierových vreckoviek a kuchynských papierových utierok látkovými (ak je pri daných produktoch uvedené, že sú zo 100-percentnej celulózy alebo z drevnej buničiny, teda pochádzajú z lesov a plantáží).
- Nakupovať recyklovaný papier a iné papierenské produkty z neho, vrátane toaletného papiera.

Elektronický odpad

- Znížiť frekvenciu nákupu nových elektronických produktov.
- Šetrne zaobchádzať s produktom, vymieňať nefunkčné komponenty produktu. Nakupovať elektroniku z druhej ruky.
- Nakupovať ekologickú elektroniku: úspornú, využívajúcu obnoviteľné zdroje energie, vyrobenú z recyklovaných materiálov.
- Zaniest' použiteľné, nechcené elektronické zariadenia do bazáru.
- Odovzdať nepoužiteľné elektronické zariadenie do zberných dvorov odpadu, kde berú aj elektronický odpad.
- Využiť tzv. spätný odber v predajni alebo mobilný zber elektroodpadu.

Textilný priemysel

- Znížiť frekvenciu nakupovania nového oblečenia. Zaobchádzať s oblečením šetrne.
- Nakupovať produkty z biobavlny, produkty s certifikáciou Spravodlivého obchodu (Fair Trade), produkty z druhej ruky, produkty z lokálnych prírodných vlákien nenáročných na pestovanie (ľan, konope, bambus, lyocel).
- Organizovať pravidelne burzu nechceného oblečenia so známymi. Vytvoriť si vlastný odev z iných látok, starého oblečenia.
- Nevyhadzovať nechcené oblečenie, uprednostniť jeho druhotné využitie alebo poskytnutie iným, ktorí sú v núdzi.

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

Príloha 1 – Náhľad

fotka 1 (séria A)

Neúplná fotka

Celá fotka

Detská práca na bavlníkových plantážach

© Eif – Správa – Deti ukryté za našou bavlnou
(Children behind our cotton report)

fotka 2 (séria A)

Neúplná fotka

Celá fotka

Továrne na výrobu oblečenia
pre európsky trh - sweatshopy

© China blue

fotka 1 (séria B)

Neúplná fotka

Celá fotka

Odsleňovanie pralesov a jeho
vplyv na domorodé obyvateľstvo

© Greenpeace: Deti z dediny Bamande, Ituri Forest, 2008

fotka 3 (séria A)

Neúplná fotka

Celá fotka

Odsleňovanie dažďových pralesov

© Greenpeace: Október 2007, Kuala Cemasku
Area, Riau Province, Sumatra, Indonézia.
Odsleňovanie pralesov kvôli zakladaniu pal-
mových plantáží

fotka 3 (séria B)

Neúplná fotka

Celá fotka

Textilný priemysel - ako sa farbí
bavlna

© 100% cotton (100% bavlna), Global film, Nemecko, 2003

fotka 2 (séria B)

Neúplná fotka

Celá fotka

Elektronický odpad

© Greenpeace: Pracovníci vykládajú kamion
s elektronickým odpadom - Electronic Waste
Documentation (Čína, 2007)

Príloha 2 – Na kopírovanie

Informácie k fotkám

Detská práca na bavlníkových plantážach

Otroctvo nie je záležitosťou, ktorá patrí len do „vzdialenej“ minulosti, ale je aj veľmi vážny súčasný problém. Moderné otroctvo v zmysle nútenej detskej práce totiž pretrváva až do dnešných dní. Využitie detskej práce pri pestovaní bavlny je veľmi rozšírené. Na základe údajov ILO (International Labor Organization) zo septembra 2017 bolo na svete 152 miliónov detí vo veku od 5 do 17 rokov zapojených do detskej práce. To znamená, že 1 z 10 detí na svete tvrdo pracuje.

Od západnej Afriky po Egypt, od Indie až po Turkmenistan, všade tam vykonávajú deti rôzne úlohy spojené s produkciou bavlny: plejú, zbierajú dozreté tobolky, rozprašujú pesticídy. Činnosti na bavlníkových poliach sú pre detský organizmus veľmi namáhavé, deti sú vystavené nebezpečenstvu pri priamom kontakte so strojmi a škodlivými chemickými látkami. Deti na indických bavlníkových plantážach robia 12 hodín denne v extrémne náročných podmienkach so mzdou nižšou ako 1,30 EUR na deň.

V Uzbekistane boli ešte nedávno v čase zberu úrody bavlny školy zatvorené a deti museli plniť štátom určené kvóty. To sa v uplynulých rokoch postupne zmenilo a podľa správy ILO z roku 2017 upustil Uzbekistan od systematickej mobilizácie detí za účelom detskej práce a zavádza opatrenia na ukončenie nútenej práce. Práca pri zbere by mala byť založená na dobrovoľnej báze. Systém kvót však zostal zachovaný pre dospelých, čo môže vytvárať tlak na ilegálnu, ťažko kontrolovateľnú detskú prácu.

Priemerné bavlníkové semeno váži štyri gramy. Deti pracujúce na bavlníkových plantážach zarábajú okolo 5 centov za kilo. Viete si predstaviť, koľko ich musia nazbierať, aby si zarobili 1 euro?

Zdroj:

Kulhánková, T.; Ruferová, Z. (2009): Šaty dělají člověka. A kdo dělá šaty? Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: Společnost pro Fair Trade.

Továrne na výrobu oblečenia pre európsky trh – sweatshopy

Viete, kto ušil vaše oblečenie a za akých podmienok? Viac než 70 % všetkého oblečenia je vyrobené v Ázii. Strihanie a šitie dielov je namáhavá práca, pričom krajčíri/ky musia pracovať 12 až 14 hodín, sedem dní v týždni. Napriek ťažkej práci si ledva zarobia na živobytie, pretože dostávajú len okolo 7 centov na hodinu. Napríklad krajčíri v indickom regióne Gurgaon dostávajú v priemere 65,51 EUR ako základnú mesačnú mzdu. Nadčasy sa tak stávajú jedinou možnosťou, ako si privyrobiť peniaze nevyhnutné na prežitie.

Ak je značkové oblečenie také drahé, ako je možné, že krajčíri/ky zarábajú tak málo? 33 % z ceny platíme značke, 12 % dávame na dane a poplatky, 50 % ide predajcovi, 4,6 % platíme za materiál a len 0,4 % ide na mzdy ľuďom, ktorí sa podieľajú na jeho výrobe. V jednej továrni, ktorá dodáva oblečenie pre známe európske značky, zamestnanci museli tesne pred dátumom odoslania zákazky pracovať v kuse od 8:00 do 3:00 rána ďalšieho dňa. Spali na podlahe továrne stočení vedľa svojich šijacích strojov. O 7:00 boli zobudení k nástupu na novú zmenu. Zamestnanci tiež uviedli, že boli fackovaní a bití za to, že nespĺnili svoje výrobné normy, preto sa niektorí rozhodli pre štrajk. Všetci účastníci štrajku boli prepustení. Vlastník zavolať políciu, ktorá stávkujúcich mužov a ženy bila palicami. Zomrelo najmenej šesť ľudí, 49 ľudí skončilo v nemocnici. Krajčírky musia mať k použitiu továrenskej toalety zvláštnu „pripustku“, ktorú však môžu využiť iba dvakrát denne.

Sú známe aj prípady sexuálneho zneužitia a fyzického násillia. V Číne, najväčšom ázijskom producentovi odevov, sú zákonom povolené nadčasy 36 hodín mesačne. Bežne je to však dvojnásobok. Povinnosť nadčasov je podmienená vyplatením garantovanej mzdy.

Zdroj:

Kulhánková, T.; Ruferová, Z. (2009): Šaty dělají člověka. A kdo dělá šaty? Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: Společnost pro Fair Trade.
www.cleanclothes.org

Príloha 2 – Na kopírovanie

Odlesňovanie dažďových pralesov

Odhaduje sa, že v roku 2017 každú sekundu zmizla plocha lesov o veľkosti futbalového ihriska. Podľa Global Forest Watch bol objem ťažby druhý najväčší od roku 2001, keď sa začal monitoring.

Veľká časť pralesov je odlesňovaná aj pre priemyselné poľnohospodárstvo – pre živočíšnu výrobu, vytváranie pasienkov na chov dobytky (prevažne na mäso, exportované do Európy a USA) a tiež pre plantážové pestovanie exportných plodín, ako je napríklad sója alebo palma olejová. Sója pestovaná na pralesnom území je určená len na export a dováža sa predovšetkým do Európy a USA, kde sa 90 % spracúva na krmivo pre hospodárske zvieratá. Európsky dobytok konzumuje krmivo z plochy 7-krát väčšej, ako je poľno-

hospodárska pôda celej Európy.

Keby každý človek na tejto planéte konzumoval také množstvo mäsa ako priemerný Európan, potrebovali by sme pôdu štyroch planét veľkých, ako je naša Zem.

Ďalšou plodinou je palma olejová. Dôvodom je rastúci dopyt po palmovom oleji. Z produktov, ktoré sa dostávajú na náš trh, majú podľa niektorých odhadov slovenskí spotrebiteľia najväčší podiel na devastácii tropických dažďových pralesov práve konzumáciou palmového oleja. Prítomnosť palmového oleja si pritom ani neuvedomujeme. Používa sa napríklad pri výrobe margarínov, zmrzliny, čokolády, majonéz, sušienok, kozmetiky, navyše, pražia sa na ňom mnohé dobroty (napríklad zemiakové lupienky) a používa sa aj ako biopalivo. Do roku 2021 by však mal palmový olej ako veľmi problémové biopalivo v Európskej únii skončiť. Odlesňovanie má katastrofické následky pre prírodu: či už je to vymieranie vzácných druhov, strata cenných nenahraditeľných ekosystémov, vodná a veterná erózia, degradácia pôdy a iné.

Zdroj: www.mongabay.com/brazil.html, <http://rainforests.mongabay.com>

Odlesňovanie pralesov a jeho vplyv na domorodé obyvateľstvo

Význam pralesa pre jeho pôvodných obyvateľov je obrovská. V pralesi majú svoj domov so všetkým, čo k tomu patrí (pocit bezpečia, známy a prehľadný priestor, na ktorý sú plne adaptovaní; citová väzba k miestu, patriotizmus). Domorodci tiež považujú všetkých jeho zvieracích obyvateľov, rastliny, skaly za svojich spolubratov, Zem za svoju spoločnú Matku. Vedomie úzkej väzby človeka a prírody v praxi ústi do snahy čo najmenej Zem poškodzovať.

Aj keď je Európa od dažďových pralesov vzdialená tisícky kilometrov, „západný životný štýl“ priamo ovplyvňuje pralesné domovy domorodcov.

v súčasnosti sa čoraz viac tropického dreva (tík, mahagón, eben a iné) dováža do Európy, aby sa z neho mohol vyrobiť nábytok, dyhy, preglejky, podlahy, hudobné nástroje, ale aj niektoré papierenské produkty, ako sú papierové vreckovky, kuchynské rolky, toaletný papier a iné.

v súčasnosti je však zhruba 70 – 80 % z celkovej ťažby v pralesoch nelegálna. napr. Svetová Banka financovala v Ituri pralesi, v Demokratickej republike Kongo, novú cestu, ktorá spája Bunia s ostatnými časťami regiónu. v skutočnosti však slúži pre zjednodušenie transportu nelegálne vyťaženého dreva, nachádzajúceho sa pozdĺž cesty a priľahlej rieky. Ničenie prirodzeného prostredia spôsobilo, že pre domorodých obyvateľov je čoraz ťažšie získavať jedlo lovom. Preto nemajú inú možnosť než pracovať pre drevársky priemysel, aby prežili. Miestni domorodí obyvatelia sú zneužívaní komerčnými drevárskymi spoločnosťami a tým, že pracujú ako drevorubači, sa nechtiac podieľajú na ničení ich vlastného územia. Spoločnosti zriadili špeciálne tábory pre mladých ľudí (vrátane detí) za účelom zefektívnenia práce – robotníci môžu pracovať dlhšie a preto vyrúbu počas dňa oveľa viac stromov.

Zdroj: <http://www.indian-cultures.com/cultures/yanomamo-indians/>

Príloha 2 – Na kopírovanie

Elektronický odpad

Čínski pracovníci z Guiyu vykladajú preplnený kamión s elektronickým odpadom, ktorý obsahuje staré notebooky, klávesnice, batérie, počítačové obrazovky dovezené z Európy, USA a Japonska.

V roku 2018 bolo vyprodukovaných rekordných 49,8 milióna ton elektronického odpadu. To predstavuje medziročný nárast 4 až 5 % a ten sa z roka na rok zvyšuje. Predpokladá sa, že v roku 2021 to bude až 52,2 milióna ton. V roku 2016 toto číslo bolo 44,7 milióna ton. Postavili by sme z neho 9 pyramíd, ako sú v Gíze, alebo 4 500 Eiffelových veží. Priemer na jedného obyvateľa Zeme bol v tomto roku 6,1 kg, a to bez ohľadu na to, či

ide o starého človeka alebo novorodenca.

V súčasnosti sa recykluje vo svetovom priemere len 15 až 20 % elektroodpadu, a to aj napriek tomu, že je takmer 100% recyklovateľný. Podľa nedávnej správy agentúry EPA sa každý deň zbavíme 416 tisíc mobilov a 142 tisíc počítačov recykláciou, likvidáciou na skládkach či spaľovniach. Až 80 % elektroodpadu vytvoreného v USA je odvezených do Ázie.

Z piatich miliónov slovenských mobilných telefónov, ktoré už ľudia vyradili, by sme mohli získať 120 kg zlata, 45 kg kadmia, 1250 kg striebra, 45 000 kg medi a 19 000 kg kobaltu z batérií.

Ale naša elektronika sa najčastejšie vydáva na cestu za more. Elektronický odpad z EÚ, podobne ako je to v prípade USA, smeruje najmä do Číny alebo do krajín západnej Afriky, ako je Nigéria, Ghana, Egypt. Tieto presuny sú legálne, iba pokiaľ ide o produkty z druhej ruky, ktoré sú stále použiteľné. Lenže značné množstvo elektronického odpadu z Európy, USA a Japonska býva vyvážené práve ilegálne, pretože je už nepoužiteľné. Dôvody exportu sú, že v týchto krajinách sa odpad spracováva oveľa lacnejšie, navyše, sú tam slabšie environmentálne zákony a štandardy.

Elektronický odpad obsahuje toxické látky a chemikálie, ktoré znečisťujú vodu a pôdu a spôsobujú vážne zdravotné problémy.

Zdroj: Greenpeace International

Textilný priemysel – Ako sa farbí bavlna

Po tom, ako sa bavlna zozbiera z plantáže a vyčistí, následne sa vybieli a nafarbí. V tomto procese sa používa veľké množstvo silných chemikálií. V indickom meste Tirupur, ktoré patrí medzi najväčších producentov textilu, muži bielia a farbía bez akýchkoľvek ochranných prostriedkov. V dôsledku neustáleho kontaktu s chemikáliami sa dožívajú v priemere 35 rokov.

Pre nedostatočné čistenie odpadovej vody z farbiarní je miestny vodný zdroj úplne zničený toxickým odpadom.

Spôsob farbenia vyzerá často v rozvojových krajinách takto: jeden pracovník stojí pri farbiacej nádobe alebo priamo v nej a pomocou palice, poprípade vlastnými rukami látku mieša. Potom látku z nádoby vyťahuje a rozvešiuva na sušenie. Určite nie je potrebné dodávať, že manipulácia s textilným materiálom, nasiaknutým veľkým objemom vody, nie je jednoduchá. Pracovníci však za omnoho nepríjemnejšie považujú kožné problémy, ako sú pálenie, svrbenie, plesne, či problémy dýchacích ciest. Príčina je zrejma: celé dni trávia po kolená a lakty ponorení v žeravom bieliacom roztoku, z ktorého sa uvoľňuje chlór, ďalej bez ochranných prostriedkov farbía látky a holými rukami vyberajú usadený farbiaci kal.

Zdroj: 100 % cotton (100 % bavlna) – Global film

Príloha 2 – Na kopírovanie

1. fotka

Čo myslíš, o čom je fotka:

2. fotka

Čo myslíš, o čom je fotka:

3. fotka

Čo myslíš, o čom je fotka:

Komu patrí dažďový prales?

Ciel:	Študenti vidia možné príčiny rozsiahleho výrubu svetových dažďových pralesov. Rozvinú a vizuálne uchopia prepojenie medzi našou každodennou spotrebou a vyrúbavaním dažďových pralesov.
Odporúčané predmety:	geografia, etická a občianska výchova, prierezové tematiky (multikultúrna výchova, environmentálna výchova, mediálna výchova, osobný a sociálny rozvoj)
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet študentov:	8+
Priestor:	trieda s dostatočne voľným priestorom v strede, telocvičňa školský dvor
Pomôcky:	3 série obrázkov (Príloha) 3 veľké papiere, perá, farbičky, 22 papierov rozmeru A4 s písmenami abecedy – na každom papieri je jedno písmeno video dokument o odlesňovaní pralesov pre pestovanie palmového oleja a jeho využitie v kozmetike od Greenpeace
Príprava:	Vopred si pripravte 22 papierov A4, na každý papier napíšte jedno písmeno z abecedy.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa budete rozprávať o dažďových pralesoch. Dajte každému študentovi pero alebo farbičku. Na zem položte jednotlivé papiere s písmenami abecedy. Vysvetlite študentom, že sa ich budete pýtať otázky a ich úlohou bude stúpiť si k papieru, na ktorom sa nachádza začiatočné písmeno odpovede.
(Príklad: Ak je odpoveď papagáj, mali by sa postaviť k papieru s písmenom P).
- Keď už všetci stoja pri papieroch, vyzvite študentov, aby nahlas povedali svoju odpoveď. Požiadajte ich, aby svoju odpoveď nakreslili na papier s príslušným písmenom.
- Ak máte na túto aktivitu viac času, môžete stanoviť pravidlo, že ak je jeho/jej odpoveď rovnaká s odpoveďou niekoho iného, musí si študent vymyslieť novú odpoveď a presunúť sa k inému písmenu. Týmto spôsobom sú študenti nútení hlbšie sa zamyslieť nad kladenou otázkou.
- Spýtajte sa študentov nasledujúce otázky:
 - Čo by ste našli v dažďovom pralese?**
 - Prečo sú dažďové pralesy dôležité?**
 - Menujte jednu vec vo vašej domácnosti, škole alebo krajine, ktorá pravdepodobne pochádza z dažďového pralesa.**
- Na konci by ste mali mať na zemi farebnú spleť obrázkov dažďového pralesa. Pozbierajte papiere a odložte nabok tie z nich, na ktorých je najviac kresieb. Budete ich potrebovať na záverečné hodnotenie.
- Rozdelte študentov do 3 skupín. Dajte každej skupine jednu sériu fotografií (Príloha obsahuje sériu 1, sériu 2, sériu 3). Povedzte im, že majú približne 10 minút na to, aby vymysleli príbeh, ktorý by zahŕňal všetkých 5 fotografií danej série. Povzbudte ich k tvorivosti, nech popustia uzdu svojej fantázie, pretože neexistuje žiadna správna a nesprávna interpretácia.

- Keď už majú svoje príbehy hotové, každá skupina prezentuje svoj príbeh zvyšku triedy.

© CEEV Živica

Študenti stredných škôl v rámci výučbového programu Svet v nákupnom košíku.

- Po tom, ako všetky tri skupiny prezentovali svoje príbehy, spojte skupiny dokopy a povzbudte ich, aby všetci spolu prišli na to, ako spolu súvisia všetky obrázky. Vyzvite ich, aby porozmýšľali nad možnými prepojeniami, a dajte im drobné nápovedy a potrebné informácie, ak nevedia nájsť súvislosti. Následne im pustite krátky video-dokument o odlesňovaní pralesov od Greenpeace . Potom môžete rozprúdiť diskusiu o danej problematike.

- Po diskusii vyzvite študentov, aby sa vrátili k fotkám a skúsili obrázky poprepájať do iných príbehov na základe informácií, ktoré sa dozvedeli.
- Na základe dojmov a myšlienok študentov sa ich na záver opýtajte:

? Čo môžeme ako bežní spotrebitelia urobiť pre to, aby sme zabránili negatívnym vplyvom na svetové dažďové pralesy?

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

🌐 Príloha – Náhľad

séria 1

© Greenpeace

Žlto-modrý papagáj (Ara ararauna), Brazília

© Greenpeace

Deti na pláži, Tarawa

© Greenpeace

Prales v Indonézii

© Greenpeace

Dievčatá v Indonézskom pralese

© Klimabündnis

Chlapec z osady v Rio Negro, Amazónia

séria 2

© Greenpeace

Horiaci prales v Amazónii

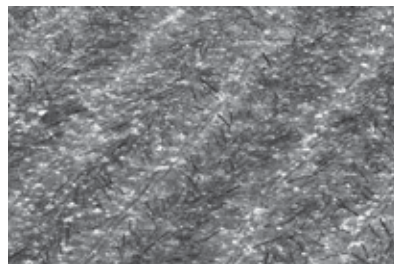
© Greenpeace

Pará Expedícia, Amazónia, muž prechádza v pozostatkoch lesa po požiari

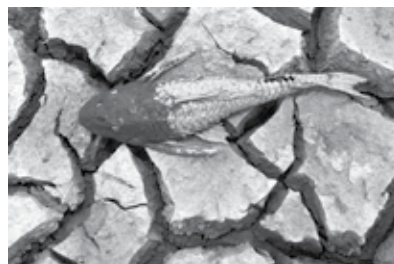
© Greenpeace

Peat Land prales v Riau Province, Sumatra

© Greenpeace

Zhorené stromy v Amazónii

© Greenpeace

Kritické sucho v Brazílskej Amazónii, Manaquiri Lake, 150 km od hlavného mesta, Manaus

🌐 Príloha – Náhľad

séria 3

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.flickr.com

© www.sxc.hu

© www.flickr.com

Detektívi argumentačných faulov

Ciel:	Rozvoj kritického myslenia u žiakov Nácvik rozpoznávania argumentačných faulov Tréning logiky a argumentácie
Odporúčané predmety:	občianska náuka, etická výchova, slovenský jazyk, mediálna výchova, náuka o spoločnosti
Čas:	45 minút
Vek:	13+
Počet účastníkov:	5 až 30
Priestor:	trieda
Materiály:	definície argumentačných faulov (príloha 1), obrázky (príloha 2) , zadania (príloha 3)

Inštrukcie

- Predstavte žiakom tému hodiny, ktorou sú argumentačné fauly. Čo si pod tým predstavujú? Čo je to argument a čo je to faul?
Odkiaľ žiaci získavajú informácie o tom, čo sa vo svete deje (od rodičov, kamarátov, zo sociálnych sietí, z novín, z internetu)?
? O čom sa v spoločnosti najviac rozpráva? Môžete so žiakmi urobiť myšlienkovú mapu tém, ktoré v súčasnosti v našej spoločnosti najviac rezonujú. Zapájajú sa niekedy do diskusií na tieto témy (či už priamou diskusiou, alebo komentármi vo virtuálnom svete)?
- Informujte žiakov, že sa pozrieme na chyby, ktoré pri argumentácii robíme nielen my, ale aj ľudia okolo nás, médiá, spoločenské osobnosti a politici. Následne rozdeľte žiakov do skupín po 4 až 5 žiakov. Každý skupine dajte rozstrihané kartičky argumentačných faulov (Príloha 1) a všetky obrázky z Prílohy 2. Vysvetlite im, že úlohou skupín bude porozumieť jednotlivým argumentačným faulom, spoločne ich prediskutovať a priradiť správne príklady (obrázky) k definícii. Dostanú viac obrázkov ako definícií argumentačných faulov, a tak niektoré obrázky vyjadrujú ten istý argumentačný faul. Keďže argumentačné fauly sa do istej miery významovo prekrývajú, je možné, že jeden obrázok priradia k dvom rôznym faulom. Na túto úlohu im vyhradte 10 až 15 minút. V priebehu tohto času sa môžete prístavovať pri skupinkách, diskutovať s nimi a pomáhať im, ak nie je niečo jasné.
- Keď sú všetky skupiny s touto úlohou hotové, spoločne si prejdite správnosť ich priradenia, prediskutujte prípadné nezrovnalosti a uistite sa, že žiaci správne porozumeli všetkým faulom a chápu definície. Obrázky aj definície si žiaci zatiaľ nechávajú v skupinkách.
- Následne si pripravte 2 kôpky zadaní z Prílohy 3. Na jednej kôpke budú papieriky s jednotlivými argumentačnými faulami, na druhej kôpke jednotlivé témy. Každá skupina si náhodne vytiahne jeden faul a jednu tému a jej úlohou bude vymyslieť čo najlepší príklad daného argumentačného faulu v danej téme. Pokiaľ chcete sústrediť pozornosť žiakov na jednu tému, ktorú práve preberáte, môžete zadať jednotnú tému a žiaci si ťahajú iba argumentačný faul. Môžete si vymyslieť akékoľvek iné témy, ktoré budú pre žiakov zaujímavé, prípadne zadáte žiakom úlohu, aby sami vybrali témy. Môžete použiť aj témy z myšlienkového mapy, ktorá vznikla počas evokácie. Pri tvorbe príkladu argumentačného faulu majú možnosť vrátiť sa naspäť k definícii aj príkladu.

Zhrňte pre žiakov informácie o argumentačných fauloch (viď Infobox). Následná diskusia môže prebiehať napríklad za pomoci týchto otázok:

- ? Zdali sa vám niektoré fauly povedomé? Kde ste sa s nimi stretli?**
- Prečo sa nazývajú faulami?**
- Ako sa vieme voči takýmto faulom brániť? Ako by sme mali na ne reagovať?**

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

REFLEXIA / 15 min.

Domáca úloha: Jednotlivé argumentačné fauly a ich definície môžete umiestniť na nástenku v triede a v priebehu týždňa môžu žiaci nosiť príklady týchto faulov (výstrižky z časopisov, novín, reklamy...) a umiestňovať ich na nástenku k príslušnému faulu.

Infobox

Argumentačné fauly (alebo klamy) sú také výroky, ktorých hlavným cieľom je poraziť protivníka v diskusii bez ohľadu na pravdivosť či logickosť ponúkaných argumentov. Podstatou argumentačného faulu býva nenápadné porušenie pravidiel logického uvažovania, pôsobenie na emócie namiesto rozumu, prípadne oboje. Pokiaľ sú robené zámerne a vedome, bývajú obľúbenou súčasťou argumentácie propagandy a manipulátorov, ale často ich nevedome používa každý z nás, keď obhajujeme náš názor a nedávame si dostatočný pozor. Vtedy ich nazývame **argumentačné omyly**.

Protivník v diskusii, ktorý používa argumentačné fauly, sa snaží zámerne manipulovať našimi emóciami a strháva logiku argumentov na nepodstatné alebo nesúvisiace detaily, čím skresľuje a zahmlieva logiku svojho argumentu.

Podstatu argumentačných faulov a jednotlivé druhy pomenoval už Aristoteles a podrobne sa im vo svojej práci venoval filozof Schopenhauer.

Viac informácií o argumentačných fauloch, ich druhoch a o tom, ako sa proti nim brániť, nájdete tu:

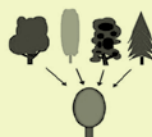
<https://bezfaulu.net/>

<https://www.hatefree.cz/co-delat-kdyz/argumentacni-fauly>

Správne odpovede

Apel na strach
Plagát Destroy

Unáhlené zovšeobecnenie
Bar
Pár pred TV

Červený sled'
Výrok Miloš Zeman
Policajná hliadka

Apel na tradície
Výrok o býčích zápasoch

Slamený panák
Diskutujúci pár

Útok na osobu
Výrok Donald Trump

Šikmá plocha
Protest
Vaňa

Falošná dilema
Výrok George Bush

Spoločenský apel
Saharský piesok
Fanúšikovia

Hodnotiaci výrok
Každý správny muž

Príloha 1

Apel na strach

Hovoriaci sa snažia získať podporu pre svoj argument tvrdením, ktoré vyvoláva strach z alternatív.

Červený sled

Cieľom tohto argumentačného faulu je odvieť pozornosť k inej, nesúvisiacej téme. Názov vznikol podľa historky, v ktorej sa údeným sledom ťahaným cez územie lovu nechali psy presmerovať na falošnú stopu.

Slamený panák

Nahrádzanie protivníkovho argumentu novým, pokriveným alebo prehnaným výrokom. Protistrana predstiera, že reaguje na váš argument, ale v skutočnosti ho posúva do absurdnej pozície, ktorú nezastávajú.

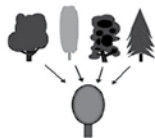
Šikmá plocha

Postup, kde skutočnosť A je prezentovaná ako začiatok sledu udalostí B, C, D... a kde z argumentácie vyplynie, že z A vyplýva D. Ide o snahu vyvolať strach z danej postupnosti bez toho, aby dotýčny predložil dôkazy preukazujúce nevyhnutnú súvislosť medzi jednotlivými udalosťami.

Spoločenský apel

Obhajuje tvrdenie tým, že s ním ostatní, väčšina alebo všetci súhlasia, poprípade veria v jeho pravdivosť. To, že tvrdenie je známe, pritom nemá na jeho správnosť podstatný vplyv. Často sa tento faul odvoláva na to, čo tvrdia všetci. V prvom rade chýba dôkaz, že to tvrdia všetci, a aj keby to tvrdili všetci, ešte to nie je dôkaz, že je to pravda.

Unáhlené zovšeobecnenie

Vyvodzovanie všeobecných záverov a domniek z veľmi malej a obmedzenej množiny skúseností, faktov či prípadov.

Apel na tradície

Faul spočíva v tom, že človek pracuje s nevysloveným predpokladom, že všetko zakorenené v minulosti je dobré alebo pravdivé. Tiež predpokladá, že minulé dôvody k zavedeniu daných tradícií sú stále relevantné v súčasnosti. To, že sa niečo dialo v minulosti, však neznamená, že to bolo správne. Takýto argument v diskusii neobstojí, je potrebné situáciu hodnotiť podľa súčasného stavu v aktuálnych súvislostiach.

Útok na osobu

Namiesto argumentácie hodnotí protistrana jej predkladateľa, útočí na jeho vlastnosti, výzor, osobnú históriu...

Falošná dilema

Tento faul zámerne rozdeľuje tému na dva extrémny bez uznania možnosti neutrálneho názoru, ale aj iných možností a kompromisov.

Hodnotiaci výrok

Spája žiaduci výrok s pozitívnym hodnotením a vyvoláva dojem, že jeho odmietnutím sa protivník automaticky radí do opačnej skupiny.

Príloha 2 – Náhľad

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: flickr.com

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: zomri.sk

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: www.zomri.sk

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: torange.biz

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: svgsilh.com

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: pxhere.com

Zdroj: pixabay.com

Príloha 3

Téma	Argumentačný faul
Škola by nemala začínať pred 9:00 ráno	Unáhlené zovšeobecnenie
Klimatické zmeny nespôsobujú ľudia	Červený sled'
Školská dochádzka by mala byť dobrovoľná	Spoločenský apel
Červené verzus zelené jablká	Šikmá plocha
Právo vlastníť zbraň	Apel na strach
Život v meste je lepší ako život na vidieku	Slamený panák
Alkohol a cigarety by mali predávať aj osobám mladším ako 18 rokov	Hodnotiaci výrok

Tajný život topánky

- Cieľ:**
- Diskutovať o výrobe topánok
 - Uvedomiť si nákupné správanie a ekologický postoj v živote
 - Diskutovať o podmienkach pri výrobe topánok v krajinách tretieho sveta

Odporúčané predmety: etická výchova, vlastiveda, prvouka

Čas: 90 minút

Vek: 8+

Počet účastníkov: 20

Priestor: trieda s lavicami a stoličkami

Materiály: papiere, perá, obrázky topánok (Príloha 1) , kvíz Tipos Bingo (Príloha 2), výroky (Príloha 3)
Príprava vopred: Deň vopred dostanú žiaci/študenti inštrukciu, aby si na ďalšiu hodinu doniesli do školy škatuľu od topánok.

Inštrukcie

- V úvode sú na zemi obrázky rôznych topánok (Príloha 1), každý žiak si má zobrať topánky, ktoré ho najviac zaujali. Majú si pozorne popozerať obrázok a napísať na papier:

- ?**
- Komu patria topánky?**
 - Kde v nich daný človek/dieťa chodí?**
 - Ako sa o ne stará?**
 - Kto a kde ich vyrobil?**
 - Aká je ich cena?**
 - Ako dlho ich bude človek/dieťa ešte nosiť a čo sa s nimi stane potom?**

- Každý žiak/štvudent si mal doniesť škatuľu od topánok spolu s topánkami – ich úlohou je nájsť krajinu pôvodu (Made in...) a napísať príbeh „Ako sa ku mne dostala moja topánka“.
- Následne pustíte žiakom video „Radiohead – All I need“ <https://www.youtube.com/watch?v=DV1hQSt2hSE>
- Každý napíše 3 slová, ktoré v nich video vyvolalo. Po prečítaní slov vedte diskusiu o videu a slovách, ktoré v nich rezonujú.

Pre 2. stupeň: V tejto časti využijete metódu „kolotoč“, kde máte pre žiakov pripravené 3 stanovišťa s úlohami, po ktorých „putujú“ v skupinách. Po zvukovom signáli sa posúvajú v smere hodinových ručičiek.

1. stanovište: „Tipos bingo“ (Príloha 2)

Úlohou žiakov je uhádnuť správne odpovede – dohodnúť sa v skupine a zapísať si tipy.

2. stanovište: „Ako môžem použiť starú a deravú topánku?“

Úlohou žiakov je vymyslieť čo najviac nápadov, ako by sa dali použiť nepoužiteľné topánky.

3. stanovište: „Ako to vyzerá“ (Príloha 3)

Úlohou žiakov je prečítať si výroky ľudí, ktorí pracujú v továrňach na topánky, identifikovať najväčšie problémy a navrhnúť možnosti riešenia.

EVOKÁCIA / asi 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 15 min.

REFLEXIA / asi 20 min.

Pre 1. stupeň: iba stanovište 2: „Ako môžem použiť starú a deravú topánku?“
Úlohou žiakov je vymyslieť čo najviac nápadov, ako by sa dali použiť nepoužiteľné topánky.

Doplnková aktivita: Beseda s obuvníkom alebo návšteva obuvníckej dielne.

Infobox

Správne odpovede Tipos Bingo:

1.22 miliárd 2. z Ázie 3. Európe 4. 2 % 5. 0,14 € 6. 25 000 l

V roku **2013** sa na svete vyrobilo viac než **22 miliárd párov topánok**. Podobne ako v iných odvetviach, firmy s cieľom znížiť náklady presunuli časť alebo celú produkciu do krajín s **lacnou pracovnou silou**. Tieto krajiny nemajú celkom doriešenú **ochranu zamestnancov** a často majú aj **menej prísne ekologické kritériá** na výrobu. Až 87 % svetovej produkcie topánok pochádza z Ázie. Jednoznačným lídrom je Čína (14,6 miliárd párov topánok za rok 2014). Nasledujú India, Brazília, Vietnam a Indonézia. Na opačnom konci sú spotrebiteľia, pričom až **40 % všetkých topánok sa predá v Európe**.

Chronické problémy

V súčasnosti sa v obuvníckom priemysle vyskytuje niekoľko navzájom prepojených problémov. Len **2 % z predajnej ceny** topánok dostáva **robotník**, ktorý topánky šil. Firmy s cieľom znížiť náklady zamestnávajú v sektore značné percento **externých pracovníkov**, ktorí pracujú doma. V tomto prostredí nikto nesleduje **nadčasy ani detskú prácu**, zamestnávateľ zároveň neplatí za **nájom výrobného priestoru, elektrinu či údržbu strojov**. Platí sa za vyrobené kusy. Cena v Indii sa pohybuje okolo 0,14 € za pár. Za deň tak predstavuje 1,18 až 1,84 €. Za mesiac si pracovník zarobí niečo cez 50 €, no podľa aliancie „The Clean Clothes Campaign“ by sa dôstojná mesačná mzda v indických podmienkach mala pohybovať okolo 200 €. Navyše, pre externých pracovníkov neexistujú pri znížení zákaziek **záruky práce** a príjmu. Výrobu kožených topánok môžeme rozdeliť na dve fázy – **spracovanie** kože a samotnú **výrobu**, ktorá zahŕňa šitie, strihanie či lepenie. Spracovanie kože patrí k najrizikovejším častiam výroby topánok. 80 až 90 % kože na topánky je spracovaných s **použitím chrómu**. Ten je kategorizovaný ako vysoko toxický pre ľudí a životné prostredie, ale predstavuje jeden z **lacnejších postupov**. Použitý chróm zvyšuje riziko **rakoviny**, pri priamom kontakte očí s kyselinou chrómovou alebo prachom s chrómom môže prísť k **trvalému poškodeniu zraku**. Chróm tiež **dráždi dýchacie cesty**, spôsobuje **astmu, bolesti hlavy či ochorenia kože**, ako sú vredy a pľuzgiere. Podľa bangladéšskej mimovládnej organizácie „Society for Environmental and Human Development“ až 90 % pracovníkov v tejto časti výroby sa **nedožije 50 rokov**. V druhej fáze výroby, v továrňach, je rizikovým najmä **používanie toxických lepidiel**, ale aj ďalšia práca so spomínanou kožou.

Nemenej závažný chronický problém výroby topánok je jej **vplyv na životné prostredie**. Výroba produkuje **toxický odpad** a sama vyžaduje značné **zdroje vody**, odhadom až 25 000 litrov na jeden pár. (Správne odpovede a text v Infoboxe, viažuci sa na Tipos Bingo, sa číta, až keď prejdú všetky skupiny všetkými stanovišťami, pri reflexii.)

- <http://www.globalnevezdelavanie.sk/obete-nasej-mody>
- <http://www.globalnevezdelavanie.sk/pozri-sa-aj-na-topanky>
- <https://www.youtube.com/watch?v=O5B6BBbBBLA> (video Radiohead All you need)
- <http://www.humanisti.sk/view.php?navezclanku=topanky-made-in-europe-vznikaju-za-rovnych-podmienok-ako-v-cine&cislocclanku=2017030030> (výroky)
- <http://changeyourshoes-bg.org/>

Príloha 1 – Náhľad

Zdroj: publicdomainpictures.net

Zdroj: publicdomainpictures.net

Zdroj: publicdomainpictures.net

Zdroj: publicdomainpictures.net

Zdroj: needpix.com

Zdroj: publicdomainpictures.net

Zdroj: publicdomainfiles.com

Zdroj: peakpx.com

Zdroj: pxhere.com

Zdroj: maxpixel.net

Zdroj: maxpixel.net

Zdroj: pxhere.com

Zdroj: maxpixel.net

Zdroj: pixabay.com

Zdroj: pxhere.com

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: pxhere.com

Zdroj: wikimedia.org

Zdroj: pxhere.com

Príloha 2: Tipos bingo

Tipni si:

1. V roku 2013 sa na svete vyrobilo viac nežpárov topánok.

- a) 22 miliárd topánok
- b) 20 miliónov topánok
- c) 220 tisíc topánok

2. Až 87 % svetovej produkcie topánok pochádza z

- a) Európy
- b) Afriky
- c) Ázie

3. Až 40 % všetkých topánok sa predá v

- a) Amerike
- b) Európe
- c) Ázii

4. Len z predajnej ceny topánok dostáva robotník, ktorý topánky šil.

- a) 10 %
- b) 5 %
- c) 2 %

5. Cena v Indii za pár topánok sa pohybuje okolo za pár.

- a) 0,14 €
- b) 2 €
- c) 1,50 €

6. Výroba topánok produkuje toxický odpad a sama vyžaduje značné zdroje vody, odhadom ažlitrov na jeden pár.

- a) 25 000
- b) 10 000
- c) 14 000

Príloha 3: Výroky

„Úspory? Z nášho platu neušetríme nič. Môj manžel musel odísť na niekoľko mesiacov do Nemecka pracovať na stavbu, aby sme mali nejaké peniaze na kúrenie na zimu. To sú naše úspory.“

Robotníci a robotníčky, ktorí chcú zarobiť aspoň minimálnu mzdu, musia väčšinou pracovať bez pomôcok, ktoré ich chránia pred lepidlami a nebezpečnými chemickými látkami. Slovenská robotníčka v pobočke firmy Rieker to okomentovala:

„Môžem požiadať o rukavice a ochrannú masku, ale s rukavicami som pomalšia, takže nedokážem splniť bežné výrobné kvóty. S ochrannou maskou sa mi horšie dýcha, takže namiesto nej používam parfum a šatku.“

Veľkým problémom sú aj privysoké alebo prinízke teploty v továrňach. Jeden slovenský robotník nám oznámil:

„V lete je horúčava tak nezniesiteľná, že musíte zo šesťkrát zavolať záchranku.“

Tento problém nám potvrdili robotníci a robotníčky z celého regiónu. Robotníčka z macedónskej továrne, v ktorej pracuje zhruba tisíc ľudí a kde vyrábajú značky ako GEOX, Deichmann či Baťa, uviedla:

„Dnes sme kúrili do pol jedenástej ráno, potom nám kúrenie vypli a vo vnútri bolo naozaj chladno.“

Keď v lete niekoľko žien omdlelo, uviedli, že im nebola poskytnutá lekárska starostlivosť. Maximálne im pomohli ich spolupracovníčky.

Robotníčka z rumunskej továrne povedala:

„Záchod neskutočne smrdí. V továrni neustále používame latríny. Predstavte si, aké to asi je, keď dvesto žien používa jeden záchod. Zápach je tak silný, že ho po celom dni v práci cítime z oblečenia.“

Ďalšia robotníčka doplnila:

„V lete nosím iba pracovnú košeľu, pretože v továrni je horúco a všetci sa potíme. K dispozícii nie je žiadna pitná voda a musíme vystačiť s vodou z kohútika, ktorá nie je pitná. Vo vnútri v hale je tiež mnoho prachu.“

Krehké cestovateľky

Ciel:	Študenti pomenujú funkciu kvetov v našej spoločnosti a uvedomia si, ako často sa s nimi v bežnom živote stretávajú. Študenti identifikujú dopady obchodu s kvetmi. Študenti vyjadria svoje stanovisko k problematike obchodu s kvetmi a navrhnú alternatívy.
Odporúčané predmety:	občianska výchova, etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova, osobnostný a sociálny rozvoj)
Čas:	45 minút
Vek:	14+
Počet študentov:	4+
Pomôcky:	vytlačенý dotazník pre každého študenta (Príloha 1) 4 fotografie (Príloha 2) pre každého študenta jeden papierový ústrižok s informáciami o produkcii kvetov (Príloha 3) písomné podklady s informáciami k prednáške pre každého študenta (Príloha 4)
Poznámky:	V niektorej z nasledujúcich hodín odporúčame premietnuť dokumentárny film Rozkvitajúci biznis (The Blooming Business), ktorý zobrazuje situáciu na kvetinových farmách v Keni.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa budete venovať téme kvetov (ak robíte aktivitu v ročnom období, keď rastú kvety vonku v záhrade alebo na lúke, môžete si dopredu natrhať kyticu kvetov). Vysvetlite im, že prvá úloha bude spočívať v rýchlom „triednom prieskume“ tejto témy.
- Rozdajte študentom jednoduchý dotazník so štyrmi otázkami (Príloha 1). Vysvetlite im, že ich úlohou bude chodiť po triede a pýtať sa spolužiakov na tieto štyri otázky. Odpovede musia získať aspoň od troch rôznych spolužiakov. Upozornite ich, že na prieskum je vyhradená doba 5 minút. Táto aktivita by mala byť pomerne dynamická. V priebehu prieskumu môžete pustiť nejakú veselú, rýchlu hudbu na uvoľnenie atmosféry. Povedzte študentom, že keď vypnete hudbu, pre študentov to bude signál, že aktivita sa skončila.
- Prejdite jednotlivé otázky so všetkými, opýtajte sa študentov, čo sa dozvedeli:

**? Zistili ste niečo zaujímavé?
Prekvapilo vás niečo?
Opakovali sa niektoré odpovede?**

- Potom sa sústreďte na poslednú otázku:

? Odkiaľ kvety pochádzajú?

- Spýtajte sa študentov, či majú nejakú predstavu. Ak napríklad odpovedia, že kvety pochádzajú zo záhrady, spýtajte sa ich:

? Je to jediné miesto, odkiaľ kvety získavame?

- Ak odpovedia, že kvety pochádzajú z obchodu, spýtajte sa ich:

? Ako sa do obchodu dostanú? Odkiaľ pochádzajú?

- O produkcii kvetov im zatiaľ nehovorte žiadne podrobnosti. Povedzte študentom, že v nasledujúcej aktivite budú mať možnosť dozvedieť sa niečo viac o produkcii kvetov.

- Pripravte si štyri rôzne fotografie (Príloha 2) , na ktorých sú zobrazené rôzne fázy produkcie kvetov.
- Umiestnite fotografie niekde v triede a rozdeľte študentov do dvojíc alebo iných malých skupiniek. Ich úlohou bude chodiť k fotografiám, každú si prezrieť a odpovedať na tri otázky. Tieto otázky napíšte na tabuľu a upozornite študentov, že na každú fotografiu budú mať 30 sekúnd. Pre väčšie skupiny pripravte dve kópie každej fotografie, aby mali študenti viac priestoru pre diskusiu.

Čo vidíte na fotografii?**Kde bol tento záber urobený?****Je na ňom niečo zaujímavé alebo prekvapivé? Čo to je? A prečo?**

- Prejdite si s celou triedou jednotlivé otázky a vyzvite študentov, aby sa podelili o svoje názory. Zatiaľ im o fotografiách nič viac nehovorte.
- Rozdajte každému študentovi ústrižok papiera s informáciou o produkčnom reťazci kvetov (Príloha 3). Ich úlohou bude vybrať si jednu fotografiu – tú, ktorá najlepšie zodpovedá ich informácii. Mali by byť tiež schopní túto súvislosť vysvetliť. Študenti môžu chodiť po triede a znovu si fotografie podrobnejšie poprezeráť. Dajte im 3 až 4 minúty na to, aby sa rozhodli a vybrali si jednu z nich. Takto vzniknú štyri skupiny (nevadí, ak sa počet študentov v skupinách navzájom líši). Ak je v triede viac ako 15 študentov, rozdajte ústrižky do dvojíc.
- V skupinách sa študenti navzájom podelia o informácie, ktoré sa dozvedeli z ústrižkov. Ostatným členom skupiny povedia, prečo si zvolili práve danú fotografiu (vopred ich uistite, že pokiaľ majú pre svoje rozhodnutie „svoje“ odôvodnenie, nemôže byť považované za nesprávne). Povedzte im, že každá skupina by sa mala rozhodnúť, čo považujú za najdôležitejší poznatok. Ten by mali znázorniť vo forme „sochy“ z tiel študentov. Do stavby sochy by sa mali zapojiť všetci členovia skupiny. Na jej prípravu dajte skupinám 3 až 5 minút.
- Skupiny jedna po druhej predstavujú sochy, ktoré vytvorili. Zvyšok triedy sa pokúsi uhádnuť, čo sochy znázorňujú. Môžete sa spýtať:

Čo bolo tá najdôležitejšia vec, ktorú sa skupina o produkcii kvetov dozvedela?

- Autori sôch môžu triede povedať, čo ich socha mala predstavovať, a doplniť aj ďalšie podrobnosti.
- Po predstavení sôch dajte každému študentovi písomné podklady (Príloha 4) s podrobnosťami o obchode s kvetmi. Na tomto liste sú uvedené rovnaké informácie, ktoré mali jednotliví študenti na papierových ústrižkoch. Dajte študentom 3 minúty na to, aby si list preštudovali.
- Teraz sa vráťte k fotografiám z Prílohy 2, ktoré znázorňujú jednotlivé fázy produkcie kvetov a položte študentom opäť túto otázku:

Kde boli tieto zábery urobené?

- Nechajte študentov hádať. Potom im dajte informácie o pôvode týchto fotografií.
- V záverečnej časti hodiny by mali študenti vyjadriť svoje dojmy o kvetoch, o tom, čo sa naučili o ich produkcii a jej následkoch, ako aj o možných alternatívach. Povedzte im, že na druhej strane pracovného listu (Príloha 4) nájdu päť otázok, ktoré by mali samostatne zodpovedať. Dajte im na vypracovanie písomných odpovedí 5 minút.
- Na záver požiadajte študentov, aby ostatným povedali, ako odpovedali na poslednú otázku pracovného listu:

Idete na oslavu narodenín a patrilo by sa priniesť nejaký darček. No nemáte veľa času. Ako situáciu vyriešite?

- Pokiaľ sa študenti v odpovediach kvetom vyhnú, spýtajte sa ich priamo:

Aké mám možnosti, keď chcem darovať kvet?

- Následne môžete spomenúť aj alternatívu certifikovaných kvetov či ďalšie možnosti (viď Infobox). Môžete sa pýtať, čo ktorá alternatíva rieši a čo nie.

Tip

Ak máte viac času a pracujete so staršími študentmi, môžete namiesto reflexie v skupine vytvoriť tzv. strom problému. Tento variant pomáha porozumieť téme vo väčšej komplexnosti. Strom, ktorý je namaľovaný na veľkom papieri, má v kmeni napísaný problém: DOVOZ KVETOV Z ĎALEKA. Úlohou študentov je do koreňov napísať aspoň päť príčin problému, do vetiev aspoň päť dôsledkov (môžu byť pozitívne i negatívne) a do plodov navrhnuť aspoň štyri riešenia príčin. Riešenia môžu byť na rôznych úrovniach.

Infobox

Obchod s kvetmi

Masívny nárast produkcie rezaných kvetov v krajinách Subsaharskej Afriky, Latinskej a Južnej Ameriky a Juhovýchodnej Ázie sa stal fenoménom rozvoja konca minulého storočia. Podmienky globálnej ekonomiky vytlačili pestovanie rezaných kvetov v posledných dvadsiatich rokoch do krajín rovníkovej oblasti, najmä Afrika sa tak stala významným producentom ruží, gerber, chryzantém, karafiátov a ďalších druhov kvetov predávaných najmä v Európe. Dôvodom sú lepšie klimatické podmienky, nízka cena práce a mizivá regulácia ekologických dopadov v rozvojových krajinách.

Súčasný európsky trend v odvetví rezaných kvetov stagnuje alebo mierne klesá. Vo väčšine európskych krajín je kvetinová produkcia znižovaná, a to predovšetkým z dôvodu znižovania investícií a lacnejšieho dovozu zo zámoria. Naopak, dovoz rezaných kvetov zo zahraničia stúpa a aj do budúcnosti sa počíta s narastajúcim trendom spotreby. Prečo? Viac supermarketov, viac inovácií na trhu s kvetmi, viac dopytu od spotrebiteľov v špeciálne dni (Deň Matiek, sv. Valentín, Pamiatka zosnulých,...) V mnohých krajinách (Nemecko, Škandinávia, Veľká Británia...) však narastá aj dopyt po certifikovaných kvetoch, ktoré sú sociálne a environmentálne zodpovedné.

Zdroj: <https://www.cbi.eu/market-information/cut-flowers-foilage/roses/europe>

Európa odoberá okolo 70 % svetového importu kvetov. Európsky trh je sytený kvetmi z iných európskych krajín, z Afriky (najmä Kene) a vo veľkej miere aj z Latinskej Ameriky (Kolumbia a Ekvádoru). Určitú časť kvetov odoberá Európa z Izraela a špeciálne, exotické kvety putujú do Európy z Thajska. V mimoeurópskom prostredí je najväčším exportérom kvetov Kolumbia a Ekvádor, odkiaľ 70 % kvetov putuje do USA.

Certifikované kvety

Na celom svete existujú iniciatívy, ktoré sa snažia zvýšiť povedomie o negatívnych vplyvoch pestovania kvetov na globálnom Juhu. Ich cieľom je zmeniť našu spotrebu a nákupné vzorce, čo zaistí, že kvety sa budú pestovať v spoločensky i environmentálne priaznivejších podmienkach.

Jednou z alternatív ku konvenčnej produkcii kvetov, ktorá zabezpečuje lepšie pracovné podmienky pre pracovníkov na kvetinových farmách a znižuje znečistenie životného prostredia spôsobené pestovaním kvetov, sú certifikované kvety. Jedným z príkladov takejto produkcie je kvetinová farma v Oserian v Keni, kde sa pestujú certifikované Fair Trade kvety (Pracovný list 2, fotografia 2). Farma zamestnáva 4 800 zamestnancov. „Férové“ kvety sú logickou reakciou na rýchly rast produkcie kvetov v rozvojových krajinách a na rastúce hnutie eticky uvedomelých spotrebiteľov. Nasledujú tak tradičné komodity, ako sú káva, cukor či čokoláda. V posledných dvoch rokoch je možné sledovať niekoľko iniciatív v jednotlivých európskych krajinách, ktoré sa aktívne usilujú o zvýšenie podielu obchodu s „férovými kvetmi“. Okrem Fair Trade pôsobia na trhu s kvetmi aj iné iniciatívy zameriavajúce sa na udržateľné pestovanie kvetov, napríklad Kenya flower council, Fair Flowers Fair Plant, MPS-GAP a pod.

Zdroj: <http://kenyaflowercouncil.org/>
<https://www.mzurrieflowers.co.ke/about-us/certifications/>

Keď chcem darovať kvet:

- môžem darovať rezaný kvet z dovozu
- môžem darovať certifikovaný rezaný kvet z dovozu
- môžem darovať rezaný kvet zo záhradky či lúky
- môžem darovať živý kvet v črepníku z dovozu
- môžem darovať živý kvet v črepníku z lokálnej produkcie

Zdroje:

www.ekumakad.cz/cz/temata/co-skryva-nezna-krasa-kvetin
K. Kosová, 2006: Riskantní krása květin: Environmentální a sociálně-ekonomické důsledky květinového průmyslu a informovanost spotřebitelů. (Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.)

Ďalšie informácie môžete nájsť na týchto odkazoch:

www.fairflowersfairplants.com www.transfairusa.org/content/flowers
www.fairtrade.org.uk/producers/flowers/finlay_flowers_oserian_ravine_roses_kenya.aspx

Všeobecné štandardy fair trade pre nájomnú prácu:

<http://www.respect.international/wp-content/uploads/2017/10/Fairtrade-standard-for-hired-labour.pdf>

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

Príloha 1 – Na kopírovanie

	1. osoba	2. osoba	3. osoba
Ktoré udalosti si spájate s kvetmi?			
Čo prinášajú kvety ľuďom?			
Kedy si naposledy niekomu dal / a alebo od niekoho dostal / a kvet?			
Odkiaľ pochádzajú kvety?			

	1. osoba	2. osoba	3. osoba
Ktoré udalosti si spájate s kvetmi?			
Čo prinášajú kvety ľuďom?			
Kedy si naposledy niekomu dal / a alebo od niekoho dostal / a kvet?			
Odkiaľ pochádzajú kvety?			

	1. osoba	2. osoba	3. osoba
Ktoré udalosti si spájate s kvetmi?			
Čo prinášajú kvety ľuďom?			
Kedy si naposledy niekomu dal / a alebo od niekoho dostal / a kvet?			
Odkiaľ pochádzajú kvety?			

	1. osoba	2. osoba	3. osoba
Ktoré udalosti si spájate s kvetmi?			
Čo prinášajú kvety ľuďom?			
Kedy si naposledy niekomu dal / a alebo od niekoho dostal / a kvet?			
Odkiaľ pochádzajú kvety?			

Príloha 2 – Náhľad

© Wikimedia

Najväčšia kvetinová aukcia na svete
v Aalsmeer, Holandsko

© Ekumenická akadémia

Kvetinová farma, Uganda

© Petr Foltýn

Kvetinárstvo v Brne,
Česká republika

© Eva Malířová

Fair trade farma v Oserian,
Keňa

Príloha 3 – Na kopírovanie

V čase Valentína stúpajú ceny ruží na holandských burzách až štvornásobne.

Iba 5 % kvetov predaných v súčasnosti na Slovensku pochádza od domáceho dodávateľa.

Veľká väčšina kvetov sa dováža z tradičných holandských kvetinových aukcií. V minulosti sa v Holandsku tiež pestovali.

V dnešnej dobe sú kvety na holandské aukcie letecky dovážané z Afriky, Ázie či Latinskej Ameriky, kde je priaznivejšie podnebie pre celoročné pestovanie.

Cesta kvetu z poľa v Keni, Etiópii alebo Ugande do kvetinárstva v Bratislave trvá päť dní.

Každá tretia ruža predaná v Európe na deň svätého Valentína pochádza z Kene.

Za posledných 20 rokov sa Afrika stala významným producentom ruží, gerber, chryzantém, karafiátov a ďalších kvetov, ktoré sa predávajú väčšinou v Európe.

Takmer tretina svetovej produkcie kvetov pochádza z Kene, ktorá do Európy vyváža 160 000 ton kvetov ročne. Toto číslo z roka na rok narastá, pričom poľnohospodárstvo je hneď po sektore služieb druhým najdôležitejším odvetvím prispievajúcim na hrubý domáci produkt (HDP).

K produkcii jedného hektáru ruží je ročne potrebných 10 až 30 000 litrov vody.

Kvety sú ošetrované najrôznejšími druhmi nebezpečných chemikálií, tzv. pesticídmi, ktoré ohrozujú zdravie pracovníkov na farmách a znečisťujú vodné zdroje v okolí.

Ak si kúpime v kvetinárstve ruže alebo chryzantémy, je veľmi pravdepodobné, že deväť z desiatich bude pochádzať z Afriky a že tieto kvety precestovali väčšiu vzdialenosť, než niektorí z nás za celý život.

Niektoré kvety sú v závislosti od klimatických podmienok chladené ihneď po odrezaní. Potom sú prevezené na letisko a odtiaľ na európske kvetové trhy.

Každá pestovaná ruža potrebuje 1,5 litra vody denne. Je znepokojivé, že farmy s kvetmi sa často umiestňujú do oblastí, ktoré trpia nedostatkom vody.

V Keni zamestnáva produkcia kvetov okolo 500 000 ľudí (niektoré zdroje hovoria až o 800 000). Tieto nové pracovné príležitosti však so sebou často prinášajú zlé pracovné podmienky a platy, ktoré nedosahujú ani životné minimum.

Najviac obchodované kvety na najväčšej holandskej kvetinovej aukcii v Aalsmeer sú ruže, chryzantémy, tulipány, ľalie a gerbery. Každý rok sa na šiestich holandských kvetinových aukciách predá 12 miliárd rezaných kvetov. Len na Aalsmeer aukcii je denne obchodovaných 200 miliónov kvetov.

Chemikálie (rôzne druhy pesticídov) používané na kvetinových farmách sú veľmi nebezpečné pre pracovníkov, ktorí často nie sú vybavení ochrannými pomôckami.

Medzi symptómy, ktoré súvisia s vystavením účinkom pesticídov, patria napríklad zvýšená únava, nevoľnosť, zvracanie, bolesti hlavy, závraty alebo podráždenie kože a očí.

Príloha 4 – Na kopírovanie

Obchod s kvetmi

- V čase Valentína stúpajú ceny ruží na holandských burzách až štvornásobne. Každá tretia ruža predaná v Európe na deň svätého Valentína pochádza z Kene.
- Cesta kvetu z poľa v Keni, Etiópii alebo Ugande do kvetinárstva v Bratislave trvá päť dní.
- Iba približne 5 % kvetov predaných v súčasnosti na Slovensku pochádza od domáceho dodávateľa.
- Ak si kúpime v kvetinárstve ruže alebo chryzantémy, je veľmi pravdepodobné, že deväť z desiatich bude pochádzať z Afriky a že tieto kvety precestovali väčšiu vzdialenosť, než niektorí z nás za celý život.
- Veľká väčšina kvetov sa dováža z tradičných holandských kvetinových aukcií. V minulosti sa v Holandsku tiež pestovali. V dnešnej dobe sú kvety na holandské aukcie letecky dovážané z Afriky, Ázie či Latinskej Ameriky, kde je priaznivejšie podnebie pre celoročné pestovanie.
- Najviac obchodované kvety na najväčšej holandskej kvetinových aukcii v Aalsmeer sú ruže, chryzantémy, tulipány, ľalie a gerbery. Každý rok sa na šiestich holandských kvetinových aukciách predá 12 miliárd rezaných kvetov. Len na Aalsmeer aukcií je denne obchodovaných 200 miliónov kvetov.
- Za posledných 20 rokov sa Afrika stala významným producentom ruží, gerber, chryzantém, karafiátov a ďalších kvetov, ktoré sa predávajú väčšinou v Európe.
- Takmer tretina svetovej produkcie kvetov pochádza z Kene, ktorá do Európy vyváža 160 000 ton kvetov ročne. Toto číslo z roka na rok narastá, pričom poľnohospodárstvo je hneď po sektore služieb druhým najdôležitejším odvetvím prispievajúcim na hrubý domáci produkt (HDP).
- K produkcii jedného hektáru ruží je ročne potrebných 10 až 30 000 litrov vody.
- Kvety sú ošetrované najrôznejšími druhmi nebezpečných chemikálií, tzv. pesticídmi, ktoré ohrozujú zdravie pracovníkov na farmách a znečisťujú vodné zdroje v ich okolí.
- Každá pestovaná ruža potrebuje 1,5 litra vody za deň. Je znepokojivé, že farmy s kvetmi sa často umiestňujú do oblastí, ktoré trpia nedostatkom vody.
- V Keni zamestnáva produkcia kvetov okolo 500 000 ľudí (niektoré zdroje hovoria až o 800 000).
- Tieto nové pracovné príležitosti však so sebou často prinášajú zlé pracovné podmienky a platy, ktoré nedosahujú ani životné minimum.
- Chemikálie (rôzne druhy pesticídov) používané na kvetinových farmách sú veľmi nebezpečné pre pracovníkov, ktorí často nie sú vybavení ochrannými pomôckami. Medzi symptómy, ktoré súvisia s vystavením účinkom pesticídov, patria napríklad zvýšená únava, nevoľnosť, zvracanie, bolesti hlavy, závraty alebo podráždenie kože a očí.
- Niektoré kvety sú v závislosti od klimatických podmienok chladené ihneď po odrezaní. Potom sú prevezené na letisko a odtiaľ na európske kvetové trhy.

Zdroje:

Ruže pro tebe, Respekt 6/2010.

Uganda Workers' Education Association: Action Research Report on Impacts of Pesticides on Horticultural Workers in ugandan Horticultural Farms. 2011

www.ekumakad.cz/cz/projekty/fair-flowers www.flora.nl/en/AboutFloraHolland/Cooperative/Documents/KengetallenEn2009.pdf

krátky klip o najväčšej burze v Holandsku <https://www.youtube.com/watch?v=av6VFmMckyw>

Príloha 4 – Na kopírovanie

Odpovedzte na tieto otázky:

Čo vám napadne, keď rozmýšľate o kvetoch? Pozeráte sa na to inak než na začiatku hodiny? Pokiaľ áno, v čom?

Prekvapilo vás niečo? Pokiaľ áno, čo to bolo?

Čo považujete za hlavný problém obchodu s kvetmi?

Idete na oslavu narodenín a patrilo by sa priniesť nejaký darček. No nemáte veľa času. Ako vyriešite situáciu?

Za všetkým hľadaj vodu

Ciel:	Študenti spočítajú, koľko vody si vyžaduje výroba rôznych výrobkov. Študenti analyzujú globálnu prepojenosť prostredníctvom výroby tovarov, ktoré kupujeme. Študenti posudzujú vlastnú rolu spotrebiteľa v globálnom systéme.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, geografia, matematika nižších ročníkov, priezovné tematiky (environmentálna výchova)
Čas:	45 minút
Vek:	14+
Počet študentov:	6+
Priestor:	trieda
Pomôcky:	veľký kus papiera pre každú skupinu na brainstorming vystrihnuté kartičky s rôznymi výrobkami: jeden súbor na skupinu (Príloha 1) popisy výrobkov s matematickými úlohami (1 až 3 na skupinu v závislosti od času a matematických schopností študentov; vyberte tie, ktoré sú primerané pre vašich študentov a kultúru – (Príloha 2)
Poznámka:	Táto aktivita môže nadviazať na aktivitu Babička Cvrček.

Inštrukcie

- Vysvetlite študentom, že najskôr začnete so spoločným brainstormingom na tému „K čomu nepotrebujeme vodu“. Na tabuľu alebo na stenu umiestnite veľký prázdny papier. Jedného alebo dvoch študentov požiadať, aby naň napísali všetko, čo budú počuť od ostatných. Spýtajte sa ich:

Čo vám napadne pri otázke „K čomu nepotrebujeme vodu?“

- Nechajte študentov chvíľu premýšľať a hovoriť, čo im napadne. K nápadom sa nevyjadrujte a povzbudzujte ich, aby sa pokúsili povedať čo najviac možných odpovedí.
- Následne sa ich opýtajte:

Aká je podľa vás spojitosť medzi vodou a výrobkami, ktoré používame?

- Po tom, čo sa pár študentov podeli o svoje nápady, rozdeľte ich na malé skupiny. Povedzte im, že každá skupina dostane súbor vystrihnutých kartičiek s rôznymi výrobkami, ktorých výroba si vyžaduje vodu. Vysvetlite im, že ich úlohou bude usporiadať kartičky podľa toho, koľko vody sa podľa nich pri výrobe použije. Výrobky, ktoré sú najnáročnejšie na vodu, budú na jednom konci, a výrobky, ktoré sú najmenej náročné, budú na druhom konci. Upozornite ich, aby brali pri zoraďovaní do úvahy všetky štádiá spracovania a všetky výrobné postupy.
- Rozdajte študentom súbor vystrihnutých kartičiek s výrobkami a povedzte im, že majú na splnenie tejto úlohy 3 minúty.
- Po pár minútach povedzte študentom, aby prácu ukončili. Spýtajte sa ich na nasledujúce otázky. Správne odpovede ešte neodhaľujte!

Ktoré z výrobkov na kartičkách potrebujú podľa vás najviac vody k výrobe? Prečo? Ktoré sú podľa vás na vodu najmenej náročné? Koľko litrov vody si myslíte, že je potrebných na výrobu niektorých z týchto produktov?

- Nestrácajte príliš veľa času rozoberaním rôznych výrobkov, pretože o výsledkoch budete hovoriť neskôr. Povedzte študentom, že v nasledujúcich aktivitách sa o danej problematike dozvedia viac a zistia aj správne odpovede.

- Vysvetlite študentom, že každá skupina dostane popis jedného z výrobkov, s ktorým pracovala, vrátane matematickej úlohy. Povedzte im, že najprv si musia prečítať informácie o výrobku a potom spočítať, koľko litrov vody je potrebných na jeho výrobu (Príloha 2). Úlohy rozdeľte tak, aby každá skupina spracovávala jednu. Pokiaľ máte dostatok času alebo ak sú niektoré skupiny rýchlejšie než ostatné, môžete im zadať viac než jednu úlohu.
- Zatiaľ čo skupiny pracujú na svojich úlohách, nakreslite na tabuľu dlhú priamku:

0 litrov _____ **16 000 litrov**

- Keď sú všetky skupiny hotové, požiadajte ich o pripísanie výrobkov z ich úlohy/úloh k príslušným číslam na priamke na tabuľi. Týmto spôsobom sa presvedčia o správnosti svojich výsledkov a zároveň každý uvidí poradie výrobkov podľa ich náročnosti na vodu.

Kľúč k matematickým úlohám z prílohy 2:

ryža	$2300 / 0,67 = 3432$ litrov = cca 3400 litrov
cukor	$175 / 0,11 = 1590$ litrov
čaj	$2400 / 0,26 \times 0,003 = 27.69$ litrov = cca 30 litrov
hovädzie mäso	$(3060 + 24 + 7) / 200 \times 1000 = 15\,455$ litrov = cca 15 500 litrov
papier	$6000 / 10 / 300 \times 0,005 \times 1000 = 10$ litrov
bavlna	$(3600 / 0,35 / 0,9 + 30 + 140 + 190) \times 0,25 = 2947$ litrov = cca 2900 litrov

- Upútajte pozornosť na priamku na tabuľi. Aby sa študenti dozvedeli viac o jednotlivých výrobkoch, požiadajte skupiny, aby sa s ostatnými podelili o niektoré informácie o výrobkoch, s ktorými pracovali (napríklad v ktorej krajine sa vyrába, aké je množstvo vody použité na rôzne fázy výroby, aké sú možné problémy spojené s výrobným procesom, poprípade akékoľvek iné informácie, ktoré sa im zdajú zaujímavé). V tomto bode by ste tiež mali na priamku pridať zvyšné výrobky z predošlej aktivity.

Poznámka

Kartičky obsahujú aj fotografiu výrobku a mapu, ktorá ukazuje, kde sa odohráva časť výroby. Toto by malo študentom pomôcť si uvedomiť globálnu prepojenosť, pretože niektoré z výrobkov sú vyrábané a spotrebúvané v rôznych častiach sveta.

- Požiadajte študentov, aby sformulovali, čo znamená pojem „virtuálna voda“. Po predošlej aktivite by mali byť schopní odvodiť význam tohto termínu. Pokiaľ majú nejaké pochybnosti, jednoducho im povedzte, že virtuálna voda je množstvo vody, ktoré je použité pri výrobnom procese určitého výrobku.
- Pokračujte tým, že sa študentov opýtate tieto otázky:

Existuje nejaké prepojenie medzi vami a výrobkami z týchto úloh? Pokiaľ áno, aké?

Aké hlavné problémy ste si všimli pri týchto výrobkoch?

Môžeme ako spotrebitelia týchto výrobkov urobiť niečo pre odstránenie alebo zmiernenie problémov? Ak áno, čo?

- Cieľom tejto diskusie je, aby si študenti uvedomili moc, ktorú ako spotrebitelia majú. Výrobky, ktoré si vyberú a kúpia, ovplyvňujú ľudí a životné prostredie v ďalších častiach sveta.

Tip

- ☑ Poproste študentov, aby napísali úvahu na tému: Ako som spojený/á so zvyškom sveta prostredníctvom vody?

Infobox

VÝROBOK	VIRTUÁLNA VODA (v litroch)	VÝROBOK	VIRTUÁLNA VODA (v litroch)
balená voda (1l)	9	cukor (1kg)	1590
list papiera formát A4	10	bavlnené tričko	2900
zemiak	25	ryža (1kg)	3400
šálka čaju (250 ml)	30	pár kožených topánok	8000
vajíčko	135	rifle	11800
pohár mlieka (200 ml)	200	hovädzie mäso (1kg)	15500

Zdroj: Hoekstra, Chapagain 2008: 15, 119; www.waterfootprint.org (cit. 9 Jan 2011)

Virtuálna voda – voda v tovare

Virtuálna voda je množstvo vody spotrebovanej na výrobu jednotky konkrétneho produktu (tovaru) a uvádza sa v jednotkách objemu na jednotku produktu (napríklad 1000 l na 1 ks či kg). Náročnosť výroby konkrétneho produktu na vodu závisí od oblasti a jej klimatických podmienok. Napríklad tona bavlny obsahuje 2 018 m³, ak je pestovaná v Číne, v Indii je to však už 8 662 m³. Virtuálna voda produktu teda predstavuje reálne množstvo vody použité k výrobe tohto produktu, a to v mieste, kde bol skutočne vyrobený.

Do obsahu virtuálnej vody poľnohospodárskych produktov sa okrem zavlažovania spočítava aj voda potrebná k výrobe hnojív a pesticídov a voda nevyhnutná pre ďalšie spracovanie.

V živočíšnej výrobe je spotreba vody prirodzene vyššia, pretože sa do nej započítava aj virtuálna voda obsiahnutá v krmivách. Napríklad krava je porazená zhruba v troch rokoch svojho života a získame z nej 200 kg mäsa bez kostí. Do tej doby skonzumuje asi 1300 kg obilia, 7200 kg vlákniiny (siláž, seno...), 24 000 l vody na pitie a 7000 l vody pri obsluhu. V 1 kg hovädzieho mäsa je obsiahnuté 15 340 l virtuálnej vody.

Obyčajne najvyššiu hodnotu virtuálnej vody majú priemyslové výrobky, ich výpočet je zároveň najzložitejší.

PDF manuál na výpočet virtuálnej vody potravín

<https://waterfootprint.org/media/downloads/PDFHowtoCalculatetheWaterFootprintofanyFood.pdf>

Zdroj:

Hoekstra, A. y., Chapagain, A. K.: Globalization of water. Sharing the Planet's Freshwater Resources, 2008.

Pre ďalšie informácie vrátane metód výpočtov poslúžia anglické webové stránky www.waterfootprint.org

Príloha 1 – Na kopírovanie

Zoznam výrobkov:

BALENÁ VODA (1l)	CUKOR (1kg)
LIST PAPIERU formát A4	BAVLNENÉ TRIČKO
ZEMIAK	RYŽA (1kg)
ŠÁLKA ČAJU (250 ml)	PÁR KOŽENÝCH TOPÁNOK
VAJÍČKO	RIFLE
POHÁR MLIEKA (200 ml)	HOVÄDZIE MÄSO (1kg)

BALENÁ VODA (1l)	CUKOR (1kg)
LIST PAPIERU formát A4	BAVLNENÉ TRIČKO
ZEMIAK	RYŽA (1kg)
ŠÁLKA ČAJU (250 ml)	PÁR KOŽENÝCH TOPÁNOK
VAJÍČKO	RIFLE
POHÁR MLIEKA (200 ml)	HOVÄDZIE MÄSO (1kg)

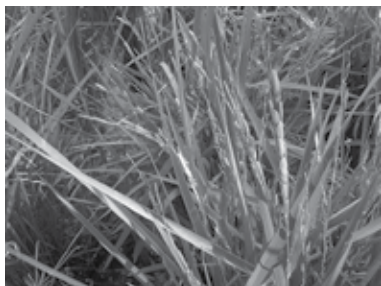

Príloha 2 – Na kopírovanie

RYŽA

Ryža je druhá najviac pestovaná obilnina na svete. V dnešnej dobe sa pestuje na každom kontinente okrem Antarktídy. Najväčším producentom je Ázia, kde sa pestuje a konzumuje 90 % ryže na svete. Najväčší svetoví pestovatelia ryže sú India, Čína, Indonézia, Thajsko, Bangladéš a Vietnam.

Väčšina ryže je skonzumovaná v tej istej krajine, v ktorej je vypestovaná. Tradičnými vývozcami ryže sú Thajsko, Vietnam, India a Pakistan. Ryža sa tiež pestuje v Európe. V skutočnosti sú asi dve tretiny ryže vypestovanej v Európe skonzumované v Európskej únii. Najväčšími pestovateľmi na európskom kontinente sú Španielsko a Taliansko. Väčšina ryže, ktorá sa dováža do Európskej únie, pochádza z Thajska, Indie a Pakistanu.

Takmer všetka ryža na svete sa pestuje ručne na malých farmách. Malí pestovatelia sú, žiaľ, často nútení predávať svoju produkciu za veľmi nízke ceny, čo im spôsobuje problémy.

V obchodoch si kupujeme takzvanú „mletú“ ryžu vo forme bielej alebo lámanej ryže. „Surová“ ryža (ryža zbieraná z poľa) spotrebuje **2300 litrov vody na 1 kg**. Z **jedného kila** surovej ryže sa v priemere vyrobí **0,67 kg** mletej ryže.

Kolko litrov vody je potrebných na výrobu 1 kg mletej ryže?

CUKOR

Cukor sa dá vyrábať z rôznych rastlín, ako je cukrová trstina alebo cukrová repa. V dnešnej dobe pochádza asi 70 % svetových zásob cukru z cukrovej trstiny, ktorá sa pestuje hlavne v tropických oblastiach. V koncových produktoch nie je rozdiel medzi repným a trstinovým cukrom, obom sa hovorí biely (alebo rafinovaný) cukor. Trstinový cukor môže byť ale spracovaný na hnedý cukor (niekedy nazývaný surový cukor). Tu sa zameriame na prípad cukrovej trstiny.

Najväčší producenti cukrovej trstiny sú Brazília a India. Brazília je tiež najväčší svetový vývozca cukru, na ďalších miestach je Európska únia (kde sa pestuje cukrová repa) a Austrália.

Práca na plantážach cukrovej trstiny je náročná a môže byť aj nebezpečná. Robotníci používajú ostré mačety a niekedy pracujú aj s nebezpečnými chemikáliami. Mzdy robotníkov v odvetví pestovania cukrovej trstiny často nepokrývajú ani základné potreby. Ďalšie problémy predstavujú nadmerné zavlažovanie a vypaľovanie polí s cukrovou trstinou.

Aby sme dostali **1 kg** cukrovej trstiny, potrebujeme približne **175 litrov vody**. Asi 11 % z cukrovej trstiny je cukor, takže 1 kg cukrovej trstiny vydá **0,11 kg** cukru.

Kolko litrov vody je potrebných k výrobe 1 kg rafinovaného cukru?

Príloha 2 – Na kopírovanie

ČAJ

Čaj je po vode druhým najkonzumovanejším nápojom na svete a vyskytuje sa skoro v každej kultúre. Existujú štyri hlavné druhy čaju: zelený, biely, oolongový a čierny. Všetky druhy však pochádzajú z rovnakej rastliny, ktorá sa volá *Camellia sinensis* (čajovník čínsky).

Čajové kry rastú v tropickom alebo subtropickom podnebí. Čaj sa pripravuje z listov čajovníka. Čajové plantáže sú obvyčajne situované na úbočí hôr a čím vyššie sa plantáž nachádza, tým je čaj kvalitnejší.

Ľudia, ktorí pracujú na čajových plantážach, majú často veľmi nízke mzdy a mnohí z nich sú zamestnaní iba na krátkodobé zmluvy, takže svojou prácou si nemôžu byť istí. Navyše, zber čajových lístkov je veľmi únavná práca a pracovníci často nemajú žiadne špeciálne pracovné oblečenie ani vybavenie.

Najdôležitejšie krajiny s čajovými plantážami a zároveň najväčší vývozcovia čaju sú Čína, India, Pakistan, Keňa a Srí Lanka.

K vypěstovaniu **1 kg čerstvých čajových lístkov** potrebujeme **2400 litrov vody**. Jeden kilogram čerstvých lístkov vydá na **0,26 kg spracovaného čaju** (čierneho čaju, aký si kupujeme v obchode). Na bežnú šálku čaju (250 ml) potrebujeme **3 g** čierneho čaju.

Koľko litrov vody je potrebných na jednu šálku čaju (250 ml)?

HOVÄDZIE MÄSO

V priemyslovom poľnohospodárstve trvá priemerne tri roky, než je zviera porazené, čím sa získa približne 200 kg čistého mäsa bez kostí.

V priebehu týchto troch rokov zviera spotrebuje takmer 1300 kg zrna (pšenica, ovos, jačmeň, kukurica, hrach, sójový šrot a ďalšie drobné zrná) a 7200 kg objemných krmív (pastva, seno, siláž atď.).

Výroba tohto množstva krmiva si vyžaduje v priemere asi **3060 m³** vody. Okrem toho, zviera potrebuje ešte **24 m³** vody na pitie a **7 m³** vody na prevádzkové účely.

Koľko litrov vody je použitých k výrobe jedného kilogramu hovädzieho mäsa bez kostí?

Príloha 2 – Na kopírovanie

PAPIER

Väčšina ľudí vie, že hlavným zdrojom pre výrobu papiera sú stromy, ale používajú sa aj iné materiály a rastliny. Veľmi dôležitá je aj recyklácia. Aj tak je však množstvo stromov vyrúbaných na výrobu papiera obrovské. Okrem samotného výrubu môžu životné prostredie ohrozovať aj chemikálie používané pri výrobe papiera, obzvlášť keď sa dostanú do vodných zdrojov a do pôdy.

Zoberme si jeden bežný osemdesiat gramový list papiera formátu A4 (80g/m²). Takýto list papiera váži **0,005 kg**.

Ďalej predpokladáme, že tento papier je vyrobený z dreva. Treba brať do úvahy les o výpare (proces vyparovania vody skrz listy) **6000 m³/ha za rok**. Rátajme, že z lesa sa vyťaží **10 m³ dreva na hektár za rok**. Nemôžeme zabudnúť ani na fakt, že **1 m³ dreva stačí na 0,3 ton papiera**.

Kolko litrov vody sa spotrebuje na výrobu jedného listu papiera formátu A4?

BAVLNA

Bavlna sa pestuje v teplých pásmach, pričom väčšina svetovej bavlny pochádza z Číny, Indie, USA, Pakistanu, Brazílie a Uzbekistanu.

Jedným z najväčších problémov súvisiacich s pestovaním bavlny je masívne používanie chemikálií, najmä tých, ktoré rastliny chránia pred škodcami. Tieto chemikálie sú veľmi nebezpečné pre zdravie človeka aj pre životné prostredie. Ďalšie chemikálie sú navyše používané pri spracovaní. To všetko vedie k znečisteniu pôdy a vody.

Bavlnené tričko je vyrobené z bavlnenej látky, ktorá sa vyrába z odzrnenej bavlny. Táto bavlna pochádza zo semennej bavlny, ktorá je zbieraná z bavlníkových polí. No skôr, než sa hotové bavlnené látky dostanú k zákazníkovi, prejdú celým radom procesov a produktov.

Celosvetový priemer vody použitej k vypěstovaniu **1 tony semennej bavlny je 3600 m³**. Semenná bavlna sa najprv odzrňuje, tým získame iba **350 kg z 1000 kg semennej bavlny**. Po prečesávaní, pradení a tkaní dostaneme šedú látku – z **1000 kg tak získame iba 900 kg šedej látky**. Tá potom prechádza mokrym spracovaním (bielením a farbením) a končí ako výsledná bavlnená látka s potlačou. Navyše je ešte potrebných asi **30 m³ vody na tonu** na bielenie, 140 m³ vody na tonu na farbenie a **190 m³ vody na tonu** na potlač. Jedno bavlnené tričko váži **250 gramov**.

Kolko litrov vody je použitých pri výrobe jedného bavlneného trička?

More plastu

AKTIVITA INŠPIROVANÁ METODICKOU PRÍRUČKOU PARTICIPATE OD BRITSKEJ ORGANIZÁCIE RISC

Ciel: Študenti skúmajú informácie týkajúce sa plastového odpadu vo svete. Študenti navrhnu možné riešenia problému plastového odpadu v moriach a čo môžu sami s problémom odpadov urobiť. Študenti porovnávajú účinnosť navrhnutých riešení ako odstrániť problém plastového odpadu.

Odporúčané predmety: občianska výchova, geografia, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 13+

Pomôcky: papiere na písanie a nalepenie diamantu
písacie potreby do dvojice
približne 10 igelitových tašiek a vrecúšok (prípadne PET fľaše)
otázky pre „Plastový kvíz“ napísané na tvrdom papieri (Príloha 1)
fotografie plastového odpadu (Príloha 2)
dataprojektor a reproduktory
pripojenie k internetu pre spustenie animácie morských prúdov
sady kartičiek pre Diamant (Príloha 3) podľa počtu skupín

Príprava: Pred hodinou si na tvrdý papier vytlačte a na jednotlivé otázky rozstrihajte „Plastový kvíz“ (Príloha 1), vložte každú otázku zvlášť do igelitového vrecka či PET fľaše a potom vložte do igelitovej tašky. Študenti si potom pri posielaní a rozbaľovaní otázok ohmatajú materiál, ktorý je témou hodiny. Nájdite si na internete animáciu morských prúdov v Pacifiku: <https://www.youtube.com/watch?v=PFzYnLI9xxw>
Nakopírujte sady kartičiek s riešeniami (Príloha 3) na farebné papiere a vystrihnite ich.

Inštrukcie

- Prezradte študentom, že dnes sa budete zaoberať cestovaním. Opýtajte sa ich:

Cestujete radi?

- Vyzvite študentov, aby sa rozdelili do dvojíc. Povedzte každej dvojici, aby si vzala pero/ceruzku a list papiera. Úlohou každej dvojice je vymyslieť čo najviac vecí, ktoré cestujú po svete. Následne požiadajte študentov, aby svoje nápady prečítali. Môžete urobiť spoločný zoznam na tabuľu. Ak sa v zozname neobjaví odpad, opýtajte sa:

**Myslíte si, že by mohol po svete cestovať odpad?
Ak áno, odkiaľ, kam a prečo?**

- Rozdelte študentov do ôsmich dvojíc či menších skupín (ich počet by mal zodpovedať počtu igelitových tašiek s otázkami). Vyzvite každú dvojicu, aby si pripravila pero a papier na zaznamenávanie odpovedí. Zadať študentom túto úlohu:

Teraz nás čaká „plastový kvíz“, ktorý priniesie mnohé odhalenia. V každej igelitovej taške či vrecku nájdete jednu otázku, ktorú si prečítajte a spoločne vo dvojici či skupinke zodpovedzte. Odpoveď potom jeden z vás zapíše na papier spoločne s číslom otázky. Každá skupina začína s inou otázkou. Po jednej minúte zatlieskam a vy predáte tašku s otázkou spolužiakom po pravej strane. Budete pokračovať rovnakým spôsobom, pokiaľ nezodpoviete všetky otázky. Potom si spoločne prejdeme riešenia.

- Rozdajte igelitové tašky s otázkami. Po tom, čo skupiny zodpovedia všetky otázky, prejdite si odpovede. Nejde o súťaž, mali by teda zaznieť všetky návrhy odpovedí. Až potom prezradte tú správnu.

Odpovede k plastovému kvízu

1. Plasty sa vyrábajú z ropy. Väčšina syntetických plastov sa vyrába z polyetylénu, ktorý sa získava z ropy. Predtým, než boli objavené syntetické plasty, sa používali šelak a parožie zvierat.
2. Vo svete sa používa asi 1 trilión igelitových tašiek za rok. To znamená 300 tašiek ročne v priemere na jedného dospelého človeka a milión tašiek za minútu na celej planéte. V priemere používame jedno igelitové vrecko 12 minút predtým, než ho vyhodíme. Vrecko sa nerozloží skôr než za 500 až 1000 rokov.
3. Recyklácia odpadu je výraz pre také nakladanie s odpadom, ktoré vedie k jeho ďalšiemu využitiu. Recyklácia umožňuje šetriť obnoviteľné i neobnoviteľné zdroje a v niektorých prípadoch môže obmedzovať záťaž životného prostredia. Delí sa na priamu a nepriamu. Priama recyklácia znamená opätovné využitie vecí bez ďalšej úpravy (napríklad opätovné využitie automobilových súčiastok z vrakoviska). Nepriama recyklácia zahŕňa nové využitie pomocou opätovného spracovania materiálu z odpadu. Je obvykle veľmi náročná na využitie energií, preto sa s ňou záťaž životného prostredia niekedy zvyšuje.
4. „Opätovné využitie“ znamená, že môžeme niektoré veci používať ďalej aj inak, ako bol ich pôvodný účel. Napríklad môžeme použiť znovu PET fľaše na vodu. Nové využitie je dôležité, pretože priemyslová recyklácia je energeticky veľmi náročná a recyklovaný tovar musí byť navyše transportovaný, čo spôsobuje znečistenie ovzdušia.
5. Plasty v oceánoch zabijú každý rok milióny morských živočíchov. Takmer 700 druhov, aj vrátane tých ohrozených, trpí plastovým odpadom, či už sú to igelitové vrecká, PET fľaše alebo rybárske siete. Morské živočíchy rôzneho druhu a veľkosti, od zooplanktónu až po veľryby, jedia mikroplasty obsiahnuté v morskej vode. Ak budeme aj naďalej znečisťovať oceány plastom, podľa WWF až 99 % morských vtákov bude mať do roku 2050 v tráviacom trakte plast. Ak zomrie živočích po požití plastu, dostane sa po jeho rozložení plast späť do životného prostredia. To ohrozuje ďalšie živočíchy a v konečnom dôsledku aj nás.
6. Vo všetkých uvedených krajinách majú buď v celej krajine alebo v niektorých mestách obchody zakázané rozdávať igelitové tašky alebo vrecká zákazníkom zdarma. Napríklad v Írsku sú na igelitové tašky uvalené vysoké dane, čím sa darí redukovat ich spotrebu až o 90 %. Rwanda úplne zakázala dovoz a používanie tenkých igelitových vrecúšok už v roku 2005. Bangladéš zakázal igelitové tašky v hlavnom meste Dhaka, pretože zapáchali kanalizáciu. Keňa sa rovnako pridala k zákazom používania plastových tašiek, pričom porušenie sa trestá mimoriadne vysokou pokutou či väzením.
7. Odhaduje sa, že na hladine oceánu o rozlohe 1 km² pláva v priemere okolo 17 500 kusov plastového odpadu. Najväčšia zóna plávajúceho odpadu na svete sa nachádza v oblasti severného Pacifiku. Nahromadil sa tu kvôli morským prúdom a doslova vytvoril „plastový ostrov“ o rozlohe približujúcej sa 1,6 milióna km², pričom v jeho centre je objem odpadov na 1 km² až 100 kg. Spolu sa odhaduje hmotnosť tohto ostrova na 80 miliónov ton, pričom 92 % tvoria plasty menšie ako 0,5 cm, čo je mimoriadne náročné na odstránenie a nebezpečné pre všetko živé. 80 % odpadkov z tohto ostrova pochádza z pevniny, kde boli vyhodené do potokov, riek a na pláže. Štatistiky predpovedajú, že v roku 2050 bude v oceánoch viac plastov ako rýb, keďže za posledných 50 rokov stúpla spotreba plastov 20-násobne, naopak, ich recyklácia je minimálna.
8. Záleží podľa fantázie študentov. Pokiaľ nepadne, je možné zmeniť látkové tašky, prútený košík, batoh, papierové tašky a pod.
9. Výskum uskutočnený Európskou komisiou zistil, že plasty tvoria viac ako 80% odpadkov na európskych plážach. Z toho až okolo 70% tvorí práve rybárske vybavenie a desať druhov výrobkov vyčlenených v novej smernici. Medzi plastové predmety na čiernom zozname patria: tanieri, príbory, slamky, paličky na balóny, tyčinky do ucha, obaly či nádoby pre rýchle občerstvenie vyrobené z polystyrénu, plastové obaly všeobecne, rybárske vybavenie, plastové tašky atď.

Zdroje informácií z kvízu:

https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Pacific_garbage_patch

Greenpeace International: <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/oceans/>

<https://www.startitup.sk/zakaz-plastov-v-eu-je-pre-svet-naozaj-velka-vec-toto-vsetko-zmizne-z-nasho-zivota/>

- Po skončení kvízu sa opýtajte študentov:

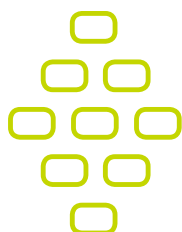
Čo vás najviac prekvapilo?

- Následne im ukážte fotografie (Príloha 2) a vyzvite ich, aby komentovali nahlas, čo im napadá. Pýtajte sa, čo ich zaujalo. Povedzte im o pôvode fotografií. Na záver prezentácie im premietnite krátku animáciu zobrazujúcu pohyby plávajúceho odpadu v oblasti Karibského mora, pri pobreží Hondurasu, vďaka morským prúdom: <https://www.youtube.com/watch?v=PFzYnLI9xxw>
Povedzte im, že plastový ostrov sa nachádza v Karibskom mori, neďaleko pobrežia Hondurasu.
- Napíšte na tabuľu tieto dve otázky a dajte študentom niekoľko minút na ich zodpovedanie vo dvojiciach či skupinách:

**Čo sa dá robiť s plastovým odpadom v mori?
Je niečo, čo by sme s tým my sami mohli urobiť?**

- Zozbierajte nápady študentov a vysvetlite im túto úlohu. Každá skupina dostane súbor návrhov riešení, niektoré môžu nahradiť vlastnými návrhmi. Úlohou každej skupiny bude prediskutovať poradie riešení podľa účinnosti a potom ich vizuálne zoradiť a nalepiť v tvare „diamantu“. Vysvetlite študentom metódu „diamantu“. Diamant má päť riadkov a riešenia v ňom sú zoradené podľa účinnosti – hore sú najúčinnnejšie a dole najmenej účinné:

najúčinnejšie/najlepšie riešenie

o niečo menej účinné riešenia než to v 1. riadku

o niečo menej účinné riešenia než tie v 2. riadku

o niečo menej účinné riešenia než tie v 3. riadku

najmenej účinné riešenie zo všetkých

- Do každej skupiny rozdajte lepidlo, biely papier a súbor kartičiek (Príloha 3). Hneď, ako budú študenti hotoví, spýtajte sa ich, prečo sa rozhodli pre dané zoradenie. Debatujte s nimi o dôležitosti odmietania, zníženia spotreby a opakovaného používania igelitových tašiek. Môžete im pripomenúť informácie z kvízu o krajinách, ktoré igelitové vrecká zakázali. Dotknite sa v diskusii problematiky recyklácie, spaľovania a vyvážania odpadu na skládky alebo do iných krajín (viď Infobox).
- Aktivitu môžete uzavrieť v kruhu. Pýtajte sa študentov:

Ktorý poznatok z dnešného dňa je pre vás najdôležitejší?

Tip

- ☑ Môžete sa tiež opýtať:

Čo vám napadlo pri variante „použiť inak“?

Na čo by sa dalo igelitové vrecko použiť?

Napadá vám, čo by sa dalo vyrobiť z vyhodenej igelitovej tašky?

- ☑ Nechajte študentov nahlas hovoriť nápady a zapisujte ich na tabuľu. Nápady môžete využiť napríklad vo výtvarnej výchove.
- ☑ Ďalší variant, tentoraz osobnej reflexie, je maľovanie pocitov. Po premietnutí fotiek dajte študentom papier a pastelky a povedzte im, aby zachytili svoje pocity, ktoré v nich vzbudili fotografie. Potom kresby položte vedľa seba a nechajte študentov, aby si ich prezreli a komentovali, čo im napadá.

Infobox

Užitočné odkazy vzťahujúce sa k téme plastového odpadu v mori:

<https://www.greenpeace.org/international/act/lets-end-the-age-of-plastic/>

<http://plasticpollutioncoalition.org> <http://www.greatgarbagepatch.org/>

Príloha 1 – Na kopírovanie

1. Z čoho sa vyrábajú plasty?

2. Koľko igelitových tašiek spotrebuje v priemere jeden človek za rok? Ako dlho v priemere používame jedno mikroténové vrecúško, než ho vyhodíme?

3. Čo je recyklácia? Môžeme recyklovať plasty? Pokiaľ áno, ako?

4. Aký je rozdiel medzi recykláciou a opakovaným používaním?

5. Kde končí väčšina plastov po použití, ak sa nerecyklujú?

6. V ktorých z týchto krajín sú zakázané igelitové vrecká zdarma v obchodoch?
Bangladéš, Rwanda, Izrael, Kanada, Maharashtra (Zväzový štát Západnej Indie), Botswana, Keňa, Uganda, Juhoafrická republika, Tchaj-wan, Singapur, Írsko, Čína.

7. Koľko kusov plastových odpadov pláva v priemere na jednom km² hladiny oceánu?

8. Čo iné je možné používať namiesto plastovej tašky?

9. Aké plastové výrobky sú v Európe zakázané od roku 2021?

Príloha 2 – Náhľad

© Greenpeace

Čistenie Manilskej zátoky, Filipíny, 2006

© Greenpeace

Čistenie Manilskej zátoky, Filipíny, 2006

© Greenpeace / Alex Hofford

Plastový odpad vyskladaný na pláži. Rozmanitosť predmetov na fotke dokazuje odkiaľ sa plasty berú v oceánoch. Havaj, 2006

© Chris Jordan, Courtesy of Kopeikin Gallery

Žalúdok mláďatka albatrosa, ktorého rodičia zamienili plávajúci odpad za potravu. Midway Atoll, ostrov v severnej časti Tichého oceánu, 2000 míľ od najbližšej pevniny, 2009.

© Greenpeace

Čistenie Manilskej zátoky, Filipíny, 2006

© Greenpeace / Alex Hofford

Odpad na Havaji. Slovo TRASH (odpad) je vytvorené z golfových loptičiek vyvrhnutých oceánom. Havaj, 2006

Príloha 3 – Na kopírovanie

Kartičky k diamantu

SPÁLIŤ

**VYHODIŤ DO KOŠA
NA PLASTOVÝ ODPAD**
(RECYKLOVAŤ)

**ODMIETNUŤ
PLASTOVÉ TAŠKY,
POVEDAŤ „NIE!“
V OBCHODE...**

ZAKOPAŤ DO ZEME

**VYVIEZŤ DO
CUDZEJ KRAJINY**
(NAPR. DO ČÍNY)

**POUŽÍVAŤ IGELITOVÉ
TAŠKY A VRECKÁ
ZNOVU**

**VYHODIŤ
DO NETRIEDENÉHO
ODPADU**

POUŽIŤ INAK

ZNÍŽIŤ SPOTREBU

Voda a svetový obchod

Ciel: Študenti vizuálne uchopia koncept virtuálnej vody, ako aj naše využívanie vody, ktorá sa nachádza v iných krajinách. Študenti analyzujú dynamiku svetového obchodu.

Odporúčané predmety: geografia, občianska a etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 14+

Počet študentov: 15 – 30

Priestor: prázdny priestor (napríklad trieda s lavicami odsunutými nabok), školský dvor atď.

Pomôcky: tenké povrazy alebo špagáty – každý zviazaný do kruhu tak veľkého, aby v ňom mohol človek stáť (jeden pre každého študenta)
rýchla hudba
mapy zo stránky worldmapper.org (Príloha 1 - 3)

Inštrukcie

- Rozdelte študentov na dve rovnaké skupiny. Požiadajte prvú skupinu, aby v triede našla čo najviac vecí, ktoré boli vyrobené v Európe z miestnych materiálov. Druhá skupina má za úlohu nájsť všetky predmety v triede, ktoré pochádzajú z iných častí sveta, či už ich výroba alebo použité materiály. Úlohou študentov je buď nájsť veci priniesť na určené miesto, alebo ich len zapísať a vedieť ich ukázať v priestore. Upozornite študentov aj na to, že majú zohľadňovať nielen krajinu výroby, ale aj pôvod materiálov, z ktorých bol predmet vyrobený.
- Po tom, ako veci nájdú, spýtajte sa ich:

Podľa čoho ste zisťovali, kde bola daná vec vyrobená, a podľa čoho ste vedeli, či bol použitý miestny/európsky materiál alebo materiál z iných častí sveta? Aké veci prevládajú – z krajín mimo Európy alebo z Európy?
? **Aké by mohli byť negatíva vysokej miery dovozu tovaru (pre nás, pre krajinu, v ktorej sa tovar vyrába, pre životné prostredie...)?**
Aké sú výhody dovozu tovaru (pre nás, pre vyvážajúce krajiny, pre životné prostredie...)?
Pri výrobe ktorých nájdených vecí sa používa voda?

- Povedzte študentom, že voda sa používa pri výrobe všetkých produktov. Je nenahraditeľná nielen na priamu spotrebu, ale jej využitie má široký záber od priemyslu, cez poľnohospodárstvo až po služby. Vysvetlite študentom pojem „virtuálna voda“ (definíciu nájdete v Infoboxe).
- Položte všetky špagáty, ktoré ste si vopred pripravili, na zem. Vysvetlite študentom, že tieto špagáty budú reprezentovať všetku vodu na svete. Vyzvite ich, aby si každý študent vzal jednu slučku.
- Rozdelte študentov približne v pomere 80 % : 20 %. Vysvetlite im, že ste ich rozdelili podľa skutočného pomeru: 20 % svetovej populácie, teda menšia skupina, predstavuje najbohatších ľudí žijúcich v rozvinutých krajinách. Tí spotrebujú 86 % všetkých produktov na svete. Čiže menšia skupina (20 %) sú spotrebiteľia v rozvinutých častiach sveta, zatiaľ čo väčšia skupina (80 %) reprezentuje producentov, ktorí sú najmä z rozvojových krajín.
- Následne vyzvite skupiny, aby sa postavili oproti sebe – každá skupina bude na opačnej strane triedy. Objasnite im, že táto vzdialenosť medzi skupinami vyjadruje fyzickú vzdialenosť svetadielov. Každý študent v oboch skupinách má na začiatku hry jednu slučku zo špagátu. Vyzvite všetkých, aby si svoje slučky rozložili na zem tak, aby vytvárali kruh. Potom im povedzte, aby sa do svojej slučky postavili.

- Objasnite im, že budete púšťať hudbu. Počas nej budú mať za úlohu pohybovať sa/tancovať voľne po priestore svojej skupiny (vždy iba v jednej polovici triedy, akoby bola v strede pomyselná hranica). Keď hudba prestane hrať, ich úlohou bude rýchlo sa postaviť oboma celými chodidlami, pätami aj špičkami do kruhu zo špagátu. To znamená, že každý sa musí snažiť „prežiť“ a prežiť môže len vtedy, keď stojí v slučke (keď má vodu). Povedzte im, že počet slučiek sa bude počas hry postupne meniť. Vysvetlite im, že v rámci určitého počtu kôl budete uvažovať nad spotrebou vody pri výrobe určitých produktov a analyzovať, ako výrobný proces ovplyvňuje vodné zdroje v produkčných krajinách. Upozornite ich, že nie je možné, aby ktokoľvek prestal hrať alebo vypadol z hry pred tým, ako vy hru oficiálne ukončíte. Každý si musí nájsť spôsob, ako prežiť (ako ostať stáť v slučke). Každý téme venujte maximálne 5 minút.
- Vyskúšajte si so študentmi cvičné kolo. Párkrát pustite a vypnite hudbu. Keď sa uistíte, že všetci pochopili pravidlá, môžete sa začať hrať.

Prvé kolo

- Položte menšej skupine z rozvinutých krajín, čiže spotrebiteľom, prvú otázku:

? Koľko mäsa zjete za týždeň, mesiac, rok?

- Vyzvite študentov v tejto skupine, aby povedali svoje osobné odhady. Pokračujte v kladení otázok, ale už nechajte tipovať aj študentov z druhej skupiny, čiže všetkých. Vždy im po pár tipoch povedzte štatistické údaje.

? Aká je celosvetová priemerná spotreba mäsa na osobu za rok? (40 kg na osobu na rok)

? Aká je spotreba mäsa na osobu za rok v Indii? (5 kg na osobu na rok)

? Koľko mäsa zje priemerný Slovak za rok? (60 kg na osobu na rok)

? Koľko mäsa zje priemerný Američan alebo Holanďan? (124 kg na osobu na rok)

- Následne vyzvite obidve skupiny, aby sa skúsili zamyslieť, koľko vody sa podľa nich spotrebúva na produkciu mäsa pre uspokojenie potrieb rozvinutých krajín v spomenutom množstve.

? Na čo všetko je pri chove dobytky potrebná voda? (pestovanie krmiva, napájanie dobytky, spracovanie mäsa)

- Nech sa ďalej zamyslia, ako môže nadmerná spotreba mäsa ovplyvniť dostatok vody v iných častiach sveta, čiže v rozvojových krajinách. Do diskusie môžete priniesť informácie z Infoboxu a z tematických informačných listov na konci tejto kapitoly.
- Po skončení diskusie požiadajte skupinu „spotrebiteľov“, aby si od skupiny producentov zobrali dva špagáty (tie predstavujú vodu). Konzumenti majú vysokú spotrebu mäsa a „voda“ je obsiahnutá v produktoch, ktoré si kúpili a ktoré používajú, preto si tú vodu akoby berú od rozvojových krajín. To znamená, že teraz budú mať spotrebiteľia viac slučiek ako počet členov skupiny a producenti menej.
- Teraz pustite hudbu. Študenti sa v rámci svojej polovice voľne prechádzajú alebo tancujú okolo slučiek svojej skupiny. Po chvíli hudbu zastavte a počkajte, kým si každý nájde nejaký spôsob ako „prežiť“. Keďže vznikne situácia, keď majú „producenti“ menej vody (menej slučiek), ako je počet osôb v ich skupine, povzbudte ich vymyslieť spôsob, aby všetci stáli celými chodidlami v slučkách. Opäť im zopakujte, že všetci musia prežiť, nikto nemôže ostať bokom. Na druhej strane, skupina spotrebiteľov má vody (slučiek) viac, ako potrebuje. Teraz je jasné, že kvôli nadmernej spotrebe spotrebiteľov to majú producenti čím ďalej náročnejšie. Zdôraznite, že skupiny si navzájom nemôžu pomáhať, to môžu len členovia vo vnútri vlastnej skupiny.

Druhé kolo

- Keď všetci stoja v slučkách, položte druhú otázku spotrebiteľskej skupine:

? Koľko párov riflí/tričiek máte doma, prípadne si kupujete ročne?

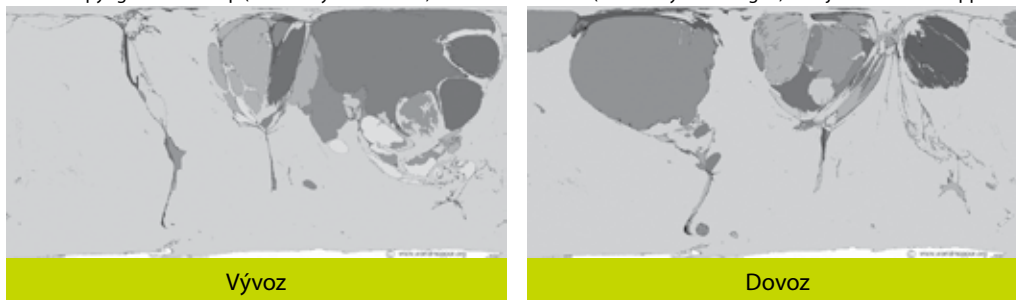
- Vyzvite študentov v tejto skupine, aby povedali svoje osobné odhady. Následne diskutujte so všetkými študentmi oboch skupín o tom, ako je voda využívaná v procese pestovania bavlny a jej spracovania až do jej konečnej podoby – oblečenia.

- Následne sa opýtajte všetkých:

? Kto sú hlavní producenti bavlny a oblečenia?

- Po pár tipoch môžete študentom ukázať mapy hlavných vývozcov a dovozcov oblečenia na svete (www.worldmapper.org, Príloha 1 🌐). Viac informácií o pestovaní bavlny nájdete tiež v Infoboxe.

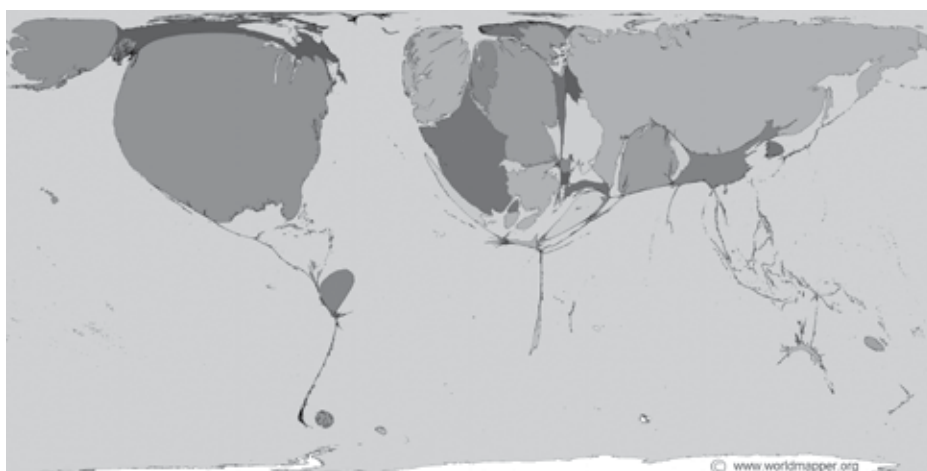
© Copyright SASI Group (University of Sheffield) and Mark Newman (University of Michigan) Zdroj: www.worldmapper.org

- Opäť požiadajte skupinu spotrebiteľov, aby od skupiny producentov zobrali ďalšie dva špagáty „vody“. Sledujte reakcie producentov, keď si skupina spotrebiteľov príde ku nim „zobrať vodu“. Môžete sa opýtať oboch skupín, ako sa cítia.
- Opäť pustite hudbu, povzbudte študentov, aby sa voľne pohybovali/tancovali po priestore svojej skupiny. Po nejakom čase hudbu zastavte a počkajte, kým si každý nájde spôsob, ako prežiť. Producentská skupina to má čím ďalej ťažšie, povzbudte ju, aby hľadala kreatívne spôsoby, aby všetci stáli v slučkách. Zdôraznite opäť, že nikto nemôže vypadnúť, všetci musia prežiť, preto to spolu musia nejako dokázať. Spotrebiteľská skupina má stále slučky navyše. Nedovoľte, aby si navzájom skupiny pomáhali. Ak sa v rámci oboch skupín deje niečo zaujímavé, napríklad vychádzajú na povrch rôzne emócie u hráčov alebo dochádza ku konfliktom, je dobré tieto signály podchytiť a poukázať na ne. Ak sa v skupine producentov začne boj o vodu, je dobré poznamenať, že aj v realite prebieha na niektorých miestach sveta boj o vodu, dokonca aj vojny o vodu.

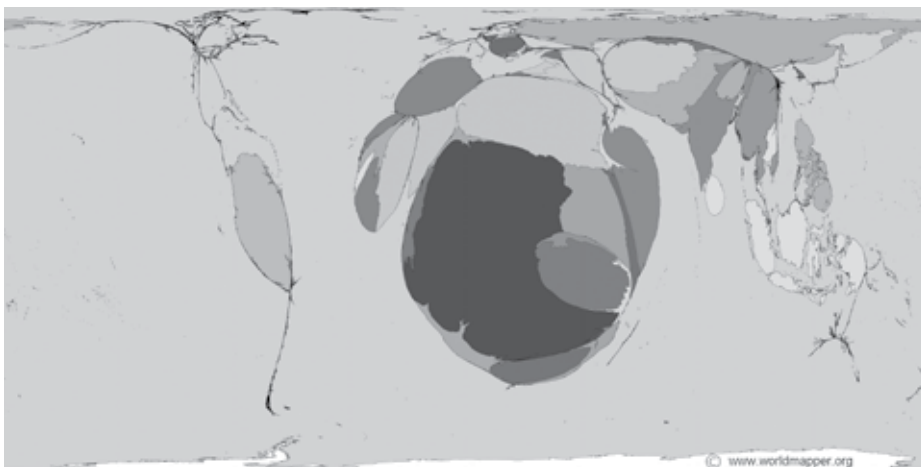
Tretie kolo

- Keď všetci stoja v slučkách, položte ďalšiu otázku tentoraz producentskej skupine:
 - ? Aké produkty by ste mohli získať od spotrebiteľov?**
 - Aký tovar alebo produkt by mohli vyvážať „rozvinutejšie“ krajiny do „rozvojových“ krajín?**
- Vyzvite študentov v tejto skupine, aby povedali svoje osobné odhady.
- Študenti budú pravdepodobne tipovať rôzne produkty, vyzvite aj ostatných, aby sa pripojili so svojimi tipmi. Ak nespomenú zbrane (pretože to je produkt, o ktorý vám ide), povedzte im, že máte na mysli len jeden produkt. Ukážte im nasledujúcu mapu ako nápovedu (Príloha 2 🌐).
- Povedzte im, že toto sú krajiny, ktoré tento produkt vyvážajú:

© Copyright SASI Group (University of Sheffield) and Mark Newman (University of Michigan)
Zdroj: www.worldmapper.org

- Ďalej im ukážte druhú mapu (Príloha 3) a povedzte, že toto sú krajiny, kde sa daný produkt dováža a využíva:

© Copyright SASI Group (University of Sheffield) and Mark Newman (University of Michigan)
Zdroj: www.worldmapper.org

- Dajte študentom možnosť ďalších tipov. Ak ani tak neuhádnu, povedzte im, že tým produktom sú zbrane. Vysvetlite im, že rozvinuté krajiny investujú obrovské peniaze do zbrojárskeho priemyslu a týmito produktmi tiež zásobujú rozvojové krajiny, v ktorých prebieha množstvo nepokojov a vojen. Povedzte im, že tieto obrázky vypovedajú aj o počte mŕtvych vo vojnových konfliktoch (viac informácií nájdete v Infoboxe).
- Teraz povedzte producentskej skupine, aby tým pádom odobrali dva špagáty „vody“ od skupiny spotrebiteľov z rozvinutých krajín.
- Následne pustite opäť hudbu, povzbudte študentov, aby sa voľne pohybovali/tancovali po priestore svojej skupiny. Po nejakom čase hudbu zastavte a počkajte, kým si každý nájde svoj spôsob ako prežiť.

Štvrté kolo

- Keď všetci stoja v slučkách, položte ďalšiu otázku spotrebiteľskej skupine:
? Aký darček by ste kúpili niekomu na jeho sviatok?
- Vyzvite študentov v tejto skupine, aby povedali svoje osobné odhady (odpovede bývajú: kvety, čokoláda, zlato, striebro, elektronika atď.). Povedzte, že sa teraz zameriate čisto na kvety. Diskutujte so študentmi oboch skupín o tom, ako je voda využívaná v procese pestovania kvetov. Povedzte študentom, že kvety v našich kvetinárstvách sú prevažne dopestované a dovezené z Kene, Kolumbie, či Ekvádoru (viac informácií nájdete v Infoboxe).
- Ďalej sa zamerajte na čokoládu, tu môžete otvoriť tému detského otroctva a nízkych výkupných cien kakaa (viac informácií nájdete v Infoboxe).
- Potom opäť požiadajte skupinu spotrebiteľov, aby odobrali 1 – 2 špagáty od skupiny producentov. Opäť pustite hudbu a po jej zastavení si musí každý nájsť svoje miesto.
- Požiadajte študentov, aby zotrvali na svojich doterajších miestach. Spýtajte sa ich, či je podľa nich možné opäť využiť vodu, ktorá slúžila na produkciu nejakého výrobku. Keďže s najvyššou pravdepodobnosťou to bola pitná voda, opýtajte sa ich, či je možné použiť ju opäť na priamu spotrebu. Po krátkej diskusii im prezradte, že táto voda je veľmi pravdepodobne tak znečistená, že nemôže slúžiť ľuďom ako predtým (na priamu spotrebu). Voda je obmedzený zdroj a znečistená voda sa nedá nahradiť nijakou novou vodou. Všetka voda, ktorú máme k dispozícii, je tu, a ak si ju znečistíme, ďalšiu nemáme ako získať.

- Z tohto dôvodu symbolicky zoberte všetku „vodu“ (špagáty), ktorá sa počas jednotlivých kôl presúvala medzi skupinami (to je celkom 8 špagátov) a dajte ich nabok. Už ich nepresúvajte do žiadnej skupiny, poukážte na to, že táto voda, ktorú ste odobrali, bola použitá počas hry na produkciu, je preto už pre nich nepoužiteľná.
- Teraz im povedzte, že už nebudú fungovať ako dve skupiny, ale ako jeden celok, pretože teraz budú spoločne čeliť problému nedostatku vody na celej Zemi. Musia nájsť spôsob, ako sa v tejto situácii zariadiť tak, aby všetci prežili.
- Znova im pustíte hudbu, ale už im počas hudby odoberte jeden špagát. Keď zastavíte hudbu, počkajte kým si každý nájde miesto. Takto pokračujte, v každom ďalšom kole odoberte jeden špagát, až kým na zemi zostane posledná slučka. Počas tohto procesu stále povzbudzujte študentov, aby sa tvorivo pokúšali prísť na spôsob ako prežiť bez toho, aby musel niekto z hry vypadnúť. Čím viac slučiek odoberie, tým náročnejšie bude pre všetkých ostať chodidlami v slučke. Upozorňujte ich, že je neprípustné, aby bol niekto z hry vyhodnený, alebo aby niekto z hry dobrovoľne odišiel. Každý musí ostať v hre až do úplného konca, pokiaľ vy hru neukončíte. Ak nemajú študenti obidve nohy v slučke, nechajte hudbu zastavenú a čakajte, kým si upravia pozíciu. Ak tvrdia, že je to už nemožné, povzbudte ich, že to určite ide.
Táto aktivita nabáda študentov, aby zaujali tvorivý postoj k situácii a začali rozmýšľať mimo zaužívaných vzorcov. Je tiež veľmi dôležité, aby medzi sebou spolupracovali a pomáhali si, inak to nedokážu. Riešenie je také, že keď je v hre viac slučiek ako jedna, je možné spojiť niekoľko povrazov dokopy a zviazať z nich jednu veľkú slučku. Ak už ostala len jedna, riešenie je také, že si môžu všetci spoločne sadnúť na zem do kruhu okolo slučky a do nej strčiť len nohy.
- Ak neprídu na riešenie, môžete im ho prezradiť a nechať ich, nech si to vyskúšajú.

© Zuzana Labašová

Učiteľia základných škôl počas školiaceho semináru Svet v nákupnom košíku, Vzdelávacie centrum Zaježová.

- Na úplný záver sa môžete porozprávať o ich dojmoch z aktivity. Diskusiu podporte otázkami, napríklad:
 - **Čo bolo pre vás najväčším prekvapením?**
 - **Ako ste sa cítili vo svojich rolách?**
 - **Čo by sa dalo s touto situáciou robiť? Ako môže každý z nás prispieť k zmene?**

Infobox

8 najbohatších ľudí má rovnaké bohatstvo ako 3,6 miliardy ľudí, ktorí tvoria najchudobnejšiu polovicu ľudstva. (Správa „Ekonomie pre 99%“, Oxfam 2017)

Slovensko patrí do prvej päťdesiatky najvyspelejších krajín sveta.

Približne 3 z 10 (alebo 2,1 miliardy) ľudí na celom svete nemá prístup k bezpečnému a ľahko dostupnému zdroju vody a 6 z 10 ľudí (4,5 miliardy) nemá kanalizáciu. Údaje poskytnuté WHO a UNICEF, 2017. Problémy s pitnou vodou môžu prehĺbiť nielen klimatické zmeny, ale aj náš nedbalý vzťah k nej. Hrozí, že voda sa stane novou ropou a tým aj zámenkou pre budúce vojny.

Virtuálna voda je voda, ktorá sa spotrebuje pri akejkoľvek výrobe alebo činnosti. Inými slovami, tento pojem hovorí o množstve vody použitej na výrobu jedného výrobku v mieste jeho produkcie. Napríklad šálka rannej kávy v skutočnosti neobsahuje niekoľko dúškov vody, ale 140 litrov vody, spotrebovaných pri pestovaní, zbere, balení, transporte a príprave aromatických zŕniek.

90 % sóje vypestovanej v Južnej Amerike sa používa ako krmivo pre dobytok v rozvinutých krajinách. Ostatných 10 % sa používa na priamu spotrebu alebo ako emulgátor. Na zabezpečenie takého množstva sóje je potrebné intenzívne poľnohospodárstvo, ktoré zaberá obrovské plochy. Plantáže so sójou vznikajú na odlesnených plochách dažďových pralesov, preto pôda nie je dostatočne úrodná, musí sa hnojiť umelými hnojivami a pesticídmi a zavlažovať. **Výroba jedného kilogramu mäsa si vyžaduje toľko vody, koľko priemerná domácnosť spotrebuje za desať mesiacov (pričom každý jej člen minie za deň 50 litrov).**

Severná Amerika a Európa spotrebujú 45 % z celosvetovej produkcie bavlnených produktov, napriek tomu, že tu býva iba 13 % svetového obyvateľstva. Voda sa používa v každom kroku výroby oblečenia. Používa sa na dopravenie chemikálií do látky, ako aj na ich vymytie pred ďalším krokom. Voda sa nasýti chemikáliami a vypúšťa sa ako odpadová voda do kanalizácie, čím ďalej znečisťuje životné prostredie.

Približne 95 % všetkých kvetov, ktoré na Slovensku kúpime, pochádza z dovozu. Drahšie druhy sú dopravené v Holandsku, ale veľká väčšina cenovo dostupnejších ruží, karafiátov, gerber a iných druhov pochádza z východnej Afriky alebo Južnej Ameriky. Dôvodom je hneď niekoľko: vhodné klimatické podmienky v období vegetačného pokoja v našej oblasti, ale aj lacná pracovná sila a nízke environmentálne a pracovné štandardy. Negatívnym dosahom pestovania kvetov v rozvojových krajinách pre potreby rozvinutých krajín je:

- Enormná environmentálna záťaž (kvety musia byť transportované letecky). Zlé pracovné podmienky pestovateľov.
- Odčerpávanie vody v oblastiach, kde je o vodu núdza.
- Znečisťovanie vody chemikáliami potrebnými na pestovanie kvetov (hnojenie, postreky).

Živobytie 50 miliónov ľudí na celom svete závisí od produkcie kakaa. Až 70 % kakaa pochádza zo západnej Afriky, zvyšok sa dopestuje v Južnej Amerike a Ázii. Z ceny kúpenej čokolády dostanú pestovatelia kakaa iba 7 %.

Odhady poukazujú na to, že na Pobreží Slonoviny pracuje na kakaových plantážach až **280 000 detských otrokov**. Veľký dopyt po čokoláde v bohatých krajinách spôsobil, že od roku 1960 bolo na Pobreží Slonoviny **odlesnených 8 miliónov hektárov dažďového pralesa pre zakladanie plantáží na pestovanie kakaovníkov** (rozloha Českej republiky).

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

Elektroproblém

Ciel: Študenti sa oboznámia s jednotlivými environmentálnymi a sociálnymi problémami spojenými s produkciou elektroniky a elektroodpadom. Študenti sú motivovaní byť súčasťou zmeny.

Odporúčané predmety: etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 13 – 18

Počet študentov: 4 – 30

Priestor: trieda s voľným priestorom v strede

Pomôcky: široká farebná lepiaca páska papiere
farbičky, perá
propagačné letáky s elektronikou (bežne majú v obchodoch s elektronikou)
fotografie pre skupinu 2 (Príloha 1)
fotografie pre skupinu 3 (Príloha 2)
video-dokument Elektronický odpad v Ghane
video-dokument Elektronický odpad v Indii
dataprotektor a reproduktory

Príprava: Dopredu si pozháňajte rôzne propagačné letáky s elektronikou, ktoré sú bežne zadarmo dostupné v každom väčšom obchode s elektronikou.

Inštrukcie

- Privítajte študentov a povedzte im, že na dnešnej hodine sa budete venovať elektronike, ale pred tým, ako začnete, by bolo dobré lepšie sa spoznať navzájom práve z pohľadu spotreby elektroniky. Pôjde o zábavný spôsob spoznať sa z iného uhla pohľadu. Zoberte farebnú lepiacu pásku a nalepte ju v strede triedy tvoriac dlhú rovnú čiaru, ktorá predefuje triedu na polovicu. Požiadajte študentov, aby sa postavili pozdĺž tejto čiary z oboch strán čelom k sebe v istej vzdialenosti (napr. Päť krokov od čiary, v závislosti od veľkosti triedy). Povedzte študentom, že sa ich budete pýtať otázky a ak ich odpoveď je áno, majú sa postaviť úplne ku čiare. Hneď, ako už budú otázka či výrok pre nich neplatné, vrátia sa späť na pôvodnú pozíciu.
- Postupne sa pýtajte tieto otázky:
 - Kto z vás ...**
 - ... **nestrávil včera pred počítačom alebo televízorom ani hodinu?**
 - ... **strávil včera pred počítačom alebo televízorom 1 hodinu?**
 - ... **2 hodiny?**
 - ... **3 alebo viac hodín?**
 - ?** ... **nakupuje radšej v obchode ako cez internet?**
 - ... **vôbec nie je na sociálnych sieťach?**
 - ... **má konto na Facebooku? ...Instagrame? ... Snapchate?**
 - ... **dal už svoj mobil niekedy opraviť?**
 - ... **vie, ako sa ekologicky zbaviť starej elektroniky vo svojom okolí?**
 - ... **pozná viac ako jeden spôsob, ako sa ekologicky zbaviť starej elektroniky vo svojom okolí? (zberný dvor, zber batérií, výmena starého spotrebiča za nový, sezónne zbery elektroniky...)**

- Po poslednej otázke požiadajte študentov, aby si opäť sadli na svoje miesta a podelili sa o svoje dojmy. Dozvedeli sa niečo nové o svojich spolužiakoch? Čo bolo pre nich najviac prekvapujúce?
- Po tom, ako študenti v predchádzajúcej aktivite videli, akú dôležitú súčasť nášho života tvorí elektronika, spýtajte sa ich, či im napadajú nejaké problémy (sociálne, environmentálne alebo iné) spojené s elektronikou, jej výrobou, používaním či odpadom.
- Rozdeľte študentov do 3 skupín a požiadajte každú skupinu, aby si sadla okolo jednej lavice. Jedna skupina dostane propagačné materiály o elektronike. Druhá skupina dostane fotografie, ktoré sa týkajú ťažby kovov (Príloha 1) a tretia skupina dostane fotografie týkajúce sa spracovania elektroodpadu (Príloha 1). Skupinám rozdajte aj perá a papiere na písanie poznámok. Každá skupina bude reprezentovať ľudí, ktorých fotografie znázorňujú. Skupina s propagačnými materiálmi bude reprezentovať obchodníkov s elektronikou, skupina s fotografiami ťažby bude predstavovať baníkov v Afrike a skupina s fotografiami o elektroodpade bude zastupovať spracovateľov odpadu v krajinách ako Čína, India, Ghana.
- Dajte študentom 10 minút na to, aby si fotografie a propagačné materiály naštuovali a vybrali z nich najdôležitejšie informácie. Upozornite ich, že po skončení tohoto času budú musieť prezentovať svoju pozíciu, problémy aj výhody ostatným. Preto si musia zvoliť tie informácie, ktoré sú najvhodnejšie. Nemusia sa však pridržiavať iba uvedených informácií, môžu si dodatočné fakty aj domýšľať a predstavovať.
- Po tomto čase sa skupiny snažia predstaviť zvyšku triedy svoje postoje k elektronike. Každá skupina má na to vyhradených 5 minút. Ich úlohou je komunikovať tú stránku elektroniky, o ktorej možno nemali ani predstavu.
- Ak máte dostatok času, môžete študentom pustiť krátky filmový dokument o spracovaní elektroodpadu v Ghane.
- Po odznení všetkých prezentácií požiadajte študentov, aby sa dali do skupín podľa toho, ako sami chcú. Dajte každej skupine čistý papier a farbičky. Povedzte im, že teraz, keď sa oboznámili s problémami spojenými s elektronikou, je čas, aby začali hľadať riešenie. Ide o problémy, ktoré moderná veda ani technológie nedokážu vyriešiť, alebo jednoducho neriešia, a preto závisí od ďalšej generácie, teda od nich samých, čo s tým urobia. Požiadajte ich, aby v priebehu 5 minút načrtli na papier svoj návrh riešenia problému. Nemá ísť o technický postup, ale o smerovanie, kde hľadať nové riešenia a nápady. Nepomáhajte im. Požiadajte jednotlivé skupiny, aby svoje nápady prezentovali ostatným. Zvážte spoločne výhody a nevýhody daných návrhov. Ak je na konci hodiny dostatok času, môžete spolu s nimi preskúmať technologické novinky, ktoré sa pokúšajú elektroniku "ozeleniť" (viď. Infobox).

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

REFLEXIA / 10 min.

Infobox

Mobilný telefón v sebe obsahuje niekoľko desiatok kovov (zlato, nikel, striebro, platina, meď, chróm, cín, kremík a ďalšie). Približne od roku 2000 sa pri výrobe mikročipov používa zlúčenina kolumbitu a tantalitu, ktorá sa nazýva **koltán** (skratka zo začiatkových písmen KOLumbit + TANTalit). Vďaka svojej tvrdosti a výbornej vodivosti je dôležitou súčasťou pri výrobe malých elektronických súčiastok do mobilných telefónov, počítačov a väčšiny modernej spotrebnej elektroniky.

Odhaduje sa, že takmer **80 % svetových zásob koltánu sa nachádza na území demokratickej republiky Kongo**. V rokoch 1998 – 2003 tu prebiehala „**africká svetová vojna**“. Počas vojny a dodnes trvajúcich nepokojov zahynulo už viac než 5 miliónov ľudí.

Na konflikt, ktorého zámerom bola najmä kontrola nad prírodným bohatstvom, mal zásadný vplyv svetový obchod so surovinami. Bojujúce strany konfliktu sa usilovali o ovládnutie nálezísk nerastných surovín, z ktorých im plynuli zisky. Ilegálna ťažba financovala a udržiavala vojnu v Kongu pri živote. Bojujúce strany z územia Konga vyvážali suroviny, z ktorých najvýznamnejší bol práve koltán, keďže vysoká spotreba elektroniky vo svete spôsobila extrémne prudký nárast jeho ceny. Koltán nakupujú najmä obchodné spoločnosti z Európy a USA.

V našich rukách

Skôr, než sa mobilný telefón dostane do našich rúk, sa jeho jednotlivé časti a suroviny potrebné na výrobu nemalo nacestujú. Anténa môže byť vyrobená v Hongkongu, základová doska v Malajzii, mikrofón a batéria v Číne, počítačové čipy v Japonsku alebo v Nemecku. Displej bude pravdepodobne z Južnej Kórey, klávesnica z Taiwanu. Mobilné telefóny sú zostavované napríklad v Írsku, Nemecku alebo Mexiku. Patria medzi najrýchlejšie obnovené elektronické prístroje. Takmer dve tretiny telefónov vydržia u svojho prvého majiteľa rok, nanajvýš dva. **Ročne vymení mobilný telefón asi 500 miliónov ľudí na celom svete.**

- Na svete je dnes viac mobilných telefónov ako ľudí. Dvaja z troch ľudí na Slovensku aj vo svete vlastní mobil. V Nemecku používa smartfón 92 % a na Slovensku podľa GFK prieskumu 65 % ľudí. Celkovo je Európa najväčším trhom pre smartfóny.
- Zatiaľ čo niektoré odhady tvrdia, že životnosť smartfónov má potenciál dosiahnuť až 5 – 10 rokov, väčšina spotrebiteľov ich používa v priemere len 12 – 24 mesiacov.
- Viac ako 60 % predaja mobilných telefónov nahrádza už existujúce telefóny. Až 90% starých, vyradených mobilných telefónov stále funguje v čase ich likvidácie.
- Spotrebiteľia chcú novšie, lepšie a rýchlejšie telefóny a poskytovatelia inteligentných telefónov im vyhovejú.
- V roku 2017 v štvrtom kvartáli uviedla firma Apple na trh 77,3 milióna mobilných telefónov. Skokom roka sa však stala čínska firma Xiaomi s ročným nárastom produkcie až 83 %.

Kam s ním?

- Elektronický odpad dnes výrazne narastá, pretože ľudia modernizujú svoje počítače, mobilné telefóny, televízory, audio sústavy, tlačiarne a ďalšie elektronické vybavenie rýchlejšie než kedykoľvek predtým. Najväčšie problémy spôsobujú mobilné telefóny a počítače, pretože tie sú menené najčastejšie. V Európe rastie objem elektronického odpadu tempom 3 – 5 % ročne, skoro trikrát rýchlejšie než celkový objem odpadu. Odhaduje sa, že do roku 2020 bude EÚ vyrábať ročne viac ako 12 miliónov ton odpadu z elektrických a elektronických zariadení.
- Elektronický odpad (e-waste) tvorí v súčasnosti až 5 % pevného domáceho odpadu (celosvetovo). Ide o takmer rovnaký objem ako vyhodnené plastové obaly, až na to, že elektronický odpad je ďaleko nebezpečnejší. Neprodukuje ho len ekonomicky vyspelé krajiny, aj v Ázii sa ročne vyhodí asi 12 miliónov ton starej elektroniky. V súčasnosti je celosvetovo vyprodukovaných takmer 60 miliónov ton elektroodpadu ročne. Pokiaľ by odhadovaný ročný objem elektronického odpadu bol naložený do prepravných kontajnerov a naložený na vlak, tento vlak by bol tak dlhý, že by obtočil po obvode celú planétu.
- Po tom, čo elektronika doslúži, býva často nelegálne vyvážaná z Európy, USA a Japonska do ázijských (Čína, India) či afrických krajín (Ghana, Nigéria, Egypt), kde sa dá odpad obsahujúci toxické látky oveľa lacnejšie spracovať. Dôvodom exportu sú tiež oveľa slabšie environmentálne zákony a štandardy. Toxický odpad ničí životné prostredie a ohrozuje zdravie obyvateľov. Jedovaté látky spôsobujú znečistenie vzduchu, pôdy, spodných i povrchových vôd a sú príčinou ochorení miestnych ľudí, ktorí tento odpad spracovávajú.

Moderné alternatívy

V súčasnosti sa rôzne spoločnosti snažia elektroniku rôznymi prvkami "ozeleniť". Tu sú niektoré ich pokusy:

- Laptopy a mobilné telefóny so zabudovanými slnečnými kolektormi na nabíjanie batérie.
- Počítače a mobily vyrobené z recyklovaných plastov (zlisovaných CD a DVD nosičov), alebo prírodného materiálu (bambusu).
- Elektrospotrebiče bez obsahu ortuti.

Zdroj:

Rychtecká M. (ed.):

<http://www.svetvnakupnimkosiku.cz/files/texty/vzdelavani/svet-v-nakupnim-kosiku.pdf>

BRABEC, Jaroslav. [Tretiruka.cz](http://www.tretiruka.cz). Mobilní telefony se také stanou odpadem. 16.07.2009

[online] Dostupné z <http://www.tretiruka.cz/news/mobilni-telefony-se-take-stanou-odpadem-zajimava-cisla-a-suroviny-v-mobilnich-telefonech/>. [cit. 2009-08-23]

<https://mobil.sk/clanok/838-svet-ma-noveho-najvacsieho-vyrobcu-telefonov-a-nie-je-nim-apple-ani-samsung>

<https://en.reset.org/knowledge/ecological-impact-mobile-phones>

<https://touchit.sk/vedeli-ste-kolko-percent-slovakov-vlastni-mobilny-telefon/166352>

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

Príloha 1 – Náhľad

Príloha 2 – Náhľad

Pexeso

Ciel: Študenti uvidia mnohé súvislosti medzi našou spotrebou v dennom živote a špecifickými sociálnymi, ekonomickými a environmentálnymi problémami v ekonomicky rozvojových krajinách.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, geografia, biológia, slovenský jazyk, prierezové témy (multikultúrna výchova, environmentálna výchova, mediálna výchova, osobný a sociálny rozvoj)

Čas: 45 minút

Vek: 12+

Počet študentov: 2+

Priestor: trieda

Pomôcky: 4 série pexeso kartičiek (Príloha 1)
4 série bingo listov (Príloha 2)
datapojektor a reproduktory
prezentácia s fotkami týkajúcimi sa problematiky z pexesa
veľký papier (minimálne A2 formát – baliaci papier alebo flipchartový) rôznofarebné fixky alebo pastelky v počte podľa množstva otázok (odpoveď na každú otázku by mala byť zapísaná inou farbou)

Príprava: Vopred si pripravte veľký baliaci alebo flipchartový papier (minimálne A2 formát), zaveste ho na tabuľu, flipchart alebo stenu. Pripravte si rôznofarebné fixky alebo hrubé pastelky. Nakopírujte štyri série pexesa a štyri série príslušných bingo listov (Pexeso – Príloha 1, séria 1 patrí k Bingo listu k 1. sérii – Príloha 2). Pexeso obsahuje 16 dvojíc. Je dôležité dodržať jednotlivé série dvojíc tak, ako sú zoradené vedľa seba v Prílohe 1. Keď ich budete strihať, hneď si jednotlivé série odložte do osobitnej obálky. Je dôležité dodržať usporiadanie dvojíc v sériách, nakoľko k nim skupiny dostanú príslušný Bingo list s otázkami, ktorý je pre každú skupinu iný a je daný len pre určenú sériu. Pred tým, ako uložíte kartičky pexesa do obálok, ich premiešajte.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa budete zaoberať rozličnými vecami, ktoré používame dennodenne. Pýtajte sa študentov otázky a zapisujte alebo označujte ich odpovede. Nech hovoria odpovede sami, rýchlo a bez hlásenia, formou brainstormingu. Nič im nepodsúvajte, môžete im iba pomôcť priblížiť sa k odpovediam. Nehodnoťte ich odpovede. Odpovede na každú otázku zapisuje inou farbou.

Ktoré veci denne používate alebo nakupujete?

Ktoré z týchto vecí pochádzajú/boli vyrobené na Slovensku?

(Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

Ktoré z týchto vecí pochádzajú/boli vyrobené v zahraničí?

(Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

Ktoré z týchto vecí, ktoré ste si zapísali, môžu podľa vás spôsobovať v procese ich výroby, dopravy a našej spotreby tieto problémy: chudobu, detskú prácu, ničenie dažďových pralesov, zlé pracovné podmienky, hlad, znečisťovanie životného prostredia, nedostatok pitnej vody, narastanie odpadu, zlé sociálne podmienky? (Zakrúžkujte menované veci inou farbou.)

- Povedzte študentom, že sa budú hrať klasické pexeso. Prostredníctvom neho budú môcť poodhaliť prepojenia medzi tým, aké produkty spotrebúvame, a tým, za akých okolností boli vyrobené. Dozvedia sa tiež, aký dosah má nadmerná výroba a spotreba produktov na sociálne, ekonomické a environmentálne problémy v rozvojových krajinách, alebo odkiaľ pochádza časť surovín potrebných na výrobu nami nakupovaného výrobku.

- Povedzte študentom, aby sa dali do štyroch skupín, v jednej skupine by mali byť minimálne dvaja hráči. Povedzte im, aby si buď sadli na zem, alebo aby pracovali za lavicou. Každá skupina nech je v inej časti triedy. Dajte každej skupine jednu obálku s vopred pripravenými sériami kartičiek Pexesa a Bingo listami. Vyzvite študentov, aby svoje pexeso poukladali na zem alebo lavicu klasickým spôsobom, ako sú zvyknutí hrať túto hru. Upozorníte ich, aby si pexeso neprezerali celé naraz, ale aby sa ho hrali podľa pravidiel. Otočia jednu kartu, prečítajú si informácie, otočia druhú kartu, opäť si prečítajú text. Keď si myslia, že našli dvojicu, odložia ju nabok. Keď dvojicu nenašli, otočia kartičky dolu tvárou a pokračuje ďalší študent v skupine.
- Vysvetlite študentom, že toto pexeso sa trochu líši od klasického. Dvojice nie sú rovnaké. Ich úlohou je nájsť také dvojice, ktoré navzájom súvisia. Vždy jedna karta z dvojice zobrazuje to, čo spotrebúvame, a druhá karta zobrazuje, za akých podmienok daný produkt vznikol a aký dosah má jeho produkcia na rozvojové krajiny. Tiež im vysvetlite, že na každej kartičke sú pod obrázkami krátke texty. Povedzte skupinám, aby si svoje Bingo listy z obálky odložili bokom, pretože po dohraní pexesa ich budú potrebovať. Vyzvite ich, aby začali hrať pexeso, na hru majú desať minút. Počas toho, ako skupiny hrajú pexeso, chodte pomedzi ne a všimajte si, ako sa im darí, čo pri tom hovoria a či nepodvádzajú. Všetko si môžete značiť a následne využiť v reflexii. Dve minúty pred vypršaním limitu ich upozorníte, že majú posledné dve minúty.
- Keď skončia s pexesom, povedzte im, aby si dvojice odložili nabok a zvolili si jedného/dvoch zberačov informácií. Ich úlohou bude čo najrýchlejšie získať od ostatných skupín správne odpovede na otázky z Bingo listu ich skupiny. Študenti by nemali mať problém odpovedať na otázky v bingo listoch, pretože majú práve tie dvojice pexesa a informácie v nich, ktoré sa týchto otázok týkajú. Dajte im na bingo hru 2 – 5 minút (podľa času). Povedzte študentom, že ten, kto získa všetky odpovede skôr, ako vyprší čas na hru, zakričí „BINGO“ a vtedy sa hra skončí. Môžete im počas bingo hry pustiť veselú, dynamickú hudbu. Odštartujte hru a stopujte čas.
- Pustite im prezentáciu s fotkami k daným dvojiciam z pexesa 🌐. Ako budú bežať fotky, môžete im povedať viac informácií o daných problémoch (nájdete ich v Tematických informačných listoch na konci tejto kapitoly).

- Po prezentácii sa vráťte k pexesu. Opýtajte sa študentov:

**Ako sa vám hralo pexeso, bolo pre vás jednoduché nájsť dvojice?
Ktoré oblasti spotrebiteľských vecí boli obsiahnuté v pexese?
Ktoré vás najviac zaujali?**

- Prejdite si so študentmi všetky dvojice z pexesa tak, ako mali byť správne nájdené. (Kľúč: 1. séria – dieťa s čokoládou + dieťa pri vreciach s kakaom; drevená posteľ + vyrúbané stromy s ťažným strojom; muž s Coca-Colou + žena s džbánom pri studni; muž s mobilom + ozbrojení vojaci; 2. séria – muž obdarúva ženu ružami + kvetová farma v Keni; kuchynské rolky a žena v domácnosti + ťažný stroj búra domček domorodcov; muž pri počítači + hora elektroodpadu; tričko 100 % cotton + lietadlo postrekujúce polia; 3. séria – plechovky + dieťa na odpílenom strome; muž s mäsom + odlesnený prales; žena s kávou + pestovateľka kávy; Barbie + továreň na hračky; 4. séria – chipsy + palmová plantáž; autá + potápajúci sa tanker; deti hrajúce sa futbal + chlapec zošívajúci loptu; oblečenia + čínsky sweatshop.)
- Ak si v niektorej skupine spojili iné dvojice, opýtajte sa, prečo tak urobili. Vyzvite študentov, aby prečítali nájdené dvojice, aby sa skupiny striedali a pokiaľ to pôjde, aby sa zapojil každý študent.
- Na záver sa môžete ešte opýtať:

**Čo si myslíte o tom, čo ste sa práve teraz dozvedeli?
Akým spôsobom funguje dnešný svetový obchodný systém?
Aké sú pozitíva a negatíva tohto systému?
Čo a ako by ste zmenili?
Aké sú podľa vás jednoduché spôsoby, ktoré by okamžite mohli prispieť k zmene?**

Tip

- ☑ Odporúčame vám vyčleniť si na túto aktivitu dve vyučovacie hodiny. Budete mať viac priestoru pre hlbšiu analýzu problémov a diskusiu. V prípade, že si môžete dovoliť venovať tejto aktivite viac času, odporúčame vám pred reflexiou pustiť krátke filmové dokumenty 🌐 namiesto prezentácie, ktorú sme pre vás pripravili. DVD obsahuje krátke video-dokumenty, ktoré sa týkajú mnohých tém spomenutých v pexese.

Viac informácií nájdete v časti Tematické informačné listy na konci tejto kapitoly.

Príloha 1, sada 1 - Na kopírovanie

K 31. marcu 2018 mali traja najvýznamnejší operátori na Slovensku (O2, Orange a Telekom) vyše 7 miliónov zákazníkov. Z toho vyplýva, že na každého obyvateľa Slovenska (vrátane detí) pripadne viac ako jeden mobil.

Zvyšujúcim sa dopytom po mobiloch narastá aj potreba koltánu – suroviny, ktorá je nevyhnutná na ich výrobu. V DR Kongo sa nachádzajú najväčšie náleziská koltánu. Len pred nedávnom skončila 5-ročná vojna pre ovládnutie nálezísk, počas ktorej zahynulo 5 miliónov ľudí.

Na Slovensku vypije jedna osoba v priemere 228,2 litrov nealkoholických nápojov za rok. Na 1 liter Coca-Coly sa spotrebuje 3,12 litra pitnej vody. Výnosy spoločnosti Coca Cola v roku 2017 boli 34,41 mld. amerických dolárov. Ročný rozpočet Etiópie na rok 2018/19 je 12,7 miliárd amerických dolárov. Číže cca tretina zo zisku nadnárodnej spoločnosti Coca Cola.

V indickom štáte Kerala bola zatvorená továreň Coca coly po tom, ako bolo po protestoch miestnych ľudí preukázané, že chronicky prečerpáva miestne zdroje pitnej vody (viac ako 4 milióny litrov vody denne).

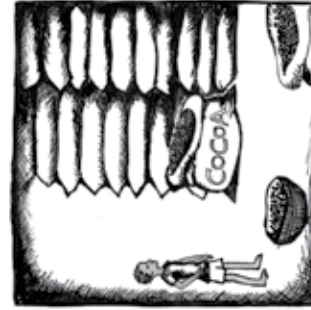
V súčasnosti sa u nás rapídne rozširuje trh s produktmi z exotického dreva. Drevo z dažďových pralesov sa k nám dováža z Južnej Ameriky, ázie, Afriky a Austrálie.

Každú sekundu zmizne na svete plocha dažďového pralesa o veľkosti jedného futbalového ihriska. Odhaduje sa že až 60 % všetkej ťažby dreva pre drevársky priemysel je nelegálna.

Priemerná ročná úroda jedného kakaovníka (30 – 50 plodov/rok) stačí pokryť produkciu troch 100 g tabliček čokolády. Na Slovensku takéto množstvo kakaa skonzumuje priemerný obyvateľ za 3 týždne.

Takmer 75 miliónov pracujúcich detí vo svete má 5 až 11 rokov. Musia pracovať v podmienkach, ktoré priamo škodia ich zdraviu. Deti pracujúce na kakaových plantážach pravdepodobne nikdy neochnali čokoládu.

Príloha 1, sada 2 - Na kopírovanie

Jedna cesta kvetov z farmy v Keni alebo Etiópií do kvetinárstva v Nitre trvá takmer 5 dní. Každá tretia ruža, ktorá sa predá v Európe na Deň svätého Valentína pochádza z Keni. Každá ruža potrebuje 1,5 litra vody denne.

Na produkciu 1 ha ruží sa každoročne spotrebuje okolo 10 až 30 000 litrov vody. Kvetové farmy sú však často v extrémne suchých oblastiach, prečerpávajú miestne zdroje pitnej vody, ktoré sú navyše silne znečisťované v dôsledku ošetrovania kvetov pesticídmi.

100 % celulóza z drevín vyťažných v dažďových pralesoch sa používa aj na produkciu papierových vreckoviek, kuchynských papierových utierok a toaletného papiera, ktoré používame v našich domácnostiach.

Čím ďalej, tým viac sa ničí dažďový prales, aby sa uspokojil dopyt papierenského priemyslu v rozvinutých krajinách (medzi nimi aj SR). Každý deň celosvetovo spotrebujeme viac ako 1 milión ton papiera, ročne je to 400 miliónov ton papiera.

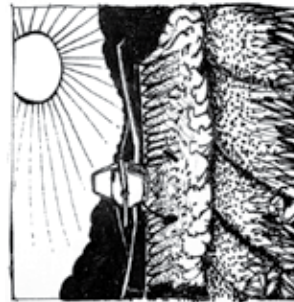
Pri výrobe počítačového čipu sa používa 1000 rôznych chemikálií. Ročne vznikne na svete asi 50 miliónov ton elektroodpadu. Keby bol tento odpad naložený na vlak, bol by taký dlhý, že by obtočil po obvodě celú planétu. Tento odpad je vysoko toxický.

Elektroodpad z Európy je z veľkej časti nelegálne vyvážený do Číny alebo západnej Afriky. Dôvodom je najmä lacná pracovná sila, nízka úroveň alebo absencia environmentálnych zákonov a iné. Odpad znečisťuje tamojšie prostredie a ohrozuje zdravie ľudí.

V textilnom priemysle sa používa pri produkcii bavlnených produktov až 2000 rôznych chemikálií - od farbív, cez optické zjasňovače, bieliadlá, zmäkčovačlá, odpeňovače až po čistidlá.

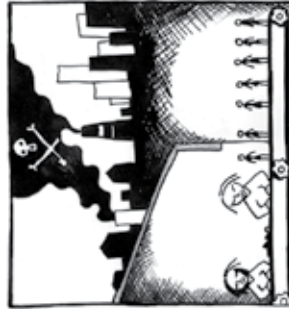

Zatiaľ čo polia bavlny zaberajú iba 4 % všetkej poľnohospodárskej pôdy, používa sa na nich približne 10 % svetovej spotreby pesticídov, z toho 25% insekticídov, vrátane najtoxickjších. Odhaduje sa, že sa bavlnený produkt stáva „čistým“ až po zhruba 16 opraní.

Príloha 1, sada 3 - Na kopírovanie

80 % celosvetovo predaných hračiek je vyrobených v Číne. Každú sekundu sa na svete predajú tri bábiky Barbie od firmy Mattel. Čistý zisk Mattelu bol k decembru 2018 14,91 milióna USD. Pracovníci v čínskej továrni na výrobu hračiek pre Mattel pracujú v často nevyhovujúcej podmienkach približne 174 h za mesačný plat 300 USD.

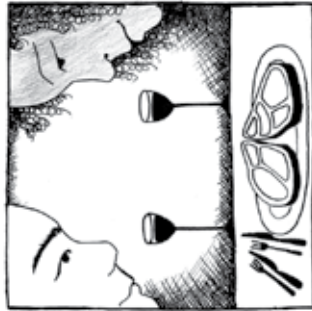
V Číne každoročne umiera viac ako 100 000 ľudí na následky úrazov spôsobených nedostatočnými bezpečnostnými opatreniami na pracovisku. Čínsky pracovník dostane za každú vyrobenú Barbie iba 12 centov (v Európe sa predáva zhruba za 15 euro).

Slováci vypijú v priemere 3 – 4 kg kávy na osobu za rok. Zatiaľ čo 50 % kávových zŕn na svete vypestuje 20 miliónov farmárov najmä z Afriky a Južnej Ameriky, obchod s kávou ovládajú len tri nadnárodné spoločnosti.

Malý farmár v Etiópii zarobí za 1 kg dopestovanej kávy, ktorú si kúpite, 5 centov. Na výrobu 1 kg sušených kávových zŕn je potrebných až 8 kg čerstvých kávových čerešní.

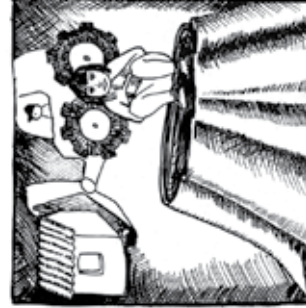
Na Slovensku je priemerná spotreba mäsa 60 kg na osobu za rok (v Indii iba 3,3 kg na osobu za rok). Ak by každý človek konzumoval také množstvo mäsa ako priemerný Európan, potrebovali by sme pôdu 4 planét veľkých ako je naša Zem.

Európsky dobytok v súčasnosti konzumuje krmivo zo sóje vypestovanej na ploche 7 x väčšej, ako je poľnohospodárska pôda celej Európy, pričom 90 % z tejto sóje pochádza z plantáží odlesnených plôch dažďových pralesov.

Na výrobu nevratnej hliníkovej plechovky je potrebné také množstvo energie, aké miníme pri pozeraní ôsmich futbalových zápasov v televízii (758 minút). Pri výrobe jednej tony hliníka vznikne 1,3-1,5 ton toxického odpadu.

Kvôli stavbám priehrad a hydroelektrární, ktoré zásobujú najmä ťažobný priemysel na export, sa v posledných rokoch muselo presťahovať 40 – 60 miliónov miestnych domorodých obyvateľov po celom svete.

Príloha 1, sada 4 - Na kopírovanie

Priemerný obyvateľ EÚ spotrebuje ročne takmer 20 kg textílií (obyvateľ Indie asi 2 kg). Z ceny produktu platíme 33 % značke, 12 % na dane a poplatky, 50 % predajcovi, 4,6 % za materiál a len 0,4 % ide na mzdy robotníkom.

Každoročne sa vyrobí najmä v Indii, Pakistane a Číne milióny futbalových lôpt pre nasýtenie trhu v Európe a Severnej Amerike. Napríklad firma Adidas zarobí na futbale viac ako 2 mld. Eur ročne. Počas Svetového pohára v Brazílii v r. 2014 predal Adidas 14 mil. futbalových lôpt.

Ženy šijúce oblečenie aj pre známe svetové značky sú bežne nútené pracovať od 8.00 do 22.00 hod., sedem dní v týždni. Aj keď podľa prieskumu organizácie ILO vzrástla mzda v textilnom priemysle, ženy napr. v Kambodži alebo Mjanmarsku zarobia mesačne len 100 USD a to za úbohých 10 centov na hodinu. Za 3 mesiace mávajú jediný deň voľna.

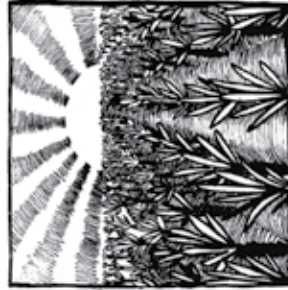
Ropa je nevyhnutná surovina, ktorá sa používa na výrobu väčšiny produktov: od zubnej kefy, cez oblečenie, mobil, chlieb, až po pohonné hmoty, ktorých spotreba v Európe vzrástla od roku 1990 o 72 % a neustále rastie.

Napriek bezpečnostným opatreniam stále dochádza k nehodám tankerov, pri ktorých uniká do mora obrovský objem ropy s hroznými dôsledkami na životné prostredie. Podľa odhadov odborníkov uniká do mora pri bežnom používaní lodí a čistení nádrží 33 tisíc ton ropy ročne.

Slovenskí spotrebiteľia majú údajne najväčší podiel na devastácii dažďových pralesov konzumáciou palmového oleja. Palmový olej sa v súčasnosti používa v zhruba 50 % všetkého spotrebného tovaru od drogerie, cez potraviny až po biopalivo.

V Indonézii bola doposiaľ odlesnená plocha pralesov s rozlohou skoro polovice Slovenska (najmä kvôli palmovému oleju pre západný trh). Vzniknuté obrovské palmové plantáže spôsobujú degradáciu pôdy, veternú eróziu a znečistenie vplyvom postrekovania pesticídmi.

Príloha 2 – Na kopírovanie

BINGO LIST

k 1. sade

<p>Āké percento z celosvetového množstva pesticídov a insekticídov sa použije na pestovanie bavlny?</p>	<p>Koľko dostane drobný pestovateľ z konečnej ceny balíčku kávy v obchode?</p>	<p>Koľko dostane pestovateľ kávy z 1 eura, ktoré vám naučtujú za šálku kávy v kaviarni?</p>
<p>Koľko ton dreva ročne sa spotrebuje len na výrobu papiera?</p>	<p>Āká je na Slovensku priemerná spotreba mäsa na osobu za rok?</p>	<p>Āké množstvo elektroodpadu sa ročne celosvetovo vyprodukuje?</p>
<p>Koľko litrov vody sa každoročne spotrebuje na produkciu 1 hektáru ruží?</p>	<p>Koľko rôznych chemikálií sa používa v textilnom priemysle pri produkcii bavlnených produktov?</p>	<p>Koľko chemikálií sa vyprodukuje pri výrobe jedného počítačového čipu?</p>

Príloha 2 – Na kopírovanie

<h1 style="text-align: center;">BINGO LIST</h1> <h2 style="text-align: center;">k 2. sade</h2>		
<p>Koľko nealkoholických nápojov vypije priemerne jedna osoba na Slovensku za rok?</p>	<p>Aká veľká plocha dažďových pralesov na svete zmizne každé dve sekundy?</p>	<p>Koľko percent hračiek je vyrobených v Číne?</p>
<p>Prečo prebiehala 5-ročná vojna v DR. Kongo a koľko ľudí v nej umrelo?</p>	<p>Koľko nadnárodných spoločností ovláda svetový trh s kávou?</p>	<p>Akú veľkú plochu pôdy by sme potrebovali keby každý jedol toľko mäsa, koľko konzumuje priemerný Európan?</p>
<p>Koľko percent ťažby v pralesoch je nelegálna?</p>	<p>Koľko miestnych domorodých obyvateľov v pralesoch sa muselo presťahovať kvôli výstavbe priehrad?</p>	<p>Koľko ľudí v čínskych továrňach zomrie ročne na následky úrazov spôsobených nedostatočnými bezpečnostnými opatreniami na pracovisku?</p>

Príloha 2 – Na kopírovanie

BINGO LIST

K 3. sade

Koľko je v súčasnosti mobilných zákazníkov všetkých sietí?	Čo je najväčšou hrozbou pre svetové oceány a moria pri ťažení ropy?	Koľko trvá jedna cesta kvetov z farmy v Keni do kvetinárstva v Nitre?
Koľko litrov pitnej vody sa minie na výrobu jedného litra Coca coly?	Kde sa odváža väčšina elektronického odpadu z Európy a prečo?	O koľko vzrástla spotreba pohonných hmôt oproti roku 1990?
Koľko čokolád sa vyrobí z jednej priemernej ročnej úrody jedného kakaovníka?	Koľko textílií spotrebuje jedna osoba za rok?	Koľko dostávajú robotníci z rozvojových krajín za výrobu jednej futbalovej lopty?

Príloha 2 – Na kopírovanie

BINGO LIST

K 4. sade

Dováža sa exotické drevo z dažďových pralesov aj na Slovensko?	Koľko dostane Čínsky pracovník za každú vyrobenú Barbie?	Používa sa na výrobu papierových utierok aj celulóza z drevín vytlačených v dažďových pralesoch?
Odkiaľ pochádzajú kvety, ktoré kupujete blízkom na Deň Sv. Valentína?	Aké percento sóje pochádza z územia odlesnených pralesov a na čo sa používa?	Zhruba po koľkých praniach je bavlnený produkt „čistý“ od pesticídov?
Kvôli čomu bola zatvorená továreň Coca-Coly v indickom štáte Kerala?	Aký je mesačný zárobok a pracovné podmienky pracovníka firmy Mattel v Číne?	Pracujú v dnešnej dobe deti na kakaových plantážach? Ak áno, koľko?

Tematické informačné listy

ODLESŇOVANIE DAŽĎOVÝCH PRALESOV

Za posledných 300 rokov sme si už polovicu rozlohy svetových pralesov vyrúbali. Na začiatku 20. storočia bola rozloha tropických dažďových pralesov asi 16 miliónov km², dnes je to menej než polovica (okolo 7 miliónov km²).

Každú sekundu zmizne plocha pralesa o veľkosti jedného futbalového ihriska.

Od roku 1970 bola v Amazónii odlesnená plocha o veľkosti Francúzska.

Pokiaľ by odlesňovanie pokračovalo súčasným tempom, pralesy mimo území rezervácií by sa nedočkali druhej polovice 21. storočia.

Odlesňovanie má katastrofické následky pre prírodu – vymieranie vzácnych druhov, strata cenných nenahraditeľných ekosystémov, vodná a veterná erózia, degradácia pôdy.

Má nedozerané dôsledky aj na domorodých obyvateľoch žijúcich v pralesoch. Ničenie ich prirodzeného prostredia spôsobuje zánik kultúr, hromadné sťahovanie do miest, chudobu, choroby či konflikty končiacie v mnohých prípadoch smrťou.

Medzi najhlavnejšie príčiny odlesňovania pralesov patrí poľnohospodárstvo (chov dobytka, pestovanie poľnohospodárskych plodín – najmä palmy olejovej, sóje, kakaovníka, kávovníka – ťažba dreva, ťažba nerastných surovín, budovanie rozsiahlych vodných diel a hydroelektrární).

ODLESŇOVANIE PRE POĽNOHOSPODÁRSTVO

Oblasť dažďových pralesov je do značnej miery odlesňovaná pre priemyselné poľnohospodárstvo, pre ktoré je charakteristická **snaha maximalizovať výnosy za súčasného znižovania podielu ľudskej práce**. Tá je nahrádzaná mechanizáciou aj zvýšeným použitím umelých hnojív a pesticídov. Prednostne sa **pestujú plodiny určené na vývoz**.

Okrem priemyselného poľnohospodárstva však musíme brať do úvahy aj poľnohospodárske aktivity domorodého obyvateľstva indiánskeho i neindiánskeho pôvodu. Tie boli spočiatku trvalo udržateľné, no v roku 1970 brazílska vojenská vláda zahájila kolonizáciu do tej doby takmer izolovaných oblastí Amazónie. Za podpory Svetovej banky a Panamerickej rozvojovej banky bolo vyhlásených množstvo rozvojových projektov na vybudovanie diaľnic, výstavbu miest, budovanie vodných nádrží a vyrúb v pralesoch, na ktorých mieste sa mal chovať dobytok. Projekty predpokladali osídlenie 100-kilometrového pásu na obidve strany od vystavaných ciest a mali sa týkať asi 500 000 osôb. Vládne heslo „zem bez ľudí pre ľudí bez zeme“ nalákalo do Amazónie v priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov tisíce chudobných obyvateľov miest, predovšetkým z juhu a severovýchodu zeme. Ukázalo sa ale, že pôdu po vyrúbaní pralesov nie je možné dlhodobo poľnohospodársky využívať. Teraz sú títo ľudia v bezvýhodiskovej situácii. Lesy sú zničené a pôda neúrodná. Medzi starousedlíkmi a novými osadníkmi vzniká napätie a často aj násilné konflikty. Stavba tisícky kilometrov transamazónskej diaľnice a ďalších ciest zasiahla aj do života pôvodných indiánskych kmeňov. Takže kým nebolo na tomto území toľko ľudí, miestne poľnohospodárstvo nebolo deštruktívne a lesný ekosystém sa mohol regenerovať.

Bohužiaľ, tento proces nastáva na stále väčších územiach. napr. v Južnej Amerike ľudia pestujú pre vlastnú potrebu kukuricu, maniok, fazuľu, zemiaky, banány atď. Poľnohospodárska činnosť na takýchto plochách naráža na **nedostatok humusu a živín v pôde**. Po krátkej dobe sa pôda vyčerpá, živiny odnáša vodná a veterná erózia a je nutné presunúť pestovanie inam – **vyrúbať či vypáliť ďalšiu časť pralesa. Toto je tzv. kočovné poľnohospodárstvo.**

Na rozdiel od veľkých spoločností produkujúcich plodiny na export sú miestni obyvatelia k tomuto jednaniu nútení okolnosťami **nešťastných rozhodnutí svojich vlád**, ktoré sa väčšinou iba riadia inštrukciami poradcov medzinárodných finančných inštitúcií. Amazónsky prales je pretkaný sieťou relatívne hustých ciest, ktoré obsluhujú menšie pozemky. Poľnohospodár dostane pozemok, vypáli či vyrúbe príslušnú časť pralesa, zasadí kultúrne rastliny. Potom však už pokračuje neriadená nelegálna ťažba, pri ktorej si majiteľ pozemku bez vedomosti úradov, ktoré aj tak nemajú o tieto veci záujem, zväčšuje pozemok, pokiaľ je to priestorovo možné, často až niekoľkokrát. Pôda získava úrodnosť až po 50 až 100 rokoch. Aby sa teda stíhala obnovovať a aby vyrúbavanie pralesa neprekročilo únosnú mieru, je takýto spôsob zaistovania obživy udržateľný len na veľmi malých plochách.

V porovnaní s veľkoplošným poľnohospodárstvom ma však malé farmárčenie oveľa menší vplyv na ubúdanie pralesov. Problémom je skôr zakladanie obrovských plantáží zameraných na pestovanie jednej plodiny, čo si vyžaduje odlesňovanie obrovských plôch pralesov.

SÓJA

Jednou z najdôležitejších plodín sa v posledných desaťročiach stala sója. Centrum pre aplikovaný výskum biodiverzity pri Conservation International uvádza: „Počas uplynulých troch desaťročí sa jednou z najvýznamnejších hrozieb tropickej biodiverzity stala kultivácia sóje.“

Po epidémii choroby šialených kráv v 90. rokoch došlo k zákazu kŕmenia dobytká mäsokostnou múčkou. Spolu so stálym zvyšovaním spotreby mäsa vo svete to viedlo k obrovskému nárastu pestovania sóje, ktorá začala nahrádzať múčku v krmive.

Sója, pestovaná na pralesnom území, je určená hlavne na export. 90 % vypestovanej sóje sa spracúva na krmivo pre hospodárske zvieratá a dováža sa predovšetkým do Európy a USA.

Európsky dobytok konzumuje krmivo z plochy sedemkrát väčšej, ako je poľnohospodárska pôda celej Európy. Ak by každý človek na tejto planéte konzumoval také množstvo mäsa ako priemerný Európan, potrebovali by sme pôdu štyroch planét veľkých, ako je naša Zem. V západnej kuchyni sa sója výraznejšie presadila súčasne s rozvojom vegetariánstva a vegánstva – sójový syr tofu, sójové mlieko, rôzne náhrady mäsa. Ďalej sa sója využíva vo forme sójového lecitínu, napríklad ako emulgátor. Sója sa pôvodne pestovala na rodinných farmách o veľkosti 30 hektárov, v posledných desaťročiach definitívne prevládli obrovské farmy obhospodarujúce plochy tisíckrát väčšie (uvádza sa až 50 000 ha). Na obrovské lány sa spotrebuje veľké množstvo umelých hnojív a pesticídov. K ekologickým dôsledkom patrí aj zvýšená spotreba vody, ktorá narušuje miestny kolobeh – **na vypestovanie jedného metráku sóje je totiž potrebných zhruba 2300 až 2750 litrov vody.**

DOBYTOK

So stúpajúcim záujmom západu o lacné mäso a ďalšie živočíšne produkty sa likviduje mnoho dažďových pralesov a na ich mieste vznikajú pastviny pre dobytok.

V Amazónskych pralesoch má chov dobytká približne 70-percentnú príčinu v odlesňovaní pralesov. Čo má mäso, ktoré konzumujeme my, spoločné s našim vplyvom na obyvateľov krajín globálneho Juhu? Nemusí to byť na prvý pohľad jasné, ale v skutočnosti veľa. Na jednej strane, Slováci nekonzumujú príliš často argentínske hovädzie steaky, chilské bravčové alebo brazílske kurčatá, aj keď všetky tieto výrobky sú dostupné aj na našom trhu. Prekvapením však môže byť, že takmer všetky zvieratá, ktoré sa dostali na tanieru Slovákov, skonzumovali počas svojho života desiatky kilogramov argentínskej či paraguayskej sóje. Dokonca aj „domáci králik“ od chovateľa na slovenskej dedine býva kŕmený zmesou vyrobenou z juhoamerickej sóje. Pravdou je, že úplná väčšina zvierat, ktorých mäso sa objavuje na našich pultoch, je kŕmená zmesou na báze sóje dovážanej predovšetkým z krajín Južnej Ameriky (Brazília, Argentína, Paraguay a Uruguay).

PALMA OLEJOVÁ

Ďalšou plodinou, ktorá je v súčasnosti jednou z najväčších hrozieb pre pralesy, je palma olejová. Vyrába sa z nej najmä **palmový olej**, po ktorom je vysoký dopyt. Dôvodom sú jednak jeho vlastnosti – predovšetkým vysoká tepelná stabilita v porovnaní s inými olejmi a dlhá skladovateľnosť – ale aj nízka cena. Do ceny oleja totiž nie sú zarátané škody spôsobené prírodou a ľuďmi v oblastiach, kde sa táto atraktívna surovina produkuje. Podľa niektorých odhadov majú slovenskí spotrebiteľia najväčší podiel na devastácii tropických dažďových pralesov práve konzumáciou palmového oleja.

Prítomnosť palmového oleja si veľakrát neuvedomujeme, pričom sa používa v 50 % všetkého spotrebného tovaru od kozmetiky a čistiacich prostriedkov, cez potraviny až po biopalivo.

Palmový olej sa využíva pri výrobe margarínov, zmrzliny, čokolády, majonéz, sušienok, mydiel či šampónov a pražia sa na ňom rôzne dobroty, napríklad zemiakové lupienky. Palmový olej sa pestuje na rozľahlých plantážach v tropických oblastiach, najmä v Malajzii a Indonézii. Za posledných 20 rokov bolo zničených viac ako 3,5 milióna hektárov indonézskeho a malajského pralesa, ktoré predstavovali 80 % biotopu orangutana. Na plantáži vytvárajú stromy nesúvislý porast, a pokiaľ pod nimi nič ďalšie nerastie, vzniká priestor pre vodnú a veternú eróziu, ktorá prispieva k postupnej degradácii pôdy. Plantážové pestovanie so sebou pochopiteľne nesie zvýšené používanie umelých hnojív a pesticídov, okrem iných aj paraquat, ktorý je v mnohých európskych krajinách dávno zakázaný. Paradoxom je, že palmový olej, aj keď je tak škodlivý pre životné prostredie, našiel v niektorých európskych krajinách využitie aj ako **biopalivo**. Územia juhovýchodnej Ázie (najmä ostrovy Sumatra a Borneo), ktoré sú ohrozené expanziou plantáží palmy olejovej, sú domovom mnohých vzácnych a endemických druhov rastlín i živočíchov.

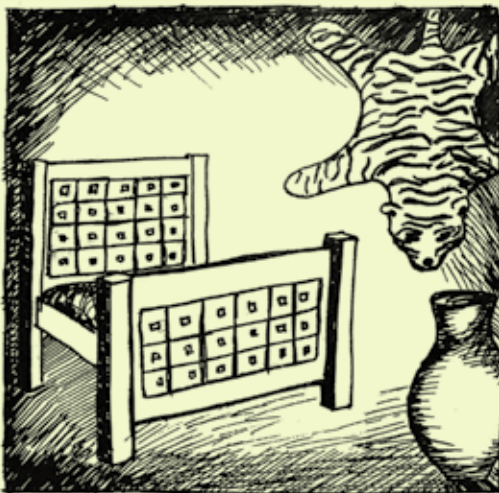
Paradoxne rozširovanie poľnohospodárskej pôdy pre tvorbu plantáží v rozvojových krajinách **neprináša prosperitu tamojšiemu obyvateľstvu**, ako by sa mohlo zdať a ako im tiež sľubovali západné nadnárodné korporácie. Prináša im skôr **nezamestnanosť a útlak**. Je tu snaha maximalizovať výnosy za súčasného znižovania podielu ľudskej práce. Malí poľnohospodári sú nútení sa odsťahovať buď do zatiaľ neporušeného pralesa, alebo do miest, kde často nenachádzajú prácu a žijú v biednych podmienkach v slumoch na perifériách. V niektorých oblastiach je pestovanie sóje priamou príčinou útlaku miestnych pôvodných obyvateľov – indiánskych kmeňov. Napríklad v **rezervácii Xingu v Brazílii** aj napriek všetkým snahám vyrúbavaná plocha už dosahuje tesne k ich hraniciam. Ležia tu pramene rieky Xingu, ktorá preteká celým parkom a je základným zdrojom obživy pre miestne indiánske komunity. Najväčšou obavou indiánov je znečistenie riek, pretože ich hlavnou obživou sú ryby. Pre účinnejšiu ochranu proti pestovateľom sóje sa Indiáni združili do Asociácie indiánskej rezervácie Xingu (ATIX). Tá okrem iného monitoruje oblasť, zbiera dáta, snaží sa o dialóg s pestovateľmi a štátom a informuje verejnosť o dosahoch pestovania sóje v blízkosti parku na životné prostredie.

ODLESŇOVANIE PRE ŤAŽBU DREVA

Obchod s drevom, prevažne ilegálny, je zodpovedný za 25 % odlesňovania území tropických dažďových pralesov. Viac než polovica stromov v tropickom pralesi je vyrúbavaná „na čier-no“.

Sama brazílska vláda priznáva, že na jej území dochádza až v **80 % prípadov k ilegálnej ťažbe**, v Indonézii je to 73 %. Ilegálna ťažba má za následok, že rozvojové krajiny nielen nenávratne strácajú svoje prírodné bohatstvo, ale prichádzajú aj o príjmy, ktoré by im mali náležať. Podľa správy Svetového fondu divočiny (WWF) a Greenpeace peniaze z ilegálnej ťažby často podporujú miestne etnické konflikty (príkladom môže byť Libéria alebo Kongo). Drevorubači potrebujú predovšetkým vzácne drevo, výberový spôsob ťažby sa im však nevypláca. Často preto vyrúbu celé územia. Odvezú, čo potrebujú, a zvyšok nechajú ležať alebo spália. Výberová ťažba si vyžaduje stavbu prístupových ciest, ktoré porušujú celistvosť porastu a narúšajú ekosystém.

K nám sa najčastejšie dováža tropické drevo: tík, mahagón, eben, palisander, cedrorana, cumaru, garapa, gombeira, ituba a ďalšie. Pochádzajú nielen z Južnej Ameriky (Brazília, Venezuela, Paraguaj, Kolumbia a Argentína), ale aj z Afriky (Guinea, Gabun, Kongo) a Ázie. **Vyrába sa z nich napríklad nábytok, dyhy, podlahy a hudobné nástroje.** U nás sa stretáme najmä so záhradným nábytkom, pričom **len veľmi malé percento dovážajúcich firiem môže svojim zákazníkom zaručiť, že drevo nepochádza z nelegálnej ťažby.**

Vytažené tropické drevo sa používa aj na výrobu **celulózy**. Najväčšia továreň na spracovanie dreva na celulózu je Aracruz v Brazílii. Jej dve časti ročne vyprodukuje jeden milión ton papierovej drviny. Ťažia dažďový prales, aby udržali túto továreň v behu, a pritom ničivo pôsobia na tisíce pôvodných kmeňov, ktoré tu žijú.

Kam všetka tá papierová drvina smeruje? Najväčšími odberateľmi z Aracruz sú USA, Európa a Japonsko. Čím ďalej, tým viac sa ničí dažďový prales, aby sa uspokojil dopyt papierenského priemyslu v rozvinutých krajinách, ktorý si vyžaduje zarážajúcich **200 miliónov ton dreva ročne iba na výrobu papiera.**

Ak bude dopyt pokračovať rovnakým tempom, odhaduje sa, že iba potreba samotného papierenského priemyslu stúpne do roku 2020 na štyri miliardy ton dreva ročne, čo je 35 % všetkých stromových porastov. 100-percentná celulóza sa používa na výrobu papiera a papierenských výrobkov, dokonca sa z pralesnej celulózy vyrábajú papierové vreckovky, kuchynské papierové utierky, toaletný papier. Produkty, ktoré boli vyrobené zo 100-percentnej celulózy, s najvyššou pravdepodobnosťou pochádzajú z pralesného dreva, a tak majú veľký dosah na odlesňovanie pralesov.

ODLESŇOVANIE PRE VÝSTAVBU PRIEHRAD

Ťažba dreva, poľnohospodárska produkcia, ťažba a spracovanie nerastov v pralesných oblastiach môžu prebiehať omnoho intenzívnejšie a prinášať väčší zisk, pokiaľ sa zaistí dostatok energie a uľahčí doprava produktov z územia pralesov do prekladísk, prístavov či na letiská. Obe tieto požiadavky sľubovali a stále sľubujú splniť priehrady budované na veľkých riekach. Navyše, o priehradách sa dlho premýšľalo ako o niečom, čo je úplne nevyhnutné pre rozvoj, aspoň v ponímaní Svetovej banky.

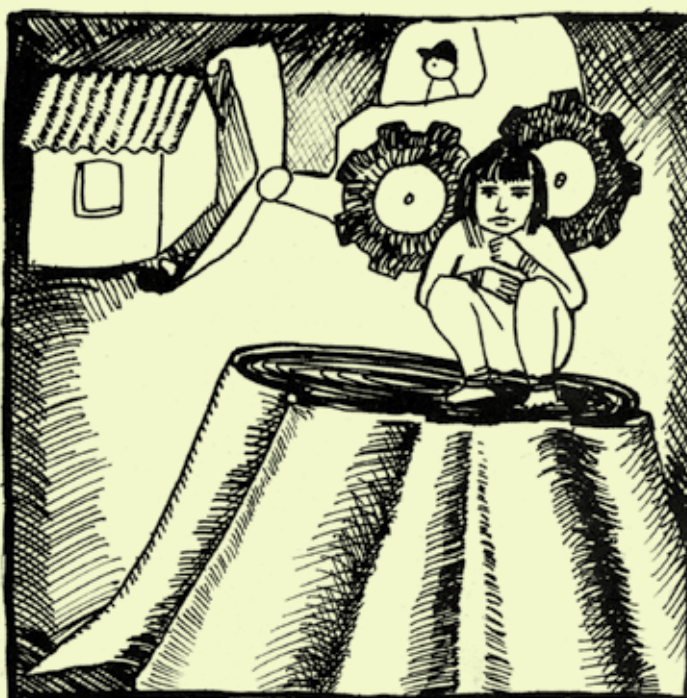
Jeden z hlavných dôvodov výstavby elektrární je zaistenie vody pre zavlažovanie. Na využitie takejto služby však majú financie len veľké obchodné spoločnosti, ktoré môžu investovať do potrebných technológií.

Ďalší z hlavných dôvodov je **snaha zaistiť dostatok energie pre priemysel.** V oblasti Amazónie, ktorá je bohatá na nerastné suroviny, ide predovšetkým o ťažobný priemysel. Postupne sa však ukázalo, že priehrady a hydroelektrárne prinášajú miestnym obyvateľom len veľmi malý prospech.

Vzniknuté priehrady blokujú voľný tok rieky, a teda zabráňujú prirodzenej rovnováhe v ekosystéme krajiny. Miestni domorodci prichádzajú o ryby – zdroj svojej obživy. Zároveň sa pre priehrady musia zatopiť rozľahlé územia nepoškvrneného dažďového pralesa a zničiť osady pôvodných kmeňov na danom území. Ich obyvatelia sú násilne presťahovaní na iné miesta, zväčša sa z nich však stanú utečenci vo vlastnej krajine.

Už sa vybudovali stovky veľkých priehrad, ktoré z väčšej časti zásobujú energiou ťažobný priemysel a k obyvateľom v okolí prúdi len mizivé percento z vyprodukovanej energie.

V Belo Monte v štáte Pará sa plánuje výstavba obrovskej sústavy priehrad a hydroelektrární – štvrtá najväčšia sústava vodných diel na svete. V súčasnosti je Belo Monte v konečnej fáze výstavby. Priehradu prevádzkuje konzorcium Norte Energy a financuje Brazílska štátna rozvojová banka (BNDES). Prílev nových obyvateľov súvisiacich s výstavbou priehrady zmenil blízke mesto Altamira. Toto mesto sa zmenenou sociálnou situáciou stalo v roku 2015 mestom s najväčšou kriminalitou, čo sa týka počtu vrážd. V roku 2011 bolo odlesňovanie najvyššie práve v oblasti Belo Monte. Z oblasti bolo pre výstavbu vysťahovaných viac ako 5 000 rodín. Spôsob života miestnych obyvateľov v Amazónii je kultúrne aj prakticky viazaný na dané teritórium, v ktorom sa pohybujú stáročia. Napríklad Indiáni kmeňa Enaue ne závisia od rybolovu, iné kmene mäso ani nejedia. Pokiaľ sa priehrada postaví do cesty vodnému toku, riečne ryby zmiznú. To úplne zmení lokálny potravinový reťazec, veľká vodná plocha stojatej vody ovplyvní aj miestnu klímu. Priehrada zaplaví teritórium tisícok živočíchov a tiež posvätné miesta kmeňa. Projekt v Belo Monte sa niekoľko rokov snažila presadiť spoločnosť Alcoa, svetový gigant v produkcii hliníka. V okolí sa totiž nachádzajú bohaté zdroje bauxitu. Miestni domorodí obyvatelia sa spolu s mimovládnyimi organizáciami či významnými osobnosťami spoločenského života snažili zastaviť výstavbu tohto projektu, bohužiaľ, bezvýsledne.

ODLESŇOVANIE PRE ŤAŽBU NERASTNÝCH SUROVÍN

(Ne)šťastím mnohých rozvojových krajín disponujúcich pralesom je to, čo je ukryté hlboko pod ko-reňmi stromov – ohromné nerastné bohatstvo. Jedným z nich je **hliníková ruda – bauxit**, z ktorej sa spracováva hliník, **jeden z najničivejších produktov na svete**. Hliník je po oceli druhý najpouží-vanejší kov. Je cenný pre svoju nízku váhu a odolnosť voči korózii.

V bauxite sa však hliník vyskytuje iba v 3 – 5 %. To znamená, že na každú tonu hliníku je nutné vyťažiť a následne sa zbaviť 20 – 30 ton bauxitu.

Svetová spotreba hliníka napriek tomu stále rastie. Využíva sa pri výrobe automobilov, lodí, lieta-diel či v stavebníctve. Na jeden osobný automobil sa spotrebuje okolo 130 kilogramov hliníka, čo predstavuje tiež 6500 kg hlušiny. Každý kilogram hliníka v automobile znižuje jeho hmotnosť o 1 kg. Z tohto dôvodu sa takmer všetky súčiastky vyrábajú práve z hliníka. Jeho spotreba v automobilo-vom priemysle z roka na rok rastie. V roku 2025 sa odhaduje hmotnosť použitého hliníka na výrobu jedného auta na 250 kg, čo je 7-násobne viac ako pred 50 rokmi!

Počas chemických reakcií pri výrobe hliníka z bauxitu unikajú do ovzdušia toxické látky (napríklad fluór), ktoré poškodzujú životné prostredie. Výroba hliníka je navyše energeticky náročná. Tento kov má veľmi vysoký bod tavenia, takže na to, aby sa z bauxitu vyťažil hliník vo forme plátov, je potrebné obrovské množstvo energie. Už začiatkom deväťdesiatych rokov bola spotreba elektriny vo sveto-vých hliníkových závodoch vyššia ako celkový dopyt všetkých afrických krajín dokopy.

Na výrobu 1 kg hliníka sa spotrebuje zhruba 15 kWh elektriny (šesť dní nepretržitého sviete-nia bežnou žiarovkou).

Odpadový materiál pri výrobe hliníka tvorí najväčší objem odpadu na svete. Európa nemá význam-né ložiská bauxitu. Tie sa nachádzajú prevažne v rovníkových oblastiach. Ťažba tu ale prebieha podľa zastaraných a nešetrných metód a spôsobuje mnoho ekologických problémov (napríklad zamorenie riek a pôdy produkciou tzv. červeného kalu, ktorý je značne toxický a je nutné dbať, aby sa nedostal do prostredia tak, ako sa to stalo v roku 2010 v Ajke v Maďarsku, kde kal zalial tri obce a o život prišlo 10 ľudí).

Aj náš hliníkový obal môže mať pôvod v podloží bývalého pralesa. **Slovenská republika zo svojej spotreby hliníka recykluje iba nízke percento.** Hliník má pritom jedinečné vlastnosti pre recyklá-ciu, pretože sa nezhoršuje jeho kvalita. **Oproti výrobe z primárnej suroviny je recyklácia hliníko-vého odpadu energeticky omnoho menej náročná: ušetrí asi 97 % energie.**

Aj napriek tomu, že Svetová banka často prezentuje ťažobný priemysel ako kľúč k rozvoju chudob-ných krajín, je paradoxné, že čím viac je od neho krajina závislá, tým pomalší a ťažší býva jej rozvoj. Prínos ťažobného priemyslu pre miestnu ekonomiku je malý – ťažba je málo významným zdrojom dočasnej zamestnanosti. Po vyťažení lokality, obvyčajne za 10 až 15 rokov, zostáva krajine len zničené životné prostredie a rozvrátené komunity. Vyššia pridaná hodnota z rudy sa vytvára až následným spracovávaním, ktoré sa ale väčšinou deje už mimo krajiny pôvodu tejto rudy. Ťažobný priemysel v chudobných krajinách podporuje rast korupcie, prispieva k nárastu nerovnosti a živí občianske vojny. Svetová banka odhaduje, že rozvojové krajiny takto ročne prídu o 10 až 15 miliárd eur, čo paradoxne zodpovedá čiastke, ktorú im Európska únia poskytuje ročne v rámci rozvojovej pomoci.

Zdroj:

Mrázková, B.; Ruferová, Z.; Chmelař, A. (2009): Komu chutná prales. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: naZemi - Společnost pro Fair Trade.

<http://www.bukozatrade.sk/sk/tlacove-spravy/7/bukoza-to-stihla-v-poslednej-chvili> <http://zivot.lesk.cas.sk/clanok/5881/ako-sa-to-vyraba-papier-na-to.html>

KÁVA – (NE)SPRAVODLIVÝ OBCHOD

Káva je po rope druhou najviac obchodovanou komoditou na svete.

Kávovník sa dnes pestuje vo viac ako 50 krajinách sveta, nachádzajúcich sa prevažne medzi obratníkmi Raka a Kozorožca. Takmer všetky z nich sú rozvojové krajiny. Oproti tomu takmer všetka celosvetovo vyprodukovaná káva sa spotrebúva v krajinách „globálneho Severu“, v krajinách bohatých. Zásadný podiel obchodov sa však odohráva iba formou burzovej transakcie. Cena nespracovanej kávy na svetových trhoch poklesla od 80. rokov približne o 70 %. Cena kávy klesla ešte výraznejšie v reálnej hodnote, čo znamená, že si pestovatelia za peniaze získané predajom surových kávových bôbov môžu kúpiť čím ďalej, tým menej.

Zatiaľ čo v 60. rokoch dosahoval pomer ceny za barel ropy a libru kávy 4 : 1, v posledných piatich rokoch sa tento pomer pohyboval už takmer pravidelne viac ako 100 : 1. V polovici 80. rokov či v polovici 90. rokov plynulo do pestovateľských krajín zhruba 35 % z konečnej ceny jedného balíčka kávy. Dnes dostanú pestovateľské krajiny menej než 10 % – k drobnému pestovateľovi sa dostane len niečo medzi 2 a 8 %.

Z 1 eura, ktoré vám naučtujú za šálku kávy v kaviarni, dostane pestovateľ kávy maximálne 2 centy, väčšinou ale omnoho menej.

V roku 2002, ktorý bol najhorším rokom poslednej kávovej krízy (trvala v rokoch 2000 – 2004), si priemerný drobný tanzánsky pestovateľ kávy so svojou ročnou produkciou okolo 200 kg, zarobil iba 128 € za celý rok!

Farmári v Peru zase nedostávali viac než 55 centov za kilogram. Pritom minimálna cena, ktorá by pokryla ich náklady a existenčne zaistila ich rodiny, sa pohybuje okolo 175 centov za kilogram. Podľa odhadov britskej mimovládnej organizácie Oxfam mala spoločnosť Nestlé v priamom dôsledku nízkych výkupných cien kávy v roku 2002 o 1 miliardu dolárov vyšší zisk.

Navyše, farmári z Južnej Ameriky, Ázie a Afriky sledujú, ako vplyvom klimatických zmien miznú kávovníky. Svet v súčasnosti denne vypije 2 miliardy šálok kávy.

Najväčším producentom kávy je Brazília (viac ako 1/3 celkovej produkcie), hneď po nej sú to Vietnam a Kolumbia (obe krajiny asi 1/7 celkovej produkcie). Ďalšími veľkými pestovateľmi kávy sú Indonézia, Etiópia, Honduras, India, Uganda, Mexiko a Guatemala.

Naproti tomu najväčšími spotrebiteľmi kávy sú obyvatelia Fínska (ročná spotreba na osobu za rok je 12 kg), ďalej nasleduje Nórsko, Island, Dánsko a Holandsko. **Priemerný Slováč vypije 3 – 4 kg kávy za rok.**

Z uvedených údajov je viac než zjavné, že od pestovateľa ku spotrebiteľovi musí káva uraziť veľmi dlhú cestu. Väčšinou sa kávovník pestuje na plochách do 5 hektárov v tieni iných stromov. Na väčších plantážach sa pestuje na priamom slnku, čo si vyžaduje väčšie množstvo agrochémie. Pestovanie kávy je jednou z príčin odlesňovania. Káva sa zbiera väčšinou ručne, niekedy i česacími strojmi. Investície do pestovania sú vysoké a trvá asi šesť rokov, než začne kávovník poriadne plodiť. Pestovatelia preto reagujú veľmi citlivo na výkyvy cien na trhu. Ročne sa na svete predá približne 158 miliónov 60- kilogramových vriec kávy.

Na jej produkcii, spracovaní a obchodovaní s ňou sa podieľa 100 miliónov ľudí z celého sveta. Pestovanie kávy a s ním spojené primárne spracovanie zaisťuje obživu 25 miliónov pestovateľov z celého sveta. Títo ľudia sú poľnohospodári, z 2/3 drobní pestovatelia obhospodarujúci plochu menšiu než 5 ha. Z ich zberu pochádza 50 % celosvetovo vyprodukovanej kávy. Možnosť ovplyvniť cenu kávy je pre pestovateľov mizivá. **Z rôznych dôvodov väčšina drobných pestovateľov nedokáže predávať priamo na svetovom trhu, ale iba pomocou prostredníkov, miestnych priekupníkov. Pre pestovateľa predstavuje miestny priekupník obvykle jedinú možnosť, ako kávu prediť.** Priekupník má výrazne lepšiu vyjednávaciu pozíciu, ktorú posilňuje fakt, že je často jediný v oblasti, kto disponuje skladovacími priestormi, váhami, nákladnými autami k odvážaniu vriec kávy. Prostredníci svoju prevahu nad drobnými poľnohospodármi značne využívajú a pestovateľom dávajú veľmi nízke ceny – nie nadarmo ich v Latinskej Amerike prezývajú „kajoti“. Ceny, ktoré dostávajú drobní pestovatelia, sa v rôznych častiach sveta veľmi líšia – v Peru, kde sa pestuje veľmi kvalitná horská arabica, dostávali pestovatelia v roku 2001 len 25 centov za libru (0,456 kg) kávy, náklady na vypestovanie tohto množstva však môžu činiť 75 až 90 centov. Pestovatelia bývajú pred zberom úrody vo veľkej finančnej tiesni, a tak predávajú svoju, niekedy ešte nezozbieranú úrodu, za prvú cenu, ktorá im je ponúkaná. Chýbajú im totiž zdroje, ktoré by ich pozíciu v obchode posilnili – nemajú dostatočný prístup k pôžičkám a kapitálu, ktoré by im umožnili počkať s predajom kávy na obdobie lepších cien, chýbajú im aj informácie o vývoji cien na trhu, technické a obchodné zručnosti a spracovateľské a skladovacie kapacity.

Priekupníci obvykle predávajú kávu v meste vývozcovi. Ide o nezávislé spoločnosti, ktoré kávové bôby vyvážajú do krajín spotreby. Vývozcovia sa tiež snažia nakúpiť kávu za čo najnižšiu cenu, aby ju potom s čo najväčším ziskom mohli predáť ďalej. Aj keď maklér stojí v reťazci až na treťom či štvrtom mieste, je to v podstate on, kto už pred začiatkom cesty kávového zrna dohodovoril, o akú cenu sa budú vývozca, prostredník a pestovateľ deliť.

Z jedného doláru, ktorý maklér zaplatí za libru kávy, putuje 42 centov vývozcovi, 20 centov prostredníkovi a iba 38 centov pestovateľovi.

Cena kávy je určovaná na burzách, predovšetkým v New Yorku, Paríži, Londýne a Frankfurtu. Termínované obchody lákajú špekulantov, ktorí sa snažia zarábať na pohybe cien. Tým však cenu kávy sami ovplyvňujú. Podľa odhadov organizácie Oxfam káva behom svojej cesty ku spotrebiteľovi môže zmeniť majiteľa až 150-krát. Časť z týchto zmien sa odohráva skôr, než pestovateľ zozbiera svoju úrodu. **V súčasnej dobe je situácia taká, že zatiaľ čo 25 miliónov drobných pestovateľov produkuje asi polovicu svetovej kávy, panujú podmienky silného oligopolu (stav, keď väčšina trhu ovláda len niekoľko spoločností). 45 % obchodu so zelenou kávou ovládajú len tri veľké spoločnosti: NKG – Neumann Kaffee Gruppe, ECOM – Ecom Agroindustrial, Olam.**

Medzinárodný obchod s kávou je teda vysoko koncentrovaný a veľkí hráči majú moc určovať podmienky na trhu i ceny. V prípade spracovateľov je situácia podobná. päť nadnárodných spoločností spracováva skoro polovicu svetovej produkcie kávy. Medzi kávových gigantov patrí Sara Lee corp. (u nás Douwe Egberts), Nestlé (Nescafé), Kraft Foods (Jacobs), Tchibo (Tchibo, Davidoff) a Procter&Gamble (na slovenskom trhu s kávou nepôsobí). Týchto **päť firiem dohromady ovláda 87 % európskeho trhu s praženou a instantnou kávou**, z toho v roku 2002 kontrolovali 57 % iba dve spoločnosti – Nestlé a Kraft Foods. Na trhu s rozpustnou kávou patrí dokonca samotnému Nestlé plných 50 %. Niet divu, že ako najväčšia pražiareň kávy na svete dosahuje príjem okolo 50 miliárd amerických dolárov ročne, čo je takmer dvojnásobok kombinácie HDP Ugandy, Burundi a Rwandy – krajín, v ktorých sú zisky z vývozu z polovice závislé od kávy.

Zdroj:

Chládková, A.; Chmelař, P.; Malířová, E. (2007): Silný kafe, Káva. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: naZeme - Společnost pro Fair Trade.

<https://www.investopedia.com/articles/investing/072114/coffee-cost-cup.asp>

KAKAO – (NE)SPRAVODLIVÝ OBCHOD

Nie všetky krajiny si môžu užívať sladké čokoládové chute tak, ako my. Medzi tými, ktorí si môžu vychutnať konečný produkt v podobe čokolády, a tými, ktorí produkujú kakao – základnú surovinu potrebnú k jej výrobe – je priepastný rozdiel. Krajiny, v ktorých sa kakaovník pestuje a ktorých ekonomika často do značnej miery závisí od vývozu kakaových bôbov, sú takmer bez výnimky krajiny rozvojové. Naproti tomu všetkých dvadsať krajín, ktoré patria medzi najväčších svetových spotrebiteľov čokolády, sú považované za tzv. ekonomicky vyspelé alebo rozvinuté krajiny. **Pre vysoké clá, ktorým podlieha spracované kakao, je väčšina kakaových bôbov vyvázaná z krajín pôvodu v nespracovanej podobe. To neumožňuje vyššiu zamestnanosť v priemysle a pochopiteľne tiež znižuje celkové príjmy pestovateľov.**

Aj keď sa v posledných rokoch percento spracovaných bôbov napríklad v západnej Afrike zvyšuje, stále ide len o úbohých 15 % produkcie – väčšina spracovateľských technológií patrí veľkým nadnárodným spoločnostiam. Zvyšná časť kakaových bôbov pochádzajúcich z rozvojových štátov sa spracováva až v spotrebiteľských krajinách. **Zisky z pokročilejších fáz výroby a predaja spracovaného kakaa a čokolády sa tak presúvajú do týchto a ďalších vyspelých krajín.**

V minulosti ovládali 41 % trhu s kakaom len tri spoločnosti (Archer Daniel Midland – ADM, Cargill, Barry Callebaut), firmy, ktoré dodávali kakao známym výrobcom, ako sú Nestlé, Kraft Food a pod. Po odchode ADM a ďalšej veľkej firmy Noble Group zaplnili medzeru na trhu menšie firmy ako Olam a Ecom. Tieto a iné spoločnosti môžu vzhľadom na svoju pozíciu na trhu vykupovať surové kakao za takú cenu, ktorá pestovateľov dostáva veľakrát až na úplnú hranicu prežitia.

WCF – World Cocoa Foundation – medzi viac ako 100 členmi tejto celosvetovej organizácie sú poľnohospodári, finančné inštitúcie, spracovatelia kakaa, družstvá, prístavy, skladové spoločnosti a maloobchodníci, ktorí spolu pokrývajú 80 % celosvetového trhu s touto komoditou.

PRACOVNÉ PODMIENKY NA KAKAOVÝCH PLANTÁŽACH

Na kakaových plantážach sú často úplne neprimerané podmienky, nezodpovedajúce štandardom Medzinárodnej organizácie práce (ILO, International Labour Organization).

Pracovníci na plantážach dodávajúcich kakao veľkým svetovým firmám bežne manipulujú s nebezpečnými chemikáliami bez akýchkoľvek ochranných prostriedkov.

Zdravotné ani sociálne zabezpečenie pritom neexistujú a odmena za celodennú ťažkú prácu je veľmi nízka. V prípade pracovného úrazu alebo choroby zostávajú pracovníci úplne bez prostriedku. Popísaný spôsob obchodovania má okrem nepríjemných dôsledkov pre pestovateľov a pracovníkov na plantážach aj negatívny dosah na životné prostredie, miestne komunity i celé národné ekonomiky. Aj napriek tomu, že pôvodná domovina kakaa je oblasť Strednej a Južnej Ameriky, v súčasnej dobe pochádzajú viac než dve tretiny svetovej produkcie kakaa z oblasti Guinejského zálivu v západnej Afrike. Pobrežie Slonoviny a Ghana sa podieľajú na svetovej produkcii kakaa viac ako 60 %. V roku 2015 sa uvádzal údaj 73 %, čo sú 2/3 z celosvetovej produkcie.

Zvyšok dodávajú Amerika a Indonézia. Napriek tejto skutočnosti zisk farmárov v Ghane a na Pobreží Slonoviny, v dvoch krajinách, ktoré sa podieľajú viac ako 60 % na celosvetovej produkcii kakaa, predstavoval v roku 2015 len 5,5 %. Väčšinu kakaových bôbov totiž tieto dve africké krajiny exportujú ešte nespracované výrobcom čokolády, ako sú Nestlé a Barry Callebaut. Pobrežie Slonoviny si dalo za cieľ spracovať ročne až 50 % kakaových bôbov do roku 2020. V súčasnosti sa v krajine spracováva približne 35 % ich produkcie.

Najviac konzumujú čokoládu tieto krajiny (údaje sú za rok 2017 v kg/osoba/rok):

1. Švajčiarsko 8,8
2. Rakúsko 8,1
3. Nemecko a Írsko 7,9

V Slovenskej republike predstavuje ročná spotreba na osobu približne 4,2 kg čokolády.

Prevažná časť produkcie kakaa pochádza z malých (obvykle rodinných) fariem, pre vlastníkov ktorých znamená zisk z predaja kakaových bôbov hlavný zdroj príjmu. Vrtkavosť cien na svetovom trhu s kakaom, nízka informovanosť a slabá vyjednávací pozícia drobných pestovateľov vedú k tomu, že majitelia malých fariem sú väčšinou nútení prijať akúkoľvek ponúkanú cenu. Keďže väčšine drobných pestovateľov chýbajú akékoľvek spoľahlivé informácie o situácii na trhu a ich vyjednávací pozícia je v porovnaní s obchodníkmi a veľkými spoločnosťami slabá, neostáva im obvykle nič iné, len akceptovať akúkoľvek cenu, ktorú im obchodníci za ich úrodu ponúknu. Zotročovanie ľudí a dokonca detí na kakaových farmách predstavuje závažný problém. Jeho komplexnosť zahŕňajúca lokálny kontext, fungovanie medzinárodnej ekonomiky a najrôznejšie podvody a korupciu sťažuje hľadanie vhodného riešenia.

Nebezpečenstvá hroziace pri práci na kakaových plantážach:

- fyzické zranenia (nosenie príliš ťažkých vriec, používanie mačiet...)
- vyčerpanie prílišným teplom
- rakovina kože z nadmerného slnka
- poranenia kože
- otrava pesticídmi
- stres plodiaci kardiovaskulárne problémy

Detská práca

V súčasnej dobe pracuje na svete zhruba jedno dieťa zo siedmich, pričom za detskú prácu (child labour) je považovaná taká práca, ktorá je vykonávaná deťmi do 14 rokov, prípadne deťmi do 18 rokov, je škodlivá pre zdravie či vývoj dieťaťa, a bráni dieťaťu v školskej dochádzke (či už za ňu mzdu dostáva, alebo nie). Medzi najhoršie formy detskej práce patrí podľa ILO otroctvo, nútená alebo povinná práca, vrátane využívania detí v ozbrojených konfliktoch, užívanie, získavanie alebo ponúkanie detí na prostitúciu, pornografiu či iné nezákonné činnosti, ako je výroba alebo predaj drog a akákoľvek práca, ktorá môže poškodiť zdravie, ohroziť bezpečnosť alebo morálku detí.

Najväčší podiel pracujúcich detí je v Ázii (61 %), nasleduje Afrika (32 %) a Latinská Amerika (7 %). V menšej miere sa detská práca vyskytuje aj v ekonomicky vyspelých krajinách – aj v nich sa totiž vyskytuje problém chudoby, ktorý s detskou prácou úzko súvisí.

V súčasnosti sa odhaduje, že na svete je viac ako 50 miliónov detí, ktoré vykonávajú prácu ohrozujúcu zdravie či bezpečnosť.

Väčšina z pracujúcich detí pracuje v poľnohospodárstve (70 %), najčastejšie ide o prácu na poli či plantáži. Ďalej pracujú v spracovateľskom priemysle, obchode, doprave, hoteloch a reštauráciách, na uliciach, prípadne sú zapojené v nezákonných činnostiach. Mnoho detí si nájde uplatnenie pouličných predavačov či čističov topánok, alebo si zarábajú ako žobráci. Jedna z foriem detskej práce je aj služba v domácnostiach bohatších susedov. Iba 5 % detí je pritom zamestnaných formálne. Vo väčšine prípadov ide o prácu načierno, založenú na ústnej dohode, ktorá nezaručuje žiadne nároky na plat alebo dôstojné zaobchádzanie.

Jednu z najzávažnejších podôb detskej práce predstavuje **novodobé otroctvo**. Zaň sa v medzinárodnom kontexte považuje situácia, keď je človek so svojou prácou a jej produktmi vlastnený niekým iným, nemá slobodu, a teda možnosť odísť. Je nútený žiť v situácii, v ktorej je vykorisťovaný, zneužívaný, ponížovaný a urážaný. **Do otroctva sa deti dostávajú najčastejšie podvodom obchodníkov s otrokmi, ktorí využívajú zlú finančnú situáciu rodín.** Buď ponúknu výhodnú prácu priamo dieťaťu a rovnou si ho odvedú, alebo ho za určitú sumu kúpia od rodičov. Ďalším možným spôsobom, ako sa deti dostanú do otroctva, je dlh ich rodín bohatým susedom, ktorí si často vezmú najmä dcéry za domáce slúžky. Dievčatá bývajú celé dni zamknuté a nikto nevidí, ako je s nimi zaobchádzané.

Za jednu z najvýznamnejších príčin detskej práce býva považovaná chudoba. Tá tvorí s detskou prácou začarovaný kruh – jedno bez druhého je možné len ťažko pochopiť či riešiť. Práca detí totiž chudobu prehľbuje a nepomáha ju riešiť, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. **Lacná detská pracovná sila znižuje platy na celom trhu práce a v dôsledku toho trpí celá spoločnosť.** Faktom teda je, že chudoba a detská práca sú spojené nádoby. Veľkou mierou k nim prispieva aj populačný rast. Rodiny pracujúcich detí často tvrdia, že ich deti pracovať musia, aj keď si to nikto nepraje, pretože ich zárobok je jediným prostriedkom, ako užiť chorých rodičov či mladších súrodencov.

Zdroj:

Chatrná, M.; Ježková, M. (2007): Hořká chuť čokolády. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2007: Společnost pro Fair Trade.

PESTOVANIE BAVLNY A TEXTILNÝ PRIEMYSEL

Všetky textilné vlákna využívané pri výrobe odevov môžeme zjednodušene rozdeliť na vlákna prírodné a umelé.

Umelé vlákna majú svoj pôvod prevažne v rope (polyester, polyamid a pod.), prípadne sa chemickou cestou vyrábajú z prírodných polymérov, najčastejšie z celulózy (napr. viskóza).

Prírodné vlákna sú v odevnej výrobe využívané omnoho dlhšie, najmä preto, že ich spracovanie, akokoľvek zložité, nemuselo čakať na objav ropy a vyvinutie zložitých chemických procesov. Spoločnosť vždy využívala vlákna rastlín či živočíchov v danej oblasti najľahšie dostupných a najjednoduchšie spracovateľných. Niekde sa spracovávala bavlna, tropická ramia či juta, inde hodváb, srst' tiav či kozy kašmírkej, v oblastiach mierneho pásma to bola predovšetkým ovčia vlna, konope a ľan. **Vo svete je veľmi rozšírené používanie bavlny.**

ČO SA SKRÝVA ZA ZNAČKOU 100 % BAVLNA

Pestovanie bavlníka si vyžaduje teplú klímu, hlboké hlinité pôdy, dostatok vlhky v dobe rastu a slnečné obdobie bez zrážok v dobe dozrievania. Pretože súhrn všetkých týchto podmienok ovplyvňuje rast a kvalitu konečného produktu – vlákna, snažia sa im producenti čo najviac takéto počasie umelo vytvoriť. V konvenčnom poľnohospodárstve však toto umelé vytváranie klímy zahŕňa mnohé rozporuplné postupy:

Umelé zavlažovanie bavlny sa využíva v oblastiach s nedostatočným množstvom zrážok, akými sú napríklad Sudán, Senegal či Uzbekistan, ale aj tam, kde chce pestovateľ zvýšiť výnos a má dostatočné prostriedky. To však znamená, že potrebná voda (niekedy až 30 m³ na 1 kg surovej bavlny) je „odčerpaná“ z iného územia a potom sa už nedá inak využiť. Pri nedostatočných technických znalostiach dochádza k strate vody v rozvodných zariadeniach. V niektorých prípadoch dorazí na pole k zavlažovaniu menej než 40 % z množstva odobranej vody. V dôsledku toho dochádza k zasoľovaniu pôdy, rozširovaniu púští a vysychaniu vodných tokov.

Najznámejším a najdramatickejším príkladom dosahu intenzívneho pestovania bavlny je vysychanie Aralského jazera v Uzbekistane.

Postrekovanie bavlníkov – pri konvenčnom pestovaní bavlny sú používané rôzne chemické látky: **umelé hnojivá, defolianty, desikanty aj ohromné množstvo pesticídov.**

Zatiaľ čo polia bavlny zaberajú iba 2,4 % všetkej poľnohospodárskej pôdy, používa sa na nich zhruba 30 % svetovej spotreby agrochemikálií, vrátane herbicídov, insekticídov či regulátorov rastu. Najviac používaným pesticídom pri pestovaní je kontroverzný glyfosát, ktorý je podľa rôznych štúdií karcinogénny.

Pre zlepšenie kvality pôdy, často vyčerpanej každoročným plantážnym pestovaním jednej plodiny, sú využívané umelé hnojivá. Pre urýchlenie dozrievania a uľahčenie zberu sa využívajú tzv. defolianty, látky pre odstránenie listov. Používajú sa tiež tzv. desikanty, ktoré vysušujú pletivá a urýchľujú otváranie dozrievajúcich toboliek. Bavlna je najviac známa (v negatívnom zmysle slova) pre ohromné množstvo pesticídov, ktoré sa pri jej pestovaní spotrebuje.

Mnohé z používaných látok sú pritom vysoko toxické. K hubeniu škodcov sa bežne používa napríklad aldicarb, Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO) klasifikovaný ako extrémne nebezpečný. Široké spektrum insekticídov spadá medzi organofosfáty, látky pôvodne vyvinuté ako nervové jedy pre účely 1. svetovej vojny. Vo svojej podstate sú nebezpečné všetky pesticídy. Sú to totiž látky vyrobené za účelom zabiť, odpudiť či zastaviť rast živých organizmov, a to prostredníctvom narušenia biologických procesov zásadných pre zachovanie života. Vo svojich účinkoch sa ale nie vždy obmedzujú na druhy, k hubeniu ktorých boli vyvinuté. Dôkazom sú niektoré následky ich užitia: **jednorazová akútna otrava sa prejavuje bolesťou hlavy, nadmerným potením, pálením očí, vyrážkou, zvracaním, nevoľnosťou, kŕčmi, trasením, stratou vedomia, atď. Môže ale viesť aj k smrti. Chronická otrava sa neprejavuje ihneď po práci s pesticídom, ale väčšinou až v priebehu niekoľkých mesiacov až rokov.** Dlhodobá kumulácia menšieho množstva jedov v tele spôsobuje poruchy pamäte a koncentrácie, vážne depresie, zmätenosť, problémy s hovorením, spomalené reakcie, ospalosť atď. U mladšej generácie sa vyskytujú problémy s učením, poruchy správania a reprodukčných schopností či neplodnosť. Vážnym problémom sú aj nedostatočná imunita, mutácia DNA a zvyšujúca sa pravdepodobnosť výskytu rakoviny. Nepriama otrava hrozí aj tým, ktorí s pesticídmami priamo nepracujú. Mnoho prípadov sa vyskytne u rodinných príslušníkov (detí) pestovateľov, a to najmä pre nevhodné skladovanie kontaminovaného oblečenia, nádob a samotných jedovatých látok. Nálezy pesticídov v krvi ostatných osôb sú potom dôsledkom kontaminácie vody a dostupných potravín. **Najviac sú ohrození pestovatelia v rozvojových krajinách, čo predstavuje plných 99 % zo všetkých pestovateľov bavlny na svete.** Zväčša sú títo pestovatelia negramotní a nevedia si prečítať informácie na obale, čo pesticídy obsahujú. V obchode si majú možnosť vybrať z veľkého množstva pesticídov (aj také, čo sú v Európe a Amerike dávno zakázané). **Keďže nerozumejú varovným značkám na obaloch, idú dennodenne na svoje polia bosí, oblečení len v jednoduchom oblečení bez akýchkoľvek ochranných rukavíc alebo oblečenia a postrekujú bavlníky s domácky vyrobenými prístrojmi naplnenými pesticídmami. Potom sa len zbežne opláchnu vodou, pretože tej je nedostatok. Vôbec netušia, že mnohé pesticídy sa nedajú zmyť vodou a že sa cez kožu dostávajú do ich tela, kde spôsobujú nenapraviteľné škody na zdraví.**

Ďalším problémom je, že legislatíva tamojších vlád umožňuje používanie inde zakázaných látok. Navyše, väčšina pestovateľov sa pohybuje na hranici chudoby, preto nemá bežný prístup k zdravotnej starostlivosti. Najhoršie na tom je, že postreky situáciu s pestovaním bavlny neriešia, pretože škodcovia sa časom stávajú odolnými voči chemickým látkam. Pestovatelia preto zvyšujú dávky, počet aj jedovatosť postrekov. Tým vzrastajú nielen náklady, ale aj miera ohrozenia ich zdravia. A čo dostanú za takúto nebezpečnú prácu? Ceny na indickom trhu s bavlnou sa menia zo dňa na deň, niekedy až o štvrtinu v priebehu jednej noci. Takže ak pestovateľ „nemá šťastie“, môže sa stať, že predá svoju úrodu za oveľa nižšiu cenu len preto, že si vybral zlý čas na predaj. **Za polročnú ťažkú prácu na poliach tak môže dostať iba 20 eur.**

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) odhaduje počet ľudí ročne otrávených pesticídmami na 500 000 až 2 milióny. U 40 000 z nich vedie otrava až k smrti. Jednu štvrtinu z týchto prípadov má na svedomí bavlna.

V mnohých štátoch Afriky a Ázie pracujú na bavlníkových poliach **aj deti**. Vykonávajú namáhavú a nebezpečnú prácu, ktorá nevratne poškodzuje ich zdravie.

Velkoplošné poľnohospodárstvo používa na hnojenie lietadlá. Takýmto rozprašovaním pesticídov však nie sú zasiahnuté len bavlníky, ale aj priľahlé záhrady. Je bežné, že ľudia nie sú informovaní o čase a škodlivosti postrekov, takže počas rozprašovania nebezpečných látok sa v blízkosti nachádzajú aj deti. Pritom človek by nemal prísť na takto ošetrované pole (ani do jeho blízkosti) ešte 48 hodín po aplikácii postrekov.

TEXTILNÝ PRIEMYSEL

V textilnom priemysle sa používa až 2000 rôznych chemikálií – od farbív, cez optické zjasňovače, bielidlá, zmäkčovadlá, odpeňovače až po čistidlá.

Od rastliny k rífliam – prvým krokom na ceste od rastliny k rífliam je zber chumáčikov bavlny, prípadne zber celých toboliek. V niektorých štátoch je táto činnosť vykonávaná takmer výhradne ručne (napr. Bolívia, Benin, Tanzánia, Egypt), inde zber bavlny obstarávajú stroje (USA, Izrael, Austrália, Grécko). Aby chudobnejšie štáty mohli konkurovať cene bavlny zbieranej drahými strojmi, snažia sa ušetriť na mzdách robotníkov, zamestnávajú deti, šetria aj na ochranných pomôckach a nezabezpečujú vhodné podmienky pre prácu (robotníci pracujú ťažko, na priamom slnku). Keďže sa bavlna postrekuje pesticídmi, ak robotníci zbierajúci bavlnu nepracujú s ochrannými pomôckami, dochádza k priamemu poškodzovaniu ich zdravia.

Zobieraná bavlna ešte stále obsahuje semená, ktoré je nutné pred ďalším spracovaním odstrániť. **Po tzv. odzrnení sa bavlna čistí a prečesáva** tak, aby boli jej vlákna rovnobežné. Čistením zahŕňajúcim odstránenie špiny, kúsok listov, úlomkov vetvičiek a krátkych vlákien sa zníži hmotnosť odzrnenej bavlny o 50 až 75 %. Bavlna je stále vysoko kontaminovaná pesticídmi, ktoré boli použité pri jej pestovaní. **Mnohé z nich ostávajú v bavlně ešte dva mesiace po zbere, sú však aj také, ktoré v nej ostanú navždy. Pracovníci, ktorí narábajú s touto bavlnou, nepoužívajú žiadne ochranné prostriedky.** Lietajúce vlákna a uvoľnené chemikálie im preto spôsobujú dýchacie ťažkosti, prerašajúce až do vážnych chorôb. Takto upravené vlákno je pripravené k pradeniu.

Pradenie, ako aj následné procesy väčšinou prebiehajú inde, často aj v inom štáte, na pôde iného svetadielu. Vyčistená bavlna je preto lisovaná do hranolových balíkov, balená do jutových či bavlnených tkanín, chemicky ošetrovaná proti plesniam a rozvášaná bavlnárskymi firmami, ktoré ju skupujú, na bavlnárske burzy konané v niektorom z prístavných miest. Pradenie je opäť záležitosťou ručnou alebo strojovou, záleží na podmienkach v konkrétnej oblasti. K zníženiu trenia pri vysokorýchlostnom strojovom pradení sú vlákna ošetrované rôznymi minerálnymi (z ropy vyrobenými) olejmi.

Ručné tkanie je v niektorých oblastiach doposiaľ bežnou záležitosťou – v Indii pracuje za ručnými tkáčskymi stavmi okolo **17 miliónov osôb**. V ekonomicky rozvinutejších oblastiach sú však ľudia opäť nahradzovaní výkonnejšími strojmi. Pre jednoduchšie spracovanie sú látky, vyrábané na pletacích strojoch a mechanických stavoch, napúšťané roztokmi na báze škrobu, s obsahom celulózy, polyakrylátov a pod. **Tieto sa neskôr opäť vypierajú a odchádzajú spolu s odpadovými vodami – v rozvojových krajinách väčšinou priamo do voľnej prírody.**

Ďalej nasleduje **bielenie a farbenie bavlny**. V tomto procese sa tiež používa veľké množstvo silných chemikálií. V indickom meste Tirupur, ktoré patrí medzi najväčších producentov textilu, **muži bielia a farbja bez akýchkoľvek ochranných prostriedkov. V dôsledku neustáleho kontaktu s chemikáliami sa dožívajú priemerne 35 rokov**. S odpadovými vodami z farbiarní odchádzajú aj zložky bieliacich kúpeľov obsahujúce chlór a zložky z farbenia (až 20 % farbív sa totiž z vlákien vyplaví aj napriek tomu, že bavlnená látka či priadza sa obvykle k farbeniu pripravuje nielen rizikovým bielením, ale aj máčaním v roztoku žeravého hydroxidu sodného). V dôsledku nedostatočného čistenia odpadovej vody z farbiarní je miestny vodný zdroj úplne zničený toxickým odpadom.

Spôsob farbenia vyzerá často v rozvojových krajinách takto: jeden pracovník stojací pri farbiacej nádobe alebo priamo v nej látku mieša pomocou palice alebo vlastnými rukami. Potom látku z nádoby vyťahuje a rozvešiava na sušenie. Určite nie je potrebné dodávať, že manipulácia s textilným materiálom nasiaknutým veľkým objemom vody nie je jednoduchá. Pracovníci však za omnoho nepríjemnejšie považujú kožné problémy, ako sú pálenie, svrbenie, rôzne plesne a problémy dýchacích ciest. Príčina je zrejmä – celé dni trávia po kolená a lakte ponorení v žeravom bieliacom roztoku, z ktorého sa uvoľňuje chlór, popritom bez ochranných prostriedkov farbja látky a holými rukami vyberajú usadený farbiaci kal.

Pred konečným spracovaním na odev prejde látka spravidla ešte rôznymi ďalšími úpravami: aby materiál nebol krčivý či statický, je upravený ďalšími chemickými látkami, povrch je vyšitý alebo sa naň nanesie módna potlač...

Cesta jedných riflí

V roku 2001 sa dvaja redaktori britského Guardianu pokúsili vystopovať miesto vzniku jedných riflí, konkrétne modelu Lee Cooper LC10s, v tej dobe predávaného so zľavou za necelých 20 libier. Do obchodu v Ipswich dorazili rifle zo skladu na severe Londýna. Do Londýna boli privezené z podobného skladu vo francúzskom Amiens, kam boli ešte predtým doručené loďou a vlakom z Tunisu. Presnejšie z Ras Jebel, mesta s približne 3000 obyvateľmi a troma továrňami, v každej z nich viac než 500 ľudí deň čo deň vyrába oblečenie pre značku Lee Cooper. V porovnaní s materiálmi a surovinami, z ktorých rifle v Ras Jebel vznikajú, je toto hlučné horúce miesto od obchodu v Ipswich ešte neďaleko. Denim – látka, z ktorej sa rifle šijú – pochádza z Talianska, kde je okrem iných procesov aj farbený. Syntetické indigo, ktoré robí riflovinu typicky modrú, bolo vyrobené vo Frankfurte v Nemecku. Pemza, s ktorou v Ras Jebel modrú farbu drhnú, aby mali nové nohavice vzhľad obnosených, pochádza z Turecka. Bavlnu k výrobe denimu získava taliansky výrobca z niekoľkých zdrojov, prevážaná časť však pochádza z Beninu v západnej Afrike. No rifle nepozostávajú len z rifloviny. Látka na vrecká bola do Tunisu doručená z Kórey, cestou prešla úpravami v Pakistane. Polyesterové nite rôznej hrúbky boli dodané zo Severného Írska, Maďarska a Turecka, pričom fázou farbenia prešli v Španielsku. Ropu k výrobe polyesteru poskytla spoločnosť z Japonska, zúbky na zipsy boli vyrobené vo Francúzsku. Meď a zinok na gombíky a nity získava nemecká spoločnosť Prym z ložísk v Austrálii a Namíbií.

S nášvkami loga značky a cedulkami s odporúčaniami pre údržbu by sme mohli pokračovať ďalej. Ale aj bez nich spomenuté rifle zakúpené v Ipswich obcestovali svet najmenej jedenkrát. Autori článku uvádzajú, že pri putovaní po stopách riflí napočítali **vzdialenosť minimálne 64 000 km**. A dodávajú, že na každom kilometri sprevádzali tento kus oblečenia, ocenený na necelých 20 libier, ľudia, ktorí o značke Lee Cooper majú len málokedy poňatie.

Samozrejme, nie všetky rifle sú značky Lee Cooper a nie všetky „putovali“ po rovnakej trase, je veľmi pravdepodobné, že aj rifle v našich skriniach majú za sebou podobnú vzdialenosť.

Inú prípadovú štúdiu uvádza napríklad Haffmans. „Ich“ rifle, tiež zakúpené vo Veľkej Británii, docestovali z Bulharska. Látka, z ktorej ich bulharské krajčírky ušili, bola potlačená v Číne, zafarbená vo Francúzsku, utkaná na Taiwane. Nite pre tkanie boli spradené v Turecku z bavlny vypestovanej v Kazachstane. Zipsami, nitmi ani cedulkami sa štúdia nezaoberala. Aj tak ale rifle nacestovali najmenej 19 000 km.

V roku 2015 kúpili obyvatelia EÚ v priemere 12,66 kg oblečenia na osobu, čo bolo spolu až 6,4 miliónov ton. To znamená nárast o 40 % za necelých 20 rokov. Problémom je, že starých odevov je príliš veľa a nerecyklujú sa. Väčšina tak končí v spaľovniach či na skládkach.

Zdroj:

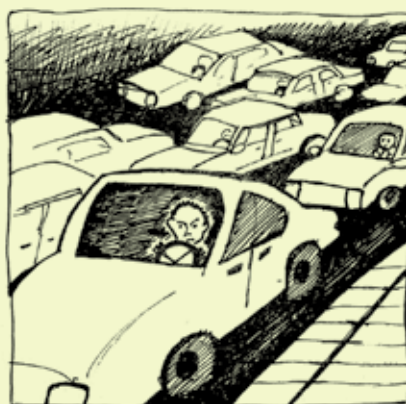
Kulhánková, T.; Ruferová, Z. (2009): Šaty dělají člověka. A kdo dělá šaty? Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: Společnost pro Fair Trade.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

ROPA

Rope sa často hovorí čierne zlato alebo tiež čierna krv obehovej sústavy ľudskej ekonomiky. Význam ropy v každodennom živote je obrovský: väčšina z nás sa premiestňuje aspoň občas z miesta na miesto pomocou nejakého motora, občas berie lieky, čistí si zuby plastovou zubnou kefkou, používa mobilný telefón, nosí obľúbené oblečenie, je chlieb. **Väčšinu dopravy sprostredkovávajú ropné deriváty. Väčšina všetkého vyrábaného tovaru potrebuje pre svoju výrobu ropu a za každou kalóriou bežne vyrábaných potravín sa skrýva niekoľko násobné množstvo energie v podobe hnojív a pesticídov vyrábaných z ropy. Napríklad na výrobu jedného počítača sa spotrebuje ropa v množstve zhruba desaťnásobku jeho hmotnosti.**

Rola ropy je prakticky neodmysliteľná pri každej mäsovej výrobe, prepravy a pestovania poľnohospodárskych plodín. Bez herbicídov, pesticídov a hnojív vyrábaných z ropy, si dnes nie je možné predstaviť moderné poľnohospodárstvo a produkciu potravín. Dnes nám však **závislosť na rope z mnohých uhlov pohľadu naháňa hrôzu. sprevádzajú ju konflikty a vojny** (najznámejšie sú tie na Blízkom východe – v Kuvajte, Iraku, Iráne a v ďalších krajinách).

Ropy čím ďalej tým viac ubúda a keďže sa jedná o neobnoviteľný zdroj, znamená to, že skôr či neskôr budeme čeliť jej nedostatku. Krajiny ázie, Afriky či Južnej Ameriky, v ktorých ťažba ropy spôsobuje ohromné sociálne a predovšetkým environmentálne problémy, sú obvykle štáty s nestabilnými vládami a nevyrovnanými ekonomickými situáciami. Napríklad ropovod financovaný Svetovou bankou a prevádzkovaný firmou Exxon/Mobile zanecháva stopy chudoby a konfliktov v Čade a Kamerune. Ľudia boli bez náhrady buď presunutí alebo donútení žiť v tesnej blízkosti ťažby. Ropovod vedie blízko úrodných oblastí a ťažba znížila poľnohospodársku produkciu. Firma Shell má na svedomí obrovské plochy znečistené ropnými látkami v Nigérii a spoločnosť Total stále podporuje vojenskú juntú v Barme, ktorá ma na svedomí desiatky rokov vážneho porušovania ľudských práv. Obrovská moc firiem, ako sú Exxon či British Petroleum, ktorých ročné obraty mnohonásobne presahujú rozpočty hociktorých štátov, činí z chudobnejších krajín, na území ktorých sa ropa nachádza, zraniteľné články. Prírodné oblasti, pod ktorými sa ropa vyskytuje, rovnako ako ľudia žijúci v pralesoch, sú tak vydané týmto firmám napospas.

ŤAŽBA ROPY

Len málokedy ropa voľne vyteká po navrtaní podložja, väčšinou je možné týmto spôsobom vyťažiť iba desatinu ložiska. Potom sa pre vytlačenie ropy ženie do vrtu napríklad plyn (oxid uhličitý alebo dokonca dymiace spaľné plyny, voda či prehriata para). Oddelenie vody od ropy je jednoduchou záležitosťou a prebieha aj v prípadoch, keď sa ropa voľne čerpá. **Ropné spoločnosti v rozvojových krajinách veľakrát zanechávajú odpadové produkty v mieste ťažby alebo ich vylejú do vodných tokov a zničia tak zdroj pitnej vody miestnym obyvateľom.** Ropu často sprevádza zemný plyn. Pretože čerpanie plynu sa ekonomicky nevypláca, je v rozvojovom svete bežnou praxou plyn na mieste páliť. Týmto sa v oblasti ťažby výrazne zhoršuje ovzdušie, čo má dosah na zdravie obyvateľov, navyše, do vzduchu sa vypúšťajú skleníkové plyny. Znečisťovaniu nezostal ušetrený žiadny kúsok našej Zeme, či už na pevnine, v ovzduší alebo na mori. Ropa na morských plážach, automobilové výfukové plyny, emisie z tovární a elektrární, odpad a mnoho ďalších. Ľudia majú často predstavu, že moria a oceány sú schopné pohltiť obrovské množstvá čohokoľvek, čo sa do nich vypustí. Skutočnosťou však je, že znečistenie týchto vôd je viditeľné takmer na všetkých miestach. Transport ropy je významným zdrojom znečistenia svetových morí. Po tom, čo sa výrazne zvýšila ťažba ropy v 20. storočí, zvýšil sa aj objem transportovanej ropy po celom svete, hlavne po mori. Aby bola doprava čo najlacnejšia, postupne sa zväčšovali aj ropné tankery, ktoré sú v súčasnosti najväčšími komerčnými plavidlami.

Na hladine svetového oceánu preváža ropu asi 2000 tankerov, čo je síce o 1000 menej ako v roku 1977, keď bol ich počet najvyšší, ale dnešné tankery sú väčšie ako v minulosti.

Nebezpečenstvo vážneho znečistenia životného prostredia v prípade havárie je preto vyššie. Napriek všetkým bezpečnostným opatreniam stále dochádza k nehodám tankerov, pri ktorých unikajú do mora obrovské objemy ropy s katastrofálnymi dôsledkami na životné prostredie. V období rokov 1970 až 1985 došlo k 186 veľkým nehodám, pri ktorých uniklo v priemere viac ako 1300 ton ropy. Najväčšou nehodou bolo stroskotanie tankeru Exxon Valdez v roku 1989 pri pobreží Aljašky. Pri tejto nehode uniklo 39 000 ton ropy a bolo znečistené územie s rozlohou 3000 štvorcových kilometrov. Keď sa iný tanker Amoco Cadiz v roku 1978 prelomil a vznietil pri pobreží Francúzska, spôsobil ropné znečistenie, ktoré bolo jednou z najhorších katastrof tohto druhu na svete. Supertankery sú príliš ťažkopádne a majú veľmi dlhú brzdnú dráhu, a tak stroskotávajú ľahšie než menšie lode.

V roku 2010 došlo k náhodnému úniku ropy, ktorý začal výbuchom na ťažobnej plošine Deepwater Horizon nadnárodnej firmy BP (British Petroleum). Do mora vtedy vyteklo 780 miliónov litrov ropy. Symbolom katastrofy sa stali pelikány so zlepenými krídlami od mazľavej tekutiny.

Ďalej podľa odhadov odborníkov uniká pri normálnom používaní lodí a pri čistení nádrží do mora 33 000 ton ročne. To je už množstvo, ktoré je pre morské organizmy obrovskou záťažou. Ďalšie ropné znečistenie prináša aj samotná ťažba. Znečistenie morí ropnými látkami nie je vôbec výnimočné. Spôsobuje vyhubenie celých kolónií rýb a vtákov, ničenie celých pobreží. Nafta zamožuje potravu a otravuje každého živočícha, ktorý ju zje. Vtákom nasakuje perie ropou, znemožňuje im lietať i žiť.

Obrovské množstvá ropy sa dostávajú do morí cestou riek, ktoré sú znečistené napríklad starými olejmi z automobilov, odpadmi z priemyslu a dopravy. Všetky tieto ľudské činy majú obrovský dosah na morskú faunu a flóru. Iba na britskom pobreží v sedemdesiatych rokoch našli 40 000 vtákov zasiahnutých ropou. Najohrozenejšie sú práve vtáky. Pri svojich preletoch hľadajú pokojnú hladinu na oddych. Ropná škvŕna vyvoláva ilúziu pokojnej hladiny. No keď vtáky na ňu pristanú, nasiaknu ropou a už vzlietnuť nemôžu, preto hynú. Keď nasiaknu iba málo, pri odstraňovaní ropy z peria sa ňou otravia. Premastené perie tiež stráca izolačnú schopnosť a vtáky sú potom podchladené. Ropou bývajú otrávené tiež ryby a živočích, ktoré sa nimi živia. Ropa na pobrežiach veľmi škodí vzácnym tuleňom. Otrávené zvieratá sú požívané aj suchozemskými živočíchmi, preto sú dôsledky znečistenia katastrofálne pre celú planétu. Horiacu ropu považujú vedci za nebezpečnejšie pre životné prostredie ako zbrane hromadného ničenia. Produkty horenia sú veľmi toxické a zotrávajú v životnom prostredí, pričom ich šírenie nepozná hranice.

Zdroj: <http://actamont.tuke.sk/pdf/2006/s1/3beganyi.pdf>

OBCHOD S KVETMI

Z 50 rezaných kvetov predávaných v SR je 49 vypestovaných mimo našej republiky, a to predovšetkým v rozvojových krajinách v tropickom podnebnom pásme. Keďže u nás je dopyt po rezaných kvetoch celý rok, produkcia kvetov na Slovensku by si vyžadovala vykurovanie skleníkov – čo by bolo omnoho drahšie. Väčšie by boli aj emisie skleníkových plynov. Preto sa viac oplatí dovážať kvetiny do Európy z rozvojových krajín, ktoré ležia v teplom tropickom podnebí. Najväčším zdrojom kvetín, vrátane oblúbených ruží, sú plantáže v Keni. Pestovanie kvetín na jednej strane pozitívne prispieva do tamojšej ekonomiky, pretože poskytuje pracovné príležitosti pre viac než **500 000 miestnych obyvateľov** (je tretím najdôležitejším sektorom v ich ekonomike), na druhej strane prináša mnoho negatívnych problémov, ako je **poškodzovanie zdravia pracovníkov a ničenie životného prostredia. Kvetiny sú často geneticky upravované. Pestovatelia tak zvyšujú ich odolnosť voči škodcom a plesniam, krátia ich vegetačný cyklus a ladia farbu kvetov.** Vegetácia trvá 45 až 57 dní. Behom rastu pracovníci odstrihávajú malé púčiky a „nútia“ rastlinu vytvoriť jeden hlavný kvet. Každá rastlina je schopná dať šesť úrod za rok. Po 5 – 7 rokoch sa musí pre pokročilú mutáciu vymeniť.

V priemyselnom pestovaní kvetov ide v prvom rade o zisk, ktorému je všetko podriadené. **Na farmách sa používa množstvo chemických látok, predovšetkým rizikových pesticídov.** Mnohé z týchto látok sú v **USA a v Európe zakázané** pre vysoké zdravotné riziká.

Väčšina ľudí, pracujúcich na farmách, sú ženy. Majú minimálne vzdelanie a pracujú za najnižší možný plat garantovaný štátom. Zákony hrajú do kariet hlavne firmám. Pracovníčky majú nevýhodné zmluvy a pri poklese dopytu sa ich zamestnávateľ ľahko zbaví. Naopak, **v hlavnej sezóne sviatkov, ako sú sv. Valentín alebo Deň matiek, pracujú aj 16 hodín denne, no stále za rovnaký plat.** Pracovníčky v skleníkoch často nie sú vybavené dostatočnými ochrannými prostriedkami a aj keď na niektorých farmách dodržia aspoň základné pravidlá ochrany (pracovníčky nosia rukavice, gumové obleky a respirátory), dlhodobá prítomnosť v toxicky zaťaženom prostredí si vyberá svoju daň. Mnohé štúdie preukázali, že **pribúda počet neplodných žien aj potratov a narodené deti majú rôzne defekty a poškodenia.** Pretrvávajúce bolesti hlavy alebo kožné vyrážky sú prakticky bežné ochorenia, ktoré sa tu vyskytujú.

Ďalšia tienistá stránka pestovania ruží spočíva v **prečerpávaní a znečisťovaní vodných zdrojov.** Kvetiny sa musia pravidelne polievať – a to sa robí aj v oblastiach, kde sú problémy s nedostatkom pitnej vody pre miestnych obyvateľov. **Vypestovať jednu ružu v Keni vyžaduje päť litrov vody, kytica dvadsiatich ruží „spotrebuje“ sto litrov. Za celý rok sa z Kene do EÚ vyvezie 160 000 ton kvetov.** Najviac kvetinových fariem leží v Keni v blízkosti jazera Naivasha. Rozloha jazera sa pre zavlažovanie fariem a klimatické zmeny zmenšila už o štvrtinu, navyše, dochádza k jeho znečisťovaniu chemickými postrekmi z fariem. **Paradoxom je, že plných 43 % Keňanov nemá prístup k čistej pitnej vode.**

Rezané kvety sú určite produkt, bez ktorého sa môžeme ľahko zaobísť. Ak však kvety naozaj potrebujeme kúpiť, požadujeme buď tie s certifikátom fair trade alebo najlepšie je kúpiť živú kvetinu v kvetináči. Polovica kvetov v kvetináčoch predávaných v SR je totiž pestovaná vo vnútrozemí.

Zdroj:

<https://edition.cnn.com/2015/03/16/africa/kenya-flower-industry/>

ELEKTRONICKÝ ODPAD

V roku 2018 bolo celosvetovo vyprodukovaných 49,8 milióna ton elektronického odpadu. Odhaduje sa, že produkcia tohto odpadu stúpne do roku 2021 na 52,2 milióna ton. Za 20 rokov tak na jednu európsku rodinu prípadne približne 900 kg, z nich je recyklovaných len 25 % odpadu. Elektroodpad zahŕňa vyradenú spotrebnú elektroniku, ako sú televízory, počítače, monitory, audio a video zariadenia, DVD prehrávače, videokamery, telefóny, bezdrôtové zariadenia alebo hracie konzoly.

V Európe rastie objem elektroodpadu rýchlosťou 3 - 5 % za rok, čo je asi trikrát rýchlejšie ako pri ostatných odpadoch. Očakáva sa, že aj rozvojové krajiny v budúcich piatich rokoch strojnásobia produkciu elektroodpadu. Podľa informácií organizácie Greenpeace International sa bezpečne recykluje iba štvrtina elektroodpadu v Európe (iné štatistiky dokonca udávajú iba 15 – 20 % recykláciu). Až 70 % starých mobilov končí ako toxický odpad na skládkach.

Z piatich miliónov slovenských mobilných telefónov, ktoré už ľudia vyradili, by sme mohli získať 120 kg zlata, 45 kg kadmia, 1250 kg striebra, 45 000 kg medi a 19 000 kg kobaltu z batérií.

Ostatné percento elektroodpadu je však spálené v spaľovniach, zakopané na skládkach alebo vyvezené do tretieho sveta. Nedostatočnú kontrolu má na svedomí predovšetkým nedôsledné vy-máhanie existujúcej legislatívy, vágne zákony a absencia politickej vôle. V neposlednom rade tiež ľahostajnosť spotrebiteľov. Situácia sa vyhrotila, keď si EÚ začala uvedomovať problém s astronomicky narastajúcim objemom elektroodpadu, ktorý často končil na skládkach k tomu neprispôsobených. Nariadila preto povinnosť výrobcovi odobrať späť staré spotrebiče, aby tak zamedzila vzniku čiernych skládok a nešetrnej likvidácii elektroodpadu. Ukázalo sa však, že vyspelé krajiny nemajú dostatok kapacity na ekologické zneškodňovanie tohto nebezpečného odpadu a niektoré „recyklačné“ firmy začali odpad vyvážať do tretieho sveta. **Väčšina takto vyvázaného odpadu je zámerne falošne označená ako tovar z druhej ruky či podpora k prekonaniu takzvanej „digitálnej priepasti medzi vyspelým Severom a zaostalým Juhom“.** Podľa zistení organizácie the Basel Action Network sú však takmer tri štvrtiny elektroniky takto dovezenej do rozvojových krajín **absolútne nefunkčné a končia na miestnych nezabezpečených skládkach.** Hromady nefunkčných počítačov, televízorov, monitorov, klávesníc a inej elektroniky a ich súčastí sa váľajú na holej zemi a všetko zahaluje všadeprítomný páchnuci dym a prach. Jedovatá voda z lúhovania elektrosúčiastok v sudoch s kyselinou pod šírým nebom uniká priamo do miestneho vodného toku, ktorý zároveň slúži miestnym obyvateľom ako úžitková voda na pranie. Ďalšie hromady spolu s horiacimi časťami starej elektroniky lemujú prашné ulice s chatrčami a v toxickom dyme a prachu sa pohybujú dospelí i deti. **Pracovníci rozoberajú elektroodpad neodborným spôsobom, čím je ohrozené ich zdravie.**

Aby sa im podarilo zo súčiastok získať striebro, zlato, meď, železo, nikel či hliník, tavia ich na otvorenom ohni alebo máčajú v kyseline. Pôda, voda a vzduch v okolí takýchto miest bývajú zamorené toxickými látkami. Ich koncentrácia prekračuje stonásobne prirodzené hodnoty. **Bolo preukázané, že viac ako 80 % detí z mesta Guiyu má v krvi zvýšené množstvo olova,** čo môže mať nepriaznivý vplyv na ich mozog. Počas posledných troch rokov sa situácia skôr zhoršuje. Guiyu leží v juhovýchodnej Číne a slúži ako najväčšie recyklačné centrum použitej elektroniky na svete. Vozia sa sem spotrebiče z Ameriky, Európy a Japonska. **V zamorenom prostredí tu pracuje odhadom 150 000 pracovníkov. Ich mzda za jeden pracovný deň, ktorý trvá až šestnásť hodín, činí dolár a pol.** Ani práca detí nie je ničím neobvyklým.

Aj keď čínske zákony dovoz elektronického odpadu zakazujú a Peking je dokonca signátorom Bazilejskej dohody o kontrole pohybu nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní, stalo sa Guiyu elektronickým smetiskom vyspelého sveta. V žiadnom inom regióne sveta nie je toľko elektronického odpadu ako v Ázii. Len v roku 2014 vyprodukoval kontinent 16 miliónov ton elektronického odpadu. A vzostupný trend pokračuje, ako ukazuje nedávna štúdia Univerzity Spojených národov (UNU). V rokoch 2010 až 2015 sa objem e-odpadu vo východnej a juhovýchodnej Ázii zvýšil o 63 %. V Číne sa v tom istom období produkcia elektronického odpadu viac ako zdvojnásobila na 6,7 milióna ton.

Smutným tajomstvom našej hi-tech spoločnosti je produkcia nepredstaviteľného množstva toxického elektroodpadu.

Keby bol tento odpad naskladaný do kontajnerov a naložený na vlak, bol by to vlak okolo celej planéty.

Elektroodpad v skutočnosti nie je recyklovaný tak, ako si prajeme či predstavujeme. Mnohí podnikatelia, ktorí sa vydávajú za recyklačné firmy, ho bežne nelegálne exportujú do rozvojových krajín. Deje sa tak stále aj napriek tomu, že zmienený obchod je zakázaný v rámci Bazilejskej konvencie uzatvorenej už v roku 1989. Čínske mesto Guiyu však nie je jediným odstrašujúcim miestom v Číne ani na celej planéte. Aj inde to vyzerá viac-menej podobne. Takéto oblasti, aj keď sú tisíce kilometrov vzdialené od seba, majú veľa spoločného: lacnú pracovnú silu, nízku úroveň alebo absenciu environmentálnej regulácie, prakticky nulové práva pracovníkov či ilegálne podnikanie. Bežná je tiež detská práca, aj napriek tomu, že je v mnohých rozvojových krajinách zakázaná. Žiaľ, presné čísla o množstve odpadu produkovaného jednotlivými štátmi neexistujú. **Elektronické zariadenia sú zmesi stoviek materiálov (napríklad mobilný telefón obsahuje päťsto až tisíc súčiastok).** Pretože obsahujú meď, cín, hliník či trochu zlata a striebra, sú zdrojom stále vzácnejších materiálov pre ďalšiu priemyselnú výrobu. **Celkom však môžu elektronické zariadenia obsahovať až štyri desiatky toxických látok.** Recyklácia by mala prebiehať za prísnych bezpečnostných podmienok.

Zdroj:

Rychtecká M. (ed.): <http://www.svetvnakupnimkosiku.cz/files/texty/vzdelavani/svet-v-nakupnim-kosiku.pdf>

<https://www.recode.net/2017/11/8/16621512/where-does-my-smartphone-iphone-8-x-go-recycling-afterlife-toxic-waste-environment>

<https://www.recycling-magazine.com/2017/10/19/electronics-recycling-china/>

Čo majú spoločné Slováci ako vlastníci mobilných telefónov a domácností vybavených elektronikou s obyvateľmi africkej Demokratickej republiky Kongo, ktorí žijú v slamených chatrčiach, pracujú v baniach na vzácne kovy a snažia sa neskrížiť cestu partizánskym skupinám okolitých štátov, ktoré ovládajú východnú časť ich krajiny?

Jedna zo spájajúcich nitiek, ktorú Slováci obvykle nevidia, sa volá koltán. Obchod s týmto vzácnym kovom, ktorý v priemyselných krajinách slúži na výrobu celého radu technológií, **sa z veľkej časti podieľa na financovaní vojny v demokratickej republike Kongo.** V súčasnej dobe prebieha na svete približne 35 významných ozbrojených konfliktov v rôznych stupňoch intenzity. Vo väčšine z nich ide o vnútroštátne nepokoje alebo občiansku vojnu. Do priebehu piatich týchto konfliktov zasahujú aj cudzie štáty.

O čo sa dnes tieto vojny vedú?

Od konca studenej vojny dochádza k postupnej premene tzv. rizikových faktorov vzniku občianskej vojny. Ideologické konflikty v dnešnom svete takmer miznú, čo má za následok presunutie nerastných zdrojov do stredného pásu, pričom zaistenie prísunu kľúčových surovín je chápané ako jedna z hlavných bezpečnostných funkcií štátu. Navyše, hodnota niektorých prírodných zdrojov je veľmi vysoká, a preto sa o kontrolu nad nimi vedie boj. Podľa teórie konfliktu o zdroje je riziko vypuknutia občianskej vojny v chudobných krajinách odvodené od závislosti štátu od vývozu primárnych surovín – **čím je štát závislejší od vývozu napríklad nerastných zdrojov, tým sa zvyšuje riziko vypuknutia (občianskej) vojny.** Svoju úlohu hrá pohyb cien na svetových tržných komoditách, ktorý má silný dosah na ekonomiku rozvojových krajín. Problematické je, že tieto krajiny nemajú na výkupu cenu svojich surovín žiadny vplyv – prepad ceny im pritom pôsobí vážne problémy.

Celý rad ďalších štúdií sa zaoberá tým, aký vplyv majú konkrétne nerastné zdroje na vojnu. Už pri zbežnom pohľade je zjavné, že niektoré zdroje majú tendenciu konflikt vyvolávať (ropa, diamanty, vzácne kovy), iné zase vojnu predlžovať (drevo, ľahko ťažené vzácne kovy). Zdá sa, že veľmi dôležitá je dostupnosť zdroja. V súvislosti so surovinami a vojnou sa niekedy hovorí aj ako o „**prekliatí zdrojov**“ (resource curse), ktoré vysvetľuje vypuknutie občianskych vojen v mnohých afrických krajinách jednoducho tým, že krajiny majú značné prírodné bohatstvo a ich štátne zriadenie nefunguje. **Jedným z príkladov môže byť 2. konzská vojna, ktorá prebiehala v rokoch 1998 – 2003. Do súčasnej doby si priamo alebo nepriamo vyžiadala viac ako päť miliónov ľudských životov.**

Čo je to koltán?

Koltán (kolumbit-tantalit) je zlúčenina dvoch vzácných kovov, ktorá dosahuje výnimočnú tvrdosť a neobyčajne dobrú vodivosť. Preto má široké uplatnenie aj v priemysle – od zdravotníctva, cez výrobu implantátov, vysoko odolných materiálov, turbín, balistických striel, vojenských zariadení a jadrových reaktorov, až po súčiastky mikročipov (základnej zložky pre výrobu akejkoľvek spotrebnej elektroniky). Ťaží sa v povrchových doloch alebo z čiernych pieskov riečnych a morských náplav. Kopáč koltánu nepotrebuje žiadne špeciálne technické vybavenie. Pri procese spracovania, ktoré prebieha v priemyselných krajinách, sa tantalová ruda po pretavení premení na jemný prášok, ktorý veľmi dobre drží elektrické napätie. Až do začiatku 20. rokov sa koltán ťažil ako vedľajší produkt cínovca (kaseritu) a obchodovalo sa s ním ako s nie príliš významnou surovinou. S rozvojom high technology (hi-tech) však získala na hodnote. Dopyt po koltáne zaznamenal exponenciálny nárast v roku 2000. Zvýšenie dopytu o 83 % oproti roku 1999 malo za následok, že cena koltánu prudko vzrástla z 30 dolárov za libru v roku 1999 na viac než 200 dolárov v roku 2000. Ceny sa potom opäť vrátili na 20 až 30 dolárov za libru. Tento cenový skok sa vysvetľuje zvýšením výroby spotrebnej elektroniky, nárastom produkcie hardvéru a prechodom na novú sériu menších mobilných telefónov práve v dobe, keď bol veľký nedostatok koltánu na trhu. Táto udalosť sa nazýva „**koltánová horúčka**“ a ukázalo sa, že sa premietla do priebehu vojny v Demokratickej republike Kongo (DRK) v rokoch 2000 až 2003.

Najväčším oficiálnym vývozcom suroviny je Austrália, no odhaduje sa, že **80 % svetových nálezísk sa nachádza v Afrike a drvivá väčšina leží v DRK. Väčšina koltánu sa ťaží a vyváža ilegálne.** Na svetový trh dorazí úplne neoznačený, takže jeho pôvod nie je takmer vôbec možné vystopovať. Surovina sa z Konga dopravuje do Rwandy či Ugandy, prípadne priamo do Európy na jeho spracovanie.

Odhaduje sa, že 80 % koltánu sa dopravuje do Austrálie, odkiaľ sa ďalej exportuje ako koltán pochádzajúci z Austrálie, teda legálne vyťažený.

Na rozdiel od diamantov, v obchodovaní s koltánom úplne chýba certifikačný proces, ktorý by zaručoval „nekonfliktný“ pôvod. Rovnako ako ďalšie vyťažené suroviny sa i koltán vyváža z Konga ilegálne cez územie kontrolované rebelmi či ozbrojenými skupinami cudzích štátov.

Africká svetová vojna

Demokratická republika Kongo má približne 83,3 milióna obyvateľov, z ktorých asi tri štvrtiny žijú pod hranicou chudoby. Z hľadiska množstva a rozmanitosti prírodného bohatstva je pritom DRK jedna z najbohatších krajín sveta. **Najzávažnejším sa stal konflikt, ktorý dostal prezývku „africká svetová vojna“, pretože sa do nej priamo zapojilo osem afrických krajín a mnohé ďalšie nepriamo.** Konflikt vyvolala genocída v susednej Rwande, ktorej strojcovia utiekli cez hranicu na západ. Na území Konga, tretej najväčšej krajiny v Afrike, viedla od roku 1998 obrannú vojnu aliancia prezidenta Kabila, podporovaná susednou Angolou, Zimbabwe, Čadom a Namíbiou, proti povstaleckým hnutiam na východe zeme a jednotkám Rwandy, Ugandy a Burundi, ktoré do krajiny intervenovali.

Neúnosne dlho trvajúca vojna bola zapríčinená rozsiahlou ilegálnou ťažbou nerastných surovín, najmä drahých kovov a ich predajom, nad ktorými nemala vláda žiadnu kontrolu. Navyše, pre obdoby surovín na medzinárodnom trhu bolo v Kongu pre väčšinu bojujúcich strán ekonomicky výhodné konflikt čo najdlhšie udržiavať pri živote. **Aj keď sa vojna v Kongu oficiálne skončila v roku 2003, dodnes pretrvávajú nepokoje, rovnako ako rozsiahla humanitárna kríza.**

Správy Panelu expertov OSN priamo obvinili Rwandu, Ugandu a Burundi z ilegálnej ťažby a vývozu surovín Demokratickej republiky Kongo a menovali aj firmy, ktoré koltán z Afriky využívajú. **Na kontroverznom zozname 125 spoločností je množstvo európskych či amerických firiem, ako napríklad Alcatel, Compaq, Dell, IBM, Ericsson a ďalšie.** „Keby Západ uzatvoril ventily, ktorými tam prúdia milióny dolárov, snáď by to donútilo znepriatelené strany uzavrieť mier,“ myslí si Pavel Mikeš, český afrikanista a bývalý veľvyslanec v Kongu. Podľa Alexa Shoumantoffa, reportéra amerického časopisu Vanity Fair, putuje najväčšie množstvo konžského koltánu do USA, konkrétne do americkej armády, ktorá ho využíva **k výrobe zbraní.** „Mnoho koltánu z Konga týmto spôsobom skončilo v Iraku,“ tvrdí Shoumantoff.

Najznámejším nástrojom riešenia v prípade zlyhania trhu, ktorý v podstate umožňoval financovanie konfliktov, je obchodné embargo. To bolo skutočne dočasne vyhlásené Organizáciou Spojených národov Rwande a Ugande. Existujú i radikálne návrhy, ako napríklad úplne zmraziť obchod s nelegitímnymi vládami či krajinami, kde prebieha vojna. To by však znamenalo riziko humanitárnej krízy a stratu prísunu surovín pre priemyselné krajiny, ale aj mnoho opatrení v rozpore s celým radom pravidiel deregulácie medzinárodného obchodu, zavedených Svetovou obchodnou organizáciou. Ďalšie možnosti je suroviny certifikovať, aby bolo možné zaistiť, odkiaľ pochádzajú. Smartfónoví giganti ako Samsung a Apple, ktorí si zabezpečili dlhodobú dodávku kobaltu z DR Kongo, vyhlásili, že budú opatrné pri zabezpečení dodržiavania ľudských práv a bezpečných pracovných podmienok. Existuje celý rad pokusov vytvoriť účinnú schému certifikácie i pre koltán, zatiaľ však bez úspechu. Skôr, ako sa mobilný telefón vydá na cesty so svojim majiteľom, sa nemá nacestujú jeho jednotlivé časti a suroviny potrebné na jeho výrobu. Vzácné kovy potrebné na jeho výrobu boli s najvyššou pravdepodobnosťou vyťažené v Kongu, anténa mohla byť vyrobená v Hongkongu, základová doska v Malajzii, mikrofón a batérie v Číne, počítačové čipy v Japonsku alebo v Nemecku. Displej je pravdepodobne z Južnej Kórey, klávesnice z Taiwanu. Mobilné telefóny sú nakoniec zostavované napr. v Írsku, Nemecku alebo Mexiku.

Mobilný telefón patrí medzi najčastejšie obmieňané elektronické prístroje. Takmer dve tretiny telefónov vydržia pri svojom prvom majiteľovi rok, najviac dva. Mobily zväčša meníme s novým poušádom, pričom často sú „staré“ mobily plne funkčné. Pritom až 70 % z nás starý mobil neodovzdá na recykláciu a radšej ho má doma v šuflíku. V roku 2019 dosiahol počet používateľov mobilných telefónov číslo 4,68 miliardy. Do konca roku sa očakáva, že toto číslo stúpne na 5 miliárd. Znamená to, že kým v roku 2016 malo 63 % populácie mobil, v roku 2019 to bude 67 % svetovej populácie. Napríklad v Subsaharskej Afrike je oveľa bežnejšie mať mobil ako prístup k elektrine. Priemerná životnosť počítača vo vyspelých štátoch výrazne klesla od roku 1997, keď to bolo šesť rokov, na iba dva roky. **Z piatich miliónov nepoužívaných mobilov by mohlo byť recyklovaných až 120 kg zlata, 45 kg paládia, 1250 kg striebra a 45 000 kg medi. Z batérií by sa dalo znovu získať 19 000 kg kobaltu.**

Zdroj:

Rychtecká M. (ed.): www.svetvnakupnimkosiku.cz/files/texty/vzdelavani/svet-v-nakupnim-kosiku.pdf
www.globalsecurity.org
www.warsintheworld.com

NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE A COCA-COLONIZÁCIA

Symbolom globalizovanej nadnárodnej spoločnosti je červeno biele logo Coca-Cola. Prečo, keď Coca-Cola nie je podľa ziskov zďaleka najväčšia? Prečo nie je symbolom najbohatšia spoločnosť Exxon Mobil?

Je to ako pri slávnych osobnostiach: **Coca-Colu pozná každý a všetci sa s ňou stretávame denne. Preto je Coca-Cola najviac cenenou značkou na svete. Hodnota jej značky bola v roku 2018 vyčíslená na 80 miliárd dolárov.**

Toto prvenstvo nie je náhodné. Coca-Cola si svoju značku budovala od svojho založenia, má dlhú tradíciu marketingovej komunikácie a neváhala do nej investovať. **Bola väčšinou medzi prvými vo využívaní nových reklamných kanálov a trikov. Napríklad v roku 2017 utratila takmer 4 miliardy dolárov za propagáciu svojho imidžu mladosti a zdravého života, zahŕňajúceho sponzorovanie veľkých športových udalostí ako majstrovstvá sveta vo futbale a olympijské hry.** Preto jej meno volíme ako hlavný ilustračný príklad pre javy spoločné väčšine nadnárodných spoločností.

Obchodná značka patrí medzi intelektuálne vlastníctvo. Jej hodnota môže byť obrovská. Z tohto pohľadu je viac ako pochopiteľná ochota investovať do súdnych sporov o značku značné peniaze. Preto sa my musíme učiť – napríklad v mediálnej výchove – **odkrývať, ako obchodné spoločnosti ovplyvňujú naše životy, ako nás nútia potrebovať veci, po ktorých sme predtým ani nesnívali, kým v iných častiach sveta, s ktorými používame rovnaké globálne produkty, sú straty a škody pôsobením nadnárodných spoločností citelné často i fyzicky, nehovoriac o katastrofálnom kultúrnom vplyve. Pokiaľ v našich zemepisných šírkach stavajú korporácie svoj imidž napríklad na spojení sa so školami či športom, v krajinách, kde školy nie sú tak bežné, volia niekedy stratégie rafinovanejšie, pretože so svojou značkou spájajú posvätné hodnoty.**

Reklama a propagácia má nesporne veľký vplyv na miestnu kultúru. Navyše, zraniteľnejšie sú tie kultúry, ktoré sú náhle vystavené hodnotám a životným návykom úplne iného kultúrneho životného štýlu, väčšinou **euro-amerického.**

Napríklad Mexiko je druhým najväčším konzumentom produktov Coca-Coly. Vďaka masívnym investíciám do propagácie sa tu predaj a konzumácia nápoja Coca-Coly stali tak prestížnou záležitosťou, **že niektoré chudobné rodiny predávajú svoje kurčatá a vajcia, aby zaistili Coca-Colu pre otcov rodiny.** V juhomexickom indiánskom mestečku Chamula dokonca nahradili posvätný nápoj posh, ktorý sa pil v chráme.

Coca-Cola je špičkou v marketingovej komunikácii a proklamuje svoju globálnu zodpovednosť voči komunitám, v ktorých pôsobí. Realita je však odlišná. **Spoločnosť býva obviňovaná, že využívaním vodných zdrojov pripravuje o vodu miestne komunity a ohrozuje miestne poľnohospodárstvo. V krajinách, ako sú Kolumbia, Turecko, Guatemala a Rusko, porušujú jej dcérske firmy alebo zmluvní partneri pracovné a ľudské práva svojich zamestnancov.** Iba vďaka mnohomiliónovým investíciám do marketingovej komunikácie je schopná udržať svoj imidž čistý.

Prípadočerpávania vody v Indii

„Spoločnosť Coca-Cola tu je preto, aby obohatila a osviežila všetkých vo svojom okolí.“
Coca-Cola's Code of Business Conduct 2005

Dedina Kála Dera v Rajasthane, dedina Mehdiganj (okres Varanasi) v štáte Uttarpradéš, dedina Kudus (okres Thane), Maharaštra a Plachimada v štáte Kérala majú jedno spoločné – trpia nedostatkom čistej vody pre prevádzku tovární Coca-Coly. V Indii pochádza 80 % vody určenej k spotrebe v domácnostiach z podzemných vôd. Coca-Cola Company pôsobí v Indii od roku 1993 a investovala tu už viac než miliardu dolárov. Jednou z 50 tovární je tá v dedine Plachimada v indickom štáte Kérala. Bola založená spoločnosťou Hindustan Coca Cola Beverages Private Ltd. (HCCBPL) v roku 2000. Voda je továrňou využívaná ako primárny zdroj pre ich produkt, v podobe ktorého je tak „exportovaná“, t.j. odoberaná z miestneho vodného systému. Sekundárne slúži napríklad k umývaniu, ochladzovaniu, vytváraníu pary pre energiu a varenie. V takomto prípade sa môže ako odpadová voda vracieť späť do miestneho vodného systému, ale v nižšej kvalite, než vstúpila do celého procesu. V Plachimade zmenila nová továreň život mnohým miestnym ľuďom. **Vysoký obsah chlóru spôsobuje miestnym obyvateľom bolesti žalúdka a hlavy. Pre pokles hladiny spodných vôd vyschli niektoré vodné zdroje a znečisťovaním spodných vôd a pôdy sa veľmi zhoršili podmienky pre poľnohospodárstvo** (v Indii sa pritom 70 % obyvateľov živí poľnohospodárstvom). Indickí poľnohospodári, ktorí sami Coca-Colu nepijú, ani ju nevyrábajú, sú poškodzovaní jej výrobou. Okrem spoločnosti Coca-Cola je za nadmerný odber vody, spôsobujúci jej nedostatok v suchých oblastiach Indie, kritizovaná tiež konkurenčná spoločnosť PepsiCo.

Najhoršie dosahy to má na chudobnú nízku kastu, predovšetkým na ženy, ktoré musia chodiť pre vodu do vzdialených studní. Jedine táto voda je pitná a vhodná na varenie. **Miestni si nemôžu dovoliť a ani nechcú kupovať balenú vodu, pretože by tým vlastne len platili cudzím spoločnostiam za svoju vodu.**

Občania Keraly sa obrátili na miestne úrady, tam však nespeli. Preto sa 22. apríla 2002 rozhodli protestovať svojím vlastným spôsobom – **obliehali továreň dňom i nocou, pred bránou do areálu sa vydržali striedať viac než rok.** Verejný protest zapríčinil, že sa im konečne začal niekto venovať. V decembri 2003 súd v Kerale nariadil, že továreň musí prestať čerpať spodnú vodu. Následne jej v marci 2004 obecný úrad odmietol obnoviť licenciu. The Coca-Cola Company sa však odvolala proti tomuto rozhodnutiu a prehlásila, že na úbytku podzemných vôd v oblasti Plachimady sa nepodieľa. Podľa nej bolo všetko spôsobené malým množstvom zrážok. Správa vydaná Kontrolnou komisiou Najvyššieho súdu z augusta 2004 priniesla zaujímavé informácie. Podľa nej je stav životného prostredia v Kérole naozaj znepokojivý. Továreň v Plachimade bola predovšetkým kritizovaná za nepovolené nakladanie so silne znečistenými odpadovými vodami. Navyše, odpad z výroby ponúkala miestnym drobným poľnohospodárom ako hnojivo, bez ohľadu na fakt, že obsahoval nebezpečné ťažké kovy (predovšetkým karcinogénne kadmium). Podzemnú vodu vyhodnotila komisia ako nevhodnú k pitíu. Zápach a chuť nezodpovedali parametrom pitnej vody. Ukázalo sa, že továrne, ktoré na použití vody stavajú svoj zisk, odoberajú vodu zadarmo. Voda, ktorá kedysi slúžila výhradne k úžitku miestnych obyvateľov, sa nenávratne premenila na zisk medzinárodných obchodných spoločností. Etický problém sa týka nielen obrovských objemov vody, ktoré spoločnosť spotrebovávajú pri výrobe, ale aj toho, že firma v podobe limonády predáva surovinu, nedostatkom ktorej trpia ľudia v danej oblasti.

Zdroj:

Kalendová, K.; Königová, D.; Chmelař, P.; Malířová, E. (2008): Coca-Colonizace. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2009: Společnost pro Fair Trade.

ŠITIE LÔPT

Majstrovstvá sveta vo futbale predstavujú zlatú príležitosť pre firmy, ktoré predávajú futbalové lopty. **Napríklad majstrovstvá sveta vo futbale v roku 2014 priniesli firme Adidas zvýšenie príjmov za futbalové lopty na viac ako miliardu amerických dolárov.** Lenže táto obchodná príležitosť ide na úkor pracovníkov, ktorí šijú futbalové lopty.

Medzinárodné fórum pre práva pracovníkov (International Labour Rights Forum – ILRF) zistilo, že v Pakistane, Indii a Číne je produkcia futbalových lôpt vykonávaná na zákazku robotníkmi, pracujúcimi v tzv. šijacích centrách alebo doma. Tieto zákazky sú však postavené na neformálnej, nepravidelnej a dočasnej forme. Práve tento spôsob reťazovej delby práce je veľmi ťažké monitorovať. Je ťažké zistiť, či sa dodržiajú vyhovujúce pracovné podmienky a práva robotníkov. **ILRF prehlásilo, že práva robotníkov sú pravidelne a vážne porušované.** Pracovníci sú často platení za množstvo odpracovaných hodín **nízkym platom, ktorý sa pohybuje hlboko pod úrovňou zákonom danej minimálnej mzdy** – ich zárobky nestačia na pokrytie základných potrieb. **Taktiež nemajú zaistené základné bezpečnostné podmienky pri práci, sú často vystavovaní riziku poškodenia zdravia, nemajú zabezpečenú základnú sociálnu ochranu, vrátane zdravotnej starostlivosti, a nemajú ani možnosť združovať sa do odborov, ktoré by zabezpečovali dodržiavanie práv robotníkov.**

Napríklad v jednej továrni v Pakistane ILRF zistilo, že všetci vypočutí robotníci (či už pracujúci z domu alebo v šijacích centrách) boli zamestnaní iba príležitostne a takmer nikto z nich nedostával minimálnu mzdu stanovenú zákonom. V tej istej továrni bola zistená aj **diskriminácia žien. Tie dostávali najmenej peňazí za svoju prácu a neustále museli čeliť hrozbe, že prídu o zamestnanie, ak otehotnejú.** Podobné praktiky boli zistené aj v Indii a Číne. Prieskum poukázal na to, že v niektorých indických šijacích centrách **nebola pitná voda, zdravotnícke vybavenie v prípade úrazu, dokonca ani toalety.** V jednej čínskej továrni museli robotníci pracovať počas sezóny až **21 hodín denne a nemali jediný deň voľna za celý mesiac.**

Pracovníčka Ghazaly, ktorá šije lopty pre AKI už mnoho rokov, nie je riadne zamestnaná a pracuje len príležitostne. Jej mesačný plat je 5 200 PKR (64 \$), čo je menej, ako je zákonom stanovená minimálna mzda. Potrebuje 12 000 PKR (148 \$), aby sa jej podarilo pokryť všetky životné náklady. Má tri deti, veľmi rada by im zabezpečila vzdelanie, ale nevidí nádej na zlepšenie v budúcnosti.

Pred vyše 20 rokmi vyšla najavo skutočnosť, ktorá šokovala celý svet: **pakistanské deti zošivali futbalové lopty len za 6 centov na hodinu**. Life magazín publikoval v roku 1996 článok, ktorý sa týkal 12-ročného pakistanského chlapca s menom Tariq, ktorý zošival futbalové lopty. Následne na to sa ukázalo, že podľa výsledkov monitoringu bolo v Pakistane **minimálne 7000 detí vo veku medzi 5 až 14 rokov neoficiálne zamestnaných na šitie futbalových lôpt**. Správa šokovala verejnosť a známe firmy, predávajúce futbalové lopty (Nike, Baden a Adidas) sa dostali do tlaku pozornosti médií. IRLF spolu s ďalšími organizáciami v Pakistane pokračovali vo svojich prieskumoch, ktoré vyústili do výzvy pre okamžitú zmenu v športovom biznise týkajúcom sa futbalových lôpt. Taktiež oslovili verejnosť a spotrebiteľov, aby sa zapojili. Najznámejšie značky začali požadovať od lokálnych dodávateľov, aby sa zaručili, že ich produkty boli vyrobené za riadnych podmienok. Po mnohých pokusoch odstrániť detskú prácu vznikla v roku 1997 **dohoda o zastavení detskej práce vo futbalovom priemysle v Pakistane, známa ako Atlanta dohoda**. Dohoda vznikla na základe spoločnej diskusie s ILO (International Labour Organisation), UNICEF, Save Children (UK) a Sialkot Chamber of Commerce and Industry (SCCI). Bola podpísaná všetkými uvedenými organizáciami s cieľom zrušiť detskú prácu v priemysle do 18 mesiacov.

Podobná situácia sa udiala aj v Indii. V roku 1997 vyšla správa od Christian Aid a SACCs „A Sporting Chance (športová šanca)“, podľa ktorej pracovalo v Indii v športovom priemysle **medzi 25 000 a 30 000 detí**. Ďalej SACCs prišla v roku 1998 s **kampaňou fair play**, ktorá bola zameraná na školenie a vzdelávanie detí a ich matiek. Boli tiež vytvorené organizácie, ktoré mali za úlohu monitorovať situáciu v športovom priemysle. Žiaľ, veľké úsilie, ktoré bolo vynaložené počas niekoľkých rokov, nevyvrcholilo do úplného odstránenia detskej práce v športovom biznise, pokiaľ ide o šitie lôpt. Aj napriek úsiliu vlád, právnických skupín a členov športového priemyslu detská práca stále existuje. Deti šijú lopty najmä doma a neoficiálne, čo sa dá len ťažko monitorovať. Úsilie minimálne prispelo k zníženiu počtu pracujúcich detí najmä v meste Sialkot v Pakistane. Nebezpečné pracovné podmienky, nízke platy, nadsasy v niektorých továrňach a šijacích centrách však stále pretrvávajú.

Pracovníci miestnej športovej spoločnosti, ktorá je zmluvným výrobcom globálnej športovej značky Adidas, nachádzajúcej sa na okraji severovýchodného mesta Sialkot, pracujú nadsasy, aby zabezpečili včasné dodanie futbalových lôpt. Lokálna firma tak dodá mesačne až 700 000 futbalových lôpt. Ručne šité lopty poskytoval pre majstrovstvá sveta Pakistan v rokoch 1990 až 2010. Ďalším typom sú lepené a ručne prešité lopty či termo-viazané od roku 2013. Podľa prezidenta Pakistanskej asociácie pre športový tovar bolo vyrobených len pre Svetový pohár 2018 okolo 10 miliónov futbalových lôpt putujúcich do celého sveta. Po škandáloch sú kontrolované pracovné práva robotníkov a domáce továrne na šitie lôpt využívajúce detskú prácu by viac existovať nemali. V súvislosti s touto aférou žiadna podobná posledné roky nebola zaznamenaná.

2. KAPITOLA

Keď chcete,
aby študenti o sebe
premýšľali...

Mikrosvet

Ciel:	Študenti sa zamýšľajú nad rôznymi faktormi, ktoré podmieňujú, ovplyvňujú a formujú človeka od narodenia po celý život. Študenti chápu život a svet ako zložitý, mnohvrstevný systém, v ktorom všetko so všetkým navzájom súvisí.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, dejepis, prierezové tematiky (osobnostný a sociálny rozvoj, multikultúrna výchova, mediálna výchova), psychosociálny výcvik, psychológia
Čas:	45 minút
Vek:	14+
Počet študentov:	9+
Priestor:	trieda
Pomôcky:	10 klobiek vlny rôznych farieb 10 kusov veľkých baliacich papierov (min. A2) 10 fixiek rôznych farieb malé papiere a perá hudba (veselá a relaxačná) séria fotiek (Príloha 1) lepiace štítky s témami
Príprava:	Ponúkame vám plán pre 9 až 21 študentov. Bude slúžiť ako základný model, ktorý si môžete podľa potreby a počtu študentov upravovať. Pred tým, ako začnete s hodinou, rozmiestnite po triede 10 kusov veľkých baliacich papierov. Najlepšie je zavesiť ich na stenu v pravidelných odstupoch tak, aby vytvárali kruh. Najvhodnejšia výška, do akej by ste mali papiere pripevniť na stenu, je úroveň očí študentov – tak budú môcť na papiere dobre vidieť a písať na ne. Počet papierov je odvodený od počtu študentov. V aktivite potrebujeme študentov rozdeliť do dvojíc a jedného študenta nechať na špecifickú úlohu. Keď máme 21 študentov, vytvorí sa 10 skupín, pre každú je 1 papier. Jeden študent ostane bokom. Pripravte si aj 10 fixiek a 10 klobiek vlny rôznych farieb. V prípade, že máte párny počet študentov, môžete vytvoriť jednu skupinu s tromi študentmi. Ak máte väčšiu skupinu ako 21 študentov, buď môžete pripraviť viac tém pre viac skupín, alebo môžu byť v skupinách aj traja členovia. Vytlačte si vopred fotografie (Príloha 1)

Inštrukcie

- Posadte sa do kruhu a položte uprostred sériu fotiek (Príloha 1). Vyzvite študentov, aby si vybrali jednu z fotiek. Povedzte im, aby popremýšľali, čo môže daná fotka symbolizovať. Môžu skúsiť sformulovať príbeh o fotke. Ako príklad môže slúžiť príbeh k tejto fotke:

© www.sxc.hu

Je to chlapec, číta noviny. Je to ešte dieťa. Pravdepodobne má dobrý život a nič mu nechýba. Asi žije v Európe. Vyzerá to tak, že sedí vo vlaku. Môže byť ovplyvnený tým, čo je napísané v novinách. Napríklad môže čítať článok o nových modeloch mobilných telefónov. Asi sa tam píše, o koľko sú lepšie, a obrázky zobrazujú šťastných mladých ľudí s telefónmi. Aj chlapec zatúži mať taký telefón.

- Následne ich vyzvite, aby jednoducho popísali svoju fotku. Povzbudzujte ich nasledujúcimi otázkami:

Čo fotka zobrazuje?

Čo robia osoby na fotke?

Čím môžu byť podľa vás tieto osoby ovplyvnené?

Čo môže formovať to, ako sa v budúcnosti budú správať?

- Môžete im poradiť, na čo sa majú zameriavať (napríklad osoby rôzneho pôvodu, rôzneho pohlavia, veku, náboženstva, rôznej kultúry, rodina, televízia, noviny, reklama, internet, škola, život v detstve, životné podmienky/ materiálna úroveň života, ekonomický a politický systém...).
- Zapisujte odpovede študentov na tabuľu alebo na papier tak, aby ich všetci videli. Následne sa pokúste vytvoriť 10 základných skupín, ktoré môžu predstavovať faktory ovplyvňujúce človeka počas jeho života. Môžete sa zamerať na nasledovné skupiny: etnický pôvod, pohlavie/ vek, náboženstvo, škola, rodina, médiá, kultúra, politický systém, materiálna úroveň života/ životné podmienky, národnosť a pod.
- Následne napíšte každú tému ako nadpis na každý z desiatich papierov, ktoré ste vopred rozvešali po triede.

- Vyberte jedného dobrovoľníka, ktorý bude predstavovať novonarodené dieťa. Vysvetlite mu, že sa práve narodilo a že je prakticky ako nepopísaný papier. Ostatných študentov rozdeľte do 10 skupín. Každá dvojica si zvolí jednu tému a postaví sa k tomu papieru, na ktorom je daná téma napísaná. Povedzte im, aby si napísali na lepiaci štítok svoju tému a nalepili ho na hrud'. Bude to značka ich príslušnosti k zvolenej téme.
- Rozdajte každej skupine malé čisté papiere s perami, fixku jednej farby a kĺbko tej istej farby (nie je to nevyhnutné). Vyzvite študentov, aby napísali na papier všetko, čo im napadne k zvolenej téme. Táto časť slúži k ujasneniu obsahu témy v skupine. Študent, ktorý predstavuje dieťa, môže chodiť pomedzi svojich spolužiakov a sledovať, ako prebieha diskusia o daných témach. Ak cíti potrebu, môže sa pridať so svojimi nápadmi.
- Následne vyzvite študentov, aby si medzi sebou určili „**statického**“ a „**pohyblivého**“ **vyjednávača**. **Statickí vyjednávači** všetkých skupín sa postavia k papieru na stene s témou svojej skupiny. Už sme spomínali, že papiere by mali byť po triede rozmiestnené tak, aby vytvorili kruh, tým pádom by mali byť v kruhu aj statickí vyjednávači. Študent, ktorý predstavuje dieťa, bude stáť v strede kruhu. Dajte mu pero a papier s podložkou. Statickí vyjednávači si uviažu okolo pásu koniec kĺbka vlny, ktoré dostane každá skupina (čo skupina, to kĺbko inej farby). **Pohybliví vyjednávači** si vezmú kĺbká vlny, ktoré sú priviazané o pásy statických vyjednávačov, a idú vyjednávať k statickým vyjednávačom druhých skupín. Majú za úlohu hľadať spojenia, väzby a vzťahy medzi témami.
- Príklad: pohyblivý vyjednávač zo skupiny s témou reklama ide ku statickému vyjednávačovi zo skupiny rodina, môžu premýšľať: reklama vplyva na rodinu tak, že môže účelovo podsúvať, čo by mala rodina chcieť, nakupovať, kam ísť na dovolenku. Môže to podporiť pocit, že keď rodina takto nežije, je chudobná – z tohto vytvoria jednoduchú formuláciu, napríklad pocit nedostatku, porovnávanie sa, závisť a pod.
- Keď si vyjednávači ujasnia spojitosť a dohodnú sa na jednoduchej formulácii, zapíšu si ju na papier visiaci na stene. Pohyblivý vyjednávač obtočí kĺbko vlny okolo pásu statického vyjednávača a ide k študentovi v strede, ktorý predstavuje dieťa (dôležité je, aby vlna ostávala stále napätá). Vždy, keď sa podarí pohyblivým vyjednávačom nájsť súvislosť medzi témami, omotajú vlnu aj okolo pásu „dieťaťa“ a prisúdia mu nejakú rolu/ nálepku/ charakteristiku, ktorá vyplýva z jednotlivých súvislostí, ktoré na dieťa od narodenia vplyvajú a formujú ho. „Dieťa“ si svoje prisúdené role zapisuje na papier.
- Napríklad pohyblivý vyjednávač zo skupiny reklama, ktorý našiel súvislosť so skupinou rodina, prideli dieťaťu nálepku/charakteristiku „chtivý“ alebo „súťaživý“.
- Ak sa niekomu nepodarí nájsť žiadnu súvislosť s určitou témou, ide k ďalšej téme. Ako hľadanie súvislostí pokračuje, vytvára sa pavučina spájajúca jednotlivé témy, v ktorej strede je zamotané „dieťa“. Sieť bude pravdepodobne utkaná tak husto, že pohybliví vyjednávači budú musieť sieť podliezať. Počas celého hľadania môžete pustiť veselú hudbu.
- Keď už uvidíte, že žiaci našli dostatočne veľa súvislostí (čakajte však maximálne 13 minút, inak sa vám bude musieť aktivita časovo predĺžiť), zastavte ich a poproste pohyblivých vyjednávačov, aby sa postavili mimo pavučinu. Statických vyjednávačov poproste, aby sieť čo najviac, ale opatrne natiahli.

- Vyzvite študentov, aby sa pozreli na vzniknutú farebnú pavučinu. Tá môže vyzeráť takto:

© Monika Mojtoová

Študent "dieťa" stojí v strede kruhu, omotaný v pavučine súvislostí.

- Následne sa všetkých opýtajte nasledovné otázky:
 - Keď sa pozriete na obraz, ktorý vznikol, čo vám pripomína? Aké pocity vo vás obraz vyvoláva?**
 - ?** **Ako prebiehalo vyjednávanie?**
 - ?** **Môžete nahlas povedať ostatným, aké súvislosti/vzťahy ste našli medzi jednotlivými témami? Boli nejaké témy, medzi ktorými sa vám nepodarilo nájsť žiadne súvislosti? Ak áno, ktoré to boli?**
 - Ktoré súvislosti medzi týmito témami vám napadajú teraz?**
- Následne sa opýtajte študenta – „dieťaťa“:
 - ?** **Ako sa cítiš uprostred tejto pavučiny?**
 - ?** **Môžeš povedať, aké role/charakteristiky/nálepky si dostal/a počas aktivity? Ktoré sa ti páčia a ktoré by si radšej nedostal/a?**
 - ?** **Ak by si mohol/a niečo zmeniť, čo by to bolo?**
 - ?** **Čo ti to pripomína najviac z tvojho reálneho života?**
- V tejto fáze už môžu hovoriť aj ostatní študenti, čo by oni robili, keby boli na mieste „dieťaťa“.
- Nakoniec povedzte študentom, že teraz budete symbolicky odmotávať pavučinu a premýšľať o tom, čo by mohlo toto odmotávanie symbolizovať v reálnom živote. Ak im niečo napadne, môžu to v priebehu odmotávania nahlas povedať. Ak sa rozhodnete pustiť hudbu v tejto fáze, pustite radšej tichšiu relaxačnú hudbu, aby sa študenti počuli.

Tip

- ☑ Na záver hodiny môžete študentov požiadať, aby každý doma nakreslil vlastný mikrosvet – čo ho tvorí, aké role, nálepky, charakteristiky dostal. Povzbudte ich v tom, že kresba nemusí byť presná a realistická, kreslenie sa nebude hodnotiť. Môžu napríklad nakresliť len svoje pocity. Na nasledujúcej hodine sa môžete o kresbách porozprávať. Udržujte medzi žiakmi rešpekt, intimitu a otvorenosť. Mali by mať možnosť odmietnuť, ak sa o svojej kresbe nechcú s ostatnými rozprávať. Nemali by sa jeden druhému navzájom vysmievať. Aby sa zážitok a intimita umocnili, môžete svoj mikrosvet nakresliť aj vy a o kresbe rozprávať ako prvý/á.

Poznámka: Ak si môžete na túto aktivitu vyčleniť dve vyučovacie hodiny, je dobré doplnujúcu aktivitu urobiť v triede spolu so študentmi na záver. Vtedy je dobré počas kreslenia pustiť relaxačnú hudbu a pri reflexii postupovať, ako bolo spomenuté vyššie.

Infobox

Žijeme síce v jednom veľkom, spoločnom svete – makrosvete, ale väčšina z nás funguje najmä vo svojich malých uzavretých svetoch – mikrosvetoch. Keď sa narodíme, neriešime, akého sme pohlavia, národnosti, rasy či náboženstva, do akej spoločnosti a kultúry patríme, akých máme rodičov, do akej školy budeme chodiť. Postupne, ako rastieme, nás povaha tohto sveta ovplyvňuje, formuje a podmieňuje. Na základe skúseností a impulzov z vonka sa z nás formuje osobnosť s istým príbehom, charakterom a rolou, s ktorou sa časom úplne stotožníme. Postupne sme presvedčení, že tento mikrosvet, táto naša osobnosť je naša jediná realita. Oddelíme sa od veľkého MAKROSVETA a strácame nadhľad, zastierajú sa nám súvislosti. Často si v tomto obmedzení myslíme, že náš mikrosvet je ten najsprávnejší, odsudzujeme mikrosvety iných ľudí a považujeme ich za nesprávne, menejcenné, prípadne lepšie a hodnotnejšie.

Čo sa stane, keď na chvíľu vystúpime z nášho mikrosveta? Čo sa stane, keď sa pokúsime odmotáť z jeho pavučiny?

Zostať otvorený znamená aj byť **zraniteľný**. Naša osobnosť a náš mikrosvet sú pre nás veľmi dôležité, správajú nás po celý život. Pomáhajú nám prežiť v tomto svete, dodávajú pocit bezpečia a istoty. Našou úlohou však nie je, aby sme sa za každú cenu snažili upevňovať hradby okolo nás, ale aby sme sa pokúsili dozrieť, dosiahli múdrosť a pochopenie, že je tu niečo viac, čo nás presahuje – **makrosvet, Zem, vesmír** – a že my sme len nepatrnou, aj keď podstatnou súčasťou veľkého celku.

Súčasný svet je zložitý mnohvrstevný a nejednoznačný systém, v ktorom všetko so všetkým súvisí. Ak zabúdame vnímať túto povahu sveta, vidíme jednotlivé problémy jednostranne, izolovane. Prítom tá istá vec sa dá vidieť z rôznych uhlov pohľadu. Každý názor a postoj človeka, jeho správanie, životná situácia závisí od mnohých okolností (spoločnosť, rasa, kultúra, pohlavie, náboženstvo atď.) **Navyše, svet je čím ďalej, tým viac ako dedina, v ktorej všetci žijeme vo vzájomnom úzkom prepojení.**

Úryvok z knihy *Cesta k láske* od Anthony de Mello (str. 21)

*Ak sa pozriete na to, z čoho sa skladáte a ako to funguje, zistíte, že máte v hlave celý program, sústavu príkazov, ktoré majú v sebe zakotvené, aký má svet byť, akí máte byť vy a čo máte chcieť. Kto za ten program nesie zodpovednosť? Vy nie. Neboli ste to vy, kto rozhodoval o tom, čo budete chcieť, po čom budete túžiť, čo budete potrebovať, aké budú vaše hodnoty, vkus, prístup k veciam. Všetky tie riadiace pokyny do vašich počítačových programov vpísali **rodčia, spoločnosť, kultúra, náboženstvo a doposiaľ nadobudnuté skúsenosti**. A nech ste akýkoľvek a idete kdekolvek, ten počítačový program ide s vami, je v chode a celý deň všetko riadi. V každom bdelom okamžiku neodbytné trvá na tom, aby ste to, čo požaduje, vy a ostatní plnili. Keď je to splnené, počítač vám dovolí trochu pokoja a uspokojenia. Keď to splnené nie je, aj keď nie vašou vinou, počítač vo vás vzbudí negatívne emócie, ktoré vám prinášajú utrpenie. Keď napríklad ľudia nerobia to, čo od nich váš počítač očakáva, mučí vás sklamaním, hnevom a zlobou.*

Ďalší príklad: keď nemáte veci pod kontrolou, alebo je budúcnosť neistá, počítač vás prinúti pociťovať úzkosť, napätie a strach. A vy musíte vyvinúť veľa úsilia, aby ste tieto negatívne emócie zvládli. Vyvíjaním úsilia sa tiež snažíte zmeniť svet okolo vás tak, aby mal váš počítač všetko, ako si žiada. Ak sa vám to podarí, odmení sa vám istou mierou neistého pokoja, neistého, pretože čo nevidieť príde opäť nejaká maličkosť (meškajúci vlak, nefungujúci magnetofón, list, ktorý neprichádza – čokoľvek) v nezhode s naprogramovaním a počítač vás prinúti opäť sa rozčúliť.

A tak je váš život príliš žalostný, neustále ste v niekoho moci a od niečoho závislí a urputne sa snažíte vo všetkom vyhovieť počítačovej požiadavke, len aby ste si vychutnali jediný pokoj, ktorý ste kedy poznali – dočasný odklad negatívnych emócií, prejav láskavosti vášho počítača.

Je možné z toho vystúpiť? Je. Asi sa vám nepodarí zmeniť naprogramovanie rýchlo, možno sa vám to nepodarí vôbec. Ale nie je to nutné.

Skúste toto: predstavte si, že ste stretli nejakého nepríjemného človeka, alebo ste v nejakej nepríjemnej situácii, ktorej by ste sa normálne radšej vyhli. Všimnite si, ako sa váš počítač inštinktívne aktivuje a začne vás nútiť, aby ste sa tejto situácii vyhli alebo sa ju pokúsili zmeniť. A keď v nej zostanete a odmietnete ju meniť, sledujte, ako na vás počítač zošle podráždenie, úzkosť, vinu alebo niečo podobné. Nelúčte sa ešte s touto nepríjemnou situáciou či človekom, predstavujte si ich ďalej, pokiaľ si neuvedomíte, že to nie sú oni, ktorí vám tie negatívne emócie spôsobujú. Oni sú len takí, akí sú, idú svojím smerom a robia si svoje veci, či už správne alebo nesprávne, dobré či zlé.

To váš počítač vás, vďaka vášmu naprogramovaniu, núti mať negatívne emócie. Uvidíte to zreteľnejšie, keď si predstavíte, že človek s iným naprogramovaním by v rovnakej situácii či pri rovnakej osobe či udalosti, reagoval úplne pokojne, dokonca aj radostne.

Neprestávajú, kým si neuvedomíte túto pravdu: **jediný dôvod, prečo vy nereagujete pokojne a radostne, je váš počítač, ktorý tvrdohlavo trvá na tom, že skutočnosť musí byť pretvorená k obrazu jeho programu.**

Toto všetko si pozrite zvonka a pozorujte túto nádhernú zmenu, ktorá sa uskutoční vo vnútri, vo vás. Hneď, ako ste túto pravdu poznali a zastavili tak vášmu počítaču výrobu negatívnych emócií, môžete robiť, čokoľvek považujete za vhodné. Môžete sa tej situácii alebo osobe vyhnúť, alebo sa ju môžete pokúsiť zmeniť, alebo môžete trvať na tom, aby vaše práva alebo práva druhých boli rešpektované. Ale až keď sa zbavíte svojich obmedzujúcich emócií. Lebo až potom bude vaše jednanie vychádzať **z miery a lásky** a nie z neurotického tlaku vášho počítača, či byť v zhode s jeho programom, či sa zbaviť tých emócií, ktoré vo vás vyrábajú. Už vám bude jasné, že skutočný útlak neprichádza zo strany ľudí, ktorí sa s vami hádajú na súde, či moci, ktorá vás núti k otrockej práci, ale od vášho počítačového programu, ktorý systematicky ničí pokoj vašej mysle, ihneď ako vonkajšie podmienky nevyhovujú jeho požiadavkám.

Vie sa, že niektorí ľudia boli šťastní aj v koncentračnom tábore. Potrebujete sa oslobodiť od ostatných drôtov vlastného naprogramovania. Jedine tak zakúsíte **vnútornú slobodu**, z ktorej môže vzniknúť sociálna revolúcia, pretože vašeň, ktorá sa potom vo vašom srdci zrodí pri pohľade na sociálne zlo a doženie vás k činu, **už bude mať svoje korene v skutočnosti**, nie vo vašom programe či egu...

Zdroj:

De Mello, A. (2005): *Cesta k láske*. Poslední meditace Anthony de Mella. Brno 2005: nakladatelství Cesta.

Príloha - náhľad

© www.sxc.hu, Boni Montzi

© Greenpeace

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu, Kaye Skinner

© www.sxc.hu, Terri Heisele

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu, Jorge Avina

© www.sxc.hu, Gabriel Currie

© Eif - Children behind our cotton report

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

🌐 Príloha - náhľad

© Greenpeace

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu

© www.sxc.hu, Ramzi Hashisho

Šťastie a životné štýly

Ciel:	Študenti sa zamýšľajú nad podstatou šťastia – čo pre nich šťastie znamená. Študenti analyzujú rôzne koncepty šťastia z perspektív rôznych životných štýlov. Študenti si uvedomujú svoje vlastné túžby, potreby a predstavy o tom, čo ich urobí šťastnými. Študenti analyzujú pozitíva a negatíva rôznych životných štýlov. Študenti získajú zručnosti, ako majú byť aktívni v diskusiách, ako vyjadriť svoj názor, prijímať názory iných, argumentovať. Zažijú si, ako môžu zostať počas diskusie otvorení a dokázať pozrieť sa na jeden problém z rôznych uhlov pohľadov.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, výtvarná výchova, prierezové tematiky (mediálna, environmentálna výchova, osobnosť a sociálny rozvoj)
Čas:	90 minút
Vek:	12+
Počet študentov:	4 – 30
Priestor:	trieda
Pomôcky:	papiere (formát A2 alebo A3) farebné pastelky séria fotografií (Príloha 1) dotazníky (Príloha 2)
Príprava:	Pripravte si vopred fotografie z Prílohy 1. Ak ste sa rozhodli ich premietat', pripravte si počítač a dataprojektor a použite prílohu, kde sú fotografie usporiadané tak, ako majú byť. Ak ste sa rozhodli ich vytlačiť, vytlačte si dostatočne veľké fotky, aby ich študenti dobre videli, a označte ich v poradí tak, ako idú za sebou v prílohe. Vytlačte aj dotazníky v počte študentov.

Inštrukcie

- Rozdeľte študentov do skupín po troch až piatich členov. Dajte každej skupine 1 kus veľkého papiera (A2 alebo A3) a farebné pastelky. Požiadajte skupiny, aby nakreslili veci a situácie, ktoré im obvyčajne prinášajú šťastie alebo ktoré by chceli mať/dosiahnuť, pretože sú presvedčení, že im priniesú šťastie. Vysvetlite im, že by mali kresliť každý študent v skupine, a to na jednu časť papiera. To znamená, že v skupine by si mali posadať dookola, aby mal každý miesto, a dohodnúť sa, kto bude kde kresliť. Vysvetlite im, aby kreslili všetko, čo im napadne. Materiálne veci, ale aj osobné túžby, emócie a pod.
- Pustite im príjemnú hudbu a nechajte študentov kresliť. Ak vám to príde vhodné, môžete sa k nim v maľovaní pridať. Vytvoríte tým otvorenú atmosféru. Môžete sa pridať k akejkoľvek skupine, najlepšie k tej, kde je menej študentov. Nehodnoťte kresby študentov, nechajte ich, aby sa vyjadrili slobodne tak, ako to cítia. Na kreslenie im nechajte 15 minút.
- Keď skončíte s kreslením, požiadajte skupiny, aby si počas jednej minúty pozreli, aké obrázky vznikli po spojení všetkých, či majú podobné kresby, alebo sú tam aj odlišné. Potom sa posadte do kruhu a porozprávajte sa o tom, čo študenti nakreslili. Požiadajte skupiny, aby jedna po druhej ukázali svoje kresby a porozprávali o nich. Ak ste kreslili so študentmi, môžete začať vy so svojou skupinou. Pokúste sa udržiavať neustále otvorenú a dôvernú atmosféru. Nehodnoťte kresby študentov, ani ich rozprávanie, iba počúvajte, prípadne sa môžete opýtať, ak ste niečomu nerozumeli. Toto isté vyžadujte od všetkých študentov.
- Nakoniec sa ich opýtajte:

**Prečo sme podľa vás kreslili v skupinách na jeden papier?
Prečo ste nekreslili každý na svoj vlastný papier?**

- Nechajte ich chvíľu tipovať a potom im vysvetlite, že to malo symbolizovať, že všetci máme viac-menej rovnakú túžbu po šťastí (spoločný biely papier), ale každý má rôzne predstavy o tom, čo je šťastie a ako ho dosiahnuť (rozdielne veci nakreslené na spoločnom papieri).
- Požiadajte študentov, aby si v rýchlosti urobili nasledovnú tabuľku:

Sada fotiek:	Fotka A	Fotka B
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

- Vysvetlite im, že teraz budú mať za úlohu ohodnotiť fotky, ktoré im budete ukazovať. Sériu fotiek 🌐 si buď vytlačte, alebo ich sprostredkujte ako prezentáciu cez dataprojektor.
- Povedzte im, že im budete ukazovať 10 sérií fotiek, pričom v každej sérii sú dve fotky (Fotka A a Fotka B). Vysvetlite im, že tieto fotky zobrazujú ľudí v rôznych situáciách a slúžia na to, aby videli, aké pocity a predstavy v nich vyvolajú, aký životný štýl im pripomínajú. Fotky im môžu asociovať rôzne perspektívy, čo môže znamenať pre niekoho spokojnosť a šťastie. Upozornite študentov, že tieto fotky sú relatívne a každému sa pri pohľade na ne môže vybaviť niečo úplne iné, čo je v úplnom poriadku. Nemusia mať všetci podobné názory a zároveň sa výberom fotiek neukazuje, ktoré z nich sú lepšie alebo horšie. Každá fotka ukazuje len iný pohľad.
- Požiadajte študentov, aby sa pokúsili prideliť každej fotke ohodnotenie v rozmedzí od 0 – 5. Číslo 0 pridelia vtedy, keď ich fotka vôbec neosloví, keď v nich nevyvolá žiadne pozitívne pocity, keď ich životný štýl, ktorý sa im pri pohľade na fotku vybaví, vôbec nepriťahuje. Číslo 1, 2, 3, 4, pridelia podľa intenzity ich pocitov a sympatií. Číslo jedna znamená najslabšie sympatie a postupne smerom nahor k štvorke sa sympatie zväčšujú. Číslo 5 pridelia vtedy, keď je im fotka a to, čo im zosobňuje, najviac sympatická, keď im asociuje životný štýl, ktorý si myslia, že by im priniesol šťastie a spokojnosť.
- Upozornite ich, aby dávali dobrý pozor, pretože im každú fotku ukážete len na chvíľu (maximálne 10 sekúnd). Nemali by príliš rozmýšľať, naopak, mali by pridelovať hodnotenie spontánne, podľa okamžitých pocitov. Následne im postupne ukážte všetky fotky. Začnite od 1. série, vždy fotka A a potom fotka B, postupne až po 10. sériu.
- Keď skončíte, vyzvite študentov, aby spočítali všetky body v stĺpci A a v stĺpci B a konečné sumy zapísali pod fotky A a B.
- Následne rozdeľte študentov do dvoch skupín podľa týchto kritérií:
- Študenti, ktorí majú väčší počet bodov pri fotkách A ako pri fotkách B, pôjdu do jednej skupiny, ktorú môžete nazvať A. Tí, čo majú väčší počet bodov pri fotkách B, budú členmi druhej skupiny, ktorú môžete nazvať B. Môže sa stať, že bude veľa študentov v jednej a málo študentov v druhej skupine. Pokračujte preto s ďalším kritériom: študenti, ktorí majú väčší počet bodov ako 25 vo fotkách A, pôjdu do skupiny A. Tí, ktorí majú viac ako 25 bodov pri fotkách B, pôjdu do skupiny B.
- Ak má väčšina študentov väčší počet bodov buď pri fotkách A alebo B, rozdeľte ich na polovicu ľubovoľným spôsobom. Následne oznámte študentom, že skupiny budú mať medzi sebou otvorenú diskusiu.

- Dajte za úlohu skupine A, aby si pripravila argumenty pre nemateriálny životný štýl, a skupine B, aby si prichystala argumenty pre materiálny životný štýl. Navrhňte im, čo môžu jednotlivé životné štýly reprezentovať, napríklad:

Materiálny životný štýl je zameraný viac na materiálne hodnoty, na individuálne šťastie, dosahovanie úspechu, konzumný a komfortný život (bohatstvo, vlastný dom, práca, auto, vysokoškolský titul, dostatok financií, aby si človek mohol dopriať to, po čom túži – dobré jedlo, módne oblečenie, dovolenku pri mori atď.). Tento životný štýl sprevádza súťaživosť.

Nemateriálny životný štýl je zameraný viac na nemateriálne duchovné hodnoty, na jednoduchosť, dobrovoľnú skromnosť, vzťahy a súcit. Rešpektuje zákony Zeme a snaží sa o udržateľný spôsob života (kupujem len toľko, koľko naozaj nevyhnutne potrebujem k životu, viac mi záleží na vnútornej kráse, všímam si aj druhých, ako žijú okolo mňa a aké majú potreby atď.). Tento životný štýl sprevádza spolupráca.

- Upozornite ich na to, že nejde o to, aby sa s jednotlivými životnými štýlmi stotožňovali. Ide skôr o hru. Ich úlohou je pripraviť si čo najviac argumentov o tom, prečo je „ich“ životný štýl dobrý, prečo by si nevedeli predstaviť žiť inak. Mali by sa snažiť druhú skupinu presvedčiť, že práve ich životný štýl je ten lepší. Poproste ich, aby sa pri príprave zamerali na pozitíva svojich životných štýlov. Môžu si pri tom pomôcť zodpovedaním týchto otázok:

? **Prečo je tento životný štýl lepší?**
Čo sa môžu od takéhoto spôsobu života naučiť?
Prečo by mali zmeniť svoj životný štýl na tento?

- Dajte im na prípravu argumentov 7 minút. Povedzte im, že sa zahráte na diskusnú reláciu v televízii. Vy ako učiteľ/ka budete moderátor/ka, ktorý/á usmerňuje diskusiu tak, aby sa neuberala nesprávnym smerom. Vyzvite ich, aby si medzi sebou zvolili hlavného hovorcu, ktorý bude udržiavať niť argumentov, na ktorých sa celá skupina dohodla. Samozrejme, že môžu hovoriť všetci v skupine, ale hovorca by mal dávať pozor, aby sa diskusia uberala správnym smerom. Vy môžete do procesu vstupovať len vtedy, keď zbadáte, že sa naozaj odklonili od témy diskusie. Ďalšou vašou úlohou bude sledovať čas. Každá skupina by mala mať na prednesenie svojich argumentov rovnaký čas. Ak sa niekto príliš veľa rozropráva, taktne ho zastavte a poproste ho, aby nezabudol, čo chcel povedať, potom dajte slovo ďalším. Môžete študentom poradiť, aby si svoje argumenty zapisovali, pretože ich môžu zabudnúť, kým sa dostanú na rad. Ďalej ich upozornite na jedno dôležité pravidlo: že sa nemôžu urážať, prekrikovať, skákať si do reči. Ak sa to bude diať, budete musieť diskusiu ukončiť a dáte slovo tej skupine, ktorá sa správa slušne. Pripomeňte im, že vy budete usmerňovať, kto kedy bude hovoriť.
- **Po tom, ako skončia s prípravou, urobte zmenu.** Povedzte skupinám, že meníte pravidlá diskusie: počas ďalšej diskusie bude skupina A reprezentovať materiálny životný štýl a skupina B nemateriálny životný štýl. Možno budú protestovať, že už si pripravili argumenty. Vy sa nenechajte ovplyvniť a trvajte na tom, aby sa diskusia začala. Pred začiatkom sa opýtajte, kto je hovorca každej skupiny. Otvorte diskusiu.
- Ako diskusia pokračuje, dajte študentom možnosť presunúť sa medzi skupinami podľa toho, ako to cítia – či ich niečo presvedčilo, či sa im teraz viac pozdáva iný životný štýl. Osoba, ktorá prejde do inej skupiny, musí povedať, prečo sa tak rozhodla. Neustále usmerňujte diskusiu tak, aby na jednej strane mohli slobodne vyjadrovať svoje názory, ale aby sa zároveň neurážali, nekričali po sebe a pod. Rešpektujte ich argumenty, nesnažte sa moralizovať. **Na celú diskusiu si ponechajte 20 minút.** Päť minút pred koncom povedzte, že dávate oboj skupinám spolu 5 minút na vyjadrenie posledných argumentov a že majú poslednú možnosť sa rozhodnúť, či chcú zmeniť skupinu.

- Keď skončíte diskusiu, povedzte študentom, aby sa postavili a skákaním či trasením snažili sa zo seba striasť všetky názory, pocity, emócie, ktoré počas diskusie vznikli. Potom sa posadte do kruhu.
- Povedzte študentom, aby zabudli na svoje role, že už sú späť v triede a že už nediskutujú pre a proti. Potom sa ich môžete opýtať tieto otázky:

? **Ako ste postupovali pri príprave argumentov?**
Podľa čoho ste si medzi sebou volili hovorcu?
Ako ste sa cítili, keď sa na začiatku diskusie vymenili skupiny?
Ako sa vám vyjadrovali argumenty po zmene?
Prečo som podľa vás zmenil/a pravidlá diskusie?

- Môžete im vysvetliť, že ste im chceli ukázať, že z času načas je dobré pozrieť sa na veci z iných uhlov pohľadov, snažiť sa pochopiť opačnú stranu, s ktorou diskutujeme. Potom dokážeme byť viac otvorení a tolerantní nielen k druhým, ale hlavne k sebe.

- Pokračujte v kladení otázok a v diskusii:

**Ako ste sa cítili vo svojej pozícii v skupine?
Ak bola vaša skupina menšia ako druhá, ako ste sa cítili?**
? **Mali ste chuť argumentovať? Ako ste tvorili argumenty? Čo ste si mysleli o argumentoch druhej skupiny?**
**Tí, ktorí ste vymenili skupinu, prečo ste tak urobili?
Môžete porozprávať o tom, ktorý životný štýl je vám najbližší?**

Tip

- Po skončení aktivity rozdajte študentom dotazníky a poproste ich, aby sa počas nasledujúceho mesiaca snažili pozorovať, ktoré veci nakupujú, aké činnosti robia, čo im prináša radosť, spokojnosť a šťastie. Počas tohto času sa majú rozhodnúť, či sa danej veci či činnosti dokážu vzdať navždy, iba na niekoľko dní, alebo sa nedokážu vzdať vôbec. Všetko si majú zapisovať do dotazníkov.
- Následne im v priebehu nasledujúcich dní pripomínajte, aby si nezabúdali zapisovať. Po mesiaci sa k dotazníkom vráťte a porozprávajte sa o nich. Opýtajte sa ich:

? **Na čo ste prišli počas posledného mesiaca, keď ste vyplňali dotazníky?
Čo zaujímavé ste zažili?**
**Ako ste sa cítili potom, keď ste sa rozhodli niečoho vzdať?
Čo vám to prinieslo?**

Príloha 1 – Náhľad

© www.sxc.hu

Sada 1 - Fotka A

© www.sxc.hu

Sada 1 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 2 - Fotka A

© www.sxc.hu

Sada 2 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 3 - Fotka A

Sada 3 - Fotka B

Príloha 1 – Náhľad

© www.sxc.hu

Sada 4 - Fotka A

Sada 4 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 5 - Fotka A

© Greenpeace

Sada 5 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 6 - Fotka A

© www.sxc.hu

Sada 6 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 7 - Fotka A

© www.sxc.hu

Sada 7 - Fotka B

Príloha 1 – Náhľad

© www.sxc.hu

Sada 8 - Fotka A

© Greenpeace

Sada 8 - Fotka B

© www.sxc.hu

Sada 9 - Fotka A

© Vladimír Ruppeltdt

Sada 9 - Fotka B

© CEEV Živica

Sada 10 - Fotka A

© Jana Čavojská

Sada 10 - Fotka A

Príloha 2 – Na kopírovanie

Dotazník

VECI, SITUÁCIE	DOKÁŽEM SA VZDAŤ NAVŽDY	DOKÁŽEM SA VZDAŤ LEN NA NEJAKÝ ČAS	TOHTO SA NIKDY NEVZDÁM
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			

Simpsonovci menia

Ciel: Študenti popíšu problém nelegálnych tovární (tzv. sweatshop) a zlých pracovných podmienok v rozvojových krajinách.
Študenti uvedú, čo ovplyvňuje ich vôľu veci meniť.
Študenti diskutujú o aktívnom prístupe k riešeniu problémov a vlastnej možnosti cielene veci meniť.
Študenti porovnávajú rôzne typy informácií o konkrétnom probléme (film, štatistiky, informácie) a zvažujú ich dosah.

Odporúčané predmety: geografia, občianska výchova, etická výchova

Čas: 45 minút

Vek: 12+

Pomôcky: pripojenie na internet (pred hodinou si na youtube.com vyhľadajte video „Banksy takes over Springfield“, ktoré poukazuje na nevhodné pracovné podmienky v továrňach. Autori upozorňujú na daný problém na príklade výroby propagačných predmetov pre daný seriál.)
dataprojektor a reproduktory
do každej skupiny séria:
mapy export / import oblečenia (Príloha 1 a,b)
mapy export / import hračiek (Príloha 2 a,b)
mapy export / import elektroniky (Príloha 3 a,b)
informačný list „vyrobené v Číne – keby tak trička mohli hovoriť“ (Príloha 4)
informačný list „vyrobené v Číne – keby tak hračky mohli hovoriť“ (Príloha 5)
5 výrokov na A4 každý
veľký papier či tabuľa

Poznámka: Časť materiálov z Príloh je v anglickom jazyku. Ide o mapy a štatistiky, teda i mierne pokročilá znalosť AJ je dostačujúca pre porozumenie.

Príprava: Pred hodinou prepíšete 5 vami vybraných výrokov (každý na samostatný papier A4). Ponúkame vám napríklad takéto výroky, ale zoznam môžete obohatiť aj o nejaký váš vlastný:

1. Buď zmenou, ktorú chceš vidieť vo svete.
2. Keby sa ľudia na nič nestážovali, nič by sa na svete nemenilo.
3. Pre ľudí nie je náročné prijať nové myšlienky, ale zabudnúť na staré.
4. Všetko, pre čo sme sa rozhodli, môže byť ďalším rozhodnutím zmenené.
5. Zaujímam sa o budúcnosť, pretože v nej hodlám stráviť zvyšok svojho života.
6. Každá zmena bolí.
7. Mávnutie motýľích krídel môže na druhej strane sveta spôsobiť víchricu.
8. Nikto nemôže začať znova od začiatku, ale každý môže začať dnes a vytvoriť nový koniec.
9. Prijímam realitu a neodvažujem sa ju spochybníť.
10. Chcem prijať to, čo nemôžem zmeniť.

Inštrukcie

- Prezradte študentom, že sa budete zaoberať jedným zo súčasných globálnych problémov, zároveň sa budete venovať zdrojom, z ktorých o problémoch čerpáme informácie. Študentov najprv rozdeľte do dvojíc alebo do malých skupín a povedzte im, aby popremýšľali o filmoch a seriáloch, ktoré im pomohli dozvedieť sa viac o niektorom z globálnych problémov. Vytvorte spoločne zoznam aspoň troch filmov alebo seriálov a prediskutujte, aké informácie im priniesli a aké pocity v nich vyvolali.

- Sami môžete uviesť príklad nejakého filmu, ktorý ste videli.
- Po niekoľkých minútach vyzvite každú dvojicu alebo skupinu, aby menovala jeden film a problém, ktorého sa dotýka. Pýtajte sa:
 - **Jedným z obľúbených seriálov po celom svete sa stali Simpsonovci. Ako sa vám seriál páči? Prečo?**
 - **Čo podľa vás tento seriál vypovedá o dnešnom svete? Spomeniete si na nejaký problém, na ktorý upozorňuje?**
(Možné odpovede: problém atómovej energie, prílišná spotreba, vplyv reklamy atď.)

- Pustite študentom krátky film – alternatívny začiatok k seriálu Simpsonovci. Video si vyhľadajte na youtube.com, môžete zadať do vyhľadávača „Banksy’s Simpson Intro“. Video je dlhé jednu minútu a upozorňuje predovšetkým na problém zlých pracovných podmienok v obchodoch potu (tzv. sweatshops). To však študentom vopred neprezrádzajte.

- Po dopozieraní filmu sa spýtajte:

? Aké sú vaše prvé dojmy? Čo všetko si z filmu pamätáte?

- Potom pustte video druhýkrát a pokračujte s týmito otázkami:

Z akého kontextu pochádza podľa vás autor nápadu (krajina, vek, vzdelanie, svetonázor,...)? S akým zámerom bolo video natočené? Na aké problémy chce autor upozorniť?

? Jedným z hlavných problémov, na ktoré chce autor poukázať, je problém zlých pracovných podmienok v tzv. obchodoch potu (sweatshops) – video sa zameriava na výrobu propagačných predmetov spojených priamo so seriálom. Aký ďalší tovar sa vyrába za podobných podmienok?

(Možné odpovede: oblečenie, elektronika, mobily, hračky...)

Čo si z filmu odnášate vy?

Čo na vás najviac zapôsobilo?

Čo by sa podľa vás malo na obchodoch potu, tzv. sweatshops, zmeniť? Prečo?

- Študenti teraz pracujú v malých skupinách. Každá má k dispozícii papier. Podľa odpovedí v predchádzajúcej aktivite zvolte v nasledujúcich otázkach buď prvú osobu množného čísla, alebo neutrálny výraz „ľudia“.

? Prečo myslíte, že napriek tomu, že vieme (ľudia vedia) o rôznych globálnych problémoch – napríklad zlých pracovných podmienkach, zhoršujúcom sa životnom prostredí – sa nepokúšame (nepokúšajú ľudia) niečo meniť? Čím to môže byť?

Vymyslite čo najviac dôvodov a zapíšte si ich.

(Možné odpovede: nemáme dost informácií, neveríme tomu, netýka sa nás to, máme dost svojich vlastných problémov, je nám to jedno...)

- Po niekoľkých minútach ukončíte prácu. Každá dvojica predstaví jeden dôvod. Zároveň požiadajte jedného študenta o zapisovanie dôvodov na tabuľu či veľký papier, aby ste sa k nim neskôr mohli vrátiť. Po tom, čo budú zapísané všetky dôvody, spýtajte sa, ktoré z nich sa týkajú priamo ich a dané dôvody zakrúžkujte:

? Ktorý z dôvodov platí i pre vás? Prečo?

- Predpokladáme, že niektoré z dôvodov, prečo študenti nemajú chuť niečo meniť, je napríklad nedostatok informácií (o probléme, o prepojení s ich životmi, o možnostiach riešenia). Preto im rozdajte do skupín ďalšie zdroje informácií k danému problému. Každá skupina dostane nasledujúce materiály: mapy exportu a importu oblečenia, hračiek, elektroniky (Príloha 1 ab, 2 ab, 3 ab), informačné listy k téme oblečenia (Príloha 4) a hračiek (Príloha 5).
- Vyzvite študentov, aby našli v textoch štatistiky a informácie o prepojení daných problémov s nami ako spotrebiteľmi aj možné návrhy, čo s tým môžeme robiť. Dajte študentom päť až desať minút na prezretie daných materiálov.
- Študentov môžete informovať aj o ďalšom dosahu problému na nás a na Slovensko – teda zatváranie závodov a fabrik alebo ich presun do Číny a iných krajín juhovýchodnej Ázie.

- Vedte diskusiu s týmito otázkami:

Čo nové ste sa dozvedeli z daných textov a máp? S akými zdrojmi informácií ste práve pracovali? Ako na vás jednotlivé zdroje zapôsobili?

Vráťme sa späť k zoznamu vecí, ktoré nám bránia v snahe veci meniť. Zmenilo sa niečo? Napadá vám k tomu niečo? Máte teraz viac informácií, získali ste nejaké rady, čo presne môžeme robiť? Prišli ste na nejaké konkrétne čísla o tom, ako sa to týka nás, že sme i my súčasťou tohto problému?

Máte chuť niečo meniť? Ak áno, čo a ako? Pokiaľ nie, prečo?

Čo by vás motivovalo k tomu, aby ste chceli sami začať niečo meniť?

- Vybrané výroky a prázdny papier, ktoré ste si pred hodinou pripravili, rozmiestnite po triede a zadajte túto inštrukciu:

Po triede je rozmiestnených päť výrokov. Vašou úlohou je si ich všetky prečítať a postaviť sa k tomu, s ktorým do najväčšej miery súhlasíte alebo vás najviac zaujal. Ak taký nenájdete, postavte sa k prázdному papieru.

- Po tom, čo sa študenti rozmiestnia, vyzvite ich, aby sa so všetkými podelili o dôvody, prečo sa postavili k danému papieru. Podporujte ich otázkami:

Prečo vás výrok zaujal?

Čo vám k nemu napadá?

- Aby sa študenti lepšie počúvali, môžete využiť metódu „mikrofónu“. Použite napríklad fixku či pero, ktoré bude predstavovať mikrofón. Hovoriť môže iba ten, kto ho práve drží v ruke. Ak nebudú niektoré argumenty študentov zrozumiteľné, požiadajte ich, aby ich vysvetlili.

Infobox

Použité **mapy** pochádzajú z internetovej databázy máp, ktorá vznikla v rámci projektu SASI Group (University of Sheffield) a Marka Newmana (University of Michigan).

Databáza je dostupná na: www.worldmapper.org

Ponúka desiatky tematických anamorfovaných máp, ktoré sú vytvorené na základe najrôznejších geografických charakteristík (demografických, ekonomických, sociálnych, environmentálnych, lingvistických...). Veľkosť krajín v anamorfovaných mapách zodpovedá podielu krajiny na celosvetovom výskyte zobrazovaného javu.

Príloha 1 – Náhľad

a) Export oblečenia

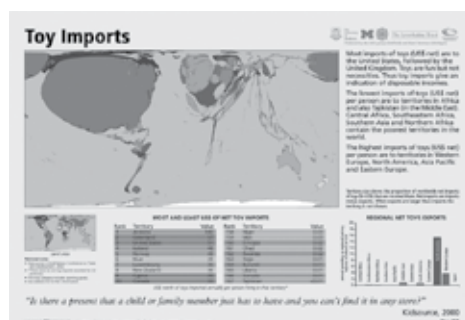

b) Import oblečenia

Príloha 2 – Náhľad

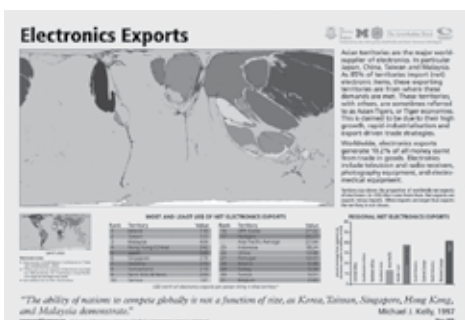

a) Export hračiek

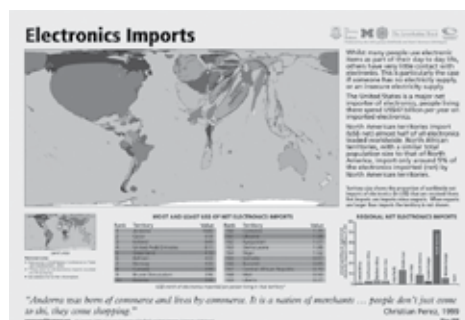

b) Import hračiek

Príloha 3 – Náhľad

a) Export elektroniky

b) Import elektroniky

Zdroj:
SASI Group (University of Sheffield) a Marka Newmana (University of Michigan)

Príloha 4 – Na kopírovanie

Informačné listy

Vyrobené v Číne - keby tak trička mohli hovoriť'...

Vedeli ste, že 60 % všetkého oblečenia je vyrobených v Ázii?

A že krajčíri / ky musia pracovať 12 až 14 hodín denne a aj napriek tomu zarábajú menej ako 1 \$ na deň?

Pracujú 7 dní v týždni a za 3 mesiace majú jediný deň voľna! Nadčasy majú málokedy zaplatené a mzdu dostávajú vždy s 2 až 3 - týždenným oneskorením!

V továrňach, kde sa šije oblečenie pre najznámejšie európske a americké značky, je bežné, že sú robotníci fackovaní a bití za to, že nespĺnili svoje výrobné normy!

K použitiu továrenskej toalety musia mať zvláštne povolenie – „priepustku“, ktorú však môžu použiť iba 2x denne! Nie sú neobvyklé ani sexuálne zneužitia a fyzické násilie!

Vedeli ste, že z ceny bavlneného oblečenia platíme

33 % značke, 12 % dávame na dane a poplatky, 50 % ide predajcovi, 4,6 % platíme za materiál a len 0,4 % ide na mzdy robotníkom vo výrobe ?

Vedeli ste, že obytné komplexy pre robotníkov bývajú postavené z bambusových stĺpov vztýčených nad stojatými znečistenými vodami jazera, podlahy a stropy z neopracovaných dosiek, a že maličké miestnosti nemajú žiadne okná?.....

.....Viete, čo na sebe nosíte?

V súčasnosti nedokážu firmy zaručiť, že pri výrobe oblečenia, ktoré dovážajú a predávajú, nedochádza k hrubému porušovaniu ľudských a pracovných práv zamestnancov.

Preto požadujeme:

- aby boli dodržované pracovné práva
 - aby všetci pracovníci mali uzavretú písomnú pracovnú zmluvu
 - aby sa zastavila nútená práca, diskriminácia žien a detská práca
 - aby dostávali mzdy, ktoré sú nad úrovňou existenčného minima
 - aby sa zakázala neprimerane dlhá pracovná doba
 - aby sa dodržiavala bezpečnosť práce a ochrana zdravia na pracovisku
- aby firmy poskytovali jasné informácie o svojich dodávateľoch a subdodávateľoch a prevzali zodpovednosť za zaistenie dôstojných pracovných podmienok v celom svojom dodávateľskom reťazci
- aby existovala kontrola dodržovania etických kódexov nezávislými iniciatívami
 - aby sa predávalo oblečenie označené fairtrade certifikátom alebo tzv. sweatshopfree značkou

Príloha 5 – Na kopírovanie

Vyrobené v Číne - keby tak hračky mohli hovoriť'...

Vedeli ste, že tri štvrtiny hračiek sú vyrobené v Číne? Podľa údajov OSN vyviezla Čína v roku 2016 hračky v hodnote 44 miliárd dolárov. Dánska hračkárska firma Lego plánuje v najbližších rokoch otvoriť 40 fabrik na výrobu hračiek v Číne. Napr. kým v Japonsku minú rodičia na hračky pre dieťa 330 USD, v Číne je to 45 USD. Čína však čelí nízkym maržiam, zrýchleným cyklom produktov a nízkym mzdám.

Prieskum štyroch tovární vyrábajúcich pre Matel, Disney či Hasbro uvádza v správe z roku 2018: počas výrobných špičiek 80 – 175 hodín nadčasov, chýbajúce školenie o bezpečnosti pri práci s toxickými látkami, zlé ubytovacie podmienky, práca na základe pochybných zmlúv. Mimo sezóny je mesačná mzda medzi 250 – 300 USD. Jediná cesta k dôstojnému zárobku sú nadčasy. Počas augusta mali v továrni len jeden deň voľno. Prečo? Tlak na nízke ceny a produkčné kvóty. V továrni Wah Tung musí pracovník denne vyrobiť 1800 – 2500 kusov Disney's Princess Sing, aby uspokojili dopyt. Za každú vyrobenú bábiku dostane pracovník 0,01 USD. Bábika sa na Amazone predáva za 34,99 USD.

Robotníci nemajú žiadne pracovné zmluvy, výplatné pásky a sociálne dávky, ako je materská dovolenka, zdravotné poistenie...!
Dostávajú nezákonné pokuty za neskoré príchody, nenosenie pracovného preukazu a hovorenie...!
Nemajú žiadnu ochranu pred (nespravodlivým) prepustením a diskrimináciou žien!
Žijú v neľudských podmienkach, nemajú vyhovujúce sociálne zariadenia, majú nedostatočnú a nekvalitnú stravu..!

Vedeli ste, že na pracovisku nie je dostatočná bezpečnosť a ochrana zdravia, v dôsledku čoho umiera ročne viac ako 100 000 ľudí na následky pracovných úrazov?

V roku 2015 najviac minuli na hračky Austráľčania, Angličania a Američania. Suma sa pohybuje v priemere medzi 480 – 500 USD na dieťa za rok. V Nemecku je táto suma približne 360 USD, na Slovensku to bolo v roku 2012 okolo 45 USD, no trend je rastúci. V Indii je to 9 USD na dieťa.

.....Viete, s čím sa hráte?

V súčasnosti nedokážu firmy zaručiť, že pri výrobe hračiek, ktoré dovážajú a predávajú, nedochádza k hrubému porušovaniu ľudských a pracovných práv zamestnancov.

Preto požadujeme:

- aby boli dodržované pracovné práva
- aby všetci pracovníci mali uzatvorenú písomnú pracovnú zmluvu
- aby dostávali mzdy, ktoré sú nad úrovňou existenčného minima
 - aby sa zakázala neprimerane dlhá pracovná doba
 - aby sa zastavila nútená práca, detská práca a diskriminácia žien
 - aby sa dodržiavala bezpečnosť práce a ochrana zdravia na pracovisku
- aby firmy poskytovali jasné informácie o svojich dodávateľoch a subdodávateľoch a prevzali zodpovednosť za zaistenie dôstojných pracovných podmienok v celom svojom dodávateľskom reťazci
- aby existovala kontrola dodržiavania etických kódexov nezávislými iniciatívami

Príbeh Min

Ciel:	Študenti vlastnými slovami a na príkladoch uvedú, ako si vysvetľujú pojem „kľúčové životné rozhodnutia“. Študenti sa vžijú do príbehu dievčaťa v ich veku, ktoré žije v inej časti sveta (v Číne) a rozhoduje sa o svojej práci. Študenti diskutujú o tom, čím je ovplyvňovaná sloboda rozhodovania, pričom zvažujú kontext rôznych častí sveta.
Odporúčané predmety:	etická výchova, občianska výchova
Čas:	45 minút
Vek:	12 – 16
Priestor:	trieda
Pomôcky:	výtvarná prezentácia Príbeh Min (Príloha) dataprotektor 2 papiere A4 s nápisom SÚHLASÍM a NESÚHLASÍM lepiace papieriky
Poznámka:	Časť materiálov z Príloh je v anglickom jazyku. Ide o mapy a štatistiky, teda i mierne pokročilá znalosť AJ je dostačujúca pre porozumenie.
Príprava:	Prípravte si vopred dva papiere, na ktorých bude napísané – na jednom papieri SÚHLASÍM a na druhom papieri NESÚHLASÍM.

Inštrukcie

- Na úvod sa študentov opýtajte, aké podľa nich môžu byť „dôležité životné rozhodnutia“. Študenti nech hľadajú odpovede formou brainstormingu. Cieľom je zozbierať čo najviac nápadov a príkladov a zapísať ich na tabuľu. Potom sa študentov opýtajte, či takéto rozhodnutia už niekedy v živote urobili.
- Každý má za úlohu vymyslieť príklad dôležitého životného rozhodnutia zo svojho života a pomenovať si sám pre seba, podľa akých kritérií sa rozhodoval. Kto chce, môže príklad uviesť. Kto nechce, stačí, keď uvedie kritériá, podľa ktorých sa rozhodoval. Dajte priestor, aby zaznelo zopár príkladov, ale netlačte na študentov, aby sa podelili o svoje skúsenosti, pokiaľ nechcú (ich skúsenosti môžu byť príliš osobné). Môžete použiť tieto otázky:

- Podľa čoho ste sa rozhodovali?**
- Čo vám pomohlo?**
- Čo bolo pre vás dôležité?**
- Čo bolo najťažšie?**

- Pokračujte ďalej v diskusii a pomôžte študentom týmito otázkami:

- Myslíte si, že všade na svete majú ľudia rovnaké možnosti rozhodovania? V čom áno a v čom nie?**
- Myslíte si, že tieto kľúčové životné rozhodnutia, ktoré sme si pomenovali, sú pre ľudí všade na svete rovnaké?**

- Povedzte študentom, že sa teraz spoločne pozriete na jeden príbeh. Povedzte im, že to budú momenty zo života niekoho, kto je podobne starý ako oni sami, ale žije v inej časti sveta, konkrétne v Číne.
- Po tom, čo sa všetci pohodlne usadia, pusťte im prezentáciu Príbeh Min . Prezentáciu po každej snímke zastavujte a nechávajte priestor na reakcie, otázky či predvídanie študentov, čo bude nasledovať ďalej.
- Každý snímok vytvára priestor pre debatu. Vnímanie študentov je podporené otázkami, ktoré sa týkajú života Min a sú do prezentácie vložené. K otázkam z prezentácie môžete pridať vlastné otázky:

- Čo by ste na jej mieste robili vy?**
- Akým spôsobom sa min dostala zo svojej dediny na juh Číny?**

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

- Na konci sa pýtajte, ako môže príbeh pokračovať. Uvedte, že príbeh je pravdivý a bol vytvorený na základe autentických rozhovorov z knihy „Factory Girls“ od autorky čínsko-amerického pôvodu Leslie T. Chang. Zdôraznite ale, že ide iba o jeden špecifický príbeh z mnohých ďalších.
- Po tom, čo prezentáciu dokončíte, dajte študentom priestor na vyjadrenie ich dojmov a pocitov z príbehu. Pýtajte sa študentov:

**? Ktoré z rozhodnutí Min by ste označili za životné?
Čo máte s Min spoločné?
Mohli by ste sa v podobnej situácii ocitnúť aj u nás?
Mal príbeh nejaké pozitívne aspekty? Pokiaľ áno, aké?**

- Povedzte študentom, že na záver máte pre nich niekoľko výrokov, ku ktorým sa budú môcť vyjadriť. Na odpovede využite priestor triedy tým, že vymedzíte dva opačné konce – na jednom bude SÚHLASÍM a na druhom NESÚHLASÍM. Študenti sa musia rozhodnúť, či s daným výrokom súhlasia alebo nesúhlasia. Zdôraznite im, že momentálne nie je priestor pre odpovede typu „áno aj nie“, „to záleží...“ atď. Môžu sa rozhodnúť len pre dve možnosti, buď s výrokom súhlasia alebo nesúhlasia. Po tom, čo všetci zaujmú stanovisko, dajte priestor zástupcom oboch strán, aby zdôvodnili svoju pozíciu súhlasu či nesúhlasu. V priebehu diskusie majú študenti možnosť zmeniť svoj názor, pokiaľ ich presvedčia argumenty druhej strany, alebo sa rozhodnú z iného dôvodu. Týmto spôsobom prediskutujte tieto výroky:

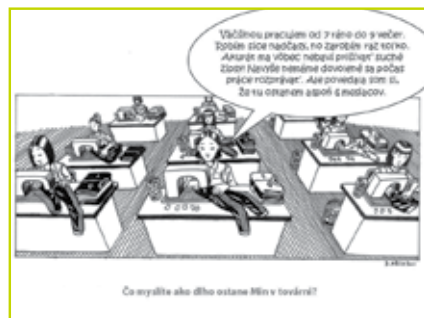
**? Všetci ľudia na svete majú rovnaké možnosti rozhodovania.
Min sa vždy rozhodovala slobodne.
My na Slovensku sa rozhodujeme slobodne.**

- Na záver rozdajte každému študentovi lepiaci papierik. Povedzte im, že ich úlohou je doplniť na papierik vetu: „Vo svojom rozhodovaní som slobodný/á, ak“.
- Papieriky potom vyveste na miesto, kde si ich môžu všetci prečítať. Variantom môže byť, že každý odpovie sám za seba ústne, pričom je dobré dať čas na premyslenie.

Tip

- ☑ Snímky prezentácie je možné vždy priebežne zhrnúť a otázky znovu prečítať študentom.
- ☑ Prezentáciu si môžete pred hodinou vytlačiť, čo vám uľahčí orientáciu v príbehu.
- ☑ Na konci prezentácie nezabudnite dať priestor pre vyjadrenie dojmov študentov. Samotná reflexia príbehu a pocitov, ktoré vyvoláva, je veľmi dôležitá.

Príloha – Náhľad

Čo potrebujeme pre šťastný život?

Ciel: Otvoriť diskusiu o tom, ako súvisí šťastie a materiálne bohatstvo. Existuje priame spojenie medzi množstvom peňazí a subjektívne prežívaným šťastím?

Odporúčané predmety: etická výchova, náboženstvo

Čas: 45 minút

Vek: 6+

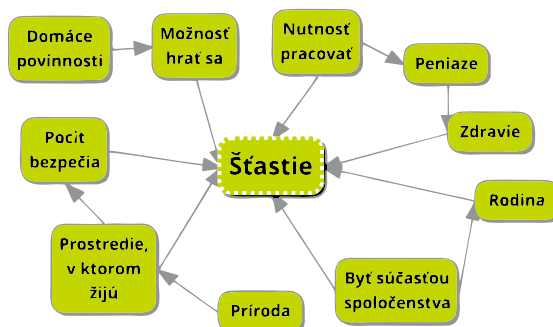
Počet účastníkov: 3 – 30

Priestor: trieda

Pomôcky: vytlačené a oddelené fotografie detí a ich detských izieb (dostupné na <http://jamesmollison.com/books/where-children-sleep/>), popisy osudov jednotlivých detí (príloha)

Inštrukcie

- Vysvetlite študentom, že na tejto hodine sa budeme zaoberať šťastím. Do stredu tabule napíšete slovo "Šťastie" a vyzviete žiakov, aby vytvárali myšlienkovú mapu toho, čo všetko ovplyvňuje tento stav u detí ich veku. Pokúste sa motivovať žiakov, aby sa nad šťastím zamýšľali z rôznych uhlov pohľadu a premysleli si, čo všetko potrebujú deti k tomu, aby boli šťastné. Myšlienková mapa môže vyzeráť napríklad takto, ideálne, ak je čo najviac rozvetvená:

- Náhodne rozdeľte žiakov do 3 skupín (Dajte im napríklad inštrukciu, aby sa zoradili do radu na základe odtieňa ponožiek od najbledších po najtmavšie a následne ich rozdeľte do 3 skupiniek podľa toho, ako vedľa seba v rade stoja). Každé skupine dajte 4 fotografie detských izieb a príslušné fotografie detí, ktoré k detským izbám patria (fotografie nájdete na <http://jamesmollison.com/books/where-children-sleep/>). Pokúste sa každej skupine namiešať obrázky detí z rôznych kontextov a sociálnych vrstiev.
- Vyzvite každú skupinu, aby sa pokúsila priradiť dieťa k izbe, o ktorej si myslí, že im patrí. Pokúste sa chodiť medzi skupinami a pýtajte sa ich, podľa čoho usudzujú, ktorému dieťaťu patrí ktorá izba. Ak sú s priradovaním hotoví, rozdajte im vytlačené popisy k jednotlivým deťom (viď príloha) a vyzvite ich, aby priradili krátky text k dieťaťu a izbe a overili si svoje predošlé dohady. Následne ich požiadajte, aby tieto štyri deti s izbami zoradili podľa toho, nakoľko si myslia, že je dané dieťa šťastné – od najšťastnejších po najmenej šťastné.
- Skontrolujte správnosť ich priradovania a požiadajte každú skupinu, aby ostatným predstavila deti a ich osudy, ako aj rebríček šťastia.

- Opýtajte sa žiakov na ich dojmy z obrázkov a osudov detí:

Podľa čoho sa rozhodovali, či je dieťa šťastné alebo nie?

Môže byť aj dieťa z nášho pohľadu „chudobné“ šťastné?

Čo skutočne potrebujeme na to, aby sme boli šťastní?

Je miera bohatstva a šťastie priamo úmerné?

Čo by žiaci samotní potrebovali k tomu, aby boli v živote šťastnejší?

Príloha:

Jivan má štyri roky. Žije so svojimi rodičmi v mrakodrape v Brooklyne v New Yorku. Z okna svojej detskej izby má výhľad na East River a Manhattan. Jivan má vlastnú spálňu, kúpeľňu a skriňu plnú hračiek. Izbu mu navrhla jeho mama, ktorá je interiérová dizajnérka. Jeho otec je DJ a hudobník. Jivan má školu iba 10 minút chôdze od domu. Na to, aby bol prijatý, musel urobiť testy, ktoré zisťovali, ako vie vychádzať s inými deťmi. Bolo to preňho veľmi stresujúce, lebo je veľmi hanblivý. Jivanovým obľúbeným jedlom je mäso a čokoláda. Keď vyrastie, chce byť hasičom.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Kaya má štyri roky. Žije so svojimi rodičmi v malom byte v Tokiu v Japonsku. Väčšina bytov v Japonsku je veľmi malá, lebo pozemky sú tu drahé a býva tu veľa obyvateľov. Kayina mama jej šije všetky šaty – ušije ich asi tri za mesiac. Teraz má Kaya tridsať šiat a kabátikov, tridsať párov topánok, sandálov a čižiem a mnoho parochní (aj vrkoče na fotografii sú z príčeskov). Jej kamarátky k nej rady chodia skúšať si šaty. Do škôlky však musí nosiť uniformu. Najradšej je mäso, zemiaky, broskyne a jahody. Keď vyrastie, rada by tvorila japonské anime kreslené rozprávky.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Jasmine je radšej, keď ju voláte jej prezývku Jazzy. Žije vo veľkom dome v Kentucky v USA so svojimi rodičmi a tromi bratmi. Ich dom je na vidieku, obkolesený poľami a lúkami. Jej izba je plná koruniiek a stúh, ktoré vyhrala v súťažiach krásy. Má síce iba štyri roky, ale má za sebou už sto takýchto súťaží. Vo svojom voľnom čase sa venuje prípravám a navštevovaniu. Každý deň skúša so svojou trénerkou vystupovanie na pódiu a nové kroky. Každý víkend sa zúčastňuje nejakej súťaže. V piatok prídete na miesto konania, v sobotu má vystúpenie a v nedeľu sa zúčastňuje na slávnostnom vyhlásovaní a korunovácií. Na konci každej súťaže je poriadne vyčerpaná. Jazzy má rada, keď sa k nej správajú ako k princeznej – upravujú jej vlasy, obliekajú pekné oblečenie, líčia ju či dávajú jej umelé nechty. Je to veľmi drahý koníček a rodičia za každú súťaž zaplatia aj tisíc dolárov. Keď Jazzy vyrastie, chcela by byť rockovou hviezdou.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Domovom tohto štvorročného chlapca a jeho rodiny je matrac v poli na okraji Ríma v Taliansku. Celá rodina prišla do Talianska autobusom so sebou, ako si žobraním našetrila dosť peňazí na cestovné lístky (100 € za dospelého a 80 € za dieťa). Hneď po príchode do Talianska prespávali v stane, ale polícia ich vyhodila, lebo boli na súkromnom pozemku a nemali potrebné dokumenty na pobyt. Teraz spia spoločne na matraci pod holým nebom. Keď prší, rýchlo rozprestrú stan, dúfajú, že ich polícia neodhalí. Z Rumánska odišli bez dokladov, a tak nemôžu získať legálnu prácu. Tento chlapec sedáva na chodníku, zatiaľ čo jeho rodičia umývajú čelné sklá áut, ktoré stoja na červenej na rušných križovatkách. Za každé umytie dostanú 30 – 50 centov. Ani jeden z jeho rodičov nikdy nechodil do školy a nevie čítať ani písať.

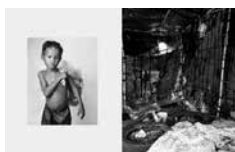
Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Hang má päť rokov. Navštevuje internátnu školu v Pekingu v Číne a prespáva v internátnej izbe spolu s dvadsiatimi inými deťmi. Svojich rodičov nevída veľmi často. Jeho škola je zameraná na bojové umenia. Deti sa učia bojovať holými rukami, ale aj zbraňami, ako sú meče, drevené palice či dýky. Niektorí rodičia posielajú svoje deti do tejto školy preto, aby ich zocelili. Keď Hang prvýkrát prišiel do školy, bol vystrašený a veľa plakal. Musel si zvyknúť na to, že treba vstávať o 5.40 každé ráno, zabehnúť šesť kôl a trénovať kung-fu ešte pred raňajkami. Po raňajkách nasledujú štyri hodiny: čínština, matematika, umenie a angličtina. Po obede nasledujú štyri hodiny tréningu bojových umení. Mnoho detí ide po škole do armády alebo do policajného zboru. Hang by chcel byť vedcom alebo dizajnérom áut.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Príloha:

Roathy má osem rokov a žije na okraji Phnom Penh v Kambodži. Jeho chatrč sa nachádza na obrovskom smetisku plnom múch. Znovu používajú čokoľvek, čo nájdú. Napríklad Roathyho matrac je vyrobený zo starých pneumatík. Všade je smrad rozkladajúcich sa smetí a zem pod nohami je mäkká, treba si dávať pozor, kam stúpíte. Žije tu, pracuje a platí nájom 5000 ľudí. Každé ráno o šiestej Roathy a stovky iných detí dostanú pred robotou raňajky a možnosť osprchovať sa v miestnom charitatívnom centre. Potom sa medzi odpadkami snažia nájsť plechovky a plastové fľaše, ktoré predávajú recyklačným spoločnostiam. Raňajky sú často jediným jedlom za deň. Raz sa jeho rodina otráвила jedlom, keď zjedla kura, ktoré jeho brat našiel na skládke.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Alyssa a jej rodičia žijú v Kentucky v USA. Nemá súrodencov, ale jej stará mama, strýko a bratranec žijú neďaleko. Ich dom je v krásnom, hornatom prostredí Apalačských vrchov. Je to však jedna z najchudobnejších častí Ameriky. Ich malý, ošarpaný domček, vykurovaný iba sporákom na drevo, sa rozpadá. Strop v Alyssinej spálni sa začína prepadať. Rodina by si chcela namiesto domu kúpiť maringotku, ale nemôžu si to dovoliť. Alyssina mama pracuje v McDonalde a jej otec v supermarkete. Všetko, čo zarobia, dávajú na starostlivosť o svoju dcéru. Alyssa má šťastie, že jej rodičia majú prácu, i keď zarábajú veľmi málo. Mnoho miestnych rodín je nezamestnaných a musia sa spoľahnúť na pomoc charity. Užívanie drog je v tejto oblasti veľký problém a dvaja Alyssini príbuzní umreli na predávkovanie drogami.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Akhôhket má osem rokov a je členom kmeňa Kraho, ktorý žije v údolí na brehu rieky Amazonky v Brazílii. Jeho kmeň má iba 1900 členov. Ľudia kmeňa Kraho veria, že Mesiac a Slnko sú stvoriteľmi vesmíru, a dodržia rituály staré niekoľko stoviek rokov. Starešínovia učia mladých členov kmeňa, ako rešpektovať prírodu a svoje okolie. Ich domčeky sú postavené do kruhu, v strede ktorého sa odohrávajú spoločné stretnutia a oslavy. Neďaleká rieka im poskytuje vodu na pitie a umývanie. Asi polovicu potravy si dopestujú v nevýživnej pôde za pomoci základných nástrojov. Chodia aj na lov. Druhú polovicu jedla si nakúpia za peniaze, ktoré získali od filmárov a fotografov, ktorí navštevujú ich osadu. Celé spoločenstvo má jedno auto, ktoré si medzi sebou požičiavajú.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Jaime má deväť rokov. Žije v byte na najvyššom poschodí mrakodrapu na Piatej Avenue v New Yorku. Okrem toho jeho rodina vlastní aj luxusné domy v Španielsku a na Long Island. Má mladšiu sestru a brata – dvojčičky. Jamie navštevuje veľmi vychýrenú a drahú súkromnú školu. Aby bol do nej prijatý, musel prejsť niekoľkými kolami vstupných testov. V škole sa mu veľmi darí a najradšej má informatiku, písanie, prácu s drevom. Nemá rád geometriu. Po škole si ešte musí hodinu robiť domáce úlohy. Navštevuje aj množstvo krúžkov: džudo, plávanie, hru na violončelo a futbal. Vo voľnom čase si rád prezerá stav svojich financií na stránke Citibank. Keď vyrastie, chcel by sa stať právnikom, ako jeho otec.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Príloha:

Tzvika má deväť rokov a žije v Beitar Illit v izraelskej osade na Západnom brehu Jordánu. Býva v uzavretej komunite 36 000 ortodoxných Židov, ktorí žijú podľa prísnych náboženských pravidiel predpísaných židovskou svätou knihou Talmud. V osade sú zakázané televízory a noviny. Priemerná rodina tu má deväť detí, ale Tzvika má iba jednu sestru a dvoch bratov, s ktorými má spoločnú izbu. Tzvika uctieva Boha a keď vyrastie, chce byť rabinom. S rodinou býva v modernej bytovke a do školy ho vozia autom. Cesta trvá dve minúty. Najdôležitejším predmetom v škole je náboženstvo, po ňom nasleduje Hebrejčina a matematika. Šport je v škole zakázaný. Po vyučovaní chodí Tzvika do knižnice, kde študuje náboženské spisy. V knižnici ani iné knihy nenájdete. Tzvika tiež rád hrá náboženské hry na počítači. Jeho obľúbeným jedlom je rezeň s hranolkami.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Douha žije so svojimi rodičmi a jedenástimi súrodencami v palestínskom utečeneckom tábore v Hebrone na Západnom brehu Jordánu. Má desať rokov a má spoločnú izbu so všetkými svojimi piatimi sestrami. Jedáva prevažne fazuľové struky, mäso, ryžu a šošovicovú polievku. Školu má vzdialenú iba desať minút chôdze od domu. Snaží sa byť čo najlepšia, lebo keď vyrastie, rada by pracovala ako detská lekárka. Douhin život bol výrazne ovplyvnený konfliktom medzi Palestínou a Izraelom. Jej starí rodičia utiekli z domova v roku 1948, keď Izrael zabral ich pôdu, a odvtedy žije rodina v utečeneckých táboroch. Douha sa už v utečeneckom tábore narodila a celý život bola obklopená násilím. Jej brat Mohammed zabil seba a 23 civilistov v samovražednom bombovom útoku proti Izraelu v roku 1996. Aj keď nikto z rodiny nevedel o Mohammedovom pláne, potrestaní boli všetci. Okamžite po útoku bol ich rodinný dom, vrátane všetkého majetku, zničený izraelskou armádou. Douha má plagát svojho brata na stene v izbe.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

Nantio má trinásť rokov a je členkou kmeňa Rendille v severnej Keni. Má dvoch bratov a dve sestry. Jej domovom je kupolovitý stan zo zvieracích koží a plastu. V strede je oheň, okolo ktorého spí celá rodina. Natino sa musí starať o dobytok, rúbať drevo a donášať vodu. Niekoľko rokov chodila do školy, ale rozhodla sa v nej nepokračovať. Dúfa, že si ju za ženu vyberie jeden z bojovníkov. Nantiino bohatstvo sa dá odhadnúť podľa počtu náhrdelníkov, ktoré nosí.

Zdroj: Mollison, J.: Where children sleep. 2010, Chris Boot Publishing

3. KAPITOLA
Keď chcete,
aby študenti
tému prežili...

Globálna desiata

Ciel: Študenti vizuálne uchopia nerovnosti rozdelenia bohatstva a zdrojov na Zemi. Študenti si na základe vlastného zážitku uvedomia mocenskú nerovnováhu medzi krajinami sveta. Študenti analyzujú dôvody a kontext tejto nerovnováhy. Študenti spoznávajú hudbu sveta a analyzujú svoje predstavy o jej pôvode.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, geografia, prierezové témy (multikultúrna výchova, osobnostný a sociálny rozvoj)

Čas: 45 minút

Vek: 14+

Počet účastníkov: 3 – 30

Priestor: trieda s lavicami usporiadanými do jedného dlhého radu, prípadne dvoch radov a stoličkou pre každého študenta

Pomôcky: jedlo, ktoré sa dá ľahko rozdeliť na časti a je vhodné na konzumáciu na vyučovaní (napríklad čokoláda, piškóty, ovocie atď.)
pre každého študenta: tanier/servítku alebo inú podložku, jednu šatku na zavieranie očí
na štítku z papiera či kartónu názov krajiny (zoznam krajín a rozdelenie jedla nájdete v Prílohe 1)
prehrávač na hudbu
skladby jednotlivých krajín (je nutné stiahnuť ich vopred z internetu, môžete sa inšpirovať nami vybranými, ktoré nájdete v Prílohe 2)

Príprava: Pre túto aktivitu je potrebné vyhľadať a stiahnuť hudbu reprezentujúcu každú z krajín, ktorá je spomenutá v aktivite. V Prílohe 2 je uvedený zoznam interpretov a skladieb, ktoré je vhodné na túto aktivitu použiť. Môžete si zvoliť aj inú hudbu. Náš zoznam interpretov je vybraný na základe toho, že všetky skladby reprezentujú moderný žáner a nie tradičné skladby, takže odzrkadľujú súčasnú realitu v danej krajine. Pred hodinou je tiež potrebné mať niekde v úzadí rozdelené porcie jedla na tanieroch (pre každého študenta jedna porcia), pričom budú 3 kategórie porcií na základe množstva jedla:

- nadrozmerná – pre študentov reprezentujúcich najbohatšie krajiny.
- priemerná – pre reprezentantov krajín s priemerným príjmom.
- veľmi malá – pre zástupcov krajín s nízkym životným štandardom.

Množstvo porcií rôznych veľkostí je dané percentuálnym zastúpením v celosvetovej populácii (Príloha 1). Tie však nemôžu študenti vopred vidieť. usporiadajte triedu tak, že lavice budú do kruhu, štvorca alebo obdĺžnika, tieto tvary by mali navodiť atmosféru konferencie. Na jednotlivé miesta dajte tabuľky príslušných krajín.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že na dnešnej hodine budú reprezentantmi jednotlivých krajín sveta, ktorí sa zišli na medzinárodnej konferencii. Vymenujte im krajiny, ktoré boli prizvané na konferenciu a ktoré majú aj napísané na kartičkách na lavici. Povedzte im, že zatiaľ nevedia, reprezentantmi ktorej krajiny sú, a čoskoro sa to dozvedia. Organizátori konferencie im pripravili občerstvenie, ktoré je prekvapením. Opýtajte sa ich:

Čo myslíte, čo dostanete ako jednotliví reprezentanti zo spomenutých krajín? Dostanete to isté? Alebo rôzne?

- **Myslíte, že to budú špeciality jednotlivých regiónov?**

- Následne im vysvetlite, že keďže je to prekvapenie, budú si musieť zaviazať oči počas toho, keď sa im občerstvenie prinesie. Preto ich požiadajte, aby sa postavili do prázdneho priestoru triedy a dali si na oči šatky. Až keď majú oči zviazané, rozložte na stôl jednotlivé porcie k daným štítkom príslušnej krajiny podľa spomenutých množstiev. Povedzte študentom, že teraz sa dozvedia, z ktorej krajiny sú.
- Vysvetlite študentom, že im budete púšťať úryvky rôznych skladieb. Ich úlohou bude uhádnuť, z ktorej krajiny daná skladba pochádza. Povedzte, že následne budete odvádzať študentov jedného po druhom k miestu pri stole, ktoré patrí danej krajine.
- Ako budete púšťať jednotlivé hudobné úryvky, vyzývajte ich, aby hádali (študenti budú pravdepodobne zmätení a nebudú vedieť priradiť k hudbe krajinu, povzbudte ich, nech aspoň identifikujú oblasť či kontinent). Ak neuhádnu, prezradte im krajinu. Po každom úryvku skladby zoberte jedného študenta za ruku a odvedte ho k porcii príslušnej krajiny. Usadte ho. Upozornite všetkých, že šatku si môžu dať dole, až keď dostanú od vás povolenie (študenti majú mať šatku na očiach až dovtedy, kým nebude usadený posledný študent).
- Po tom, ako odznejú všetky skladby a všetci študenti budú usadení a priradení ku konkrétnej krajine, pripomeňte im ešte raz, že sa ako zástupcovia rôznych krajín sveta zišli za jedným stolom. Potom ich vyzvite, aby si dali šatky dole z očí. Pozvite ich do jedla. Sledujte dynamiku, ktorá sa v skupine tvorí. V žiadnom prípade ich nenabádajte, nech sa podelia, nechajte to na nich, nech sa rozhodnú, čo chcú v danej situácii urobiť. Je dôležité, aby ste nechali študentov konať spontánne. Snažte sa ich povzbudzovať, aby diskutovali medzi sebou a aby vás vynechali, nakoľko nie ste zástupca žiadnej krajiny a nesedíte za medzinárodným stolom. Povzbudte ich, aby pokračovali v jedle a konali tak, ako to cítia. Možno sa budú chcieť niektorí študenti podeliť o svoje jedlo s tými, ktorí dostali málo. Možno im to, naopak, nenapadne a všetko zjedia sami. Akákoľvek reakcia je dobrá, pre vás je dôležité len to, aby ste sledovali, ako celý proces prebieha, prípadne si zapisovali kľúčové postrehy. Budete ich môcť použiť pri reflexii.

- Po tom, ako študenti dojedia občerstvenie, si posadajte do kruhu a podporte diskusiu. K tomu vám môžu pomôcť tieto otázky:
 - Ako sa vám darilo hádať hudbu?**
Často majú študenti tendenciu priradovať modernú hudbu do USA. Treba poukázať na to, že pôvod tejto hudby je často v iných častiach sveta a aj „rozvojové krajiny“ majú modernú hudbu.
 - Aké boli vaše očakávania, keď ste so zviazanými očami sedeli pri stole? Čo vás najviac prekvapilo, keď ste si dali šatku dole?**
Čo podľa vás odzrkadľovalo rozdelenie jedla podľa krajín? Z čoho to rozdelenie vychádza? Ktoré krajiny patria medzi najchudobnejšie a ktoré krajiny medzi najbohatšie?
 - Aký to bol pocit pre zástupcov bohatých krajín mať toľko jedla, najmä keď vaši kolegovia vedľa nemali takmer nič?**
Ako sa cítili tí najchudobnejší, čo mali najmenej jedla? Ako ste vnímali tých bohatších? Ako došlo k tejto nerovnováhe medzi krajinami?
 - Aké môžu byť jej príčiny?** *(vydrancované nerastné bohatstvo, kolonializmus, historický kontext, klimatické podmienky, súčasné podmienky svetového obchodu...)*
 - Aké sú dôsledky takejto nerovnováhy v bohatstve? (obezita a hladomory, imigranti a utečenci...)**
 - Aké sú riešenia tejto situácie?**
- Na záver môžete študentom prehrať animáciu o priemernom príjme v jednotlivých krajinách sveta, ktorú nájdete na www.worldmapper.org – animácia Income.

Študenti stredných škôl na víkendovom workshope, Vzdelávacie centrum Zaježová.

Príloha 1

Krajiny s najvyšším životným štandardom

17 % zo svetovej populácie – pri počte 25 študentov by do tejto skupiny patrili 4 študenti.

Patria sem napríklad Kanada, USA, Japonsko, Slovensko, Saudská Arábia, Singapur.

V týchto krajinách je priemerný zárobok 50 – 150 \$ za deň, čo je dostatok peňazí na to, aby ich obyvatelia žili pohodlný život. Väčšina detí má prístup k čistej vode a zdravotnej starostlivosti. Mnoho ľudí má viac jedla, ako potrebuje, a dožíva sa veku až 76 rokov.

Táto skupina bude mať prebytočnú porciu jedla (príklad: ak použijete čajové tanieriky a piškóty, táto skupina bude mať tanier preplnený piškótami až po okraj - zhruba 25 piškótov).

Krajiny s priemerným životným štandardom

25 % zo svetovej populácie - pri počte 25 študentov by do tejto skupiny patrili 6 študenti.

Patria sem krajiny, napr. **Argentína, Juhoafrická republika, Mongolsko, Rusko, Srbsko, Poľsko, Thajsko.**

Patrí sem štvrtina obyvateľov zemegule. V týchto krajinách je priemerný zárobok 20 \$ za deň, umiera tu 5-krát viac detí v porovnaní s prvou skupinou.

Táto skupina bude mať strednú porciu jedla (príklad: ak použijete čajové tanieriky a piškóty, táto skupina bude mať menej ako primerane piškótov na tanieri - zhruba 8 piškótov).

Krajiny s nízkym životným štandardom

57 % celosvetovej populácie - pri počte 25 študentov by do tejto skupiny patrilo 15 študentov.

Patria sem krajiny, napr. **Srí Lanka, Somálsko, Senegal, Nigéria, Nepál, Haiti, Kongo, Keňa, Etiópia, Eritrea, Barma, Bangladéš, Mali, Zimbabwe, Guinea-Bissau, Afganistan, Kongo, Pobrežie Slonoviny.**

Patrí sem vyše polovica obyvateľstva zemegule. Ľudia tu zarábajú menej ako 2 \$ na deň. Voda, ktorú pijú, je často znečistená a spôsobuje rôzne choroby. Ľudia sa tu v priemere dožívajú okolo 60 rokov.

Táto skupina bude mať nedostačujúcu porciu jedla (príklad: ak použijete čajové tanieriky a piškóty, táto skupina bude mať 1 - 2 piškóty.)

Príloha 2

NÁVRHY SKLADIEB PRE JEDNOTLIVÉ KRAJINY

USA:	Johny Cash - Ring of fire
Slovensko:	Peter Lipa - Maturantky
Saudská Arábia:	Mohammed Abdu - Abaa´d
Singapur:	Anita Sarawak - Tragedi Buah Epal
Kanada:	Celine Dion - When I need you
Japonsko:	Ayumi Hamasaki - Butterfly
Argentína:	Astor Piazzolla - Libertango
Juhoafrická republika:	Ladysmith Black Mambazo - Nkosi Sikel´i- Africa
Mongolsko:	Altan Urag - Ijii Mongol
Rusko:	t.A.T.u. - Nas ne dogonjat
Srbsko:	Goran Bregovic - Mesecina
Poľsko:	Kayah - Tabakiera
Thajsko:	Duong Nao Len Thien Thai - Hoai Thu
Sri Lanka:	Subhani Harshani - Game indan
Somálsko:	Waayaha Cusub
Senegal:	Baaba Maal - Minuit
Nigéria:	Tinariwen - Mano Dayak
Nepál:	Harish Mathema - Akha Ko Nali Ho
Haiti:	Emeline Michel - Moso Manman
Kongo:	Koffi Olomidé
Keňa:	Jambo Bwana
Etiópia:	Aster Aweke
Eritrea:	winnipeg - Eritrean song
Barma:	Lay Phyu - Pyan kae par
Bangladéš:	Azom Khan - Bangladesh
Mali:	Oumou Sangare - Yala
Zimbabwe:	One Giant Leap - Braided hair
Giunea-Bissau:	Eneida Marta - N´pridi Coragem
Afganistan:	Ahmad Jawed
Pobrežie Slonoviny:	Douk Saga - Piste 1

Hra na rybárov

Ciel: Študenti analyzujú, čo sa stane, keď ľudia konajú z pozície súťaživosti a nie spolupráce.
Študenti si sprostredkovane zažijú problematiku trvalo udržateľného rozvoja a obnoviteľných aj neobnoviteľných zdrojov.
Študenti si zažijú, že vo svete obmedzených zdrojov nie sú víťazi ani porazení, pretože z dlhodobého hľadiska to, čo sa ráta, je to, čo nám zostane pre budúcnosť, a nie to, čo sa nám podarí získať pre seba teraz.

Odporúčané predmety: biológia, výtvarná výchova alebo svet práce/technika, občianska výchova, etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 12+

Počet účastníkov: 3 – 30 (v závislosti od počtu študentov hra prebieha buď v skupinách, alebo jednotlivo)

Priestor: trieda

Pomôcky: „jazero“ (väčší kus látky alebo väčšia nádoba – misa, vandlík, menšia miska)
„ryby a udice“ (viď príprava materiálu a inštrukcie k výrobe rýb)
tabuľa alebo flipchart fixky

Príprava: Vopred si premyslite, ako zobrazíte jazero a ryby v ňom tak, aby bola hra pre vašich študentov zaujímavá. Navrhujeme pre znázornenie jazera väčší kus látky alebo väčšiu nádobu. V prípade, že máte väčšiu skupinu študentov, môžete ich rozdeliť do skupín a vytvoriť niekoľko „jazier“ s rovnakým počtom rýb, pričom na jedno jazero by malo pripadať 20 rýb. Ak ste sa rozhodli použiť na vytvorenie jazera väčší kus látky, môžete si vytvoriť ryby z papiera alebo starých plastových fľaštičiek, prípadne iných materiálov – tvorivosti sa medze nekladú (ryby môžete dokonca vytvoriť spolu so študentmi na predchádzajúcej hodine, prípadne poprosiť kolegynę, ktoré učia pracovnú alebo výtvarnú výchovu, aby vám pomohli). Vytvorené ryby potom porozmiestňujete na látku. Ak ste pre jednoduchší variant, vaše jazero môže predstavovať väčšia nádoba (misa alebo vandlík) a ryby môžu byť jednoducho ľahké cukríky, napríklad lentilky, ktoré dáte do nádoby. Rybári – študenti môžu chytať ryby jednoducho rukami. Ak chcete, aby bola hra zaujímavejšia, môžete vytvoriť udice, ktorými budú ryby chytať. V prípade jazera z látky a vytvorených rýb môžu byť udice z drevených palíc – konáre, latky, kde na konci bude upevnený systém, ktorý zachytí ryby v jazere. V prípade jazera ako väčšej nádoby a cukríkov, môže byť udica slamka, rybári budú cukríky chytať nasávaním slamkou a ich prenesením do malej misky vedľa „jazera“.

Kaširované ryby

Budete potrebovať: novinový a farebný papier z reklamných letákov, múku, vodu, temperové farby, špagátik, špagdľu...

Do vriacej vody pridáme múku a zahrejeme ju, aby hmota zhustla na tuhšie lepidlo.

Z papiera trháme (nestriháme!) väčšie franforce a lepíme spolu „lepidlom“ do želaného tvaru. Namiesto chvosta môžeme vlepíť špagát, špagdľu alebo iné ozdoby a doplnky. Po vysušení namaľujeme svoje výtvary farbami a rybičky sú hotové.

© CEEV Živica

Ukážka druhov jazera s rybami

© Zuzana Labašová

Ukážka vytvorených rýb

Inštrukcie

- Pokúste sa študentom predostrieť hru čo najatraktívnejšie. Vysvetlite im, že na nejaký čas sa z nich stanú rybári. Do stredu umiestnite „jazero“ (podľa spôsobu, aký ste si pripravili vopred). Vložte do priestoru jazera 20 „rýb“. Rozdeľte študentov do 3 skupín a dajte im 1 minútu na vymyslenie názvu skupiny (napr. Žraloky, Veľryby, Pstruhy). Týmto nastane u študentov lepšia identifikácia so skupinou a tiež väčšia motivácia. Napíšte mená týchto 3 skupín na tabuľu alebo flipchart a vytvorte tabuľku (viď nižšie).
- Následne im vysvetlite situáciu, ktorú budú simulovať:

Ste rybári a žijete na brehu tohto jazera. Vaše živobytie závisí od tohto jazera a rýb, ktoré v ňom žijú. Z úlovku, ktorý každý deň donesiete domov, živíte vaše rodiny, platíte deťom školu a kupujete všetko potrebné pre váš denný život. Na začiatku hry je v jazere 20 rýb a ako vidíte, sú tu ďalší rybári, ktorí tiež závisia od úlovku.

Vašou úlohou je mať na konci hry čo najviac rýb.

Budete hrať 10 kôl, ktoré reprezentujú 10 dní v živote rybárov – jedno kolo je jeden deň. Každý deň môžete uloviť 0, 1, 2 alebo 3 ryby, v závislosti od vášho rozhodnutia. Po tom, ako sa rozhodnete na počte vylovených rýb v jednom kole/dni, daný počet rýb vylovíte z jazera a nastáva noc. Vylovené ryby mi odovzdáte (symbolické ryby do nejakej nádoby, cukríky do malej misky).

Ryby, ktoré zostali v jazere, sa počas noci rozmnožia o 25 % (ak počet rýb nie je deliteľný 4, zaokrúhlite ich počet na najbližšie číslo). Rozmnožené ryby vám pridám do jazera. Majte však na mysli, že počet rýb v jazere nesmie prekročiť číslo 20, keďže jazero väčšiu populáciu rýb neuživí.

- Viac im k hre nehovorte. Toto sú všetky inštrukcie, ktoré môžu dostať, ak nerozumejú, môžete im to vysvetliť ešte raz, ale uistite ich, že to pochopia najlepšie, keď začnú hrať hru. Hru vediete 10 kôl (deň 1 až 10). Vyberajte a opäť pridávajte ryby do jazera v závislosti od rozhodnutí študentov a zapisujte počty ulovených rýb v každom kole do pripravenej tabuľky na tabuľu alebo flipchart.

Tabuľka:

	Skupina 1 Názov	Skupina 2 Názov	Skupina 3 Názov
Deň 1			
Deň 2			
Deň 3			
Deň 4			
Deň 5			
Deň 6			
Deň 7			
Deň 8			
Deň 9			
Deň 10			

- Študenti budú mať pravdepodobne tendenciu vyzvedať viac informácií a detailov hry. Pre dosiahnutie výsledku je dôležité, aby ste sa pridžali základnej formulácie cieľa: „Úlohou je mať na konci hry čo najviac rýb“, nič viac študentom nehovorte. Zmyslom tejto formulácie je, aby ste nastolili atmosféru typickej súťaživej hry.
- Hra končí buď po 10. kole alebo po vylovení všetkých rýb z jazera, čo môže nastať aj po 4. kole. Spočítajte všetkým skupinám ulovené ryby vo všetkých kolách. Pokiaľ ostalo jazero prázdne alebo takmer prázdne, môžete poukázať na fakt, že víťazná skupina síce dosiahla najvyšší počet ulovených rýb, ale výherca v tejto hre nie je nikto, pretože všetci hráči stratili do budúcnosti vzácny zdroj obživy.

- Je dosť pravdepodobné, že všetky ryby budú vylovené ešte pred 10. kolom/dňom, prípadne ostane v jazere jedna alebo dve ryby. Pokračujte v hre a opýtajte sa študentov alebo skupín:

? Ako sa budete následne živiť, keďže ste rybári? Neviete robiť inú prácu a vaša hlavná zložka obživy je zlikvidovaná, prípadne vážne zredukovaná, z čoho budete teraz žiť? Máte nejaký nápad, ako uživiť seba a svoje rodiny?

- Následne začnite s reflexiou, ktorá je v tejto hre najdôležitejšia. Reflexiu a diskusiu môžete rozprúdiť nasledujúcimi otázkami:

? Ako sa cítite teraz na konci hry? Ste spokojní s výsledkom? Kto je podľa vás výherca a kto porazený? Ako ste pochopili zadanie hry?

- Vysvetlite študentom, že je niekoľko možností, ako si mohli vysvetliť pokyny na začiatku hry: buď tak, že skupina mala vyloviť čo najviac rýb, aby vyhrala nad ostatnými skupinami, alebo tak, že skupiny by mali loviť čo najmenej, aby bolo na konci hry v jazere čo najviac rýb. Ďalšia možnosť interpretácie zadania je, že študent alebo skupina mali uloviť také množstvo rýb, aby brali do úvahy limity jazera a mysleli aj na budúcnosť, keďže život sa po 10. dni nekončí. Pokračujte v kladení otázok:

? Ako premýšľali tí, ktorí brali maximálny počet rýb v každom kole? Čo vás viedlo k tomu, že ste v ďalších kolách lovilí menej rýb? Ako ste pracovali v skupine, rešpektovali ste názor všetkých, alebo bol niekto dominantný? Aký ste mali pocit, keď ste zistili, že už nemáte čo loviť? Bolo vaše konanie založené na spolupráci alebo súťaživosti?

- Vyzvite študentov, aby sa pozreli na tabuľku s výsledkami. Opýtajte sa ich:
 - ❓ **Ako ste sa cítili, keď ďalší študenti/skupiny lovili čo najviac rýb?**
 - ❓ **Nakoľko vás rozhodnutia druhých ovplyvnili vo vašom rozhodovaní v tejto hre?**
 - ❓ **Ako by ste mohli túto hru hrať efektívnejšie tak, aby ste dokázali prežiť, aby vás jazero uživilo celý život?**
- Následne upriamte pozornosť študentov na reálny život. Pýtajte sa ich:
 - ❓ **Mohli by ste povedať podobný príklad z reálneho života?**
 - ❓ **Ktoré naše prírodné zdroje sú nadmerne spotrebované a na úkor koho?**
 - ❓ **Nakoľko vaše rozhodovanie/konanie ovplyvňuje spoločnosť, akým spôsobom a akým smerom?**
 - ❓ **Ako funguje väčšina ľudí vo vašom okolí?**
- Vysvetlite študentom, že zatiaľ čo v tejto hre bolo možné mať prehľad o množstve rýb, ako aj o všetkých, ktorí tento zdroj využívali, v reálnom živote je táto situácia oveľa komplikovanejšia – bežne nemáme prehľad o množstve zdrojov a množstve ľudí, ktorí dané zdroje využívajú. Vysvetlite im to na príklade hry: ak bolo ťažké naplánovať si výlov rýb v tak malom meradle na simulovanom jazierku, o čo ťažšie je dohodnúť sa a nastaviť pravidlá pre celosvetový systém využívania vyčerpatelných zdrojov?

Tip

- ☑ Keď je väčší počet študentov, je možné rozdeliť ich na viac skupín. Tým pádom môžete vytvoriť viac „jazier“. Pri každom jazere sú 3 tímy alebo 3 jednotlivci. Hra bude opäť prebiehať v 10 kolách. Študenti pri jednotlivých jazierách si budú viesť svoje vlastné tabuľky s počtom ulovených rýb. Ak nejaká skupina ako prvá vyčerpá svoje jazero a hra tým pádom ukončí skôr oproti ostatným, necháte ďalšie skupiny, aby lovili ďalej. So skupinou, ktorá má prázdne jazero, môžete potichu, aby ste nerušili ostatných, diskutovať. Opýtajte sa jej:
 - ❓ **Čo budete robiť teraz, keď je vaše jazero prázdne?**
 - ❓ **Z čoho budete žiť?**
- ☑ Je veľmi pravdepodobné, že im napadne pridať sa k ďalšej skupine, ktorá ešte neskončila a v jazere má ešte ryby. Vtedy sledujte ako sa bude situácia vyvíjať. Nechajte skupiny, aby konali spontánne a nesnažte sa moralizovať. Môže to síce vyvolať konflikt medzi tými, ktorí si svoje jazero zničili, a tými, čo ešte majú čo loviť, skupiny sa dokonca môžu pokúsiť kraďnúť, ale toto všetko je v poriadku. Snažte sa iba udržať situáciu v rámci prijateľných hraníc, aby nedošlo k nejakému fyzickému napádaniu či nadávkam. Berte všetko, čo sa bude diať, ako dobrú príležitosť pre následnú reflexiu a diskusiu so študentmi. Môžete sa ich po skončení hry spýtať, ako sa cítili a či sa to deje aj v reálnom živote (kraďnutie, zneužívanie, klamanie a pod.). V ostatnom pokračujte tak, ako bolo uvedené v reflexii vyššie.

Infobox

K nadmernému výlovu dochádza vtedy, keď sa ryby a iné morské živočíchy lovia rýchlejšie, ako sú schopné sa rozmnožovať.

Na celom svete je nenávratne preč viac ako 90 % množstva veľkých rýb, medzi ktoré patria aj pochúťky ako tuniak či treska. Zatiaľ čo trvalo udržateľná miera výlovu tuniaka modroplutvého sa pohybuje okolo 7 500 ton za rok, rybársky priemysel každoročne uloví 60 000 ton týchto rýb. V roku 2009 spustila organizácia Greenpeace medzinárodnú kampaň za udržateľný lov tuniaka. Osveta a následný tlak verejnosti na rybársky priemysel prispel k zodpovednejšiemu spôsobu lovu tuniaka v Austrálii. Konzervované tuniaky tak nesú logo FAD-free, čo znamená, že neboli lovené formou zberných zariadení s nežiaducim vedľajším úlovkom.

Počet voľne žijúcich lovených rýb v je v členských štátoch OECD o 40% nižší než v 80. rokoch minulého storočia a naďalej klesá.

Ale tento problém sa netýka iba rybolovu. Podobný vzorec možno pozorovať pri odlesňovaní dažďových pralesov, ale aj pri využívaní neobnoviteľných prírodných zdrojov. Nadmerné využívanie prírodných zdrojov patrí k piatim hlavným hrozbám ohrozenia svetovej biodiverzity. Môže viesť k výraznej redukcii populácie a v extrémnom prípade až k vyhynutiu rastlinného či živočíšneho druhu.

Adaptované na základe počítačovej hry <https://www.ecocean.de>

Krok vpred!

Ciel:	Študenti reflektujú vlastný vzťah k práci. Študenti sa vcítia do situácie pracujúcich detí v rôznych častiach sveta. Študenti pomenujú rôzne formy detskej práce a porozumejú pojmu detská práca (child labour). Študenti vysvetlia niektoré z príčin detskej práce a popíšu jej dôsledky pre deti, rodiny a celú spoločnosť. Študenti premýšľajú nad rôznymi dôvodmi spokojnosti človeka.
Odporúčané predmety:	geografia, etická a občianska výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova, ochrana života a zdravia)
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet účastníkov:	10+
Priestor:	trieda s voľným priestorom
Pomôcky:	kartičky s rolami – príbehmi pracujúcich detí (pre každého študenta jedna – Príloha) CD prehrávač, CD s príjemnou pokojnou hudbou
Poznámka:	<i>Je možné pracovať aj s menším počtom rolí. Pri výbere dbajte na rozmanitosť zastúpenia rolí. Rôzne pohľady na prácu a spokojnosť ponúkajú roly Miguela, Veroniky, Quttbuda, José Pedra, Alciny a Jána.</i>

Inštrukcie

- Urobte si so študentmi spoločný brainstorming o tom, akú prácu už vo svojom živote robili. Jednotlivé odpovede môžete písať na tabuľu. Neupresňujte, čo si majú pod pojmom práca predstaviť, nechajte to na nich.
- Po vyčerpaní všetkých možností sa ich opýtajte:
Prečo ste tieto práce vykonávali? Pravdepodobne zaznie odmena/peniaze/zárobok. Napadá vám ešte nejaká iná motivácia? Iná motivácia ich pravdepodobne viedla k práci v domácnosti či pomoci kamarátom.
? **Bavila vás práca? Mali ste z nej radosť?**
? **Musel niekto z vás povinne pracovať, alebo ste pracovali dobrovoľne? Pracujú ľudia vo vašom veku inde na svete bežne? Prečo?**
Pracovali by ste radšej, alebo by ste radšej chodili do školy?
- Navodte pokojnú atmosféru. Povedzte študentom, nech si teraz skúsia predstaviť, aké to je byť dieťaťom, ktoré pracovať musí.
- Dajte každému kartu s nejakou rolou/príbehom (Príloha 1). Požiadajte študentov, aby si ich nechali pre seba a nikomu ich neukazovali. Vyzvite ich, aby sa pohodlne posadili a prečítali si v tichosti svoje karty.
- Potom ich požiadajte, nech sa pokúsia vcítiť do svojej role. Nechajte hrať tichú hudbu, poprípade len jednoducho požiadajte študentov o pokoj. Navrhnite, aby si skúsili zavrieť oči (pokiaľ im to nie je vyslovene nepríjemné).
- Pre lepšiu predstavu o živote detí z príbehov postupne kladte nasledujúce otázky. Po každej otázke sa na chvíľu odmlčte, aby študenti mali čas vytvoriť si o sebe a svojom živote konkrétnu predstavu. Zdôraznite, že si majú predstavovať situáciu dieťaťa z ich karty, pokúsiť sa vžiť do jeho/jej situácie. Nemajú si teda predstavovať podmienky, v ktorých žijú oni sami, ale predstavujú si situáciu dieťaťa z príbehu na kartičke.

- Príklady otázok:

**V akom dome bývate?
Ako vyzerá vaša rodina? Akú prácu robia vaši rodičia?
A koľko peňazí zarábate vy?
Je to veľa, alebo málo?
Ako vyzerá váš každodenný život?
Čo robíte ráno, popoludní a večer?
Čomu sa venujete vo voľnom čase?
Máte nejaký voľný čas?
Ako trávite prázdniny? Čo vás baví?
Z čoho máte strach?
Čo vám dokáže urobiť radosť?**

- Po dočítaní otázok požiadajte študentov, aby pomaly otvorili oči a postavili sa jeden vedľa druhého do radu (ako na štartovacej čiare). Všetci ostávajú potichu.
- Povedzte študentom, že teraz budete čítať výroky popisujúce rôzne situácie alebo udalosti. Zakaždým, keď budú s výrokom súhlasiť, mali by urobiť krok vpred. V opačnom prípade by mali zostať stáť na mieste. Odpoveď nie je vždy jasne uvedená v texte, závisí od ich interpretácie.
- Prečítajte postupne jednotlivé výroky. Medzi každými dvoma výroky sa na chvíľu odmlčte a poskytnite študentom dostatok času na to, aby sa rozhodli, či urobia krok vpred, a aby sa rozhládli a porovnali svoju pozíciu s druhými.
- Tu uvádzame zoznam výrokov/situácií, z ktorých môžete vyberať:

**-Tvoja rodina sa nikdy nedostala do vážnych finančných problémov.
-Bývaš v dome spolu so svojou rodinou.
-Máš svoju vlastnú izbu alebo aspoň vlastnú posteľ.
-Myslíš si, že sú rešpektované všetky tvoje práva.
-Nebojíš sa, že by ťa niekto okradol alebo ti nejak ublížil.
-V prípade potreby sa máš na koho obrátiť a požiadať ho o radu alebo o pomoc.
-Keď sa necítiš dobre, môžeš zostať doma alebo ísť k lekárovi.
-Môžeš tráviť voľný čas s kamarátmi.
-Každý deň máš čo jesť, takže sa nemusíš báť hladu.
-Máš pred sebou peknú budúcnosť.
-Chodíš (pravidelne) do školy.
-Keď máš narodeniny, oslávíš ich spoločne s rodinou alebo kamarátmi.
-Aspoň raz za tri mesiace si môžeš kúpiť nové oblečenie.
-Cítiš sa fyzicky zdravý/á a v poriadku.
-Počas dňa si nájdeš aspoň trochu času na činnosti, ktoré ťa bavia.
-Celkovo si vlastne spokojný/á s tým, ako sa máš a ako vyzerá tvoj súčasný život.
-Nemáš strach z budúcnosti.**

- Na konci študentov požiadajte, aby sa opäť rozhládli okolo seba a porovnali svoju konečnú pozíciu s ostatnými. Pred ďalším rozborom sa „vyskáčte“ alebo „vytraste“ so študentmi z ich rolí.

- Najprv sa študentov opýtajte, ako sa počas aktivity cítili. Pokračujte diskusiou o otázkach, ktoré aktivity vyvolala, a o tom, čo sa pri nej naučili:

**Ako ste sa cítili, keď ste urobili krok vpred?
A ako ste sa cítili, keď ste zostali stáť na mieste?
Kedy ste si vy vpred uvedomili, že ostatní nepostupujú tak rýchlo ako vy?
Ako vám ostatným pri tom bolo?**

- Študentov, ktorí skončili vpred, sa opýtajte, ktoré kroky nerobili, a študentov, ktorí ostali vzadu, sa opýtajte, ktoré urobili. Nechajte študentov, aby tipovali role ostatných.
- Potom sa posadte do kruhu tak, aby ste na seba videli. Teraz už študenti môžu svoje roly prezradiť. Dajte všetkým priestor, aby prerozprávali príbeh, ktorý mali na svojej karte. Dbajte na to, aby príbehy nečítali, ale porozprávali ich vlastnými slovami – tak ich budú ostatní viac počúvať.

- Snažte sa priviesť študentov otázkami k tomu, aby pomenovali príčiny situácie dieťaťa alebo jeho rodiny a jej dôsledky. Je dôležité, aby ste boli dobre oboznámení s rolami na kartičkách. Tieto okolnosti môžete bez štruktúry zapisovať na tabuľu.

Aké ľahké alebo aké ťažké bolo vžiť sa do jednotlivých rolí? Ako ste si predstavovali dieťa, ktoré ste zosobňovali?

Na základe akých informácií ste si vytvorili svoju predstavu? Aké formy detskej práce sa počas aktivity objavili?

(v poľnohospodárstve, v továrni, otrocká práca, práca v domácnosti, v reklame)

Aké obmedzenia prinášali jednotlivé formy pre deti a ich rodiny?

(vzdelanie, kontakt s rodinou, práca rodičov)

Aký vzťah mali vaše deti k práci, aký ku škole?

Na základe čoho ste urobili či neurobili krok pri otázke, či ste v roli svojho dieťaťa spokojní so svojim životom?

Čo je pre vás dôležité na to, aby ste boli spokojní? V akom zmysle odrážala aktivita skutočnosť?

- Na záver sa môžete vrátiť k zoznamu prác, ktorý je na tabuli. Ako svoju vlastnú pracovnú skúsenosť vnímajú študenti teraz, po oboznámení sa s príbehmi z aktivity? Išli by ju robiť znova?
- Na úplný záver pošlite po kruhu pomyselný mikrofón, aby mal každý možnosť prehovoriť. Môžu povedať čokoľvek, čo im napadne, čokoľvek, čo im utkvelo v pamäti.

Tip pre celú triedu (viac než 15 študentov)

- ☑ Každú kartu/príbeh budete pre tento variant potrebovať dvakrát (prípadne viackrát podľa celkového počtu študentov). Polovicu všetkých kariet označte bodkou alebo inou značkou.
 - ☑ Po prečítaní kariet a „vžívaní sa“ do role požiadajte študentov, aby sa znova pozreli na svoje karty. Tí, ktorí na nich majú značku, sa postaví jeden vedľa druhého do radu (ako na štartovacej čiare). Tí, ktorí značku nemajú, sa stávajú pozorovateľmi a posadia sa tak, aby videli na všetkých, ktorí stoja v rade. Všetci ostanú potichu.
 - ☑ Povedzte stojacim v rade, že teraz budete predčítavať výroky popisujúce rôzne situácie alebo udalosti. Zakaždým, keď budú s výrokom súhlasiť, mali by urobiť krok vpred. V opačnom prípade by mali ostať na mieste (viď predchádzajúci popis).
 - ☑ Prezradte študentom, že tí, ktorí budú krokovať, a tí, ktorí sú v roli pozorovateľov, tvoria dvojice s rovnakými príbehmi. Pozorovatelia teda sledujú, ako kto postupuje vpred alebo naopak ostáva vzadu, a snažia sa odhadnúť, kto má rovnakú kartu/rolu ako oni. Zároveň premýšľajú, či by oni sami krok urobili. Môžu si robiť poznámky. Počas rozboru dajte priestor aj pozorovateľom:
- Prekvapilo vás niečo? Čo ste si všimli?**
- Koho tipujete za svojho dvojníka?**
- Súhlasili alebo nesúhlasili ste s postupovaním svojich „dvojníkov“?**
- Bola situácia, keď by ste vy sami krok urobili, ale váš „dvojník“ ho neurobil? Alebo naopak?**
- ☑ O prerozprávanie príbehov/rolí požiadajte pozorovateľov, ktorí mali doteraz pasívnejšiu úlohu. Ich „dvojníkov“ z radov tých, ktorí krokovali, požiadajte o prípadné doplnenie.

Infobox

Detská práca

Definícia: Detská práca (child labour) predstavuje „všetky formy práce, ktoré sú vykonávané deťmi mladšími ako 14 rokov, a prácu vykonávanú deťmi mladšími ako 18 rokov, ak je táto práca škodlivá pre ich fyzické alebo psychické zdravie či vývoj a bráni im v školskej dochádzke, a to bez ohľadu na to, či dieťa za túto prácu dostáva mzdu, alebo nie“ (podľa ILO 12, 2006).

Nie všetka práca vykonávaná deťmi je škodlivá a trestuhodná. Deti sa prácou prirodzene učia sociálnym a iným zručnostiam potrebným k životu. Záleží len na podmienkach, druhu a množstve práce, pričom určujúcim prvkom je aj dostatok voľného času na vzdelávanie a hry.

V roku 2004 bolo na svete okolo 168 miliónov pracujúcich detí vo veku 5 – 17 rokov. Napriek neustálemu poklesu detskej práce je tento progres stále pomalý. V roku 2020 tak bude stále pracovať viac ako 100 miliónov detí, často vo veľmi ťažkých podmienkach.

Väčšina pracujúcich detí vykonáva prácu v poľnohospodárstve (70 %), ale mnoho detí pracuje aj v spracovateľskom priemysle, obchode, doprave, v hoteloch a reštauráciách, na uliciach, alebo sú dokonca zapojené do nezákonných činností. **Problémom detskej práce je najviac postihnutá Ázia, kde musí pracovať 61 % detí**, nasleduje Afrika a Latinská Amerika, na poslednom mieste je Európa.

Za jednu z najvýznamnejších príčin detskej práce býva obvykle považovaná **chudoba**. Na druhej strane, vnímanie chudoby ako príčiny detskej práce (dokonca jedinej) predstavuje prílišné zjednodušenie. **Chudoba tvorí spolu s detskou prácou začarovaný kruh a jedno bez druhého je možné iba ťažko pochopiť a riešiť**. Práca detí je totiž nielen dôsledkom chudoby, ale súčasne chudobu prehľbuje, nie rieši, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Rodiny pracujúcich detí často tvrdia, že ich deti pracovať musia, i keď si to nikto nepraje, pretože ich zárobok je jediným prostriedkom na uživenie chorých rodičov či mladších súrodencov. Aj keď niet pochýb, že z krátkodobého pohľadu rodina získa časť príjmov navyše, z dlhodobého hľadiska je detská práca jednou z príčin chudoby. Detská práca je lacnejšia (deti sa dokážu menej brániť nízkym mzdám – objektívne vykonajú menej práce, takže sú horšie zaplatené, zároveň vytvárajú väčší dopyt po práci) a znižuje platy na celom trhu práce. V dôsledku toho trpí celá spoločnosť. Navyše, pracujúce dieťa nemá čas navštevovať školu a zvyšovať si vzdelanie, ktoré by mu v budúcnosti umožnilo získať lepšie platenú prácu a vymaniť sa z chudoby.

Zdroj:

Chatrná, M.; Ježková, M. (2007): Hořká chuť čokolády. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno 2007: Společnost pro Fair Trade.

Rychtecká, M. (ed.) (2010): Svět v nákupním košíku. Případové studie dopadů spotřeby na rozvojové země. Brno 2010: Společnost pro Fair Trade.

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/childlabour.aspx>

ILO (2006): The end of child labour: Within reach. Dostupné z <http://www.ilo.org/public/english/standards/reim/ilc/ilc95/pdf/rep-i-b.pdf>. (cit. 20. 7. 2011)

Príloha – Na kopírovanie

Şunmankar, 6 rokov, Ghana

Pred niekoľkými mesiacmi stála tvoja rodina, vlastniaca rodinnú farmu, kde pestuje kakao, pred rozhodnutím. Buď ťa pošle do školy a bude dúfať, že ti to v budúcnosti zaistí lepší život, alebo ťa nechá doma pracovať na farme a bude mať lepšie výnosy z pestovania.

Ste veľmi chudobní, niekedy máte ty a tvoji dvaja súrodenci hlad. Ty si chcel radšej ostať doma, nevieš, na čo je chodenie do školy dobré. Mnohí tvoji kamaráti doma ostávajú a pracujú, po večeroch sa potom spolu hrávajú. Poznáš aj iné deti, ich rodičia tiež pestujú kakao, ale sú súčasťou nejakej organizácie, ktorá sa volá družstvo, a tí všetci do školy chodia. Často sa tam hrajú rôzne hry a to by sa ti páčilo. Lenže si videl, že tvoji rodičia naozaj tvrdo pracujú a nechcel si ich v tom nechať samých. Po škole by ti už veľa času neostalo. Navyše škola stojí peniaze, ktorých veľa nemáte. Takže pracuješ na farme, podľa potreby osem alebo aj dvanásť hodín denne. Tvoja mama ti občas hovorí, že možno do školy predať len ešte pôjdeš, ty sa ale necítiš nespokojný.

Marc Yao Kwame, 13 rokov, Pobrežie slonoviny

Mal si 11, keď ťa obchodník s otrokmi nalákal na prácu na farme v Pobreží slonoviny. Tvrdil ti, že dostaneš bicykel a budeš môcť rodičom pomáhať 150 dolármi, ktoré im budeš mesačne posilať.

Ale realita je iná. Pracuješ denne od šiestej ráno do pol siedmej večer, na obed máš iba štvrt hodinovú prestávku. Si 120 cm vysoký a vrecia kakaových bôbov, ktoré musíš ťahať, sú vyššie ako ty. Aby si ich uniesol, musí ti ich niekto naložiť na hlavu, ty pod tou váhou ale často spadneš a farmár ťa potom bije, že nepracuješ poriadne. Často si hladný. Jedlo, ktoré dostávaš, ti zďaleka nestačí dodať energiu, ktorú na farme vydáš. Noci tráviš s osemnástimi ďalšími otrokmi v jednej miestnosti 7 x 6 metrov, v ktorej ste všetci zamknutí.

Napriek tomu, že tvoje životné podmienky sú také strašné, utiecť sa bojíš. Všetci, ktorých si videl, že sa o to pokúsili, boli surovo zbití, niektorí až na smrť.

Alicina, 9 rokov, Brazília

Tvoja rodina má malú rodinnú farmu, na ktorej pestuje kakaové bôby.

Ty si však už tri roky nikoho z rodiny nevidela – pracuješ a bývaš v rodine, u ktorej sa tvoji rodičia veľmi zadĺžili v dobe, keď bola kríza trhu a oni nemohli predať žiadne kakao. Potrebovali peniaze na živobytie, tak si museli požičať a ty teraz svojou službou musíš splácať dlh. Robíš všetky bežné domáce práce, variš, staráš sa o tri malé deti. Nikto k tebe nemá úctu, keď napríklad nájdu na zemi smietku, alebo neuvaríš čaj presne podľa receptu, bijú ťa.

So svojimi rodičmi nemáš žiadny kontakt a ani nevieš, ako dlho bude tvoja služba ešte trvať.

Şhama Ismael, 9 rokov, Indonézia

Tvoji rodičia vlastnia malú rodinnú farmu, na ktorej pestujú kakaové bôby.

V období, kedy je na farme najviac práce im pomáhaš, ale mimo sezónu, kedy vaša rodina nemá žiadny ďalší príjem, musíš chodiť do práce, tvoji rodičia žiadnu prácu nezohľadnia. Pracuješ v nelegálnej továrni na topánky, kde si zarobiš v prepočte necelé 4 eurá mesačne a tie odovzdávaš rodine. Tvoja zvyčajná pracovná doba je 14 hodín denne s jednou hodinovou prestávkou, ktorá nie je platená.

Do továrne, kde pracuješ, jazdíš každý deň na bicykli 11 km. Keby si sa z továrne pokúsil utiecť, aby si mohol chodiť do školy, tvoj otec by ťa zmlátil a poslal späť.

Príloha – Na kopírovanie

Christian, 8 rokov, Nemecko

Obaja tvoji rodičia pracujú ako obchodní zástupcovia spoločnosti Kraft Foods.

Ich práca je veľmi náročná, pracujú celé dni od rána do večera a niekedy aj cez víkend. Zarábajú veľa peňazí, ty a tvoja o dva roky staršia sestra môžete mať, čo chcete. Rodičia vám všetko kúpia. Obaja chodíte do jazykovej základnej školy a do niekoľkých krúžkov, o domácnosť sa stará pani, ktorú rodičia zamestnávajú, a vy trávite najviac času s vašou au pair Lenkou. Keď prídu rodičia z práce domov, sú väčšinou príliš unavení a nemajú silu sa s vami hrať alebo sa s vami rozprávať. Niekedy sa dokonca ešte rozprávajú o práci. Tebe ich prítomnosť chýba, Lenka je skôr kamarátka, ale nie mama. I keď aj hranie hier na počítači ťa baví. Keby boli rodičia doma, asi by ti to zakázali; Lenku neposlúchaš.

José Pedro, 8 rokov, Mexiko

Každý deň doobeda tráviš v škole a poobede potom pracuješ na farme svojho strýka, ktorý pestuje kakaové bôby. Večer bývaš poriadne unavený a ideš hneď spať.

Najradšej by si školu nechal, ale rodičia ti tvrdia, že je to nutné, aby si tam chodil, a že sa vďaka tomu raz budeš mať oveľa lepšie, než oni.

Lenže ty vidíš niektorých svojich spolužiakov, ktorí majú po škole voľno, a tiež by si sa chcel hrať a nie stále len pracovať.

Paul, 12 rokov, Keňa

Keď prišiel pred dvoma rokmi do vašej rodiny obchodník s otrokmi, tvrdil, že ti ponúka zamestnanie v továrni na oblečenie, kde si zarobiš 200 dolárov mesačne a tie celé budeš môcť poslať rodičom, pretože jedlo a bývanie budeš mať zadarmo na mieste.

V tej dobe žila tvoja rodina veľmi biedne, otec predával na trhu veľmi malú úrodu z malého políčka, matka bola nezamestnaná a venovala sa starostlivosti o štyri deti. Ponuka tohto obchodníka im znela ako rozprávka, a preto ťa s ním poslali, aj keď si to nechcel. Tesne pred vašim odjazdom si spomenuli spýtať sa ho, kde budeš vlastne pracovať, ale neodpovedal im. Ani ty sám nevieš, kam ťa odviezol a žiadny kontakt s rodičmi od tej doby nemáš. Namiesto zamestnancom v továrni si sa stal otrokom na kakaovej plantáži, pracuješ celý deň, nemáš žiadne víkendy, keď si unavený, tak ťa bijú, keď povieš, že by si rád išiel domov, tak sa ti vysmejú. Pokúsil by si sa utiecť, ale už si videl, že niekoho po pokuse o útek zabil.

Quttubud, 10 rokov, Dominikánska republika

Od šiestich do deviatich rokov si chodil do školy, učil si sa čítať, písať a počítať a celkom ťa to bavilo, niekedy ste sa aj hrali. Posledný rok ale do školy chodiť nemôžeš, lebo po smrti svojho otca musíš ako nová hlava rodiny zastávať jeho funkciu – starať sa o rodinnú farmu, kde pestujete kakao.

Musiš zamestnávať v dobe zberu ľudí z okolia, jednať s kupcami a podobne. Je ti smutno za dobou, kedy si chodil do školy, nemal toľko starostí a mal nejaký voľný čas na hry.

Ale zas máš radosť, že i pod tvojim vedením farma funguje, uživí rodinu a ešte zvládne platiť školu pre tvojho mladšieho brata.

Príloha – Na kopírovanie

Miguel, 12 rokov, Kolumbia

Pracuješ na rodinnej farme, na ktorej sa pestujú kakaové bôby.

Predtým, od svojich siedmich do desiatich rokov, si chodil do školy, ale teraz, keď si starší a silnejší, je ťa na farme viac treba. Mama ti hovorila, že by si mal do školy chodiť aspoň občas, pretože ti to v budúcnosti pomôže, tak si to jeden rok skúšal spolu s prácou na farme, ale potom si do školy prestal chodiť. Škola ťa nebavila a navyše si nerozumel tomu, prečo máš sedieť v lavici, zatiaľ čo tvoji rodičia sa lopotia na plantáži.

V závislosti od sezóny pracuješ približne 10 hodín denne. Voľný čas, ktorý máš, tráviš so svojimi kamarátmi, najčastejšie v krčme. Tvoja rodina netrpí biedou, máte všetko, čo potrebujete. Vďaka tomu, že pracuješ na farme, nepotrebujete už žiadnych ďalších pomocníkov alebo zamestnancov.

Ján, 11 rokov, Košice

Chodíš do šiestej triedy základnej školy. Žiješ v byte spoločne so svojimi rodičmi a mladším sedemročným bratom. Zo školy sa väčšinou vraciaš najneskôr o tretej poobede, úlohy ti zaberú každý deň asi hodinu a pol.

Doma máš nejaké povinnosti, napr. umývaš riad po večeri, raz za týždeň si musíš utrieť prach v izbe a povysávať. Hlavne vysávanie ťa vôbec nebaví. Myslíš si, že je nespravodlivé, že tvoj brat nemusí robiť nič. Podľa teba už nie je až tak malý.

Dostávaš vreckové 2 Eurá za týždeň, väčšinou ho minieš na čokoládu alebo občas zájdeš s kamarátmi do kina.

Veronika, 7 rokov, Bratislava

Pred tromi mesiacmi si vyhrala konkurz na detského herca v reklame na nemenovanú čokoládovú značku. Od tej doby hrávaš v reklamách pravidelne a občas si pozvaná aj do nejakej televíznej show.

Rodičia ti v škole vybavili individuálny učebný plán, takže tam teraz skoro vôbec nechodíš. Väčšinu času tráviš pred kamerami, so spolužiakmi a kamarátmi sa príliš často nevidáš. Najviac času tráviš s mamou, ktorá je na teba veľmi hrdá, a s ďalšími dospelými, ako sú režisér, osvetľovači, kameraman alebo ostatní herci.

Zarábaš síce veľa peňazí, ale zatiaľ nemôžeš sama rozhodovať čo s nimi.

Ally Diabate, 12 rokov, Ekvádor

Tvoja rodina vlastní malú rodinnú farmu, na ktorej pestujete kakaové bôby.

S prácou na farme musíš pomáhať, ale iba cez víkendy, pretože v pracovné dni chodíš do školy. Vaša farma je členom družstva fariem, vďaka ktorému nemáte núdzu o predaj vypestovaných bôbov.

Keď budeš väčší, rád by si odišiel žiť do Spojených štátov amerických, ale bojíš sa, že nikdy nebudeš mať peniaze na cestu. Doma v Ekvádore žijete síce skromne, ale pohodlne; lenže ty vieš, že v Amerike by si mohol mať všetko, na čo by si si spomenul.

Koráľková hra

Ciel: Študenti zážitkovou formou pochopia nepísané pravidlá a hodnoty ľudí, ktorí žijú vo svete rozdelenom na izolované skupiny rôznych spoločenských vrstiev. Študenti posúdia silu spolupráce a presun hodnôt z individuálnych na kolektívne. Študenti pomenujú nerovnomerné rozloženie bohatstva vo svete a odlišnosť cieľov, túžob a vnímaných potrieb ľudí v závislosti od ich spoločenského postavenia.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 14+

Počet účastníkov: 15 – 30

Priestor: väčší voľný priestor na pohyb (trieda, školský dvor, lúka)

Pomôcky: nádobky (obálky, uzatvárateľné nádobky, zaváracie fľaše)
píšťalka
rôznofarebné koráľky – 6 farieb, z každej farby cca 140 kusov (pri väčšom počte hráčov treba počet koráľkov adekvátne zvýšiť)
inštrukcie pre skupiny (Príloha 1)
cieľové zadania koráľkov, ktoré majú hráči dosiahnuť (Príloha 2)
detailný popis počtu koráľkov na rozdelenie do nádobiek pre učiteľa (Príloha 3)

Príprava: Pred samotnou hrou je potrebné pripraviť nádobku pre každého hráča podľa počtu študentov. Nádobky môžu byť obálky, zaváracie poháre, igelitové vrecká a pod. Každú nádobku je potrebné označiť začiatočným písmenom danej skupiny. Budú 3 skupiny: B ako bohatí, P ako priemerní a C ako chudobní. Dopredu si musíte vytlačiť inštrukcie pre hráčov (Príloha 1), cieľové zadanie daného hráča – to, čo má v hre dosiahnuť (Príloha 2) – a pripraviť si daný počet koráľkov rôznych farieb (presné počty pre každého hráča nájdete v Prílohe 3). Toto všetko následne vložte do pripravených nádob podľa skupiny. Ide o pomerne časovo náročnú prípravu. Túto počiatočnú prípravu však robíte len raz, keď začínate s hrou. Pri ďalšej hre už stačí iba prerozdeliť správny počet koráľkov do jednotlivých nádob. Nakúpte pre istotu viac koráľkov z každej farby, nakoľko sa nevyhnete tomu, že pri každej hre sa zopár stratí.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa idete hrať hru, ale nepovedzte im, o čo v nej pôjde. Tiež im neprezradte, čo znamenajú písmená na nádobkách. Rozdajte každému študentovi jednu nádobku s koráľkami. Upozornite ich, že ich môžu otvoriť, až keď dostanú od vás povel.
- Následne požiadajte študentov, aby sa zoskupili do 3 skupín – aby si našli spoluhráčov svojej skupiny podľa toho, aké majú písmeno na nádobke.
- V priestore označte miesta, napríklad pomocou papiera s písmenom skupiny, kde sa každá skupina má sústrediť. Tieto miesta by mali byť od seba dostatočne vzdialené, aby skupiny na začiatku spolu nekomunikovali.
- V skupine "bohatí" bude najmenej študentov a v skupine "chudobní" najviac. Tento pomer korešponduje s reálnym rozložením bohatstva na Zemi. V Prílohe 3 máte nastavené tieto pomery pre 20 - 23 hráčov. Ak máte skupinu iného počtu, prispôbte si počty v jednotlivých skupinách tak, aby ste dodržali daný pomer.
- Pri rozdeľovaní študentov zväzťe aj to, ktorého študenta pridelite do ktorej skupiny. Dominantnejších študentov dajte do pozície menšej moci – teda do skupiny C, a naopak, tých menej výrazných v triede môžete umiestniť do skupín P a B. Takto sa vytvorí zaujímavá dynamika – študenti budú mať silnejší zážitok z hry a vy budete mať viac podnetov na rozbor hry.

- Ak sa vám to zdá reálne, povedzte študentom, že hra bude prebiehať v tichosti, bez možnosti rozprávať sa medzi sebou. Kto prehovorí, bude penalizovaný a bude musieť odovzdať istý počet korálikov. Ak však viete, že vaša skupina nie je schopná tejto úlohy, ponechajte im možnosť rozprávať sa pod podmienkou, že rozprávanie sa môže týkať len hry a že si nemôžu prezrádzať inštrukcie medzi skupinami.

Hra v tichosti symbolizuje jazykovú, sociálnu a kultúrnu bariéru.

- Ak sa vám nepodarí nájsť jednoznačné výrazné druhy farieb, ukážte študentom jednotlivé koráliky a povedzte im, aká je to farba. Prípadne si môžete farby prispôbiť podľa toho, aké máte koráliky. Povedzte študentom, že majú 5 minút na to, aby si otvorili nádobky a preštudovali inštrukcie. Po týchto prvých 5 minútach odpískajte jedným písknutím prvé kolo.

Farby korálikov nie sú fixne dané, podmienkou je akurát, aby bolo 6 rôznych druhov farieb, pričom si určíte, ktoré dve farby majú hráči po každom kole odovzdávať.

Jedno písknutie označuje začiatok kola, dve písknutia koniec kola, tri písknutia koniec hry. Každá skupina dostala iné inštrukcie. Bohatí ich majú najjasnejšie, priemerní čiastkové, chudobní nejasné. Preto sa vás najmä hráči zo skupiny C budú pýtať na vysvetlenie pravidiel hry a ďalších informácií. O to však v hre ide, preto im neprezrádajte viac, ako dostali v inštrukciách. Toto znázorňuje reálny stav pomerov medzi jednotlivými skupinami (bohatí rozumejú systému najlepšie, nakoľko sa sami podieľajú na jeho tvorbe, priemerným je to menej jasné, chudobným už vôbec). Žiadny hráč nevie, koľko kôl bude mať hra. Toto odzrkadľuje fakt, že ani v reálnom živote nikto nevie, kedy umrie.

- Odpískaním prvého kola sa môže začať výmena korálikov medzi hráčmi. Po 3 minútach odpískajte dvakrát koniec kola. Teraz musí nastať koniec akejkoľvek výmeny. Od každého hráča zoberte jeden červený a jeden zlatý korálik. Po tom, ako všetci odovzdajú koráliky, odpískajte ďalšie kolo. Ak niekto nedokáže odovzdať stanovené koráliky, považuje sa za mŕtveho a do konca hry si ide sadnúť nabok. Nádobku so zvyšnými korálikmi musí odovzdať. Takto to pokračujte až do 6. kola, pričom po každom kole zbierate od každého hráča jeden červený a jeden zlatý korálik.

Odporúčaná dĺžka hry je 6 kôl, ale v prípade, že hra stratí dynamiku skôr, môžete ju ukončiť aj po 5. kole. Aby ste podporili všímavosť študentov, môžete ich priebežne upozorňovať, že niektorí už vypadli – „umreli“.

- Po 6. kole odpískajte trikrát koniec hry a pokračujte rozborom a diskusiou. Môžete ich podporiť týmito otázkami:

Čo ste mali na začiatku hry vo svojich nádobkách? Ako ste sa cítili? Podarilo sa vám dosiahnuť cieľ?

Vedeli ste, čo máte v hre robiť?

Aký ste mali pocit z vlastnej skupiny a aký z iných skupín?

? **Ako a kde ste získali potrebné koráliky? Podarilo sa vám s niekým spolupracovať? Všimli ste si, že niekto kradol alebo podvádzal? Daroval niekto niekomu inému korálik?**

Aký bol základný rozpor hodnôt v hre? Aké štruktúry či vzorce odzrkadľuje táto hra? Čo symbolizujú jednotlivé farby korálikov?

(ČERVENÉ A ZLATÉ koráliky symbolizujú základné potreby, potravu;

DREVENÉ, PERLEŤOVÉ koráliky nerastné bohatstvo; FIALOVÉ, RUŽOVÉ – iné)

© Slavomír Matejka

Študenti 7. ročníka, Základná škola Pliešovce

Príloha 1 – Na kopírovanie

INŠTRUKCIE SKUPINA P	
Pomôcky:	- v nádobke nájdeš rôznofarebné koráliky - tieto koráliky budeš používať počas celej hry
Cieľ hry:	Musíš sa pokúsiť získať do konca hry stanovený počet korálikov. Môžeš tiež pomáhať iným dosiahnuť svoje ciele.
Písanie:	Hra bude prebiehať v kolách. Jedno zapískanie ohlasuje začiatok nového kola. Počas jedného kola sa môžeš pohybovať kdekoľvek po miestnosti a vymieňať s kýmkoľvek koráliky. Dve zapískania oznamujú koniec daného kola. Ukonči vymieňanie a ostaň na danom mieste. Na konci každého kola lektor prinesie krabičku, do ktorej musíš vložiť jeden červený a jeden zlatý korálik. Ak ich nebudeš môcť dať a nikto iný ti nepomôže, lektor ti zoberie všetky koráliky. Potom si musíš ísť sadnúť nabok a po zvyšok hry budeš pozorovať ostatných. Nevieš, koľko bude mať hra kôl. Hra je ukončená keď lektor 3-krát zapíska. Hra pozostáva z výmeny korálikov tak, aby si naplnil tvoje osobné, prípadne skupinové ciele. V tejto hre existujú dve úrovne cieľov - osobné a skupinové. Tvojim cieľom je v prvom rade dosiahnuť všetky osobné ciele.
Nezabúdaj: Hra prebieha v absolútnom tichu !!!!!	

INŠTRUKCIE SKUPINA C	
Pomôcky:	- v nádobke nájdeš hjlhvcfcxrexc koráliky
Cieľ hry:	Musíš sa pokúsiť získať do konca hry stanovený kbhbilk korálikov. Môžeš tiež pomáhať iným vo vghyyk skupine dosiahnuť liážrftrx ciele.
Písanie:	Hra bude žfvjbcsh v kolách. Dve zapískania oznamujú koniec daného kola. Prestaň čokoľvek robiť a ostaň na mieste. Na konci každého kola lektor prinesie krkbbvdeaw, do ktorej musíš vložiť jeden červený a jeden zlatý lkgdsreu korálik. Ak nebudeš mať a nikto iný ti nepomôže, lektor ti zoberie všetky koráliky. Si "mŕtvy". Hra je ukončená keď lektor 3-krát zapíska.
Nezabúdaj: Hra prebieha v absolútnom tichu !!!!!	

Príloha 1 – Na kopírovanie

INŠTRUKCIE SKUPINA B	
Pomôcky:	- v nádobke nájdeš rôznofarebné koráliky - tieto koráliky budeš používať počas celej hry
Cieľ hry:	V nádobke nájdeš tiež zoznam korálikov jednotlivých farieb. Toto je cieľ tvojej hry: musíš sa pokúsiť získať do konca hry stanovený počet korálikov. Každý má svoj cieľ a bude sa ho snažiť dosiahnuť výmenou svojich korálikov. Môžeš tiež pomáhať iným vo vašej skupine dosiahnuť svoje ciele.
Pískanie:	Hra bude prebiehať v kolách. Jedno zapískanie ohlasuje začiatok nového kola. Jedno kolo trvá 3 minúty. Počas jedného kola sa môžeš pohybovať kdekoľvek po miestnosti a vymieňať s kýmkoľvek koráliky. Dve zapískania oznamujú koniec daného kola. Ukonči vymieňanie a sadni si na najbližšiu stoličku. Na konci každého kola lektor prinesie krabičku, do ktorej musíš vložiť jeden červený a jeden zlatý korálik. Keď sa opäť ozve jedno písknutie, môžeš opäť začať vymieňať. Ak nebudeš mať čo vložiť do krabičky lektorovi a nikto iný ti nepomôže, lektor ti zoberie všetky koráliky. Potom si musíš ísť sadnúť nabok a po zvyšok hry budeš pozorovať ostatných. Nevieš, koľko bude mať hra kôl. Hra je ukončená keď lektor 3- krát zapíska. Hra pozostáva z výmeny korálikov tak, aby si naplnil svoje osobné, prípadne skupinové ciele. V tejto hre existujú dve úrovne cieľov - osobné a skupinové. Tvojím cieľom je v prvom rade dosiahnuť všetky osobné ciele. Niektoré koráliky sú vzácnejšie ako iné, lebo ich je málo. Červených a zlatých korálikov je najmenej a sú tiež najvzácnejšie, keďže zaručujú prežitie počas hry. Nie všetci účastníci majú rovnaký počet či farby korálikov ako ty a každý má v hre tiež odlišné ciele.
Nezabúdaj: Hra prebieha v absolútnom tichu !!!!!	

Príloha 2 – Na kopírovanie

Cielové zadania rozstrihajte a každému hráčovi dajte do nádoby príslušný cieľ podľa skupiny.

B1	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 9	zlaté 8	drevené 4	perleťové 3	fialové 3	ružové 4
B2	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 8	zlaté 8	drevené 4	perleťové 6	fialové 1	ružové 3
B3	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 10	zlaté 8	drevené 3	perleťové 5	fialové 4	ružové 4
B4	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 10	zlaté 7	drevené 2	perleťové 3	fialové 1	ružové 4
B1	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 5	zlaté 4	drevené 6	perleťové 2	fialové 4	ružové 7
P1	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 6	zlaté 5	drevené 4	perleťové 2	fialové 2	ružové 5
P2	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 4	zlaté 3	drevené 2	perleťové 2	fialové 1	ružové 3
P3	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 5	zlaté 6	drevené 2	perleťové 1	fialové 1	ružové 2
P4	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 5	zlaté 5	drevené 2	perleťové 2	fialové 1	ružové 2
P5	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 4	zlaté 6	drevené 1	perleťové 2	fialové 2	ružové 3
P6	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 2	zlaté 2	drevené 2	perleťové 2	fialové 2	ružové 2
C1	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 1	zlaté 2	drevené 3	perleťové 2	fialové 3	ružové 1
C2	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 1	zlaté 2	drevené 3	perleťové 2	fialové 3	ružové 1
C3	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 3	zlaté 1	drevené 2	perleťové 1	fialové 2	ružové 1
C4	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 2	zlaté 1	drevené 2	perleťové 2	fialové 1	ružové 3
C5	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 1	zlaté 2	drevené 3	perleťové 2	fialové 3	ružové 1
C6	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 2	zlaté 2	drevené 2	perleťové 2	fialové 2	ružové 2
C7	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 1	zlaté 2	drevené 3	perleťové 2	fialové 3	ružové 1
C8	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 4	zlaté 1	drevené 1	perleťové 2	fialové 2	ružové 3
C9	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 2	zlaté 2	drevené 2	perleťové 2	fialové 2	ružové 2
C10	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 3	zlaté 1	drevené 2	perleťové 1	fialové 2	ružové 1
C11	Tvojim cieľom je mať na konci hry nasledovný počet korálikov:	červené 2	zlaté 3	drevené 2	perleťové 2	fialové 3	ružové 2

Príloha 3

Počty korálikov pre jednotlivých hráčov – podľa tejto tabuľky rozdelte príslušný počet korálikov do jednotlivých nádob.

Dbajte na to, aby ste počet korálikov pridelili príslušnému cieľovému zadaniu skupiny: Hráč 1., Skupina B – b1 (pozri Príloha 2).

Hráč	Skupina	Červené	Zlaté	Drevené	Perleťové	Fialové	Ružové
1.	B	13	17	1	2	1	2
2.	B	14	16	2	2	2	2
3.	B	18	14	5	0	3	1
4.	B	19	15	7	2	3	0
5.	P	8	9	3	1	1	2
6.	P	10	5	0	1	1	5
7.	P	6	6	1	1	2	7
8.	P	4	9	1	0	1	6
9.	P	10	10	1	4	0	8
10.	P	9	10	1	1	1	8
11.	C	1	4	4	5	1	1
12.	C	2	0	6	5	1	1
13.	C	0	3	4	3	2	0
14.	C	2	1	8	2	1	1
15.	C	2	2	2	8	2	1
16.	C	1	1	7	6	3	0
17.	C	4	1	3	5	1	1
18.	C	3	3	4	5	1	1
19.	C	5	4	0	1	1	5
20.	C	1	2	6	5	1	1
21.	C	2	3	4	2	1	1
22.	C	3	3	3	1	1	5
23.	C	3	2	4	5	1	1

4. KAPITOLA
Keď chcete,
aby študenti zakúsili
iný uhol pohľadu

Môj deň

Ciel:	Študenti si zopakujú a rozvinú slovnú zásobu na tému „Každodenné aktivity“. Študenti si precvičia časy Present simple/Present continuous/Past simple/Past continuous (podľa úrovne a potrieb študentov). Študenti porozumejú niektorým marketingovým stratégiám nadnárodných spoločností pri používaní značiek. Študenti uvedú, aké výhody a nevýhody prinášajú pre spotrebiteľov nadnárodné spoločnosti, a vyhodnotia, ako nadnárodné spoločnosti ovplyvňujú ich život.
Odporúčané predmety:	slovenský jazyk a literatúra, anglický jazyk, etická výchova, prierezové tematiky (mediálna výchova)
Čas:	45 minút
Vek:	14+
Počet účastníkov:	6 – 30
Pomôcky:	pre každú dvojicu Môj deň (Príloha 1) pre každú dvojicu pracovný list (Príloha 2) pre každú dvojicu logá na rozstrihanie (Príloha 3)
Poznámka:	<i>Aktivitu je možné použiť aj na hodine slovenského jazyka a iných neязыkových predmetov – v tomto prípade používajte len slovenské texty. Ak realizujete aktivitu v rámci anglického jazyka, používajte len anglické texty.</i>

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že na dnešnej hodine sa budete venovať téme „môj deň“ – „daily routine“. Rozdeľte študentov do malých skupín a vyzvite ich, aby počas dvoch minút spísali čo najviac slovies spojených s každodennými aktivitami (napríklad zobudiť sa, obliecť sa atď.).
- Potom vyzvite všetky skupiny, aby prezradili, koľko spísali slovies. Skupina s najmenším počtom slovies ich prečíta a ostatní potom doplnia ďalšie slovesá. Podľa potreby predstavte študentom novú slovnú zásobu.

Príklady:

to wake up, to get up, to brush one's teeth, to have/take a shower, to get dressed, to go jogging, to get to work, to take bus/tram/train, to have lunch/breakfast/dinner/snack, to go shopping, to put on clothes, to take off clothes, to go out with friends, to set the alarm clock, to fall asleep, to leave work, to chat with friends, to make the bed, to do homework, to do the laundry, to do the cleaning, to do the washing up, to feed the cat, to wash one's hair etc.

- Povedzte im, aby si každý/á študent/ka vybral/a päť slovies a ku každému vytvoril/a všeobecnú otázku, ktorú neskôr môže položiť ktorémukoľvek zo svojich spolužiakov. Otázky sa budú začínať niektorým z týchto opytovacích slovíčok:
 - **? Ako dlho? How long...? (How long do you usually brush your teeth?) Ako často? How often...? (How often do you go to the gym?) Kedy/O koľkej? What time/When...?**
- Prechádzajte sa pri písaní pomedzi študentov a overujte si, že tvoria dané otázky správne. Potom ich vyzvite, aby si vytvorili trojice a navzájom si kládli otázky a odpovedali na ne. Povzbudte ich, aby na seba reagovali a po každej odpovedi sa pýtali doplnujúce otázky.

Napríklad:

A: Ako dlho si obvyčajne umývaš zuby? b: 2 minúty.
A: How long do you usually brush your teeth? b: 2 minutes.

Ďalšie možné otázky:

A: Myslíš si, že to stačí? Do you think it is enough?

A: Aký druh zubnej pasty používaš? What kind of toothpaste do you use?

A: Čo obvyčajne robievaš, keď si čistíš zuby? What do you usually do when brushing your teeth?

- Aktivitu uzavrite tak, že požiadate každého študenta, aby sa so všetkými podelil o jednu informáciu, ktorú sa dozvedel/a o spolužiakoch (príklad: Jožo si umýva zuby jednu minútu denne. Jožo brushes his teeth for one minute every day.).

Ďalší variant

- Študenti nemusia hovoriť o sebe, ale každý z nich môže dostať fotografiu nejakej osoby (celebrity alebo hocijakej osoby z časopisu, novin) a skúsiť si predstaviť ich život.
- Prezradte študentom, že dostanú popis jedného dňa nejakej osoby. Ich úlohou bude pracovať vo dvojiciach a spoločne zodpovedať tieto otázky:
 - ?** Koľko rokov má táto osoba? Prečo si to myslíš?
How old is the person? Why do you think so?

? Je to žena alebo muž? Prečo? Is it a man or a woman? Why?
Ako by si ho/ju nazval/a?
What name do you want to call him/her?
- Potom každej dvojici rozdajte Prílohu 1 a dajte im niekoľko minút na splnenie úlohy. Zopár odpovedí nechajte zaznieť nahlas.
- Podľa úrovne a potrieb vašich študentov, si vyberte jednu z týchto otázok:
 - ?** a/ Čo daná osoba obvyčajne robieva?
 b/ Čo daná osoba robila včera?
 c/ Čo daná osoba práve teraz robí?
 d/ Čo mám s danou osobou spoločné a v čom sa líšime?
- Môžete ju prediskutovať či napísať. Podľa typu zadania môžu študenti pracovať najprv sami a potom vo dvojiciach či skupinách. Odporučte im, aby čo najviac využívali slovesá z úvodnej aktivity.
- Následne sa ich opýtajte tieto otázky:
 - ?** Ako je možné, že ste boli schopní uhádnuť plán dňa danej osoby iba na základe týchto log?
Ako je možné, že poznáte tieto značky?
How is it possible that you were able to write the person's daily routine only by seeing the logos?

? How is it possible that everybody knows the brands?
Máte svoju obľúbenú značku? Aká to je a prečo?
Do you have your favourite brand? What is it and why?
Poznáte mená spoločností, ktoré vyrábajú tieto značky?
Do you know the names of companies producing these brands?
- Môžete im prezradiť, že všetky uvedené značky patria nadnárodným spoločnostiam („corporations“). Spýtajte sa, čo si pod týmto termínom predstavujú.
- Následne rozdajte študentom pracovný list (Príloha 2), v ktorom sa budú venovať značkám a ich vlastníkom. Každé dvojici dajte jeden list a niekoľko minút na vypracovanie úlohy č. 1. K tejto úlohe môžete použiť rozstrihané logá (Príloha 3), pretože pre študentov je zaujímavejšie priradovať skutočné logá.
- Potom odpovede so študentmi spoločne prekontrolujte.

Kľúč:

Unilever	Nestlé	Procter and Gamble	Altria Group	Mondeléz	Coca-Cola	Danone
Signal Rama Dove Lipton Algida Knorr Hellmann's Cif Rexona	Orion Nescafé Friskies	Puma Tide Oral-B Camay Head and Shoulders Max Factor	Kozel Pilsner Urquell Start Marlboro	Milka Figaro Opavia	Coca-Cola Fanta Bonaqua	Activia Danone

- Ďalej sa študentov pýtajte:

**Čo vás na tejto úlohe prekvapilo? What has surprised you in the chart?
Čo sa z tejto tabuľky môžeme dozvedieť? What can we find out from the chart?**

**Poznali ste všetky značky? Poznali ste všetky spoločnosti?
Have you known all the brands? Have you known all the companies?**

**Poznáme obyčajne majiteľov značiek? Prečo nie?
Do we usually know the owners of the brands? Why not?**

**Sú na zozname nejaké originálne slovenské značky?
Ako je možné, že značky ostali rovnaké napriek tomu, že sa zmenil majiteľ?
Are there any original slovak brands?**

?

How is it possible that the brands are the same even if the owner has changed?

Čo myslíte, prečo jedna spoločnosť pracuje v rôznych odvetviach (napr. Unilever, Altria Group)? Why do you think that one corporation works in various fields (eg. Unilever, Altria Group)?

**Obyčajne nevieme, kto vyrába a vlastní jednotlivé značky (holdingové spoločnosti). Ako to ovplyvňuje nás spotrebiteľov?
We usually do not know who produces and who owns the brands (holding companies). How does it affect the consumers (us)?**

**Aký druh produktov vyrába Coca - Cola? Prečo vlastní toľko rôznych značiek? (Približne 400 značiek na celom svete, na Slovensku 16 značiek.)
What kind of products does Coca-Cola produce? Why do you think it owns so many brands? (Around 400 brands in the world, 16 in Slovakia.)**

- Požiadajte študentov, aby následne vo dvojiciach vypracovali úlohy č. 2 a 3 z pracovného listu. Potom spolu témy prediskutujte a na otázky z úlohy č. 4 môžete hľadať odpovede spoločne.

Infobox

NADNÁRODNÉ KORPORÁCIE (nadmárodná či medzinárodná obchodná spoločnosť) je právnický subjekt (právnická osoba), ktorý riadi výrobu produktov alebo distribúciu služieb vo viac než jednej krajine. Ako právnická osoba môže obchodná spoločnosť vlastníť majetok, vstupovať do zmluvne záväzkových vzťahov, súdiť sa (napríklad podávať žalobu na súde pre spôsobenú škodu či ohováranie) a môže byť súdená, musí platiť dane a toho všetkého je schopná oddelene od aktivity svojich vlastníkov alebo členov.

Spoločnosti vznikajú na základe **dvoch výhodných podmienok** pre svoje fungovanie – obmedzeného ručenia a trvalej existencie.

- **Trvalá existencia:** obchodné spoločnosti sú nezávislé na existencii svojich konkrétnych podielnikov, majiteľov dlhopisov alebo zamestnancov. Teoreticky môžu byť obchodné spoločnosti rozpustené súdmi, no v praxi sa to deje len vo veľmi výnimočných prípadoch a z čisto technických dôvodov.
- **Obmedzené ručenie:** vlastníci nenesú zodpovednosť za škody či dlhy spôsobené spoločnosťou, jediné, čo riskujú je výška počiatočnej investície (peniaze investované do nákupu akcií).

Firmy sa tak tešia rovnakým právam ako fyzické osoby, no na rozdiel od nich – pokiaľ neskrachujú, alebo nie sú zrušené rozhodnutím podielnikov – nie je ich činnosť obmedzená smrťou (alebo väzením).

Vlastníctvo

Spoločnosť môže vlastníť jeden človek alebo aj tisíce drobných podielnikov prostredníctvom akcií – cenných papierov vyjadrujúcich vlastnícky podiel. Mnoho obchodných spoločností vlastní investičné a penzijné fondy (to sú kapitálové fondy, kam môžu plynúť aj naše vlastné úspory), iné spoločnosti alebo holdingy.

Preto často nie je možné zistiť, kto vlastní akciovú spoločnosť. Iba niektoré spoločnosti zverejňujú, kým sú vlastnené. Je zvykom, ale nie pravidlom, že väčšie spoločnosti bývajú verejne obchodované.

Verejne obchodovaná spoločnosť, ktorej akcie sa obchodujú na burze, nie je hodnotená iba podľa svojich výsledkov, ale aj podľa výsledkov svojich konkurentov. Ak sa firme darí, rastie cena jej akcií, a tým aj majetok akcionárov.

Holdingová spoločnosť nevyrába produkty či služby samotné, jej účelom je vlastniť akcie iných spoločností. Holdingové spoločnosti zjednodušujú vlastníctvo a kontrolu niekoľkých rôznych spoločností alebo ich častí a znižujú tak riziko vlastníkov.

Rast a vplyv nadnárodných korporácií

Nadnárodné spoločnosti sa stali hlavnými aktérmi globalizácie vďaka politike liberalizácie, t. j. uvoľňovania bariér brániacich voľnému pohybu predovšetkým tovaru a kapitálu cez hranice štátov či rozvoju internetu.

K najrýchlejšiemu rastu spoločností dochádza prostredníctvom **akvizície a fúzie** – kúpy existujúcej firmy alebo zlúčením dvoch existujúcich firiem. Po akvizícii sa kúpená firma väčšinou rozplynie v druhej firme a jej meno zaniká (napríklad mobilný operátor Eurotel bol odkúpený spoločnosťou T-Mobile). Niekedy konajú firmy z marketingových dôvodov odlišne – teda že zachovávajú meno kúpenej firmy (napríklad pôvodné meno zostalo v prípade slovenských čokoládovní Figaro kúpených firmou Kraft, ale aj v prípade čokoládovne Orion kúpenej firmou Nestlé či v prípade automobilov Škoda kúpených automobilkou Volkswagen). Najväčšie nadnárodné korporácie dnes môžu zamestnávať až stovky tisíce ľudí a mať výnosy porovnateľné s HDP menších krajín (napríklad Citigroup má 204 tisíc zamestnancov a 200 miliónov zákazníkov vo viac než stovke krajín). Spolu s rastom ich objemu výroby alebo poskytovaných služieb získavajú tiež ekonomický a politický vplyv.

Zatiaľ čo štáty a komunity sú viazané na svoju lokalitu, nadnárodné firmy sa môžu voľne presúvať a vyberať si podnikateľsky najvýhodnejšie lokality. Štáty teda súperia o ich priazeň ustupovaním zo svojich nárokov, budovaním infraštruktúry a pod. Nadnárodné firmy tak získavajú možnosť rôznymi spôsobmi presúvať čo najväčšiu časť nákladov na lokality a celé štáty. Globalizácia im dala nové nástroje na zvyšovanie zisku.

Ako sporné body vplyvu nadnárodných korporácií môžeme uviesť:

- lobing
- využívanie (alebo zneužívanie) tzv. daňových rajov
- využívanie (alebo zneužívanie) lacnej pracovnej sily a detskej práce
- hrozba vystúpenia z trhu (v angl. market withdrawal) a s tým spojená strata pracovných miest v regióne či krajine čo slúži ako politická „páka“ v rokovaniach o lepšie podmienky pre danú obchodnú spoločnosť
- veľké (podľa kritikov až nadmerné) patentovanie ako forma zamedzenia rastu konkurencie

Nadnárodná obchodná spoločnosť sa snaží výrobu prenášať do krajín s najlacnejšou pracovnou silou, svoje produkty predávať v krajinách s čo najvyššou kúpnu silou a zároveň dane zo svojho podnikania platiť v krajinách s najväčšími daňovými úľavami.

Branding

Na začiatku značka iba pomáhala výrobcovi predávať výrobok. V rámci posledného storočia, keď narastala ponuka nad dopytom, značka začala byť globalizáciou trhu čím ďalej, tým dôležitejšia. Nakoniec v 80. rokoch 20. storočia prišli teoretici manažmentu s novou myšlienkou so starými koreňmi: prvotným produktom úspešnej firmy nie je výrobok ako v predchádzajúcom období, ale značka, myšlienka a idea, ktoré logo zosobňuje. Mánia oceňovania značiek nastala v 80. rokoch a vyvrcholila udalosťou v roku 1998, keď Philip Morris kúpil firmu Kraft Foods za šesťkrát väčšiu cenu, než tvorila hodnota firmy, ostatnými peniazmi zaplatil za značku Kraft.

Teraz sa už bežne stáva, že firma kupuje inú firmu iba preto, že má záujem o vlastníctvo jej ochranných známok. Obchodná značka patrí medzi intelektuálne vlastníctvo. Jej hodnota môže byť obrovská. Z tohto pohľadu je viac než pochopiteľná ochota investovať značné sumy peňazí práve do súdnych sporov o značku.

Zdroj:

Coca-Colonizace. O nadnárodných spoločnostech nejen v rozvojových zemích. Společnost pro Fair Trade, Brno 2008.

Príloha 1 – Na kopírovanie

6:00 - 7:00

CASIO
Signal Rama DANONE Lipton MAX FACTOR

7:00 - 12:00

SKODA AUTO NOKIA CONNECTING PEOPLE Microsoft Fanta Orion

12:00 - 13:00

Coca-Cola McDonald's HELLMANN'S ALGIDA

13:00 - 17:00

hp SONY NESCAFÉ Milka

17:00 - 18:00

SKODA AUTO Tide Cif Friskies OPAVIA

18:00 - 19:00

BONAQUA PUMA Rexona

19:00 - 22:00

Knorr ACTIVIA Kozel Pilsner Urquell Marlboro Start

22:00 - 23:00

CAMAY head & shoulders Oral-B precisely

Príloha 2 – Na kopírovanie

1/ Decide under which corporation do the following brands belong:

Signal, Puma, Marlboro, Milka, Fanta, Activia, Nescafé, Rexona, Start, Kozel, Milka, Axe, Rama, Bonaqua, Gillette, Actimel, Figaro, Head and shoulders, Friskies, Pilsner Urquell, Knorr, Algida, Camay, Hellmann's, Dove, Cif, Max & Factor, Lipton, Coca-Cola, Petra, Max Factor, Rama, Orion, Oral-B

Mondeléz	Nestlé	Danone	Altria Group
Coca-Cola Comp.	Procter and Gamble	Unilever	

Príloha 2 – Na kopírovanie

2/ Complete the sentences:

1. From consumer's point of view corporations have these advantages:

.....
.....
.....
.....

2. From consumer's point of view corporations have these disadvantages:

.....
.....
.....
.....

3. What I did not know about corporations:

.....
.....
.....
.....

3/ Discuss in pairs:

When and how corporations influence my everyday life?

.....
.....
.....
.....

4/ Two questions I have:

1. I wonder

.....
.....
.....
.....

2. I wonder

.....
.....
.....
.....

Príloha 2 – Na kopírovanie

1/ Priradte nasledujúce značky k spoločnostiam, ktoré ich vlastní:
Signal, Puma, Marlboro, Milka, Fanta, Activia, Nescafé, Rexona, Start, Kozel, Milka, Axe,
Rama, Bonaqua, Gillette, Actimel, Figaro, Head and shoulders, Friskies, Pilsner Urquell,
Knorr, Algida, Camay, Hellmann's, Dove, Cif, Max & Factor, Lipton, Coca-Cola, Petra, Max
Factor, Rama, Orion, Oral-B

Mondeléz	Nestlé	Danone	Altria Group
Coca-Cola Comp.	Procter and Gamble	Unilever	

Príloha 2 – Na kopírovanie

2/ Doplňte vety:

1. Z pohľadu spotrebiteľa majú spoločnosti nasledujúce výhody:

.....
.....
.....
.....

2. Z pohľadu spotrebiteľa majú spoločnosti nasledujúce nevýhody:

.....
.....
.....
.....

3. Čo som nevedel/a o nadnárodných spoločnostiach:

.....
.....
.....
.....

3/ Diskutujte vo dvojiciach:

Kedy a ako ovplyvňujú nadnárodné spoločnosti môj každodenný život?

.....
.....
.....
.....

4/ Dve otázky, ktoré by som sa chcel/a spýtať:

1.

.....
.....
.....
.....

2.

.....
.....
.....
.....

Príloha 3 – Na kopírovanie

Svet ako šachová hra

Ciel:	Študenti analyzujú historický kontext kolonializmu a skúmajú jeho vplyv na rozdelenie krajín na „rozvinuté“ a „rozvojové“ krajiny. Študenti diskutujú o dosahoch kolonializmu – ako jeho pozostatky ovplyvňujú súčasnú situáciu vo svete.
Odporúčané predmety:	dejepis, geografia, občianska a etická výchova
Čas:	45 – 90 minút
Vek:	14+
Počet účastníkov:	10 – 28
Priestor:	trieda, školský dvor
Poznámka:	Pre túto aktivitu nie je potrebné, aby študenti alebo učiteľ ovládali pravidlá šachu.
Pomôcky:	Vytlačené krátke fakty (Príloha 1 a 2), 2 nádoby, označenia figúrok šachu – pešiak, kôň, strelec, veža, kráľ, dáma (ideálne vo forme nápisov na lepiacom papieri 2 rôznych farieb)
Príprava:	Vytlačte si vopred krátke výroky (Príloha 1 a 2). Prílohu 1 vytlačte na papier jednej farby a Prílohu 2 na papier inej farby. Rozstrihajte ich na jednotlivé výroky, poskladajte na menšie a vložte do dvoch nádob podľa farby papiera (v jednej nádobe sú výroky jednej farby a v druhej výroky inej farby). Premyslite si, ako označíte študentov, aby bolo jasné, akú rolu v šachu zastávajú (pešiak, kôň, veža, strelec, kráľ, dáma). Pripravte si vopred farebné lepiace papieriky dvoch farieb a napíšte na ne názvy jednotlivých šachových figúrok. Z každej figúrky treba mať aj navyše, prípadne, ak použijete lepký s nápismi, tie sa môžu prepisovať.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa spoločne pozriete na situáciu vo svete, na bohatstvo a životný štandard v rôznych krajinách sveta. Dajte na opačné strany dva papiere: jeden s nápisom „súhlasím“ a druhý s nápisom „nesúhlasím“. Povedzte študentom, že im prečítate niekoľko výrokov a ich úlohou bude presunúť sa k tomu papieru, ktorý vyjadruje ich názor/postoj. Povedzte im, že následne budú mať priestor striedavo vyjadriť argumenty, prečo zaujali daný postoj, vysvetliť, prečo súhlasia/nesúhlasia s daným výrokom. Mali by sa tiež snažiť presvedčiť druhú stranu o správnosti svojho postoja. Dávajte pozor, aby obidve strany mali rovnaký priestor pre argumenty a aby sa študenti neprekrikovali. V priebehu diskusie sa môžu presunúť od jedného postoja k druhému, kedykoľvek tak budú cítiť.
- Prečítajte postupne jednotlivé výroky. Po každom výroku ponechajte asi 4 minúty na argumentácie a diskusiu.

Výroky:

Chudobní ľudia sú chudobní, lebo sú leniví – ak tvrdo pracuješ, zbohatneš.

Parafrázované z Biblie

Každý si je strojom svojho šťastia.

Slovenské príslovie

Najlepší spôsob, ako pomôcť chudobným, je zneprijať im ich chudobu.

Thomas Jefferson

- Upozornite študentov, aby si dávali pozor a pri diskusii rozlišovali medzi rôznymi typmi a formami chudoby – chudoba v industrializovaných krajinách, chudoba v rozvojových krajinách. Zdôraznite im, že neexistujú správne ani nesprávne odpovede, poukážte na rozmanitosť uhlov pohľadu, akými sa dá táto problematika vnímať. Povzbudte študentov, aby prijímali aj postoje ostatných.

- Rozdelte študentov na dve skupiny rovnakej veľkosti. Povedzte im, že budú sedieť/stáť (záleží na vás, ako sa rozhodnete) oproti sebe. Jedna skupina bude reprezentovať rozvinuté krajiny a druhá rozvojové krajiny (definíciu rozvinutých a rozvojových krajín nájdete v Infoboxe na konci aktivity). Ak študenti nevedia presne, čo znamená rozvinutá a rozvojová krajina, môžete im definíciu prečítať. Povedzte im, že v tejto hre bude svet reprezentovaný šachovnicou a rozložením figúrok na nej. Uistite sa, že všetci študenti poznajú jednotlivé druhy šachových figúrok. Predstavte v rýchlosti študentom jednotlivé figúrky a ich úlohu v hre:

KRÁĽ	Najdôležitejšia postava hry. V stredoveku bol kráľ vždy tou najdôležitejšou osobou v krajine.
DÁMA	Tiež veľmi dôležitá, má mnoho právomocí. Spolu s kráľom reprezentujú najvyššiu moc.
STRELEC	Tretia najdôležitejšia figúrka, v iných jazykoch nazývaný aj biskup. Ten reprezentuje náboženstvo a cirkev a nachádza sa po stranách kráľa a dámy. V stredoveku bola cirkevná moc druhou najdôležitejšou po kráľovi a dáme.
JAZDEC (KŔŇ)	Predstavuje bohatstvo krajiny, jej zdroje a schopnosť byť sebestačnou.
VEŽA	Reprezentuje opevnenie alebo schopnosť obrániť sa a bojovať za svoje práva.
PEŠIACI	Reprezentujú otrokov / sluhov, alebo poddaných / roľníkov, ktorí musia platiť peniaze, aby mohli žiť na území kráľovstva. Museli ťažko pracovať, ale aj tak boli stále veľmi chudobní. Aj napriek tomu, že ich úlohou nie je „ochraňovať“, stoja v prednom rade.

- Dajte obom skupinám čas rozhodnúť sa, kto bude reprezentovať kráľa, dámu, vežu, strelca, jazdca a pešiakov. Ak nemáte na aktivitu dosť času, môžu si svoju figúrku náhodne vytiahnuť z ponúkaných možností. Počty závisia od veľkosti skupiny, ale každá skupina by mala mať minimálne kráľa, dámu, strelca a niekoľkých pešiakov. Každému študentovi nalepte na viditeľné miesto označenie figúrky na základe jeho rozhodnutia (ideálne lepiaci papierik s nápisom na hrudi). Keď už má každý svoju rolu a je označený príslušným znakom, všetci sa postavia alebo si sadnú na vopred pripravené stoličky do šachového usporiadania (skupiny stoja oproti sebe, pešiaci v prednom rade, kráľ a dáma v strede zadného radu, viď obrázok nižšie).

© www.flickr.com

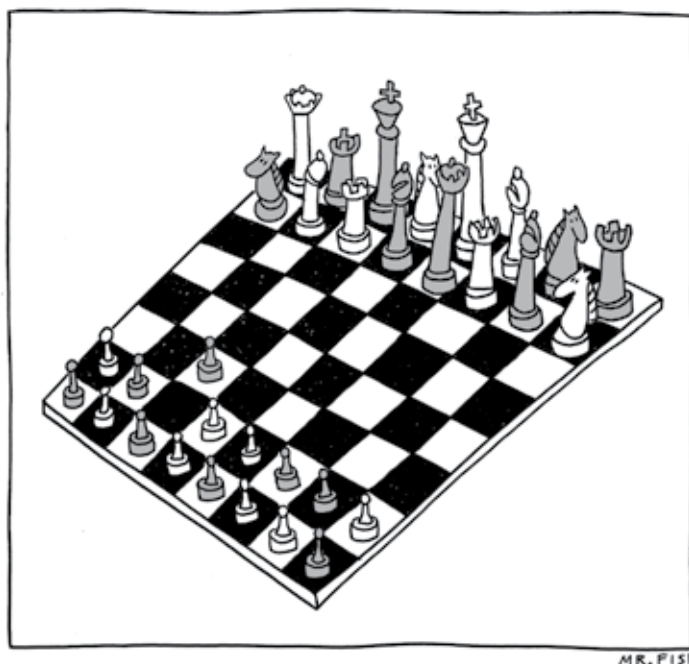
- Dajte každému hráčovi zo skupiny rozvinutých krajín možnosť vybrať si jeden papierik z nádoby s výroky z Prílohy 1 a potom ponúknite každému hráčovi zo skupiny rozvojových krajín vybrať si jeden papierik z nádoby s výroky z Prílohy 2.

Pozn.: Pripravili sme pre vás 22 výrokov, ktoré môžete použiť najlepšie pri hre s 22 študentmi. Pri menšom počte ako 22 buď môžete vylúčiť daný počet výrokov tak, aby mal každý študent jeden výrok, alebo môžu niektorí hráči prečítať aj viac faktov. Pri väčšom počte ako 22 budú niektorí hráči bez citátov, v tejto situácii môžu na striedačku čítať jeden dlhší citát dvaja susedia, alebo jednoducho niektorí nebudú čítať vôbec.

- Povedzte študentom, že táto aktivita je zameraná na analýzu historického kontextu, ktorý viedol k tomu, že dnes je svet rozdelený na ekonomicky rozvinuté a rozvojové krajiny. Preto je ich úlohou preskúmať výroky na papierikoch a spoločne si ujasniť, aký dosah mali tieto postoje a skutočnosti na mocenské usporiadanie vo svete. Nejde o skutočnú šachovú hru, ale o úvodné postavenie a zloženie síl dvoch protihráčov, ktorými sú rozvinuté a rozvojové krajiny.
- Vyzvite hráčov, aby vždy jedna figúrka (študent) nahlas prečítala výrok, ktorý si vybrala. Po prečítaní študenti spoločne analyzujú, aké vplyvy mala daná skutočnosť na obidve skupiny (na rozvinuté a rozvojové krajiny) a na základe toho po všeobecnej zhode odoberte alebo pridajte figúrku, prípadne zmeňte postavenie figúrky alebo jej podobu na jednej či druhej strane hracej plochy.

Napríklad na základe výroku o tom, koľko zlata a striebra priniesli Španieli a Briti naspäť do svojej krajiny, môže po spoločnej diskusii skupina dospieť k tomu, že na strane rozvojových krajín odoberejú jedného alebo oboch jazdcov, keďže tí reprezentujú zdroje a bohatstvo krajiny. Prípadne prejdú študenti, ktorí reprezentovali týchto jazdcov, na stranu rozvinutých krajín, keďže toto nerastné bohatstvo poslúžilo k obohateniu kolonizátorov.

- Vašou úlohou je pomôcť študentom ujasniť si dôsledky a dospieť k zhode. V čítaní faktov sa skupiny vždy striedajú.
- Po prečítaní všetkých výrokov a po preorganizovaní jednotlivých figúrok na oboch stranách nastane na hracej ploche nové rozloženie síl. Ak hra stratí dynamiku alebo nie je z časových dôvodov možné prečítať všetky výroky, môžete hru ukončiť aj skôr.
- Upozornite študentov na zostavu oboch tímov na konci aktivity. Výsledok bude pravdepodobne vyzeráť nejak takto:

- Opýtajte sa ich:

? Kto si myslíte, že by vyhral túto šachovú partiu, keby strany proti sebe hrali v takomto zložení? Bola by to spravodlivá hra?

- Po skončení hry vyzvite študentov, aby sa posadili do kruhu, už nie ako skupiny, ale ako celok. Otvorte diskusiu, ktorú môžete podnecovať nasledujúcimi otázkami:

Čo nové, prekvapivé ste sa dozvedeli počas hry?

Ako ste sa cítili, keď ste stáli na jednej či druhej strane?

? Ktoré výroky sa vám zdali neuveriteľné a prečo?

Ktoré negatívne vplyvy kolonizátorov ste si všimli? Aké môžu byť ich dôsledky do prítomnosti? Ako sa podľa vás v súčasnom svete prejavuje toto dominantné postavenie rozvinutých krajín? Ak by suroviny a peniaze v kolóniách boli použité na rozvoj týchto krajín (namiesto rozvoja Európy), aké rozdiely by sme mohli pozorovať dnes?

Ak krajina žije z 2 – 3 plodín určených na export, môžu vzniknúť problémy. Aké problémy by to mohli byť?

Aké problémy môže v súčasnosti spôsobovať umelé vytvorenie hraníc kolonizátormi?

Viete identifikovať nejaké pozitívne a negatívne dosahy kolonializmu, ktoré sú dnes pozorovateľné v bývalých kolonizovaných krajinách?

Ako môže dnešné rozdelenie sveta na rozvinuté a rozvojové krajiny súvisieť s historickým kontextom?

Aké možnosti existujú? Ako by sme mohli my – spotrebitelia, zmeniť niečo na postkoloniálnej situácii, ktorá je vo svete?

- Na záver aktivity požiadajte študentov, aby sa vrátili k trom úvodným výrokom v evokácii. Opýtajte sa ich, či by teraz ináč vnímali a nahliadali na tieto výroky a v čom nastala zmena ich vnímania.

Infobox

Výraz **rozvinutá krajina** sa používa na označenie krajín, ktoré majú podľa istých kritérií vysokú úroveň rozvoja. To, ktoré kritériá zväžiť a ktoré krajiny sú klasifikované ako rozvinuté, je diskutabilné a prebieha na túto tému celosvetová diskusia. Vo všeobecnosti však pri hodnotení prevládajú ekonomické kritériá. Jedným takýmto kritériom je príjem na obyvateľa. Krajiny s vysokým hrubým domácim produktom (HDP) na obyvateľa sú považované za rozvinuté. Ďalším ekonomickým kritériom je industrializácia. V poslednom čase sa ako nové a dôležité začalo javiť kritérium Index ľudského rozvoja, ktorý kombinuje ekonomický faktor, národný príjem, ako aj iné meradlá, vzdelanie a priemerný vek, ktorého sa obyvatelia dožívajú. No pri definovaní, ktorá krajina je „rozvinutá“, existuje mnoho anomálií, nech už sa používajú akékoľvek meradlá.

Krajiny, ktoré nespĺňajú tieto kritériá sú označené ako „**rozvojové**“ alebo „**nerozvinuté**“ krajiny. Hlavné dôsledky koloniálnej vlády:

- Kolónie boli bohaté na prírodné suroviny, ale peniaze za úrodu, z baní a ťažby dreva neboli použité na ich rozvoj. Namiesto toho odplávali tieto zisky do Európy. Toto spôsobilo, že infraštruktúra kolónií nebola rozvinutá a ich prírodné zdroje boli vydrancované.
- Európania zorganizovali svoje kolónie tak, že každá z nich sa zameriavala na pestovanie iba 2 – 3 rôznych plodín. Miestni obyvatelia stratili schopnosť byť plne sebestační a dopestovať si miestne a sezónne potraviny, a tak začali byť závislí od dovozu.
- Rozdelenie práce tiež ovplyvnilo remeselníkov a výrobcov. Európske krajiny zabezpečili, aby sa v Ázii vyrábala iba surový materiál, ktorý sa lacno predal koloniálnej nadvláde. Následne sa zhotovený konečný produkt vyrobený v rozvinutej krajine predával za vysokú cenu späť do Ázie. V kolonizovaných krajinách bolo pritom mnoho remeselníkov. Kolonizátori však prostredníctvom vysokých daní likvidovali ich obchody a služby – postarali sa tak o to, aby sa nové stroje a technológia dostupná v Európe nedostali do kolónií.
- Často, keď kolonizátori vytvorili nové kolónie, boli umelými hranicami spojené znepriatelené kmene a národy, a naopak, tie spoločensvá, ktoré toho mali mnoho spoločného, boli oddelené. Navyše, kolonizátori využívali jeden kmeň alebo národ ako vojakov na potlačenie iných spoločností, čím sa napätie medzi jednotlivými skupinami stupňovalo.
- Kolonizátori používali vojenskú moc na to, aby udržali v moci vodcov, ktorí neboli zvolení obyvateľmi danej kolónie. Títo vodcovia mohli robiť, čo sa im zachcelo, pokiaľ sa pridržali pravidiel kolonizátorov. Toto bol počiatok a dôvod mnohých diktátorov, ktorých následníci sú v afrických krajinách pri moci dodnes.
- Vo vzdelávaní, kultúre, poľnohospodárstve, rozvoji a ekonomike presadzovali kolonizátori vlastnú predstavu o tom, že všetko európske je najlepšie.

Zdroj:

Bill Bigelow, Bob Peterson: Rethinking Globalization - Teaching for Justice in an Unjust World, Rethinking Schools, Ltd; 1 edition, 2002

Príloha 1 – Na kopírovanie

Našli sme veľké množstvo kníh a tie neobsahovali nič len povery a lži diabla. Tak sme ich všetky spálili, čo Mayovia prijali s obrovskou ľútosťou a spôsobilo im to veľké súženie.

Fray Diego de Landa, Španielsky biskup rímsko-katolíckej arcidiecézy v Jukatáne, 1562

Civilizácia prichádza s Európanmi. Vzhľadom k tomu, že civilizovaní ľudia sú nadradení, sú tiež zodpovední za svet, ktorý sa ešte len rozvíja.

Knieža Buffon, Francúzsky prírodovedec, matematik a autor encyklopédie, 1749

Udeľujeme Vám (králi Španielska a Portugalska) týmto spisom a z našej Apoštolskej autority, plné a slobodné právo a povolenie napadnúť, vyhľadať, zajať a podrobiť si Saracénov a pohanov a akýchkoľvek iných nepriateľov Krista, prebývajúcich kdekoľvek, taktiež ich kráľovstvá, vojvodstvá, panstvá, kniežatstvá a všetok majetok ... a primäť ich k doživotnému otroctvu.

Pápež Nicolas V., hlava rímsko-katolíckej cirkvi v rokoch 1447- 1455

Nemyslím si, že pes vo válove má úplné právo na válov, aj keby v ňom ležal veľmi dlhú dobu. Neuznávam také právo. Nepripúšťam napríklad, že sa veľmi ublížilo červeným Indiánom v Amerike alebo čiernym ľuďom v Austrálii. Nepripúšťam, že by sa týmto národom ublížilo tým, že prišla silnejšia rasa, nadradená rasa, vzdelanejšia rasa a prebrala ich miesto.

W. Churchill, britský konzervatívny politik, predseda vlády a víťaz Nobelovej ceny za literatúru, 1910

Sú to ľudia jemní a poddajní. Sú výborní plavci a majú skvelý zrak. Nemajú látky - vlnené, ľanové ani bavlnené, pretože ich nepotrebujú. Nemajú tiež súkromné vlastníctvo, všetko je spoločné. Nažívajú spolu bez kráľa či panovníka, každý človek si je svojim vlastným pánom, nepodliehajú nikomu, ale žijú v slobode. Neprivádzajú ľudí k spravodlivosti, netrestajú kriminálnika. Matka či otec tiež nikdy netrestajú svoje deti, je úžasné, že sme nikdy nevideli žiadnu hádku medzi nimi. Žijú 150 rokov a chorí sú iba zriedkavo. Ak na nich doľahne nejaká choroba, vyliečia sa korenkami nejakých bylín. Toto je tá najpozoruhodnejšia vec, ktorú som pozoroval. Nemajú obchod, nepredávajú, ani nekupujú. Musím usúdiť, že žijú a sú spokojní s tým, čo im príroda dáva. Bohatstvo, ktoré oceňujeme v Európe a inde ako je zlato, drahokamy, perly a iné drahocennosti, si nevážia, a i keď sa nachádzajú v ich krajine, nenamáhajú sa, aby ich získali, lebo v nich nenachádzajú hodnotu. Vzduch v tejto krajine je mierny a dobrý, nevyskytuje sa tu mor, ani epidémie spôsobené zlým vzduchom. Majú toľko druhov jedla a také množstvo ovocia a koreňov, že by trvalo dlho, keby som ich mal všetky popisovať.

Amerigo Vespucci, taliansky cestovateľ, finančník, moreplavec a kartograf, 1451-1512

Božím zámerom bolo stvoriť anglo-saskú rasu dominantnú. Z domorodcov sa stanú užitoční sluhovia, spotrebitelia našich produktov, prispievatelia k nášmu zisku. V krátkosti, stanú sa zdrojom sily a bohatstva tejto kolónie - taký osud im určila Vyššia moc.

Sir George Grey, vojak, cestovateľ, guvernér Južnej Austrálie a Nového Zélandu, guvernér kolónie Cape-Južná Afrika, 11. premiér Nového Zélandu a spisovateľ, 1850

Precestovali sme väčšinu územia a našli sme len vyludnenú zem. Všetci ľudia utiekli do hôr, lebo sa báli kresťanov, zanechali za sebou svoje domy a polia. Naše srdcia sa naplnili smútkom, keď sme videli tú krásnu a úrodnú zem, plnú riek a potokov opustenú, príbytky vypálené a ľudí tak zbedačených a vystrašených, na úteku a v skrýšach.

Álvar Núñez Cabeza de Vaca, Správa o expedícii Narváez (1542)

Príloha 1 – Na kopírovanie

Vaším hlavným cieľom počas vašej misie v Kongu nie je naučiť negrov o Bohu, toho už poznajú. Vašou základnou úlohou je uľahčiť prácu úradníkom a priemyselníkom, čo znamená, že budete vykladať písmo sväté takým spôsobom, aby boli ochránené naše záujmy v tejto časti sveta. Z tohto dôvodu sa musíte snažiť o to, aby ste u našich divochov vzbudili nezaujím o bohatstvo, ktoré sa nachádza pod zemou. Tým zabránime, aby sa o to začali zaujímať a snívajú by o tom, že nás jedného dňa zvrhnú.

Vaša znalosť písma svätého vám umožní nájsť texty, ktoré prikazujú a nabádajú vašich nasledovníkov k chudobe, ako „blahoslavení chudobní, lebo ich je kráľovstvo nebeské“ a „Pre bohatého je skoro nemožné vstúpiť do kráľovstva nebeského.“ Musíte sa od nich oddeliť a odradiť ich od všetkého, čo im dáva odvahu búriť sa proti nám. Deti sa musia naučiť poslúchať misionára, ktorý je otcom ich duše. Musíte jednoznačne nástožiť na ich absolútnej podriadenosti a poslušnosti a vyhnúť sa rozvoju ducha na školách. Učte študentov čítať, ale nie uvažovať. Musíte primäť negrov k tomu, aby zabudli na svojich hrdinov a obdivovali iba tých našich.

List Belgického kráľa Leopolda II. koloniálnym misionárom v Kongu, 1883

Môžem sa opýtať, aký hriech spáchali títo Indiáni a ich predkovia, že musia žiť v takýchto odlahých krajinách severu v takom nešťastí, v takej nahej biede a najmä v takej slepej nevedomosti, že ani nepoznajú vymoženosti a nevedia ťažiť zo zeme. Takisto, z toho čo som sa o nich dozvedel, nemajú poznanie o Bohu, ale žijú ako zvieratá, bez používania rozumu a diskusie. Jediné čo ich od zvierat odlišuje, je ľudská forma a nie ich skutky. Keďže ich Boh stvoril, jeho Božská svätosť pozná zámer pre ktorý si prial, aby žili v slepote. Ale berúc do úvahy, že milosť Božia je nekonečná a praje si, aby boli všetci ľudia spasení a uvedomili si pravdu večných zákonov, môžem iba s pokorou prijať, že Boh má nejaký tajný plán ukrytý aby mohli byť ku koncu zachránení a spasení a nie všetci budú naveky zatratení.

Páter Font, španielsky misionár, 1775

Samozrejme, že sme sem prišli zarábať peniaze. Prišli sme do novej krajiny niečo vytvoriť, vybudovať niečo z ničoho, a to sme aj dosiahli. Tým že sa tak stalo, čo sme urobili? Veľké výhody boli dané ľuďom tejto krajiny a teraz majú veľmi odlišný spôsob života a priviedli sme ich do moderného sveta. Či sú šťastnejší, to vám neviem povedať. Ale Pane, nemyslím si, že Európania niekedy tvrdili, že jediný dôvod prečo sem prišli je civilizovať Afričanov, pretože tak to nie je. Stalo sa tak náhodou.

Wilfrid Havelock, Minister miestnej vlády a krajiny, Keňa, 1960

Medzi rokmi 1600 - 1810, priviezli španielski vládcovia zo svojich amerických kolónií do Španielska 185 ton zlata a 22 000 ton striebra a v roku 1585, jedna štvrtina celkovej španielskej tržby pochádzala z kolónií v novom svete. Takéto vykorisťovanie prebiehalo vo všetkých kolóniách a Briti za približne 50 rokov koloniálnej moci získali z Indie viac než 100 miliónov britských libier. Po priemyselnej revolúcii vznikla väčšia potreba nerastných surovín a tak vykorisťovanie kolónií ešte nabralo na intenzite.

Swindell, Kenneth & Mortimore, M.J. 1989.

Inequality and Development: Case Studies from the Third World. Macmillan.

Príloha 2 – Na kopírovanie

Otroctvo je pravdepodobne najhoršie dedičstvo kolonializmu - bol to obchod s pracovnou silou, najmä z Afriky do nového sveta, na prácu pre európskych usadlíkov. Odhaduje sa, že medzi rokmi 1601 a 1870, opustilo Afriku 15 200 000 otrokov.

Zdroj: Swindell, Kenneth & Mortimore, M.J. 1989. Inequality and Development: Case Studies from the Third World. Macmillan.

V 19. storočí parná energia umožnila prepravu väčšieho množstva živého dobytku po železnici a po mori (Daszak et al., 2000). V Afrike dobytčí mor (európske ochorenie dobytku) usmrtilo v rokoch 1889 - 1910, 90 % - 95 % všetkého dobytku a tiež zasiahlo iné druhy pasúcich sa zvierat. Africké kmene závislé na dobytku stratili svoju obživu. Na základe odhadov umrelo na následky dobytčieho moru dve tretiny Masaického obyvateľstva.

Nedostatok zvierat spásajúcich vegetáciu tiež spôsobilo, že narástla tráva a vytvorila podmienky pre premnoženie muchy tse - tse. V Ugande v rokoch 1902 - 1906 umrelo približne 200 000 ľudí na následky spavej nemoci, ktorá sa šírila húfmi múch tse - tse.

Zdroj: Kamil Kanji: The Ecological and Political Impact of Colonialism in the Third World During the Nineteenth and Twentieth Centuries, 2008

Potom prišli Bieli Muži. Prejavili veľký záujem o našu zem a chceli sa usadiť v Ijebu-Ode, ale nedovolili sme im to. Chceli mať prístup k zemi a skrátiť si cestu do vnútrozemia. Chceli mať možnosť šíriť svoju vieru. Chceli mať možnosť rozširovať svoju nadvládu. Prvých misionárov sme odmietli. Briti na to reagovali svojou vojenskou silou ako odplatu za to, že sme sa opovážili brániť našu zem a za našu snahu izolovať sa. Nemohli sme súperiť s ich dokonalejšími strelnými zbraňami.

Oba S. K. Adetona, náčelník, Nigéria, 1942

Zobrali nám našu zem, naše životy, naše zdroje a našu dôstojnosť. Bez výnimky, nenechali nám nič, len rozhorčenie. Až keď odišli a my sme čelili tvrdej realite na začiatku nezávislosti Ghany, sme si plne uvedomili skazu našej zeme po dlhých rokoch koloniálnej nadvlády.

Kwame Nkrumah, prvý prezident Ghany, 1963

Na Madagaskare spôsobili od roku 1896 francúzski kolonizátori masívne odlesnenie, keď presadili pestovanie kávy namiesto tradičného pestovania ryže keďže začalo byť jasné, že francúzski producenti mohli dosiahnuť obrovské zisky z predaja kávy. Toto viedlo k nedostatku ryže už v roku 1911. Výsledkom koloniálnej politiky sa Madagaskar stal závislý od dovozu potravín. Miestne obyvateľstvo bolo vysídlené a štát získal kontrolu nad nerastnými surovinami. Úrodná pôda bola zabratá a pokrytá monokultúrou, ktorá bola nevhodná takmer pre všetkých rastlinných a živočíšnych obyvateľov predošlého lesného porastu.

Zdroj: Kamil Kanji: The Ecological and Political Impact of Colonialism in the Third World During the Nineteenth and Twentieth Centuries, 2008

Európania považovali pôvodných obyvateľov za pohanský národ, ktorý musel byť obrátený na kresťanstvo a zamestnaný pre prospech Európanov. Domorodá pôda bola skonfiškovaná, ich deti boli odvedené a dané do kresťanských misijných staníc, ich studne boli otrávené a mnoho ľudí bolo povraždených. „Keď prišiel biely muž, mali sme zem a oni mali Bibliu. Naučili nás modliť sa so zatvorenými očami a keď sme ich otvorili, oni mali zem a my sme mali Bibliu.“

Jomo Kenyatta, prvý prezident Kene, 1960

Príloha 2 – Na kopírovanie

Prehlbujú našu biedu tým, že nám dávajú pôžičky, robia z nás otrokov... ekonomických otrokov. A nakoniec zaplatíme aj za nerastné suroviny, pretože nás zviazali pôžičkami. A toto sa stáva kolonizáciou ekonomie chudobných krajín. Ale ak sa africké krajinu dnes zhodnú na tom, že nechceme ďalšiu pomoc, poviem vám, mohli by naše krajiny rásť - pomalinky, ale predsa rásť.

Biskup John Rucyahana, Rwanda, 2011

Dve strohé štatistiky poodhaľujú koloniálnu skazu a nevšímavosť: na konci britskej koloniálnej nadvlády bola priemerná dĺžka života 27 rokov a gramotnosť bola na úrovni 8 %; po 50 rokoch nezávislosti stúpila priemerná dĺžka života na 62 rokov a úroveň gramotnosti na 52 %.

Zdroj: Rajani Palme Dutt, India Today, People's Pub. House, 1949

Namiesto podpory vzdelávania podporovala britská vláda pitie. Keď prišli Briti, India bola považovaná za krajinu triezvych. „Zvyky ľudí“ povedal Warren Hastings „odhaľujú jednoduchosť stravovania a ich úplnú abstinenciu od alkoholu a iných návykových látok.“ S prvými britskými obchodnými sídlami prišli do Indie aj krčmy, kde sa predával rum a poriadne na tom zarábali. Britská vláda v Indii zriadila 7000 ópiových obchodov v najrušnejších častiach miest. A tak zdravie, odvaha a charakter obyvateľov boli zničené týmto bezcitným zdrogovaním národa, a to ľuďmi, ktorí sa tvárili, že sú kresťania.

Zdroj: The Case for India - Will Durant Simon and Schuster, New York, 1930

„Tento veľký kráľ je odteraz aj vašim kráľom“ povedal. „A táto zem je odteraz jeho zemou. I keď povedal, že tu môžete bývať, keďže ste jeho ľudia a on je váš otec a vy ste akoby jeho synovia.“ Toto boli pre nás čudné správy. Predsa táto zem patrí nám. Kúpili sme túto zem a zaplatili sme za ňu dobytkom za prítomnosti našich Starších, dali sme Sľub a táto zem nám odvtedy patrí. Nemáme kráľa, zvolíme si našu Radu a oni tvoria naše zákony. Cudzí kráľ nemôže byť našim kráľom a naša zem patrí nám. Neprebehla žiadna bitka, nikto s nami nebojoval, aby nás obral o našu zem. Ako teda môže patriť tomuto kráľovi?

Náčelník Kabongo, kmeň Kikuyu, Keňa, 1955

Pred tým, ako naši bieli bratia prišli civilizovať nás, nemali sme žiadne väznice. Takže sme nemali ani kriminálnikov. Nemôžete mať predsa kriminálnikov bez väzníc. Nemali sme ani zámky, ani kľúče a tak sme nemali ani zlodejov. Ak bol niekto tak chudobný, že nemal koňa, típi, alebo deku, niekto mu dal zo svojho. Boli sme príliš necivilizovaní, aby sme videli veľkú hodnotu v osobnom majetku. Chceli sme mať veci iba preto, aby sme ich mohli rozdávať. Nemali sme peniaze, a tak sa nimi nemohla merať ľudská hodnota. Nemali sme písané zákony, žiadnych právnikov, či politikov, a tak sme nemohli podvádzať. Boli sme na tom veľmi zle pred tým, ako prišiel biely muž a neviem, ako sme dokázali prežiť bez týchto základných vecí, ktoré ako nám bolo povedané, vytvárajú civilizovanú spoločnosť.

Lame Deer (Tháhča Hušté), svätý muž kmeňa Lakota Sioux, 1972

Uhádni, ktorá krajina

Ciel:	Študenti uvidia, ako médiá a stereotypy formujú naše vnímanie iných krajín. Študenti aplikujú svoje skúsenosti a analyzujú vplyv stereotypov o krajinách na naše postoje voči globálnym problémom.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, geografia, prierezové tematiky (mediálna výchova, multikultúrna výchova, tvorba projektu a prezentačné zručnosti)
Čas:	45 minút
Vek:	14+
Počet účastníkov:	5 – 25
Pomôcky:	mapa sveta (podľa možnosti Petersova mapa, www.ODTmaps.com) + klasická mapa sveta flipchart alebo veľký papier a fixky fakty (Príloha 1) dodatkové informácie pre učiteľa (Príloha 2) farebné samolepiace bločky post-it obrysy mapy Indie a USA na formáte A4 (Príloha 3)
Príprava:	Dopredu si vytlačte fakty a nastrihajte tak, aby boli jednotlivo na osobitných papierikoch. Taktiež vytlačte obrysy mapy Indie a obrysy mapy USA na formáte A4.

Inštrukcie

- Vyzvite študentov, aby intuitívne povedali, ktorá krajina je pre nich najpríťažlivejšia a najlákavejšia, zároveň sa ich opýtajte na dôvody. A ktorú krajinu by nechceli navštíviť? Prečo? Vyberte študenta/študentku, prípadne sami zaznačte odpovede skupiny do dvoch stĺpcov – obľúbené krajiny + dôvod, neobľúbené krajiny + dôvod. Na konci hodiny sa k týmto informáciám vrátite.
- Rozdeľte študentov do dvojíc, aby sa mohli o svoje názory podeliť a prediskutovať ich. Každý študent či dvojica zaznačí aspoň jednu obľúbenú a neobľúbenú krajinu aj s dôvodom na samolepiace bločky, tie potom nalepia na mapu.
- Študenti si posadajú do kruhu na zem či na stoličky. Do stredu rozprestríte Petersovu mapu sveta a klasickú mapu sveta. Vyzvite študentov, aby mapy porovnali a našli medzi nimi odlišnosti. Nekomentujte, prečo sú mapy odlišné, iba nechajte študentov prinášať nápady, rozdiely a teórie.
- Rozdajte študentom pripravené fakty z Prílohy 1. Keďže sú vo forme osobitných kartičiek, dajte každému študentovi jednu kartičku. V prípade, že je študentov viac ako kartičiek, rozdeľte študentov do skupín a každej skupine dajte jednu kartičku.
- Povedzte študentom, že každá kartička predstavuje pravdivý fakt o konkrétnej krajine. Vyzvite ich, aby sa zamysleli nad tým, o ktorú krajinu ide a prečo si to myslia. Majú 5 minút na to, aby o svojom fakte povedali (alebo ho len prečítali), podelili sa so spolužiakmi a poradili o možnej správnej odpovedi.
- Pre uľahčenie tejto úlohy im prezradte, že všetky tieto fakty sa týkajú iba dvoch krajín – USA a Indie. Ich úlohou je teraz samostatne uhádnuť, o ktorú krajinu v danom výroku ide, a položiť kartičku na krajinu na mape, ktorej sa daný fakt týka.
- Umiestnite do dvoch rohov triedy dve obrysové mapy USA a India. Vyzvite študentov, aby sa premiestnili k jednej alebo druhej mape podľa toho, kam si myslia, že daný výrok patrí. Potom každý jednotlivo prečíta fakt nahlas a naformuluje vetu, ako by išlo o jeho vlastnú krajinu (napr. moja krajina – India má najväčšiu filmovú produkciu...). Ostatní môžu prispieť svojím názorom a snažiť sa daného študenta presmerovať ak si myslia, že určil krajinu nesprávne. Na dlhé diskusie však nie je v tejto časti priestor. Je veľmi dôležité, aby všetci študenti pozorne počúvali všetky fakty, ktoré ostatní čítajú nahlas.

EVOKÁCIA / 15 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 15 min.

- Keď už sú všetci študenti rozmiestnení podľa svojho presvedčenia o príslušnosti faktu k danej krajine, spýtajte sa 2 – 3 reprezentantov každej krajiny, ako sa cítia pri počúvaní faktov:

? **Cítite sa byť hrdí na svoju krajinu?
Aký je to pocit stať tu?**

- Následne prejdite jeden fakt po druhom, prečítajte ho opäť nahlas a povedzte, ktorej krajiny sa fakt týka. Študentom môžete tiež poskytnúť dodatočné informácie (Príloha 2).

- Následne sa spoločne so študentmi zamyslite nad týmito otázkami:

**Čo vám napadá?
Ktorá informácia vás prekvapila?**

? **Na základe čoho ste tipovali správnu odpoveď?
Dokážeme nájsť nejakú spoločnú tendenciu, na základe ktorej ste posudzovali tieto dve krajiny? Prečo máme tendenciu pripisovať rozvinutým krajinám negatíva, zatiaľ čo pozitíva automaticky priradujeme rozvinutým krajinám?
Ako sa tvorí imidž krajiny?**

- Je dôležité, aby ste upozornili študentov, že aj keď sú všetky fakty pravdivé, zámerne boli vybrané také, ktoré sú prekvapivé až šokujúce. Týmto poukazujeme na fakty, ktoré nie sú často prezentované v médiách. Opýtajte sa študentov, prečo je to podľa nich tak.

Poznámka

Cieľom tejto aktivity nie je poukázať na to, či je krajina rozvinutá alebo nerozvinutá, ale na fakt, že sa k nám prostredníctvom médií dostávajú veľmi selektívne informácie o daných krajinách, na základe ktorých si o nich vytvoríme predstavu, stereotypy či predsudky bez toho, aby sme poznali komplexnosť problému. Účelom aktivity je podnieť v študentoch záujem o pátranie po nových informáciách z iných zdrojov a poukázať na skutočnosť, že informácie z médií často predstavujú iba jeden aspekt reality.

- Povedzte študentom, že sa vrátite k úvodnej časti aktivity a ku krajinám, ktoré označili ako obľúbené/ neobľúbené. Upriamte ich pozornosť kladením otázok:

Označili ste za atraktívne prevažne rozvinuté západné krajiny, zatiaľ čo rozvojové krajiny boli označené ako neatraktívne?

? **Na základe čoho ste sa rozhodli? Odkiaľ ste čerpali dôvody a informácie?
Aké dôvody ste uviedli na začiatku?
Koľko z argumentov bolo založených na priamej osobnej skúsenosti?
Našli sa aj rozličné názory na tú istú krajinu?**

- Následne povedzte študentom, že teraz budú sami analyzovať príčiny a dôsledky našich stereotypov o krajinách, a to pomocou techniky strom problému. Na tabuľu nakreslite veľký strom s pomenovaným problémom. Korene stromu reprezentujú príčiny a dôvody problému, konáre sú dôsledky a dosahy (či už pozitívne alebo negatívne) a ovocie predstavuje možné riešenia.

- Ich prácu môžete povzbudiť nasledujúcimi otázkami:

? **Ako podľa vás formovala náš súčasný pohľad história?
Aké môžu byť dôsledky nášho stereotypu o danej krajine pre jej ekonomiku?
Ako formuje imidž krajiny jej obyvatelov?**

- Ak ostáva ešte čas, môžete sa vrátiť k diskusii ohľadne rozdielov medzi Petersovou mapou a bežným zobrazením.

Tip

- Za úlohu môžete zadať študentom projekt – nájsť nejaký pozitívny prekvapivý fakt o krajine, ktorú považovali za najmenej príťažlivú, a jeden negatívny fakt o krajine, ktorú si na začiatku označili ako obľúbenú. Na ďalšej hodine môže skupina spoločne hádať, o akú krajinu ide.

Príloha 1 - Na kopírovanie

1. Trh s káblou televíziou je v tejto krajine jeden z najväčších na svete so 180 miliónmi zákazníkov.
2. Táto krajina má najväčšiu filmovú produkciu na svete. Ročne sa tu natočí vyše 1602 filmov.
3. Táto krajina je najväčším producentom mlieka na svete.
4. Táto krajina je najväčšou demokraciou sveta.
5. Z hľadiska počtu predaných liekov je farmaceutický priemysel tejto krajiny druhý najsilnejší na svete, hneď po Číne.
6. Táto krajina má najviac pôšt na svete.
7. Na Wikipedii je viac ako 140 stránok venovaných vesmírnemu programu tejto krajiny.
8. Táto krajina má najväčšiu železničnú sieť na svete. Železničná spoločnosť tejto krajiny je najväčším zamestnávateľom na svete.
9. Ekonomika tejto krajiny je na prvom mieste v rýchlosti rastu (miera rastu HDP bola 7,3 % počas roku 2018).
10. Táto krajina má 22 fungujúcich jadrových reaktorov a ďalších 7 je vo výstavbe.
11. V štátnych väzniciach tejto krajiny sa nachádza viac ako 1,3 milióna ľudí.
12. Táto členská krajina OŠN sa doposiaľ nepodpísala pod Dohodu OŠN o právach detí.
13. Až do zmeny zákona dňa 1.3.2005 bola táto krajina jedinou krajinou na svete, ktorá povoľovala popravu detí mladších ako 18 rokov.
14. Kuba je jednou zo 45 krajín, ktoré majú nižšiu úmrtnosť novorodencov ako táto krajina.
15. Táto krajina je jednou z mála krajín, ktoré neratifikovali dohodu OŠN o odstránení všetkých foriem diskriminácie voči ženám.
16. V tejto krajine boli až do roku 1836 zakázané vianočné sviatky, lebo boli považované za pohanské oslavy.
17. Približne 20 % ľudí odsúdených na trest smrti v tejto krajine malo diagnózu vážnej psychickej poruchy.
18. Táto krajina patrí medzi 20 krajín, ktoré majú najvyšší externý (zahraničný) dlh na svete. Iným krajinám dlží viac ako 19 triliónov dolárov.
19. V tejto krajine je jeden z 300 ľudí infikovaný vírusom HIV, pričom 1 zo 7 o svojom ochorení nevie.
20. V tejto krajine sú na mnohých miestach štátom povolené fyzické tresty pre študentov. Vykonávajú sa pomocou dreveného nástroja, ktorým sa neposlušný študent vybijie po zadku.

Príloha 2

1. **INDIA**
Trh s káblovou televíziou je v tejto krajine jeden z najväčších na svete so 180 miliónmi zákazníkov.
http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/country_profiles/1154019.stm
2. **INDIA**
Indický priemysel je najväčší, čo sa týka produkcie filmov. Len v roku 2012 natočil až 1602 filmov, zatiaľ čo v USA bolo natočených 476. V tom istom roku sa predalo 2,6 miliárd lístkov v rámci Bollywoodu, čo je dvojnásobne viac, ako predal Hollywood.
Zdroj: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2014/09/03/bollywood-indias-film-industry-by-the-numbers-infographic/>
3. **INDIA**
India je svetovou jedničkou v produkcii mlieka od roku 1998, keď dosiahla produkciu 74 miliónov ton. Do roku 1997 obsadzovali prvú priečku USA, odvtedy tu výroba mlieka stagnuje. V rokoch 2017/18 vyprodukovala 176,3 milióna ton mlieka.
Zdroj: <https://www.nddb.coop/information/stats/milkprodindia>
http://www.indiadairy.com/ind_world_number_one_milk_producer.html
4. **INDIA**
Táto krajina je najväčšou demokraciou sveta a je aj druhou najľudnatejšou krajinou sveta. USA sú v počte obyvateľov na 3. priečke.
http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/country_profiles/1154019.stm
5. **INDIA**
India je jedným z najväčších svetových hráčov na poli s farmaceutickými produktami. Indický farmaceutický sektor produkuje viac než 50 % svetového dopytu po vakcínach a dodáva okolo 40 % liekov na americký trh. V roku 2017 mal hodnotu 33 miliárd amerických dolárov.
<https://www.ibef.org/industry/pharmaceutical-india.aspx>
6. **INDIA**
V Indii je 161 193 pôšt, zatiaľ čo v USA ich je iba 30 529 napriek tomu, že rozloha USA je dvojnásobná oproti rozlohe Indie.
<http://www.mapsofworld.com/world-top-ten/countries-with-most-post-office.html>
7. **INDIA**
Na Wikipedii je viac ako 140 stránok venovaných vesmírnemu programu tejto krajiny.
https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Space_Research_Organisation
8. **INDIA**
Indické železnice majú viac než 67 368 kilometrov koľajníc a 7 349 staníc. Táto krajina má štvrtú najväčšiu železničnú sieť po USA, Rusku a Číne. Indické železnice pretínajú krajinu po šírke aj dĺžke a prevážajú denne viac ako 20 miliónov pasažierov a 2,5 milióna ton nákladu. Táto spoločnosť je jedným z najväčších komerčných zamestnávateľov na svete s viac ako 1,308 miliónmi zamestnancami. Ak prepočítame počet cestujúcich krát počet najazdených kilometrov, potom má táto krajina najväčšiu sieť železníc na svete.
http://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Railways
9. **INDIA**
Zatiaľ čo India má rast HDP 7,3 %, USA majú rast HDP 2,2 %.
http://www.indexmundi.com/united_states/gdp_real_growth_rate.html
<https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=66&c=in&l=en>
10. **INDIA**
Táto krajina má 22 fungujúcich jadrových reaktorov a ďalších 7 je vo výstavbe.
<http://www.npcil.nic.in/>
11. **USA**
USA majú najvyššiu dokumentovanú populáciu väzňov na svete. Štatistikou porazili aj totalitné štáty. V roku 2017/ 2018 skončilo vo väzení až 2,2 milióna dospelých. To znamená zo 100 000 ľudí bolo 655 za mrežami. Ak by väznice boli mestom, boli by populáciou medzi najväčšími.
Zdroj: <https://edition.cnn.com/2018/06/28/us/mass-incarceration-five-key-facts/index.html>
http://www.waxingamerica.com/2006/05/the_growing_pri.html

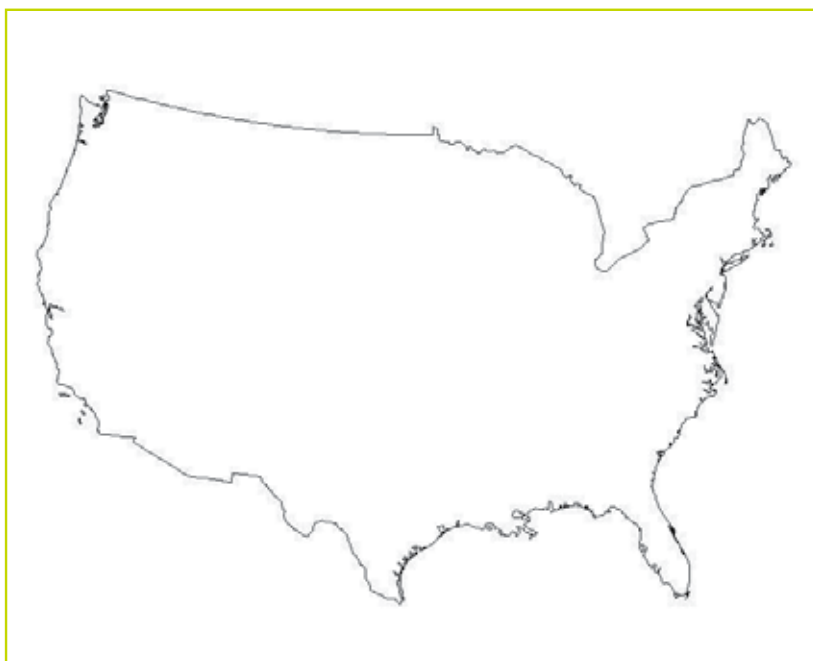
Príloha 2

12. **USA**
 Organizácia Spojených národov odsúhlasila túto Dohodu a predostrela ju jednotlivým krajinám na podpísanie 20. novembra 1989 (na 30. výročie Deklarácie práv dieťaťa). Do platnosti vstúpila 2. septembra 1990 po tom, ako ju ratifikoval dostatočný počet krajín. Do marca 2019 ju ratifikovalo 196 krajín, vrátane všetkých členov OSN s výnimkou Spojených štátov amerických.
http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Rights_of_the_Child
13. **USA**
 Najvyšší súd Spojených štátov amerických zakázal v roku 1988 trest smrti pre páchatelov mladších ako 16 rokov a v roku 2005 pre páchatelov do 18 rokov. Navyše, až v roku 2002 vyhlásil Najvyšší súd USA za protiústavné popraviť osoby s mentálnym postihnutím.
http://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment
14. **USA**
 Kuba spolu so Slovenskom a ďalšími 44 krajinami majú nižšiu úmrtnosť novorodencov ako táto krajina. Posledné štatistické údaje sú z roku 2017.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2091rank.html>
15. **USA**
 K februáru 2018 ratifikovalo Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien takmer všetkých 193 členských krajín OSN. USA ostávajú jedinou rozvinutou demokraciou na svete, ktorá túto dohodu neratifikovala, čím sa zaraďujú do spoločnosti krajín ako Somálsko či Sudán, kde potlačanie ženských práv nie je výnimkou.
<https://www.thoughtco.com/why-wont-u-s-ratify-cedaw-3533824>
16. **USA**
 Napriek svojmu kresťanskému dominantnému náboženstvu boli v 16. a 17. storočí oslavy Vianoc v USA odsudzované protestantmi. Tí mali pocit, že veriaci potrebujú prísne pravidlá pri dodržovaní viery, a akúkoľvek zábavu, tanec, hry považovali za hriešnu a kriminálnu činnosť.
<https://www.livescience.com/32891-why-was-christmas-banned-in-america-.html>
17. **USA**
 Približne 20 % ľudí odsúdených na trest smrti v tejto krajine malo diagnózu vážnej psychickej poruchy.
<https://www.mentalhealthamerica.net/positions/death-penalty>
18. **USA**
 Externý zahraničný dlh je tá časť celkového dlhu krajiny, ktorú dlží štát, súkromné spoločnosti či domácnosti zahraničným veriteľom. Tento dlh tvoria peniaze, ktoré dlžia komerčným bankám, iným vládam či medzinárodným finančným inštitúciám, napríklad Svetovej banke. Ďalší na zozname najväčších dlžníkov sú Austrália, Taliansko, Maďarsko, Grécko, Nemecko, Španielsko, Nórsko, Fínsko, Hong Kong, Portugalsko, Francúzsko, Rakúsko, Švédsko, Dánsko, Belgicko, Holandsko, Veľká Británia, Švajčiarsko a Írsko.
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_external_debt
19. **USA**
 Americké Centrum pre kontrolu a prevenciu chorôb odhaduje, že aktuálne žije v USA 1,1 milióna ľudí nakazených HIV, pričom 15 %, t. j. 1 z 7 nevie, že je infikovaný. India patrí medzi najväčšie a najobývanejšie krajiny sveta s viac ako miliardou obyvateľov. Z tohto počtu sa odhaduje, že v roku 2017 približne 2,1 milióna ľudí žilo s diagnózou HIV. Berúc do úvahy celkový počet obyvateľov Indie, percento ľudí infikovaných HIV je v Indii podstatne nižšie ako v USA.
20. **USA**
 Podľa štatistík bolo v rokoch 2013/14 fyzicky potrestaných 106 000 študentov štátnych škôl. V Indii sú telesné tresty na školách prísne zakázané v celej krajine.
<http://www.corpun.com/counuss.htm>

🌐 Příloha 3 – Náhled

Obrysová mapa Indie

Obrysová mapa USA

Pavučina súvislostí

Ciel:	Študenti chápu vzájomné prepojenie, systémovú podstatu súčasných globálnych otázok. Študenti chápu povahu sveta, že je to zložitý mnohvrstevný a nejednoznačný systém, v ktorom všetko so všetkým súvisí.
Odporúčané predmety:	občianska náuka, etická výchova, geografia, dejepis, prierezové tematiky (multikultúrna výchova, environmentálna výchova, mediálna výchova).
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet účastníkov:	8+
Priestor:	trieda, ihrisko, lúka
Pomôcky:	20 ks malých papierikov klobúk alebo malá škatuľa dynamická hudba 10 klobiek vlny rôznych farieb 10 veľkých baliacích alebo flipčartových papierov (min. A2) 10 fixiek rôznych farieb
Príprava:	<p>Ponúkame vám plán na vedenie aktivity pre 20 študentov. Aktivitu môžete viesť aj s iným počtom študentov, minimálny počet je však 8. Pred tým, ako začnete s aktivitou, pripravte si 10 veľkých papierov (baliacích alebo flipčartových), pripevnite ich na stenu a rozmiestnite po triede tak, aby vytvorili kruh. Papiere by mali byť v úrovni očí študentov, aby mohli na ne pohodlne písať a vidieť. Množstvo papierov závisí od počtu študentov, ktorí budú rozdelení do skupín po dvoch. Ak máte väčšiu skupinu, môžete vytvoriť buď viac skupín, alebo môžu byť v skupinách 3 členovia (skupina by nemala mať väčší počet ako 3). Pripravte pre každú skupinu jednu fixku a jedno klobko vlny rôznej farby. Potom si zvolte 10 tém, ktoré budete v aktivite riešiť. Mali by ste si zvoliť témy podľa úrovne vedomostí vašich študentov. Ponúkame vám nasledovné témy, pričom princíp tejto aktivity môžete použiť aj pre iné témy z iných oblastí. Keďže táto príručka je zameraná na globálne otázky, zvolili sme ako príklad tieto témy:</p> <ul style="list-style-type: none">• pomoc, chudoba, nadmerná spotreba, hlad, choroby, nezamestnanosť, dobrovoľná skromnosť/uprednostnenie lokálnych výrobkov a Fair Trade, nerovnomerné rozloženie svetových zdrojov, ničenie svetových prírodných zdrojov,• medzinárodná migrácia, miešanie kultúr, rasizmus, ľudské práva, mier, vojna, rovnosť, rozvoj, vzdelanie, náboženstvá,• nadnárodné korporácie, médiá/reklama, životné podmienky ľudí, zdravotná starostlivosť, pracovné podmienky, odpad, obchodný systém, nadmerná spotreba, peniaze, rovnosť. <p>Keď si zvolíte 10 tém, napíšte ich na veľké papiere, ktoré ste rozvešali po triede. Na jednom papieri je jedna téma. Potom tie isté témy napíšte na malé papieriky, teraz však každú tému dvakrát a dajte ich do klobúka alebo malej škatule (študenti budú témy vyberať z klobúka alebo škatule, vždy budú mať dvaja študenti rovnakú tému – podľa spoločnej témy potom vytvoria skupiny).</p>

Inštrukcie

- Vyzvite študentov, aby si vzali jeden papierik z klobúka/škatule. Povedzte im, aby si našli svoju tému, ktorú si vytiahli, na papieroch rozvešaných po triede a postavili sa k nim. Upozorníte ich na to, že dvaja študenti majú vždy tú istú tému. Takto vytvoria 10 skupín po dvoch.
- Požiadajte skupiny, aby na voľné papieri napísali všetko, čo im k svojej téme napadne (napríklad téma chudoba – zlé životné podmienky, málo jedla, málo oblečenia, málo peňazí, choroby atď.).
- Keď skončia, požiadajte ich, aby si zvolili, kto bude v skupine statický a kto pohyblivý vyjednávač. Dajte každej skupine klobko vlny.

- Vysvetlite študentom pravidlá:

Všetci **statickí vyjednávači** sa postaví k papieru s témou svojej skupiny tak, aby spolu tvorili kruh. Uviažu si okolo pásu koniec klobka vlny (každá skupina má klobko inej farby). Všetci **pohybliví vyjednávači** si vezmú klobko vlny, ktoré je priviazané o pás statického vyjednávača, a idú vyjednávať k statickým vyjednávačom druhých skupín. Majú za úlohu hľadať akékoľvek spojenia, väzby a vzťahy medzi ich témou a témami ostatných skupín. Odvívajú klobko, prídu k statickému vyjednávačovi inej skupiny a hľadajú súvislosti. Ak sa im podarí spojenie nájsť, pohybliví obtočia svoju vlnu okolo pásu statického vyjednávača a na veľký papier napíšu v skratke výsledok, ku ktorému došli. Ďalej pokračujú v hľadaní súvislostí s ďalšími témami. Dôležité je, aby vlna ostávala stále napätá. (**Príklad:** Pohyblivý vyjednávač zo skupiny nadmerná spotreba ide k skupine s témou ničenie svetových prírodných zdrojov. Vyjednáva so statickým vyjednávačom a prídu na spojenie, napríklad nadmerná spotreba mäsa – ničenie dažďových pralesov a pod. Pohyblivý vyjednávač napíše výsledok na papier danej skupiny, obtočí klobko vlny okolo pásu statického vyjednávača a ide k ďalšej téme, napríklad chudoba. Ak sa nepodarí nájsť spojenie, ide k ďalšej téme. Je dôležité, aby sa študenti naozaj snažili nájsť spojenie.)

- Ako hľadanie súvislostí pokračuje, vytvára sa pavučina spájajúca jednotlivé témy. Sieť bude pravdepodobne utkaná husto, preto vyzvite pohyblivých vyjednávačov, aby opatrne podliezali popod sieť. Počas hry môžete pustiť dynamickú hudbu.
- Podľa času, ak skupiny našli dostatok súvislostí, skončite hru a požiadajte pohyblivých vyjednávačov, aby dali klobko svojmu statickému vyjednávačovi a postavili sa mimo pavučiny (ideálne je, ak každá skupina nájde aspoň dve súvislosti). Požiadajte statických vyjednávačov, aby sieť čo najviac, ale opatrne natiahli. Dobré je, ak pohybliví vyjednávači donesú statickým stoličky na miesta, kde stoja, aby sa mohli posadiť.

- Vyzvite študentov, aby sa pozreli na vzniknutú farebnú pavučinu. Opýtajte sa ich:

Ako táto hra na vás zapôsobila, aké sú vaše pocity?

Ako sa vám darilo pri vyjednávaní a hľadaní súvislostí?

? **Môžete povedať niekoľko súvislostí, ktoré sa vám podarilo nájsť?**

Pri ktorých témach sa vám súvislosť nepodarilo nájsť a prečo?

Napadá niekomu, aká súvislosť by sa dala nájsť medzi týmito témami?

Môžete konkretizovať globálne a lokálne hľadisko súvislostí?

Ktoré súvislosti sa vám zdajú najviac viditeľné? Ktoré najmenej?

- Aby vás aktivita nevyšla draho, je dobré zmotat klobká vlny naspäť, aby sa dali použiť aj v ďalších aktivitách. Preto požiadajte pohyblivých vyjednávačov, aby sa pokúsili opatrne rozmotat celú pavučinu. Toto si vyžaduje čas navyše, preto si zväžte čas dopredu. Požiadajte študentov, aby počas odmotávania skúsili nájsť ďalšie súvislosti. Tie môžu potom nahlas povedať ostatným.

Zdroj:

Pike, G., Selby, D. (2000): Cvičení a hry pro globální výchovu 1. Praha: Portál

Znečistenie vody ako svetový problém

Ciel: Študenti si uvedomia prepojenie medzi našimi spotrebiteľskými návykmi a znečistením vody v „producentských“ krajinách. Študenti pochopia, že znečistenie vo vzdialených krajinách sa týka aj nás, keďže znečistenie a nedostatok vody je globálny problém a nielen lokálny. Študenti si uvedomia prepojenie medzi textilným priemyslom a znečistením vody.

Odporúčané predmety: biológia, chémia, občianska výchova, geografia

Čas: 45 minút

Vek: 14+

Počet účastníkov: 3 - 25

Priestor: trieda, laboratórium

Pomôcky: papier a pero
mapa sveta
žetóny alebo figúrky (napríklad z hry Človeče, nehnevaj sa!)
tabuľa/flipčart
2 priehľadné biele plastové/sklenené fľaše rovnakého objemu (1 väčšia priehľadná nádoba, krčah, väčšia fľaša, zaváraninová veľká fľaša atď.)
voda
malé vzorky v nádobách: olej, ocot, múka, potravinárska farba, tekuté mydlo (podľa možnosti biodegradabilné), zemina
dokumentárny film 100 % bavlna
dataprojektor a reproduktory

Príprava: Je nevyhnutné, aby ste si vopred naplnili čistou vodou dve plastové/sklenené fľaše do troch štvrtín a jednu veľkú nádobu do jednej štvrtiny. Pripravte si do malých nádobiek aj vzorky látok a nádoby viditeľne označte takto:

- Olej – nádobka s olejom bude mať nápis PREPRAVA
- Ocot – BIELIACE CHEMIKÁLIE
- Potravinárska farba – FARBA NA TEXTIL
- Tekuté mydlo – PESTICÍDY
- Múka – UMELE HNOJIVÁ
- Zemina – ERÓZIA

Ďalej si vopred pripravte žetóny alebo figúrky z hry Človeče nehnevaj sa! (Podobné malé predmety, ktoré sú schopné stáť na vodorovnej podložke s mapou. Počet by mal byť zhodný s počtom študentov, ešte lepšie dva žetóny/figúrky pre jedného študenta.)

Inštrukcie

- Dajte študentom za úlohu premyslieť si a zapísať si v priebehu niekoľkých minút všetky veci, ktoré potrebujú pre každodenný život.
- Po nejakom čase požiadajte študentov, aby nahlas prečítali položky na zozname. Ich nápady zapisujte na tabuľu. Ak sa tá istá alebo podobná vec zopakuje, zaznamenajte iba kategóriu, do ktorej patrí. Pokúste sa urobiť zoznam na tabuli tak rozmanitý, ako sa len dá. Je dôležité, aby sa v ňom objavilo aj slovo „oblečenie“, prípadne akákoľvek vec z tejto kategórie.

- Požiadajte študentov, aby identifikovali v zozname vecí, na výrobu ktorých je potrebná voda.
Voda je nevyhnutná pri akejkolvek výrobe, študenti by mali tiež dospieť k tomuto záveru.
- Požiadajte študentov, aby označili produkty (treba brať do úvahy aj materiály, z ktorých sa predmet skladá), ktoré sú vyrobené lokálne – v rámci našej krajiny alebo regiónu.
- Vyzvite študentov, aby sa pozreli na etikety svojho oblečenia a našli na nich, kde boli veci vyrobené (MADE IN). Potom im povedzte, aby si vzali žetón/figúrku a postavili ho/ju na krajinu pôvodu na mapu. Opýtajte sa ich:
 - **?** **Myslíte si, že sa z etikety na vašom oblečení na 100 % dozviete, odkiaľ pochádza produkt, vrátane celého reťazca výroby?**
- Následne vyzvite študentov, aby skúsili na mape vyznačiť žetónmi/figúrkami trasu jedných riflí od ich výroby až po moment, keď sa ocitnú v obchode. Povedzte im, že môžu použiť tie isté žetóny/figúrky a usporiadať ich na mape tak, ako podľa nich vyzerá táto trasa.

- Po tom, ako usporiadajú žetóny/figúrky, im povedzte skutočnú trasu jedných riflí, pričom vždy zastavte pri časti, kde je spomenutá krajina v rámci trasy a počkajte, kým študenti umiestnia žetón/figúrku správne.

Cesta jedných riflí

V roku 2001 sa dvaja redaktori britského Guardianu pokúsili vystopovať miesto vzniku jedných riflí, konkrétne modelu Lee Cooper LC10s, v tej dobe predávaného so zľavou za necelých 20 libier. Do obchodu v Ipswich dorazili rifle zo skladu zo severného Londýna. Do Londýna boli privezené z podobného skladu z Francúzska, kam boli ešte predtým doručené loďou a vlakom z Tunisu. Presnejšie z Ras Jebel, mesta s približne 3000 obyvateľmi a troma továrňami. V každej viac než 500 ľudí deň čo deň vyrába oblečenie pre značku Lee Cooper. Denim – látka, z ktorej sa rifle šijú – pochádza z Talianska, kde je okrem iných procesov aj farbená. Syntetické indigo, ktoré robí riflovinu typicky modrou, bolo vyrobené vo Frankfurte v Nemecku. Pemza, s ktorou sa modrá farba drhne, aby mali nové nohavice vzhľad obnosených, pochádza z Turecka. Bavlnu k výrobe denimu získava taliansky výrobca z niekoľkých zdrojov, prevažná časť však pochádza z Beninu v západnej Afrike. Rifle však nepozostávajú iba z rifloviny. Látka na kapsy bola do Tunisu doručená z Kórey a cestou prešla úpravami v Pakistane. Polyesterové nite rôznej hrúbky boli dodané zo Severného Írska, Maďarska a Turecka, pričom fázou farbenia prešli v Španielsku. Ropu k výrobe polyesteru poskytla spoločnosť z Japonska, zúbky na zipsy boli vyrobené vo Francúzsku. Meď a zinok na gombíky a nity získava nemecká spoločnosť Prym z ložísk v Austrálii a Namíbií. S nášivkami loga značky a cedulkami s odporúčaniami pre údržbu by sme mohli pokračovať ďalej. Ale aj bez nich spomenuté rifle zakúpené v Ipswich obcestovali svet najmenej jedenkrát. Autori článku uvádzajú, že pri putovaní po stopách konkrétnych riflí napočítali vzdialenosť minimálne 64 000 km.

- Povedzte študentom, že sa spolu pozriete na príklad výroby bavlneného oblečenia a na to, ako to ovplyvňuje vodu v regióne, kde sa bavlna pestuje a kde sa spracováva na hotový produkt. Rozdeľte študentov na dve skupiny v približnom pomere 13 % : 87 %. Povedzte im, že zhruba takýto je pomer obyvateľstva Severnej Ameriky a Európy k zvyšku sveta a že štatistiky ukazujú, že týchto 13 % obyvateľstva spotrebuje 45 % všetkých bavlnených produktov. Vysvetlite študentom, že sa zahráte hru, kde menšia skupina bude predstavovať spotrebiteľov v Európe a väčšia producentov v oblasti globálneho juhu.
- Usporiadajte priestor tak, že skupiny budú sedieť oproti sebe a medzi nimi bude stôl, na ktorom budú položené dve menšie fľaše s vodou a jedna väčšia. Každé skupine dajte jednu z menších fliaš. Vysvetlite im, že veľká fľaša/nádoba predstavuje vodu na našej planéte, zatiaľ čo menšie fľaše reprezentujú vodu v Európe a v Ázii, inými slovami, v tejto aktivite predstavujú fľaše všetku vodu, ktorú potrebujú obyvatelia kontinentu na varenie, pitie, umývanie sa, pranie atď. Povedzte menšej skupine, že sú obyvatelia Európy a fľaša pred nimi predstavuje všetku vodu v Európe. Pre väčšiu skupinu platí, že predstavujú obyvateľov Ázie a voda vo fľaši pred nimi je všetka voda, ktorú majú na svojom kontinente.

Školyaci kurz Svet v nákupnom košíku, Vzdelávacie centrum Zaježová

- Vyzvite študentov, aby sa zamysleli nad tým, čo všetko je nutné urobiť na to, aby vznikli napríklad rifle. Povzbudte ich, aby išli až na úplný začiatok vzniku riflí, k materiálu, z ktorého sú vyrobené. Spýtajte sa ich, ako vznikol. Spreádzajte študentov celým procesom od jedného kroku k druhému, rozprávajte sa o dôsledkoch a pridávajte do vody jednotlivé vzorky v závislosti od štádia spracovania, ktoré práve popisujete. Prieběžne sa môžete pýtať študentov oboch skupín, ako sú spokojní so svojou vodou a či by ešte stále boli schopní ju používať, prípadne vyčistiť. Pokúste sa študentov naviesť na jednotlivé kroky výroby oblečenia od semienka až po hotový produkt, bez toho, aby ste im dávali hotové odpovede.
- Postupujte v týchto krokoch, ktoré vychádzajú z procesu výroby riflí:

	Čo sa deje na úplnom začiatku? Kde začína proces výroby riflí? Ako vzniká materiál, z ktorého sú vyrobené?
1.	Výsev bavlny - musia vzniknúť rozsiahle plantáže bavlny, čo často spôsobuje eróziu. Vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje zemina. Vyzvite ich, aby vhodili zemínu – „eróziu“ do svojej vody. Zamiešajte vodu, aby bolo jasne vidieť znečistenie.
	Ide o závažné znečistenie vody? Je reverzibilné? Dá sa ľahko odstrániť?

	Ako zabezpečiť, aby bola úroda dostatočujúca? Aby mali ľudia toľko oblečena koľko sa im zachce?
2.	Používanie umelých hnojív na dosiahnutie čo najväčšieho výnosu - vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje múka. Vyzvite ich, aby vhodili múku – „umelé hnojivá“ do svojej vody.

	Čo treba urobiť, aby úrodu nezničili škodcovia?
3.	Používanie pesticídov - veľké monokultúry sú náchylnejšie na škodcov a preto si vyžadujú postreky. Vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje tekuté mydlo. Vyzvite ich, aby vliali tekuté mydlo – „pesticídy“ do svojej vody. Dobre vodu zamiešajte.

	Ako získame z bavlny belostné vlákna na naše snehobiele tričká?
4.	Bieliace chemikálie sú potrebné na vybielenie vlákien - toto sa robí za pomoci agresívnych chemikálií a často bez prísnych zdravotných a ekologických nariadení. Vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje ocot. Vyzvite ich, aby vliali ocot – „bieliace chemikálie“ do svojej vody. Dobre vodu zamiešajte.

	Ako sa dopravujeme k látkam a oblečeniu všetkých farieb? Čo si to vyžaduje?
5.	Farbenie látky - na to, aby sme mali pekne farebné oblečenie, musí byť zafarbené farbivami, ktoré často obsahujú toxické látky. Vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje potravinárska farba. Vyzvite ich, aby vysypali / vyliali potravinársku farbu – „farbu na látky“ do svojej vody. Dobre vodu zamiešajte.

	Máme hotové oblečenie, čo teraz s ním? Ako ho dopraviť k ľuďom, ktorí ho chcú?
6.	Preprava látky, alebo hotového oblečenia k spotrebiteľom - to si vyžaduje pohonné látky. Vyzvite študentov z producentskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje olej. Vyzvite ich, aby vliali olej – „pohonné látky“ do svojej vody. Dobre vodu zamiešajte.

- Teraz oslovte skupinu spotrebiteľov.

	Čo je treba urobiť z vašej strany - spotrebiteľov?
7.	Tovar je nevyhnutné dopraviť do obchodu a domov. Vyzvite študentov zo spotrebiteľskej krajiny, aby si zvolili správnu vzorku. V tomto procese ju predstavuje olej. Vyzvite ich, aby vliali olej – „pohonné látky“ do svojej vody. Vodu zamiešajte.

- Následne povedzte študentom, že keď už oblečenie dorazilo k spotrebiteľom, je nutné zhodnotiť celý proces. Pýtajte sa ich otázky:

Ako vyzerá voda skupiny spotrebiteľov?

Ako je na tom voda producentskej skupiny?

Aký máte pocit z kvality vody, berúc do úvahy fakt, že je to všetka voda, ktorú máte?

Ako vnímate druhú skupinu s ich vodou?

Existuje nejaký spôsob, ako vyčistiť vodu?

Ktoré prvky môžu byť odstránené?

- Po krátkej diskusii sa porozprávajte o vodnom cykle na našej planéte. Povedzte študentom, že všetka voda, ktorú tu máme, je tá istá voda, ktorá tu je už po milióny rokov. Je to voda, ktorú kedysi pili dinosaury, ktorú pili aj ľudia vo všetkých etapách ľudstva až po našich prarodičov a rodičov – pretože žiadna voda nevstupuje do tohto cyklu a ani ho neopúšťa. Voda tiež nerešpektuje hranice krajín, ale tečie do oceánov, ktoré ju následne zavedú na iné svetadiely. Neexistuje „africká voda“ alebo „európska voda“, existuje len voda.
- Aby ste im tento princíp názorne ukázali, zoberte fľaše, ktoré predstavujú vodu oboch skupín a **vlejte ich obsah do spoločnej veľkej nádoby, ktorá je postavená uprostred**. Vysvetlite im, že to symbolicky reprezentuje tok vody cez kontinenty a oceány, spôsobujúc, že znečistenie vody sa týka všetkých. Keď sa obidve vody zmiešajú v jednu, počkajte na reakcie študentov (**môžu byť veľmi silné**). Následne sa ich pýtajte:

Ako sa cítite teraz?

Kto je zodpovedný za túto situáciu? Čo by sa dalo zmeniť?

Ako môžeme situáciu ovplyvniť?

Aké sú alternatívne spôsoby zaobchádzania s vodou tak, aby sa neznečisťovala?

- Následne si študenti pozrú krátky úsek z dokumentárneho filmu „100 % cotton - Made in India“ (100 % bavlna – Vyrobené v Indii), ktorý popisuje celý proces výroby textilu (**minutáž: 13:50 - 26:00**).

Infobox

Bavlna pôvodne pochádza z tropického a subtropického pásma s relatívne **vysokým sezónnym úhrnom zrážok**. Dnes sa však bežne komerčne pestuje bavlna **aj v suchších oblastiach**. Táto skutočnosť v kombinácii s obrovskými plochami pestovania **bavlníkových monokultúr** spôsobuje, že táto plodina je veľmi náchylná na rôzne ochorenia a škodcov. Bežne pestovaná bavlna spotrebuje viac pesticídov ako ktorákoľvek iná plodina. Pri jej pestovaní sa používajú aj niektoré z najtoxickjších pesticídov na trhu.

Celkovo sa farmári v rozvojových krajinách podieľajú na 75 % celosvetovej produkcie bavlny.

Príklad toxicity pesticídov môžeme ilustrovať na prípravku Aldicarb. Jeho jediná kvapka, ktorá vnikne do organizmu cez kožu, dokáže zabiť dospelého človeka. Pritom je to bežne používaný pesticíd. V roku 2003 bolo použitých milión kilogramov tohto prípravku iba na pestovanie bavlny v USA. Aldicarb sa používa aj v ďalších 25 krajinách na celom svete.

Zdroj: https://www.who.int/water_sanitation_health/dwq/chemicals/aldicarb.pdf

Severná Amerika a Európa spotrebujú 45 % z celosvetovej produkcie bavlnených produktov, napriek tomu, že tu býva iba 13 % svetového obyvateľstva.

Od 80. rokov minulého storočia sa spotreba bavlny dramaticky zvýšila – za posledných 30 rokov sa takmer zdvojnásobila. Dnešná celosvetová spotreba bavlny sa pohybuje na úrovni 25 miliónov ton ročne. Svetoví spotrebiteľia kupujú v súčasnosti viac bavlny ako kedykoľvek predtým.

Voda je obmedzený zdroj, ktorý sa rýchlo stáva vzácnym. Voda sa používa v každom kroku výroby oblečenia. Používa sa na dopravenie chemikálií do látky, ale aj na ich vymytie pred ďalším krokom. Voda sa nasýti chemikáliami a vypúšťa sa ako odpadová voda do kanalizácie, čím ďalej znečisťuje životné prostredie.

Viac informácií nájdete v Tematických informačných listoch na konci 1. kapitoly.

Mapy a svet

Ciel:	Orientácia na mape, pohľady z rôznych perspektív Kritické myslenie – ako čítať mapy a overovať si fakty Mediálna výchova – zobrazenia nie sú vždy absolútne pravdivé a treba vnímať ich relativitu
Odporúčané predmety:	geografia, občianska náuka, náuka o spoločnosti
Čas:	45 minút
Vek:	13+
Počet účastníkov:	5 – 30
Priestor:	trieda
Pomôcky:	mapa sveta, školský atlas, glóbus, Petersova mapa (buď zobrazená na tablete/mobile, veľkorozmerná alebo vytlačená z Prílohy 1), tabuľa, rozstrihané údaje v Prílohe 2

Inštrukcie

- Ukážme triede mapu sveta a spýtajme sa ich, načo slúžia mapy. Ich nápady zaznamenávajme na tabuľu či veľký papier. Pokiaľ by boli žiaci stratení a nemali by nápady, môžete im položiť tieto otázky:

Používate mapy vo svojom živote?

Pri akej príležitosti?

Ak nie, používate niečo iné namiesto mapy, aby ste trafili do cieľa?

Načo sa používali mapy v minulosti?

- Rozdelte študentov do 4 skupín tak, aby sedeli členovia jednotlivých skupín v kruhu a nevideli si navzájom do materiálov, ktoré dostanú iné skupiny. Jednej skupine dáme mapu sveta, druhej skupine glóbus, tretej školský atlas s nalistovanou mapou sveta (táto skupina dostane inštrukciu, aby v atlase nelistovala) a poslednej skupine dáme Petersovu mapu.
- Požiadajte študentov, aby na základe mapy spoločne uhádli odpovede na nasledujúce otázky. Po každej otázke dajte skupinám čas, aby sa spoločne dohodli a zaznačili si odpoveď. Následne im položte ďalšiu otázku.

Čo je väčšie: Grónsko alebo Afrika? Kolkokrát sa jedno zместí do druhého?

Čo je väčšie: Grónsko alebo Austrália? Kolkokrát sa jedno zместí do druhého?

Čo je väčšie: Veľká Británia alebo Madagaskar? Kolkokrát sa jedno zместí do druhého?

Čo je väčšie: Európa alebo Južná Amerika? Kolkokrát sa jedno zместí do druhého?

- Potom rozdajte každej skupine údaje v Prílohe 2, rozstrihané podľa čiar, a požiadajte ich, aby skúsili správne priradiť rozlohu k jednotlivým krajinám či svetadielom, ktoré sme porovnávali: Grónsko, Afrika, Austrália, Európa, Veľká Británia, Južná Amerika, Madagaskar – na základe toho, aké veľké pôsobia na ich mape.

- Prezradte študentom správne odpovede. Skupiny, ktoré mali školský atlas či bežnú mapu sveta, mali pravdepodobne podstatne nesprávnejšie odpovede ako skupiny, ktoré odhadovali veľkosť krajín a svetadielov na základe glóbusu či Petersovej mapy. Vyzvite študentov, aby položili všetky mapy a glóbus do prednej časti triedy, a pozvite ich, aby si pozreli, aké zobrazenia mali aj iné skupiny. Pýtajte sa nasledujúce otázky:

Ako je možné, že rôzne mapy ukazujú tak rozdielne veľkosti a tvary?

Čím sa Petersova mapa odlišuje od bežnej mapy?

Ktorá mapa je správna? Prečo?

EVOKÁCIA / 5 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 30 min.

REFLEXIA / 10 min.

- V skutočnosti je nesmierne ťažké zobrazit' 3D (trojrozmerný) predmet ako zemeguľa do 2D (dvojrozmernej) podoby. Každá mapa istým spôsobom skresľuje realitu. Zatiaľ čo bežná – Mercatorova mapa – zväčšuje plochy bližšie k pólom, ale zobrazuje správne uhly, Petersova mapa deformuje tvary, ale správne zobrazuje veľkosť krajín a svetadielov. Preto na bežnej mape pôsobí severná pologuľa podstatne väčšia ako krajiny a svetadiely okolo rovníka. Deformáciu vidíme podľa rozstupu rovnobežiek, ktorý nie je rovnaký od severu po juh.
- Mapu síce považujeme za presné zobrazenie nášho sveta, no aj v tomto prípade musíme kriticky naložiť s údajmi, ktoré nám ponúka. Je užitočné uvedomovať si skreslenia, ktoré prináša, aj keď sme túto mapu celý život považovali za absolútne pravdivú. Táto aktivita poukazuje na relativitu správnosti oboch máp a na dôležitosť overovania si údajov, ktoré mnohí považujeme za samozrejmé.

Infobox

Správne odpovede:

- Afrika je 14x väčšia ako Grónsko.
- Austrália je 4x väčšia ako Grónsko.
- Veľká Británia je 2x menšia ako Madagaskar.
- Európa je menšia ako Južná Amerika. Do Južnej Ameriky by sa zmestilo 1,75 Európ.

2 166 086 km ²	Grónsko
243 610 km ²	Veľká Británia
10,180,000 km ²	Európa
30 422 000 km ²	Afrika
7 741 220 km ²	Austrália
587 041 km ²	Madagaskar
17,840,000 km ²	Južná Amerika

Petersova projekcia presne ukazuje relatívne veľkosti jednotlivých krajín.

Aj keď skresľuje tvary krajín, tento spôsob kreslenia mapy sveta nezväčšuje veľkosť rozvinutých krajín v Európe a Severnej Amerike a nezmenšuje veľkosť menej rozvinutých krajín v Ázii, Afrike a Južnej Amerike.

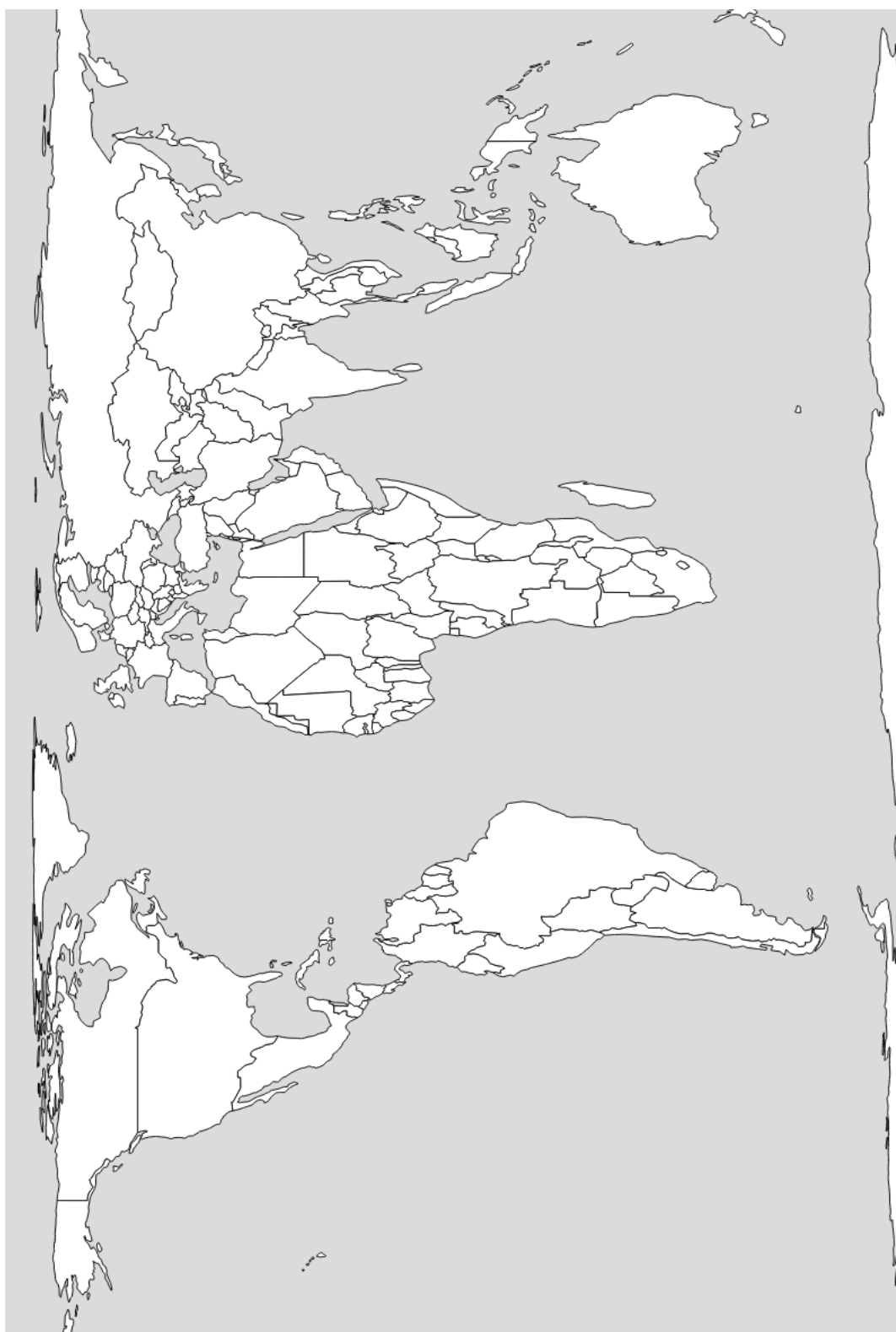
Častejšie používaná **Mercatorova projekcia**, naopak, zväčšuje veľkosť Zeme v okolí pólom a zmenšuje veľkosť v okolí rovníka. Rozvinutý globálny sever sa tak zdá byť väčší, ako v skutočnosti je, a rovníkové regióny, ktoré zvyknú byť menej rozvinuté, pôsobia menšie.

Renesančný kartograf Gerardus Mercator sa snažil zachovať tvary krajín, aby sa mohli mapy používať na presný výpočet kurzu. Precízny kurz je veľmi dôležitý, ak ste moreplavec v 16. storočí.

Ale ak chcete lepšiu predstavu o relatívnych veľkostiach svetových pevnín, potrebujete mapu, ktorá skresľuje tvar, ale zachováva plochu ako Petersova projekcia.

Zdroj: <https://tech.sme.sk/c/20490887/pat-map-ktore-zmenia-vase-vnimanie-sveta.html#ixzz5f8wj3ISj>

Príloha 1 Gall – Petersove zobrazenie Zeme

Príloha 2

10,354,636 km ²	2 166 086 km ²
30 422 000 km ²	587 041 km ²
17 840 000 km ²	243 610 km ²
	7 692 000 km ²

10,354,636 km ²	2 166 086 km ²
30 422 000 km ²	587 041 km ²
17 840 000 km ²	243 610 km ²
	7 692 000 km ²

10,354,636 km ²	2 166 086 km ²
30 422 000 km ²	587 041 km ²
17 840 000 km ²	243 610 km ²
	7 692 000 km ²

10,354,636 km ²	2 166 086 km ²
30 422 000 km ²	587 041 km ²
17 840 000 km ²	243 610 km ²
	7 692 000 km ²

Vieme, čo jeme?

Ciel:	Kriticky sa pozrieť na zloženie potravín a sladkostí, ktoré si nosíme na desiatu. Rozvoj spotrebiteľskej a čitateľskej gramotnosti. Uvedomiť si riziká pravidelnej konzumácie priemyselne spracovaných potravín. Zručnosť – čítanie z tabuliek, používanie aplikácií.
Odporúčané predmety:	biológia, chémia, občianska náuka, matematika, informatika, geografia (potravinársky priemysel)
Čas:	45 minút
Vek:	10+
Počet účastníkov:	5 – 30
Priestor:	akýkoľvek, v prípade hodiny informatiky je potrebná počítačová učebňa s pripojením na internet
Pomôcky:	rôzne sladkosti, balené potraviny, ktoré si deti doniesli na desiatu, alebo obaly z nich, prípade je možné doniesť obaly z obľúbených desiat – napolitánky, balené croissanty, nápoje atď. Je možné zadať žiakom na domácu úlohu, aby obaly svojich obľúbených sladkostí a desiat doniesli z domu, prípadne vyčleniť im v triede škatuľu, kam budú obaly odkladať. Je potrebný jeden obal na každého žiaka. Tabuľky prídavných látok v potravinách podľa čísla a názvu (Príloha 1 a 2) Pracovné listy (1 pre každého žiaka) (Príloha 3) V prípade informatiky: aplikácia dTest do mobilných telefónov dostupná bezplatne na Google Play video „Peklo na talíri – Gronska pomazánka“ (4,22 min.) https://www.mojevideo.sk/video/18e65/peklo_na_tali_i_10_gronska_pomazanka.html

Inštrukcie

- Usaďte žiakov do kruhu a vysvetlite im, že túto hodinu sa budete rozprávať o tom, čo si nosíme na desiatu.
 - ? Aká je vaša obľúbená desiata? Predstavte si, že vám rodičia dajú 5 eur. Vy idete do obchodu a môžete si na desiatu kúpiť čokoľvek. Podľa čoho sa rozhodujete, čo si kúpiť?**
- Umožnite žiakom zamyslieť sa a vymenovať všetky kritériá, podľa ktorých sa rozhodujú. Ich myšlienky zapisujte na tabuľu v poradí, v akom ich žiaci vyjadrujú. Pravdepodobne padnú nápady ako chuť, zvyk, cena, obal... Pokiaľ nikto nespomenie zloženie výrobku, spýtajte sa ich, či si čítajú na obale, aké zloženie výrobok má. Na tejto hodine sa totiž pozrieme na to, čo môžu balené potraviny obsahovať.
- Vysvetlite žiakom, čo prídavné látky sú, na čo slúžia a aké môžu mať vplyvy na ľudský organizmus (viď Infobox). Rozdeľte žiakov na skupiny po troch. Každý skupinke rozdajte obaly od rôznych balených desiat, alebo ich vyzvite, aby si vybrali tie, ktoré majú dnes na desiatu, prípadne použite prázdne obaly, ktoré si doniesli z domu. Každá skupina má toľko obalov, koľko je v skupine detí. Skupiny tiež dostanú tabuľku prídavných látok a toľko pracovných listov, koľko obalov majú. V prípade, že aktivitu realizujete v rámci hodiny informatiky, je možné vyzvať žiakov, aby si do mobilných telefónov stiahli bezplatnú aplikáciu dTest dostupnú cez Google Play. Vyzvite skupiny, aby spoločne preštudovali zloženie uvedené na obale každého výrobku a svoje zistenia zapísali do pracovného listu. Keď skupina vyplní všetky pracovné listy, jej úlohou bude zaradiť výrobky od najvhodnejšieho po najviac škodlivý.

- Každá skupina ukáže výsledky svojho bádania. Na záver požiadajte žiakov, aby v prednej časti triedy spoločne vytvorili z preskúmaných obalov pás výrobkov od tých najvhodnejších až po tie najviac škodlivé.
- Môžete žiakom pustiť aj video „Peklo na talíri – Gronska pomazánka“ (4,22 min.)
https://www.mojevideo.sk/video/18e65/peklo_na_tali_i_10_gronska_pomazanka.html

- Posadte si študentov do polkruhu a spoločne zhrňte zistenia z tejto hodiny. Aké látky môžu obsahovať potraviny, ktoré bežne kupujeme v obchodoch? Ako môžu škodiť nášmu telu? Ktoré zistenie vás najviac prekvapilo? Ako by vyzerala najzdravšia a zároveň najchutnejšia desiata pre Vás?

Tip: ako domácu úlohu zadať študentom skúsiť pátrať po tom, čo je v školskom bufete, alebo pripraviť si spoločnú desiata bez pridaných látok

Infobox

Aké prídavné látky sa používajú? Prídavnými látkami v potravinách sa nazývajú všetky povolené farbivá do potravín, náhradné sladidlá, konzervačné látky, antioxidanty, kyseliny, regulátory kyslosti, taviace soli, kypriace látky, zahusťovadlá, želirujúce látky, stabilizátory, emulgátory, odpeňovače, zvýrazňovače chuti, hnací plyn, baliaci plyn a pod. (Štátna veterinárna a potravinová správa SR)

Mnohé z aditív sú vyrobené na chemickej báze a pri dlhodobom používaní môžu mať negatívny dosah na zdravie.

V ekologickom poľnohospodárstve je používanie syntetických prídavných látok zakázané. To znamená, že pri kúpe biopotravín nemusíte študovať etikety, lebo škodlivé aditíva „éčka“ tam určite nenájdete.

Známkovanie „Ďčiek“ – Syrový (2004) používa na hodnotenie prídavných látok v potravinách základný bodový školský systém, čo znamená, že 1 predstavuje „najlepšie“ a 5 „najhoršie“ látky na základe ich vplyvu na ľudské zdravie. Pôvodná aktivita na <http://www.zelenaskola.sk/pre-skoly/materialy/infomaterialy/dobrodruzna-cesta-zdravych-potravin-metodicka-prirucka-s>

Viac info: Vít Syrový: Tajomstvo výrobcov potravín, 2008, Vydavateľstvo Integrál

Spracované na základe aktivity Pátračka... alebo čo bolo na desiatu, v metodickej príručke „Dobrodružná cesta zdravých potravín“, Autorky: Gallayová, Z. a Kopálová, I., 2012

Príloha 1

Priaznivo pôsobiacie látky	1	100, 101, 140, 150a, 160acde, 161b, 162, 163, 170, 175, 270, 290, 300, 306-308, 322, 375, 410, 440, 441, 901, 917, 948
Látky ešte prijateľné	2	106, 141, 166, 172, 174, 260, 296, 301-305, 309, 315-318, 325-327, 329, 334, 345, 350-352, 363, 406, 409, 460, 470b, 551-553b, 640-642, 650, 902-903, 908, 916, 920, 921, 947, 949, 1001, 1102, 1103, 1400, 1503
Látky menej vhodné	3	103, 150bcd, 153, 160bf, 171, 181, 182, 200-203, 261, 263, 265-266, 280, 297, 314, 323, 328, 330-333, 335-337, 344, 349, 353, 354, 365-367, 391, 399-404, 407, 407a, 411, 415-422, 425, 429, 445, 461, 463-466, 469-475, 481-484, 486, 489, 491-496, 500-501, 503-505, 508-511, 514-517, 524-530, 550, 553a, 554-560, 570-572, 574-580, 585, 636, 637, 904, 907, 910-914, 918, 938, 939, 941, 942, 953, 957, 958, 965-967, 999, 1000, 1104-5, 1200, 1401-5, 1411, 1420-3, 1430, 1443, 1451, 1520
Látky pôsobiacie nepriaznivo	4	120, 161g, 173, 234, 236, 237-238, 251, 252, 262, 264, 280-283, 338-343, 355-357, 362, 368, 370, 380, 381, 383, 385-390, 405, 407a, 412-414, 432-436, 442-444, 446, 450-452, 459, 462, 467, 468, 476-479b, 485, 487, 488, 507, 513, 518, 520-523, 535-542, 546, 573, 620-635, 900, 906, 915, 919, 930, 943, 946, 950, 951, 955, 959, 1201-2, 1410, 1412-4, 1440, 1442, 1450, 1505, 1518, 1521
Výrazne nepriaznivé látky	5	102, 104, 107, 110, 111, 121-125, 127-129, 131-133, 142-143, 151, 154, 155, 180, 209-228, 230-233, 235, 239-240, 242, 249, 250, 284, 285, 310-313, 319-321, 324, 384, 430, 431, 480, 512, 905, 922-929, 940, 944, 945, 952, 954, 956,

Zdroj: Syrový, 2004

Príloha 2

Arabská guma	4	414	Kyselina fytoová	3	391
Askorban draselný, sodný, vápenatý	2		Kyselina octová	2	
Aspartam	5	952	Kyselina stearová	3	570
Benzoan draselný, sodný, vápenatý	5	211-213	Lanolín	3	913
Celulóza	2		Lecitíny	1	
Dextrín	2		Maltitol	3	965
Difosforečnany	4	450, 540, 546	Maltol	3	636
Dusičnan draselný, sodný	4	251-252	Oxid uhličitý	3	290
Dusitan draselný, sodný	4	249-250	Parafín	5	905
Fosforečnany	4	339-343, 541	Pektín	1	
Gelatine	1		Pepsín	3	
Glutamany	4	621-625	Riboflavin	1	
Glycerol	3	422	Ricínový olej	2	
Guarová guma	4	412	Sacharin	5	954
Jodid draselný	1		Síran sodnohlinitý, draselnohlinitý	5	520-523
Karamel	1		Siričitan draselný, sodný, vápenatý	5	221, 225-226
Karotény	1		Sorban draselný, sodný, vápenatý	3	201-203
Kurkumin	1		Sorbitol	3	420
Kyselina askorbová	1		Uhličitany	3	500-505
Kyselina benzoová	5	210	Včelí vosk	1	
Kyselina citrónová	3	330	Xanthan	3	415
Kyselina fosforečná	4	338			

Zdroj: Syrový, 2004

Príloha 3 – Pracovný list

Názov výrobku:	
Koľko látok je uvedených v zložení na obale?	
Aké známky (1 – 5) majú jednotlivé látky? Vypíšte všetky s pomocou tabuliek prídavných látok.	
Súčet známok:	
Upozornenie na obale:	

Názov výrobku:	
Koľko látok je uvedených v zložení na obale?	
Aké známky (1 – 5) majú jednotlivé látky? Vypíšte všetky s pomocou tabuliek prídavných látok.	
Súčet známok:	
Upozornenie na obale:	

Názov výrobku:	
Koľko látok je uvedených v zložení na obale?	
Aké známky (1 – 5) majú jednotlivé látky? Vypíšte všetky s pomocou tabuliek prídavných látok.	
Súčet známok:	
Upozornenie na obale:	

Vieme, čo pijeme?

Ciel: Poukázať na množstvo cukru v nápojoch, ktoré deti bežne nosia na desiatu, rozvinúť diskusiu o zdravej strave a dôsledkoch nesprávneho stravovania. Rozvoj spotrebiteľskej a čitateľskej gramotnosti. Práca s prepočtami a percentami, prípadne výpočet priemeru.

Odporúčané predmety: biológia, matematika, chémia, občianska náuka

Čas: 45 minút

Vek: 10+

Počet účastníkov: 5 – 30

Priestor: trieda s dataprojektorom a internetom

Pomôcky: video <https://www.youtube.com/watch?v=yK1kkAoFeVQ>
cukor, váhy (niekoľko kusov – mechanické alebo elektronické), pokiaľ nemáte k dispozícii váhy, stačia čajové lyžičky, tanieriky/misky/zaváraninové fľaše, rôzne sladené nápoje, ktoré si deti doniesli na desiatu, alebo obaly z nich, prípadne je možné doniesť fľašky zo sladených nápojov (Pepsi, Coca Cola, Fanta, Sprite, Mirinda, Vinea...) a energetických nápojov – ideálne také, ktoré žiaci bežne konzumujú. Prípadne je možné zadať žiakom na domácu úlohu, aby obaly svojich obľúbených nápojov doniesli z domu.

Inštrukcie

- Pustíte žiakom video <https://www.youtube.com/watch?v=yK1kkAoFeVQ>. Nie je nutné, aby rozumeli anglickým titulkom. Položte im tieto otázky:

Na čo sa snaží poukázať toto krátke video?

Aký je rozdiel v správaní muža v strede a ženy a muža po jeho boku?

Skúste tipovať, koľko gramov/lyžičiek/kociek cukru obsahuje 0,5 litra bežného sladeného nápoja (jednotlivé tipy môžeme zapisovať na tabuľu, aby sme sa po presných výpočtoch mohli k nim vrátiť).

A čo napríklad ovocné nápoje, koľko ovocnej šťavy a koľko cukru sa v nich nachádza? Skúste tipovať.

- Rozdelte žiakov na skupiny po troch. Rozdajte každej skupine obaly od rôznych nápojov, prípadne ich vyzvite, aby si vybrali tie, ktoré majú na desiatu alebo si ich doniesli z domu. Dajte do každej skupiny tanierik, misku alebo zaváraninovú fľašu a vyzvite ich, aby skúsili na obale zistiť obsah cukru. V závislosti od veku a schopností žiakov im buď dajte samostatne vypočítať obsah cukru v danej fľaši/výrobku, alebo ich sprevádzajte procesom výpočtu. Upozornenie: údaje na nápojoch sú vždy uvádzané na 100 ml nápoja, preto treba obsah cukru prepočítať na celý objem fľaše. Pokúste sa žiakov k tomuto faktu doviesť kontrolnými otázkami, nedávajte im presný postup výpočtu. Keď došli k správnejmu výsledku, dajte im cukor a váhy, prípadne čajovú lyžičku, mladším žiakom môžete dať kockový cukor. Požiadajte ich, aby dané množstvo cukru navážili a dali na misku/tanierik/do zaváraninovej fľaše. Ak nemáte k dispozícii váhy, je možné použiť čajové lyžičky. Jedna kopcovitá čajová lyžička obsahuje asi 4 g cukru, jedna kocka cukru obsahuje tiež asi 4 g cukru.
- Každá skupina ukáže a odprezentuje výsledky svojho bádania. Pokiaľ túto úlohu robíte na hodine matematiky, môžu vypočítať priemerný objem cukru v nápojoch.

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

- Zhrňte zistenia jednotlivých skupín. Vráťte sa aj k úvodným tipom, ktoré sú zaznamenané na tabuli – dokázal niekto správne tipovať obsah cukru v sladenom nápoji? Tipovali žiaci všeobecne menej, alebo viac? Ktoré zistenie ich najviac prekvapilo? Spoločne vytvorte z nápojových obalov rad od tých, ktoré obsahujú najviac cukru, až po tie, ktoré obsahujú cukru najmenej. Položte si nasledujúce otázky:

Aké sú vplyvy množstva cukru, ktorý skonzumujeme? Čo robí cukor s našim telom a správaním?

- ? **Čo by bolo zdravšie piť namiesto sladených nápojov a zároveň by to bolo rovnako chutné? Sú nápoje s náhradami cukru (napríklad Diet Coke, Coca Cola Zero) podľa vás zdravšie? Aké potraviny ešte obsahujú veľa cukru? Čím by sme ich mohli nahradiť?**

Infobox

Priveľa cukru v strave má škodlivé účinky na naše zdravie. Americká srdcová asociácia upozorňuje, že denná dávka cukru pre dospelú ženu by mala byť 6 lyžičiek – teda 24 gramov a pre dospelého muža 9 lyžičiek – teda 36 gramov. Pokiaľ tieto hodnoty prekračujeme, hrozia nám mnohé ochorenia ako obezita, cukrovka, choroba srdca, rakovina, kazivosť zubov.

Nadmerná konzumácia cukru môže zhoršovať pamäť, znižovať schopnosť učenia a spomaliť mozog. Aspoň to tvrdia vedci z UCLA na základe výsledkov štúdie na potkanoch z roku 2012. Potkany, ktoré boli kŕmené veľkým množstvom fruktózy, mali poničené synaptické aktivity v mozgu (synapsie – spojenie dvoch neurónov), čiže komunikácia medzi ich mozgovými bunkami bola poškodená.

Viac info:

<https://www.etrend.sk/ekonomika/podari-sa-odstavit-deti-od-sladkych-napojov.html>

<https://dia.hnonline.sk/zdravie-v-cislach/568254-nastrahy-umelych-sladidiel>

Viac alebo menej? (More or less)

Ciel: Študenti si uvedomia, že na Zemi je všetko prepojené so všetkým, Kritické myslenie – argumentácia a zdôvodňovanie príčin a následkov, vytváranie vzťahovej siete.

Odporúčané predmety: geografia, občianska náuka, náuka o spoločnosti, etická výchova

Čas: 45 minút

Vek: 10+

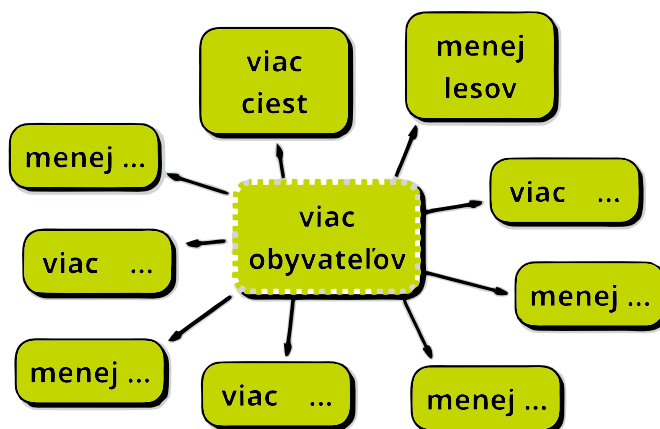
Počet účastníkov: ideálna veľkosť skupiny je do 15 žiakov, pri väčšom počte odporúčame rozdeliť triedu na dve skupiny, ktoré pracujú samostatne

Priestor: trieda

Pomôcky: pre každú skupinu: veľký baliaci papier (na ktorý sa budú pokladať kartičky a kresliť vzťahová sieť) alebo lepiaca hmota na prilepovanie kartičiek na tabuľu (v prípade práce s jednou skupinou), fixka alebo krieda, vytlačené a nastrihané kartičky z prílohy (kartičky „VIAC“ a „MENEJ“ je potrebné vytlačiť viackrát, aby bol ich celkový počet vyše 50), niekoľko čistých kartičiek bez textu

Inštrukcie

- Na úvod hodiny sa žiakov opýtajte, čo by sa podľa nich stalo, keby začal dramaticky stúpať počet obyvateľov vo vašej obci/meste. Pristáhovali by sa desiatky, priam stovky ľudí, tým by sa rodili ďalšie deti. Alternatíva môže byť, čo by sa stalo, keby sa niekoľko rokov nenarodili vôbec žiadne deti, prípadne iný jav, ktorý vám na vyučovaciu hodinu tematicky pasuje. Cieľom úvodnej aktivity je, aby žiaci začali uvažovať v súvislostiach.
- Odpovede žiakov zaznamenajte na tabuľu ako pojmovú mapu, kde v strede je pojem, ktorým ste hodinu otvorili, napríklad „VIAC OBYVATEĽOV“. V tomto kroku ale pojmovú mapu nakreslite len veľmi jednoducho. Viď znázornenie:

Inštrukcie

- Po úvodnej aktivite vysvetlite žiakom, že na Zemi sa odohráva veľké množstvo podobných javov, niečoho pribúda, niečoho ubúda a všetko má svoje následky. Čo je dôležité si uvedomiť, je, že aj tie prvé následky môžu mať ďalšie a ďalšie následky, pretože všetko je so všetkým prepojené a vzniká tak obrovská sieť prepojení. Cieľom hodiny je spoločne vytvoriť sieť vzťahov, aby žiaci videli, čo môže pribúdanie alebo ubúdanie nejakého javu spôsobiť a s čím všetkým súvisí.
- Vysvetlite žiakom, že ich úlohou je k rôznym pojmom (z kartičiek) priradiť kartičky VIAC alebo MENEJ na základe toho, ako budú súvisieť s centrálnym pojmom, ktorý si ako trieda náhodne z kartičiek zvolíte (napr. VIAC OBYVATEĽOV).

(POZNÁMKA: V prípade, že chcete hodinu zamerať na konkrétny vyučovací predmet alebo konkrétny jav, môžete si centrálny pojem dopredu vybrať. Ak chcete nechať výber na žiakov, ale máte vybraný tematický okruh, spravte z kartičiek pojmov predvýber, z ktorého si žiaci vyberú už len jednu kartičku.)

- Dvojice (kartička s pojmom + kartička VIAC alebo MENEJ) sa postupne umiestňujú okolo centrálného pojmu (MENEJ VODY, VIAC ODPADU, VIAC SPOTREBY atď.). Postupne, ako budú kartičky pribúdať, sa bude zväčšovať aj sieť vzťahov.

Na úvod aktivity rozdajte žiakom jednu náhodne vybranú kartičku VIAC alebo MENEJ a vyzvite ich, aby si k nej vybrali jeden z pojmov (kartičky). Tie umiestnite na zem/lavice tak, aby ich všetci žiaci videli.

Žiaci pridávajú svoju dvojicu kartičiek postupne, kolo je ukončené, keď do vzťahovej siete priradí každý svoju dvojicu.

Kam do siete budú kartičky umiestňované, nie je dané, závisí od žiakov, čo si vyberú.

Je dôležité žiakom vysvetliť, že jeden pojem/jav (napr. viac vojen) môže spôsobiť viac následkov (viac úmrtí, viac priemyslu, menej škôl). Čiže v porovnaní s úvodnou aktivitou vznikne oveľa prepletenejšia pojmová mapa.

Pri každom umiestnení dvojice kartičiek (viac/menej + pojem) má žiak uviesť aj slovné vysvetlenie (argumentovať), prečo sa rozhodol pre dané umiestnenie, aká je za ním logika, a nakresliť medzi pojmami šípku.

Pokiaľ by žiačka/žiak rád pridal nejakú súvislosť, ale neexistuje vhodná kartička, môže si zobrať prázdnu kartičku a dopísať vhodný výrok.

Šípky vo vzťahovej sieti smerujú od príčin k následkom.

- Po tom, ako sa vystriedajú všetci žiaci, môžete pristúpiť k druhému kolu, v ktorom si žiaci ľubovoľne vyberajú kartičku viac/menej aj kartičku s pojmom a ďalej ich umiestňujú do vzťahovej siete.
- Učiteľ by mal do aktivity vstupovať len minimálne, jeho úlohou je žiakov počúvať, prípadne sa pýtať doplňujúce otázky pri vysvetľovaní o umiestnení kartičky. Výraznejšie môže zasiahnuť do aktivity v prípade, ak žiaci umiestňujú do siete vyslovene nelogické prepojenia a kartičky. V prípade, že iný žiak nájde medzi jednotlivými pojmami súvislosť, ktorú iní nevidia, môže pridať dodatočné šípky medzi jednotlivými pojmami.

- Na záver aktivity zhodnoťte so žiakmi vytvorenú sieť. Otázky na reflexiu:

V čom je iná oproti sieti, ktorú vytvorili na úvod hodiny?

Čo nové si uvedomili?

Čo ich prekvapilo počas aktivity?

Aký princíp nám vytvorená sieť ukazuje (príčiny a dôsledky)?

Čo by ešte do siete pridali?

Je nejaký iný pojem, na ktorý by sa taká sieť dala použiť?

- V prípade, ak ste pracovali s dvoma skupinami, je výborné vzniknuté siete navzájom aj porovnať.

Aktivita je adaptovaná na základe metodiky prebratej zo vzdelávacieho portálu Petra Farárika Lepšia geografia a inšpirovaná anglickým originálom „More or less“. Pre lepšie pochopenie ako realizovať aktivitu, resp. ako vyzerá vzťahová sieť, si pozrite názorné video na YouTube More or less.

Príloha:

Obyvateľov	Spotreby
Vynálezov	Lesov
Detí	Obetí prírodných katastrof
Znečistenia	Kriminality
Divočiny	Tovární
Nemocníc	Skleníkových plynov
Konfliktov	Slobody
Chorôb	Nacionalizmu
Potravy	Umenia a kultúry
Polí	Ochrany prírody
Opadu	Hustoty zaľudnenia
Ciest	

Príloha:

Nezamestnanosti	Ohrozených druhov
Hluku	Ropy
Áut	Veľkomiest
Vojen	Pitnej vody
Pracovných miest	Škôl
Rýb	Obchodných domov
Šobášov	Domov
Potreby spolupráce	Globalizácie
Lekárskych objavov	Ničivých povodní
Migrácie	Lietadiel a lodí
Utečencov	Medzinárodných dohôd
Hladomorov	

5. KAPITOLA

Keď chcete študentov inšpirovať...

Obchodní partneri

Ciel: Študenti si zaznamenajú nápady a návyky svojich spolužiakov v oblasti spotreby čokolády a životného štandardu. Študenti dramatizujú proces vyjednávania medzi pestovateľmi kakaa a producentmi čokolády. Študenti analyzujú rozdiely medzi bežným obchodom a inými typmi obchodu, ako je Spravodlivý obchod – Fair Trade a Direct Trade. Získajú tiež informácie o pracovných podmienkach a životnom štandarde pracovníkov na kakao-vých plantážach, vrátane platu, ktorý dostávajú za svoju prácu.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, geografia

Čas: 45 minút

Vek: 13+

Počet účastníkov: 4 – 30

Priestor: trieda, lúka, školský dvor

Pomôcky: veľké papiere
perá/fixky nádoba
otázky na papierikoch
inštrukcie k roliam (Príloha)
otázky
klobúk / box

Príprava: Vopred si napíšte na papieriky otázky, ktoré poskladáte a vložíte do klobúka. Vytlačte tiež inštrukcie k roliam, pre každého hráča v závislosti od jeho role (Príloha).

Inštrukcie

- Vyzvite študentov, aby vytvorili skupiny s 2 – 5 členmi v závislosti od počtu študentov v triede. Nechajte ich, aby si skupiny vytvorili s kamarátmi, na základe vzájomných sympatií.
- Vysvetlite im pravidlá nasledujúcej aktivity: v každej skupine si študenti zvolia jedného stacionárneho člena, ktorý bude zapisovač, a ostatní v skupine budú zbierať informácie od všetkých študentov. Každá skupina si vytiahne jednu otázku z klobúka alebo boxu. Stacionárny člen sedí na svojom mieste. Na vrch papiera si zapíše vytiahnutú otázku svojej skupiny. Pohybliví členovia zastavujú jednotlivcov ostatných skupín, vrátane zapisovačov, a získavajú odpovede na svoju otázku. Vždy po získaní odpovede ju hneď nadiktujú zapisovačovi svojej skupiny, ktorý si odpovede značí na veľký papier. Po získaní odpovedí na otázku od všetkých jednotlivcov iných skupín si ešte zodpovedajú danú otázku aj všetci členovia danej skupiny.

Otázky:

Ktoré sú najdôležitejšie hmotné veci, ktoré človek potrebuje pre život?

Kto by mal dostať najväčší finančný podiel z čokolády, ktorú kupujete, a prečo?

Ako by ste definovali spravodlivý plat?

Čo myslíte, kto na svete asi nikdy nechutnal čokoládu?

Ako často kupujete čokoládu?

Prečo sú niektorí ľudia bohatí a iní chudobní?

- Urobte krátky prehľad zozbieraných odpovedí, prípadne ich zaznamenajte na tabuľu. Tieto informácie môžete použiť v reflexii na konci hodiny.

- Študenti ostanú v rovnakých skupinách. Vyzvite každú skupinu, aby sa rozdelila na dve polovice – na skupinu A a skupinu B.
- Zoberte všetkých členov skupiny A nabok a dajte im ich inštrukcie (Príloha). Povedzte im tak, aby to druhá skupina nepočula, že sa z nich teraz stali drobní pestovatelia kaka z Pobrežia Slonoviny. Čoskoro k nim príde niekto, kto bude chcieť ich vypestované kakao odkúpiť. Povedzte im, aby si prečítali inštrukcie o svojej role a snažili sa do nej čo najviac vcítiť. Dajte im čas na naštudovanie inštrukcií. Počas tohto času si majú tiež premyslieť, aký podiel z čokolády, ktorá sa na európskom trhu predáva za 1 euro, by mali žiadať za vypestované kakao. Upozornite ich, aby boli obozretní, pretože obchodníci nebyvajú vždy čestní a snažia sa získať kakao za čo najnižšiu cenu.
- Teraz si odvedte nabok skupinu B. Rozdajte im ich inštrukcie a vysvetlite im ich rolu. Povedzte im to tak, aby členovia skupiny A nepočuli, že sa z nich stali reprezentanti nadnárodnej korporácie, ktorá skupuje kakao. Povedzte im, aby si prečítali inštrukcie o svojej role a snažili sa do nej čo najviac vcítiť. Dajte im čas na naštudovanie inštrukcií. Ich úlohou je ísť k drobným pestovateľom z Pobrežia Slonoviny a zjednať čo najnižšiu výkupnú cenu za vypestované kakao. Suma musí byť taká, aby pokryla náklady a zabezpečila dostatočný zisk. Upozornite ich, že pestovatelia kaka budú pravdepodobne žiadať vyššiu cenu, ale je v záujme ich korporácie, aby stlačili sumu tak nízko, ako sa len dá. Aj táto skupina sa má spoločne dohodnúť, aké percento z čokolády, ktorá sa na európskom trhu predáva za 1 euro, sú ochotní zaplatiť pestovateľom kaka za jeho vypestovanie.
- Táto spoločná skupinovú prácu by mala trvať asi 10 minút.
- Po skončení prípravy vyzvite skupiny, aby sa dali do tých istých dvojíc/skupín, v ktorých boli na začiatku, a aby medzi sebou začali jednať. Dajte im 5 minút na to, aby pestovatelia a reprezentanti korporácie vyjednali takú sumu za vypestované kakao, s ktorou budú obidve strany spokojné. Pripomente im, že pri vyjednávaní by mali zväžiť všetky potreby a výdavky, ktoré mali uvedené vo svojich inštrukciách (je naozaj dôležité, aby sa so svojou rolou dostatočne stotožnili).
- Počas vyjednávania pozorne sledujte interakciu medzi oboma stranami. Možno uvidíte nahnevanych pestovateľov kaka, ktorí sa sťažujú a kričia na svojich obchodných partnerov, alebo súcitných reprezentantov korporácií, ktorí sa s pestovateľmi chcú dohodnúť na spravodlivej cene. Všetky tieto informácie si zaznačte, môžete ich následne použiť v reflexii.
- Po skončení vyjednávania zaznamenajte dohodnuté ceny všetkých skupín buď na tabuľu, alebo na papier. Pýtajte sa jednotlivých skupín, ako prebiehalo vyjednávanie, a podporujte diskusiu:
 - **Boli obidve strany v každej skupine spokojné s výsledkom, alebo sa cítili dotlačené k prijatiu danej ceny?**
 - **Boli vaše vyjednané sumy vyššie alebo nižšie ako reálna cena?**
- Následne im pre porovnanie povedzte príklad z reálneho života, kam putujú jednotlivé časti centov z 1 eura, ktoré zaplatíme v obchode za bežnú čokoládu: drobný pestovateľ kaka dostane z tejto sumy 7 centov, nadnárodná korporácia 40,5 centa, obchodník, ktorý čokoládu predal, 28 centov a zvyšok ide na dane.

- Na záver dajte na dve opačné strany triedy papiere s nápismi: SÚHLASÍM a NESÚHLASÍM. Povedzte študentom, aby sa postavili ku konkrétnemu papieru podľa toho, či súhlasia alebo nesúhlasia so súčasným rozdelením súm z ceny za bežnú čokoládu medzi jednotlivými článkami jej výroby. Vyzvite ich, aby si rýchlo premysleli argumenty pre svoje stanovisko, a otvorte diskusiu. Nechajte študentov, aby po jednom vysvetlili opozíciu, prečo súhlasia s daným rozdelením. Keď už vyjadria dostatočne veľa dôvodov, dajte priestor opačnej strane, ktorá nesúhlasí so súčasným rozdelením. Vyzvite aj týchto študentov, aby po jednom vysvetlili opozíciu, prečo nesúhlasia s daným rozdelením. V prípade, že sa všetci študenti postavia na jeden papier (buď súhlasím, alebo nesúhlasím), vy sa postavte na opačnú stranu a snažte sa argumentovať zo strany opozície.
- Zdôraznite študentom, že kedykoľvek počas diskusie môžu prestúpiť do opačnej skupiny. Mali by však vedieť zdôvodniť, prečo sa tak rozhodli.

Infobox

Na výrobu troch 100-gramových čokolád je potrebné použiť celoročnú úrodu jedného kakaovníka. Podľa Svetovej kakaovej asociácie je na svete 50 miliónov ľudí, ktorých živobytie závisí od pestovania kakaa. Na kakaovníku rastú struky obsahujúce 20 – 60 kakaových bôbov uzavretých v sladkej dužine. Stromy tolerujú tieň, preto nie je nevyhnutné vyrábať prales pre plantáže. Každý strom produkuje len 50 – 60 strukov ročne, čo je asi 400 bôbov na výrobu 454 g čokolády.

Zdroj: <https://www.rainforest-alliance.org/pictures/chocolate-from-bean-to-bar>

Cena svetového obchodu s čokoládou sa odhaduje na 100 miliárd dolárov ročne. No iba 6 – 8 % z výnosu sa v skutočnosti dostane naspäť k pestovateľom kakaa.

V súčasnosti pochádza zo Západnej Afriky približne 70 % svetovej čokolády, zatiaľ čo zvyšok je dopestovaný v Latinskej a Južnej Amerike a v Ázii. Približne 40 % všetkého kakaa na svete pochádza z malej krajiny v Západnej Afrike – Pobrežie Slonoviny. Podľa správy 15 európskych neziskových organizácií pracuje v západnej Afrike až 2,1 milióna detských pracovníkov.

Zdroj: <https://www.raconteur.net/business-innovation/child-labour-cocoa-production>

Aj v iných krajinách Západnej Afriky, kde sa pestuje kakao, sa vyskytli prípady využívania lacnej pracovnej sily vo forme detských otrokov.

V tradičnom obchodovaní s kakaom prostredníkom často využije pri výkupe kakaa farmárovu neznalosť trhu, jeho nemožnosť výberu z viacerých predajcov a jeho nedostatok finančných možností. Výkupca často zneužije tieto nevýhody farmára, aby získal väčší podiel z výkupu kakaa pre seba. Napríklad výkupca, ktorý cestuje do odľahlých oblastí vykupovať kakao a následne ho predáva vývozcom, často ponúkne farmárom nízku výkupnú sumu. Tí nemajú inú možnosť, iba prijať jeho ponuku. Farmári nemajú finančné možnosti uschovať kakao a čakať na lepšiu ponuku a nie sú ani v kontakte s viacerými priekupníkmi. Výkupcovia teda často kúpia kakaové zrná za najnižšiu cenu a potom sa ich, samozrejme, snažia predať za relatívne vysokú cenu.

Fair Trade (spravodlivý obchod) - Čokolády zo spravodlivého obchodu sú vyrábané z kakaa, ktoré bolo od pestovateľov nakúpené za spravodlivé ceny. V systéme Spravodlivého obchodu si kupujúci výrobkov, ako sú napríklad káva, kakao, banány alebo cukor, kúpia tieto produkty za cenu o niečo vyššiu, ako je trhovú cenu. Navyše, tieto peniaze sú vyhradené na pomoc pre drobných farmárov a družstvá, na zlepšenie ich komunit. Obyčajne smerujú do škôl, nemocníc či infraštruktúry. Nákupcovia týchto produktov – zvyčajne spoločnosti, ktoré vyvážajú a predávajú tieto produkty v iných krajinách – môžu tieto výrobky označiť certifikátom Fair Trade, konečný spotrebiteľ tak bude informovaný o fakte, že svojím nákupom neprispieva k vykorisťovaniu chudobných farmárov v rozvojových krajinách. V tomto systéme dostáva pestovateľ kakaa približne 20 centov z každej čokolády za 1 euro.

Direct Trade (priamy obchod) – Tento termín sa používa na vyjadrenie kúpy kakaa priamo od pestovateľov, čím sa z hry vyradia tradiční priekupníci, sprostredkovatelia, predajcovia, ako aj organizácie, ktoré majú na starosti certifikáciu. Výhodou takéhoto druhu obchodu je, že sa nadväzujú vzájomné výhodné vzťahy s individuálnymi pestovateľmi či družstvami v producentných krajinách, kde sa partneri navzájom rešpektujú. Pestovatelia zapojení do takéhoto typu obchodu dostávajú v priemere o 25 % viac peňazí za svoje produkty, ako je garantované Fair Trade minimum. Nevýhodou takéhoto systému je neprítomnosť nezávislej certifikačnej organizácie, a tak koncový spotrebiteľ musí mať plnú dôveru k výrobcovi čokolády, že naozaj naplní svoju firemnú filozofiu. V prípade kakaa je priemerný zisk pestovateľa zapojeného do Direct Trade 24 centov z čokolády za 1 euro.

Príloha – Na kopírovanie

Inštrukcie k rolám:

PESTOVATEĽ

Z toho, čo za vypestované kakao dostanete, musíte zaplatiť pracovníkov, nakúpiť potrebné nástroje, nakúpiť chemikálie na postreky rastlín, mať nejaký zisk, aby ste vylepšili farmu, zaplatili dlhy, nakrmili rodinu, zaplatili za lekára a lieky, poslali deti do školy, kúpili im učebnice, a aby ste si aj odložili nejaké peniaze na horšie časy a iné.

Reprezentant nadnárodnej korporácie

Z peňazí, ktoré vám ostanú, musíte zabezpečiť chod spoločnosti a náklady spojené s biznisom, vyplatiť zamestnancov, mať veľký zisk, aby ste mohli zveľadiť a rozšíriť svoj podnik, zabezpečiť peniaze pre svoju rodinu, mať komfortný život, platiť hypotéku na dom, zaplatiť za dobré a kvalitné vzdelanie pre svoje deti, kúpiť nové auto, dovoliť si dovolenku minimálne raz do roka, šetriť peniaze v banke a iné.

PESTOVATEĽ

Z toho, čo za vypestované kakao dostanete, musíte zaplatiť pracovníkov, nakúpiť potrebné nástroje, nakúpiť chemikálie na postreky rastlín, mať nejaký zisk, aby ste vylepšili farmu, zaplatili dlhy, nakrmili rodinu, zaplatili za lekára a lieky, poslali deti do školy, kúpili im učebnice, a aby ste si aj odložili nejaké peniaze na horšie časy a iné.

Reprezentant nadnárodnej korporácie

Z peňazí, ktoré vám ostanú, musíte zabezpečiť chod spoločnosti a náklady spojené s biznisom, vyplatiť zamestnancov, mať veľký zisk, aby ste mohli zveľadiť a rozšíriť svoj podnik, zabezpečiť peniaze pre svoju rodinu, mať komfortný život, platiť hypotéku na dom, zaplatiť za dobré a kvalitné vzdelanie pre svoje deti, kúpiť nové auto, dovoliť si dovolenku minimálne raz do roka, šetriť peniaze v banke a iné.

Zmena je tu stále

Ciel:	Študenti získajú pochopenie, že zmena je nevyhnutná súčasť života a všetci sme súčasťou procesu zmeny.
Odporúčané predmety:	občianska a etická výchova, výtvarná výchova
Čas:	45 minút
Vek:	12+
Počet študentov:	10 – 20
Pomôcky:	Bingo list (Príloha) tvrdé poznámkové podložky so železnou sponou na prichytávanie papierov alebo zápisníky farebné pastelky alebo fixky pre každého študenta klobúk papieriky s environmentálnymi a sociálnymi témami
Poznámka:	<i>Túto aktivitu je vhodné využiť ako doplnenie po aktivitách, kde sa študenti už oboznámili s informáciami o globálnych otázkach a súvislostiach. Tiež je vhodná ako dopĺňajúca aktivita po absolvovaní interaktívnej výstavy Svet v nákupnom košíku.</i>
Príprava:	Pred tým, ako začnete s aktivitou, pripravte si tvrdé poznámkové podložky so železnou sponou na prichytávanie papierov, poprípade zápisníky – ich počet sa musí zhodovať s počtom študentov. V každom zásobníku alebo zápisníku by mali byť čisté biele papiere, ich počet tiež musí korešpondovať s počtom študentov. Na vrch obalu zápisníka alebo zásobníka prilepte inštrukciu – 85 % všetkých zápisníkov/zásobníkov bude mať inštrukciu „PREKRESLI TENTO OBRÁZOK.“; zvyšných 15 % bude mať inštrukciu „PREKRESLI TENTO OBRÁZOK, PRIČOM MÔŽEŠ ZMENIŤ JEDNU VEC.“ Vytlačte si bingo listy v počte študentov a pripravte si farebné pastelky, fixky. Ak sa rozhodnete v hlavnej časti použiť klobúk, z ktorého si budú študenti ťahať témy na kreslenie, pripravte si malé papieriky v počte študentov, ktoré vložíte do klobúka.

Inštrukcie

- Povedzte študentom, že sa idete zahrať hru Bingo. Rozdajte každému jeden bingo list. Poproste ich, aby si vzali pero. Ich úlohou bude čo najrýchlejšie nájsť osoby medzi spolužiakmi, ktoré aktivitu uvedenú v Bingo liste vykonali a zapísať ich mená do prázdneho miesta pod aktivitou v Bingo liste (napr.: „Nájdí niekoho, kto zasadil strom. ZUZKA“). Komu sa prvému podarí kompletne vyplniť Bingo list, nahlas zakričí: „BINGO!“; vtedy sa hra končí. V prípade, že sa študentom nebude dariť nájsť osoby, ktoré niektorú z aktivít vykonali, po 5 minútach hry ukončíte sami. Na začiatku hry ešte pripomeňte študentom, aby sa snažili vyplniť Bingo list poctivo, bez snahy oklamať.
- Po tom, ako skončia s Bingo hrou, pýtajte sa ich:
 - **? Ktorá aktivita bola taká, že sa vám nedarilo nájsť spolužiakov, ktorí ju niekedy robili? Napadá vám, o čom boli jednotlivé aktivity? Majú niečo spoločné?**
- Ak študenti neprídu na súvislosti medzi aktivitami, povedzte im, že všetky sa týkajú zmeny. Následne sa pýtajte:
 - **? Čo myslíte, existuje vždy nejaké riešenie na akékoľvek problémy, ktoré môžu nastať? Ktoré situácie sa podľa vášho názoru nedajú zmeniť?**

- Po diskusii povedzte študentom, že sa idete hrať hru, ktorá je založená na podobnom princípe ako „telefón“ (*známa hra, kde hráči sedia v kruhu – prvý zašepká najbližšiemu určité slovo a ten to posunie ďalej, až kým neprejde celé kolo; ten, ktorý je posledný, povie nahlas, aké slovo počul*), ale je iná v tom, že si budú do kruhu posúvať kresby a prekresľovať ich.
- Posadte sa so študentmi do kruhu. Každému študentovi rozdajte buď podložky so železnou sponou na prichytávanie papierov, alebo zápisníky (podľa toho, čo ste si vopred pripravili). Rozdajte farebné pastelky alebo fixky. Vysvetlite študentom jednotlivé kroky hry. Najprv každý nakreslí na prvý papier jeden jednoduchý obrázok, ktorý by mal poukazovať na určité environmentálne a sociálne problémy (napríklad znečistenie, detská práca, nedostatok pitnej vody, používanie pesticídov, nadmerná spotreba, chudoba atď.). Témy si môžu buď vytiahnuť z klobúka, alebo ich môžete každému študentovi zašepkať do ucha. Zdôraznite, aby si študenti navzájom neprezradili, čo budú kresliť a ani v priebehu kreslenia si neukazovali obrázky. Majú si to premyslieť len v hlave a snažiť sa kresliť tak, aby to nik iný nevidel. Samozrejme, je dôležité, aby sa študenti nesnažili zámerne pozeráť na kresby ostatných.
- Dajte študentom dve minúty na nakreslenie témy. Keď minúty ubehnú, povedzte študentom, aby podložku/zápisník posunuli susedovi vedľa seba. Zvoľte im smer, ktorým majú podložky posúvať do kruhu (buď v smere hodinových ručičiek, alebo opačne). Vysvetlite študentom, že teraz majú nakresliť rovnaký obrázok, ako dostali od suseda, pričom sa majú riadiť podľa inštrukcie, ktorú majú hore na podložke („*Prekresli tento obrázok.*“ alebo „*Prekresli tento obrázok, pričom môžeš zmeniť jednu vec.*“) Dajte im na to jednu minútu (ak pracujete s minimálnym počtom študentov, môžete im dať aj pol druhu minúty).
- Po minúte ich zastavte, akokoľvek stihli obrázok nakresliť. Povedzte im, aby svoj obrázok označili číslom dva (na číslovanie ich upozorňujte pri každom kole) a vyzvite ich, aby prvý obrázok/originál, ktorý obkresľovali, presunuli na koniec, pod všetky papiere tak, aby ich sused nevidel. Teraz nech podajú zápisníky/podložky s novým obrázkom ďalšiemu susedovi. Povedzte im, že takto budú pokračovať, až kým sa celé kolo neotočí a autor originálu nedostane späť svoju kresbu – a pod ňou všetky ostatné kresby svojich spolužiakov v poradí, ako ich postupne v kruhu obkresľovali od čísla jeden až po posledné číslo. Počas kreslenia ich stále dôrazne upozorňujte, že sa nemôžu pozeráť na ostatné obrázky, ktoré sú odložené na konci podložky. Môžu sa pozeráť vždy len na ten, ktorý práve prekresľujú. Upozornite ich aj na to, aby nevenovali kvalite kresby príliš veľa úsilia, nakoľko na kreslenie majú vždy len jednu minútu.

- Po skončení hry požiadať študentov, aby poukladali na zem svoje obrázky v postupnosti od originálu po posledný obrázok, a to buď vodorovne alebo zvisle. Keďže za úlohu mali obrázky aj číslovať, nemali by mať problém. Každý autor originálu by mal povedať, akú tému kreslil. Študenti teraz môžu vidieť, ako sa originál postupne menil a ako vyzerá nakoniec. Môžete sa opýtať študentov, ktorí kreslili posledné obrázky, čo si oni mysleli, že kreslili. Ak máte dostatok času, môžete prejsť všetky kresby. Ak vám už veľa času neostalo, vyberte aspoň jednu sériu obrázkov s inštrukciou „*Prekresli tento obrázok.*“ A jednu sériu s inštrukciou „*Prekresli tento obrázok, pričom môžeš zmeniť jednu vec.*“ Táto časť je obvyčajne pre študentov veľmi zaujímavá, najmä keď sa rozprávate o tom, ako sa obrázky postupne menili.
- Následne sa ich pýtajte:
 - **Menili ste obrázok zámerne za nejakým účelom?**
 - **Čo ste si pomysleli o obrázkoch, ktoré k vám prichádzali?**
 - **Ako ste sa rozhodli, ktorú vec na obrázku zmeníte, keď ste dostali túto inštrukciu?**
 - **Aký pocit ste mali, keď ste dostali naspäť svoj originál aj so všetkými prekreslenými obrázkami?**
- Keďže určite sa nestane, že by študenti prekreslili originály úplne rovnako, môžete poukázať na to, že zmena je tu stále – či chceme alebo nie. Stále niečo meníme, nič nedokážeme urobiť úplne rovnako, pretože každý okamih je jedinečný. Poukážte na to, že aj keď mali dve rôzne inštrukcie, originály sa aj tak postupne zmenili.
- Povedzte im, že nič nie je stále rovnaké, stále sa niečo mení, my stále niečo meníme, aj keď zmena môže byť veľmi jemná. Tento svet, náš život fungujú na princípe neustálej zmeny. Ak sa bránime zmene, bránime sa životu.
- Vyzvite študentov, aby povedali jeden výrazný príklad neustálej zmeny zo života, ktorý poznajú (napr.: ročné obdobia, procesy v prírode, starnutie, neustále niečo vzniká a zároveň zaniká). Následne sa vráťte k otázkam z úvodu aktivity. Opýtajte sa študentov, či im po hre napadnú iné odpovede na otázky z úvodu:
 - **Čo myslíte, existuje vždy nejaké riešenie na akékoľvek problémy, ktoré môžu nastať?**
 - **Ktoré situácie sa podľa vášho názoru nedajú zmeniť?**
- Na záver zdôraznite študentom, že aj keď sa na prvý pohľad bude zdať, že neexistuje riešenie na určitý problém a že niektoré veci jednoducho nie je možné zmeniť, nech si spomenú na túto hru a uvedomia si, že stále niečo meníme, či už sme si toho vedomí alebo nie. Ide práve o to, aby sme si proces zmeny neustále uvedomovali. Je dôležité, aby sme sa vedome snažili myslieť a konať tak, aby to, čo urobíme, povieme, cítíme, viedlo k pozitívnej zmene.

Príloha – Na kopírovanie

BINGO LIST

Nájdí niekoho, kto ...

... sa podieľal na kampani pre riešenie určitého problému.	... Zasadil strom.	... recykloval niečo za uplynulý týždeň.	... si kúpil niečo v second-hand obchode.
... pozná organizáciu na ochranu životného prostredia alebo ochranu ľudských práv.	... si kúpil niekedy fair trade produkt.	... pozná príklad priamej akcie proti nadmernému odlesňovaniu.	... uprednostňuje jazdiť na bicykli ako ísť autom.
... si kúpil bio produkt.	... sa vzdal niečoho dobrovoľne.	... pomohol niekomu v ťažkej situácii.	... si nekúpil nový mobil za posledné 2 roky.

Rifle bez piesku

Ciel: Študenti si precvičia popis fotografie v anglickom jazyku. Študenti z textu vyberú pre nich dôležité informácie a tiež informácie, o ktorých pochybujú, zdôvodnia svoje pochybnosti a navrhnu spôsob ich overenia. Študenti vysvetlia, čo je ručné pieskovanie a čo predchádzalo jeho zákazu v Turecku. Študenti uvedú príklad miestnej zmeny iniciovanej bežnými ľuďmi či organizáciami. Študenti navrhnu zmenu, ktorú by sami radi videli (v ich kontexte alebo vo svete), a ich rolu v nej.

Odporúčané predmety: slovenský jazyk a literatúra, anglický jazyk, etická a občianska výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova)

Čas: 45 minút

Vek: 14+

Pomôcky: ceruzka alebo farbičky do dvojice
2x2 výrezy rôznych fotografií (Príloha 1)
2x2 kompletne fotografie (Príloha 2)
text o pieskovaní (Príloha 3 – anglická aj slovenská verzia)

Poznámka: Aktivitu je možné viesť na hodine anglického jazyka, ale aj na neязыkovej hodine (podľa toho si zvolte typ textu z Prílohy 3).

Inštrukcie

- Skôr ako začnete so samotnou aktivitou, vyskúšajte si so študentmi, ako v anglickom jazyku popisujeme obrázky: *There is/There are...* Zopakujte si aj prítomný čas priebehový a predložky miesta (*in front of, behind, next to, between, under, over, on* atď.).
- Následne prezradte študentom, že budú pracovať so štyrmi fotografiami. Najprv ale uvidia len malú časť z každej fotografie a ich úlohou bude vo dvojiciach predpovedať, čo podľa nich na fotografii chýba. Rozdelte žiakov do dvojíc a do každej dvojice rozdajte výrezy fotografií (Prílohu 1). Dajte študentom niekoľko minút na prediskutovanie. Potom nechajte zaznieť niekoľko odpovedí nahlas. Tejto práci venujte maximálne 5 minút.
- Z jazykového hľadiska tu môžete precvičiť napríklad vytváranie hypotéz so spôsobovými slovesami: *There might be... There can't be... There must be...*
- Teraz pracujte s kompletnými fotografiami. Požiadajte študentov vo dvojiciach, aby si sadli chrbtom k sebe. Jednému študentovi z každej dvojice dajte dve kompletne fotografie (Príloha 2) bez toho, aby ich druhý študent videl. Študent s fotografiami má za úlohu popísať, čo vidí, a druhý študent bude podľa daných inštrukcií zakreslovať zvyšok fotografie do príslušných výrezov fotografií. Po niekoľkých minútach si vymenia role. Dajte druhému študentovi z každej dvojice posledné dve kompletne fotografie (Príloha 2). Zakreslovať bude teraz prvý študent.
- Potom študenti porovnávajú svoje kresby a fotografie. Položte celej triede tieto otázky:

Sú vaše kresby odlišné od fotografií? Ak áno, prečo?
Are your drawings different from the photos? if yes, why?

? Boli vaše predpoklady správne? Vyzerajú fotografie tak, ako ste očakávali? Ak nie, prečo?
Were your predictions right? Do the photos look as you expected? if not, why not?

Čo si myslíte, že ľudia na fotografiách robia?
What do you think that people are doing in the photos?

- Položte konkrétne otázky k jednotlivým fotografiám:

**Fotografia č. 1 – Čo robí chlapec s pieskom? Prečo?
Photo no. 1 – What is the boy doing with sand? Why?**

**Fotografia č. 4 – Prečo leží muž na zemi? Na piesku?
Photo no. 4 – Why is the man lying on the ground? On the sand?**

**Akú spojitosť vidíte medzi všetkými fotografiami?
What connection can you see between all the photos?**

- Rozdajte študentom text o pieskovaní (Príloha 3), ktorý si vopred nakopírujete. Vyzvite ich, aby si ho prečítali. Pred tým, než začnú čítať, sa uistite, že rozumejú nasledujúcim slovám:

worn jeans, mining, silica, stream, pressure, to prohibit, developing countries, dust, equipment, lungs, disease, cheap labour

- Dajte im 5 – 10 minút na prečítanie a písomné zodpovedanie otázok pod textom.
- Následne si spoločne prejdite odpovede. Pri otázke, čomu neveria alebo o čom pochybujú, sa pýtajte, prečo tomu tak je a ako by sa daná vec dala overiť. Táto otázka nemieri na dôveryhodnosť textu, ale na schopnosť žiakov kriticky pracovať s textom. Každý text má svojho autora s určitým pohľadom na svet a danú tému. Pre študentov môže byť prínosné bližšie analyzovať pohľad autora a skúmať použité zdroje informácií v texte. V treťom bode študenti vytvárali otázky. Dajte priestor každému z nich vysloviť aspoň jednu otázku. Študenti môžu potom v skupinách alebo spoločne o nich diskutovať. Popríklad im zadajte domácu úlohu, aby našli odpovede aspoň na jednu otázku.

- Následne sa spýtajte všetkých:

**Po tom, ako ste si prečítali text, čo si myslíte, že sa deje na poslednej fotografii?
After reading the text, what exactly do you think is happening in the last photo?**

- Po pár odpovediach im prezradte, že na fotografii je aktivista pri akcii kampane Clean Clothes Campaign (Belgicko, 2010). Pokračujte ďalej otázkami:

**Posledná časť textu mala podnadpis dobré správy. Prečo sa tak volá?
The last part of the text was called Good news. Why was it called this way?**

**Ako sa dosiahol zákaz pieskovania v Turecku?
How was the prohibition of sandblasting in Turkey achieved?**

**Napadá vám ešte nejaký príklad zmeny, ktorá bola dosiahnutá podobným spôsobom vo vašom okolí alebo krajine? O čo išlo?
Do you know any other example of some change achieved in a similar way in your local or national context? What was it?**

Je nejaká zmena, ktorú by ste radi videli vo vašom okolí alebo vo svete? Ak áno, aká je to zmena?

Ako by ste sa na nej podieľali?

Is there any change you would like to see in your context or in the world? If yes, what? And how would you like to participate in it?

- Túto poslednú otázku môžete prípadne študentom zadať ako písomnú domácu úlohu.

Príloha 1 – Náhľad

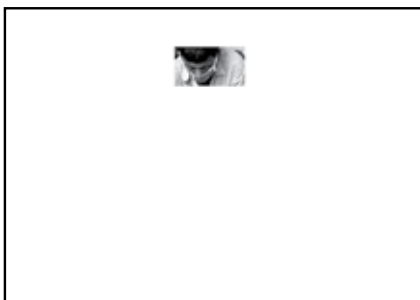
© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Clean Clothes Campaign

Aktivista protestujúci proti pieskovaniu, Belgicko 2010

Príloha 2 – Náhľad

© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Allison Joyce

Dhaka, Bangladéš 2010

© Clean Clothes Campaign

Aktivista protestujúci proti pieskovaniu, Belgicko 2010

Príloha 3 - Na kopírovanie

What is sandblasting?

Approximately five billion pairs of jeans are produced worldwide each year. According to the latest trend, some of them look already „worn“ when you buy them. Sandblasting is one of the methods which make jeans look lighter and used.

Sandblasting is a special technique which changes the surface of material. Workers use a stream of sand with tiny elements of silica under high pressure. It has been very popular in mining and building industries. In 1966, manual sandblasting was prohibited in Europe because of extreme health risks. However, it is not prohibited in developing countries. Therefore, some clothing companies produce this kind of jeans in countries outside the European union, where the labour is cheaper and laws are not strict (e.g. China, Mexico, Turkey, Bangladesh). Sandblasting is not the only method how to make jeans look old but it is the cheapest one.

Health risks

Workers are manually spraying jeans with sand containing silica. In this way, a lot of sand dust gets in the air and because the workers do not usually use any protective equipment, silica gets into their lungs. There it causes a disease called silicosis. There is no medicine for this disease. People die as it gradually gets impossible for them to breathe.

In Turkey, according to organization Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Laborers, sandblasting caused the death of 50 people and other 5000 workers are ill. What is alarming is that the disease appears already after 6 months of doing this work.

Good news

In 2009 sandblasting was prohibited in Turkey. It was thanks to work of the local organization Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Laborers which united the workers, doctors, lawyers and journalists and launched a campaign against sandblasting. However, after this prohibition, the production moved to new countries where it is still legal.

Clean clothes campaign is a campaign of many organizations in Europe which want clothing companies to stop producing this kind of jeans. They address companies and want them to be responsible for what they produce and how. Thanks to this campaign about 40 companies decided to stop sandblasting (in 2010) – e.g. H&M, C&A, Benetton, Gucci, Levi Strauss. Companies which haven't done it yet: NEXT, Tesco, Marks&Spencer, Diesel, Replay etc. This gives consumers the possibility to choose what jeans they buy.

Source:

Christopher, Riddselius and Sam Maher (2010): Killer Jeans. A Report on Sunblasted Denim. uK: Labour behind the label.

1/ Which information from the text is most interesting for you?

- 1.
- 2.
- 3.

2/ What do you have doubts about? What don't you believe?

.....

3/ What else would you like to know? What questions do you have?

.....

Príloha 3 – Na kopírovanie

Čo je pieskovanie?

Každý rok sa na svete vyrobí približne 5 miliárd párov riflí. Odhaduje sa, že globálny džínsový svet vytvorí do roku 2021 maloobchodný zisk až takmer 130 miliárd USD ročne. Trendom sú aj džínsy, ktoré vyzerajú „ošúchané“, už keď ich kupujeme. Pieskovanie je jeden z postupov, ktoré dodávajú rifliam ošúchaný a obnosený výzor.

Zdroj: <https://www.statista.com/statistics/734419/global-denim-jeans-market-retail-sales-value/>

Pieskovanie je špeciálny výrobný postup, ktorý mení povrch textilu. Robotníci vo fabrikách pod vysokým tlakom aplikujú na látku prúd piesku s drobnými časticami silikónu. Táto technológia bola často používaná pri ťažbe a v stavebníctve. V roku 1966 bolo v Európe zakázané ručné pieskovanie z dôvodu veľkých zdravotných rizík. V rozvojových krajinách pieskovanie stále zakázané nie je. Preto niektorí producenti textilu dávajú vyrábať tento druh riflí v krajinách mimo Európskej Únie, kde je pracovná sila lacnejšia a zákony nie sú také prísne (napríklad Čína, Bangladéš, Mexiko, Turecko). Pieskovanie nie je jediný spôsob ako docieľiť ošúchaný výzor nohavíc, ale je to ten najlacnejší spôsob.

Zdravotné riziká

Pracovníci ručne striekajú rifle pieskom, ktorý obsahuje oxid kremičitý – kremičitý piesok. Pri takomto postupe sa do vzduchu dostane veľké množstvo pieskového prachu. Keďže pracovníci obyčajne nie sú vybavení žiadnymi ochrannými pomôckami, do pľúc sa im dostávajú jemné častičky kremíka. Tie v pľúcach spôsobujú chorobu s názvom silikóza. Na silikózu neexistuje liečba a ľudia na ňu umierajú, keď už nie sú schopní dýchať.

Podľa Tureckej komisie pre pieskovanie len v Turecku spôsobilo pieskovanie smrť 50 pracovníkov a ďalším 5 000 robotníkom bola diagnostikovaná silikóza. Znepokojujúce je, že toto ochorenie sa objavuje už po šiestich mesiacoch práce s pieskovaním.

Dobré správy

V roku 2009 bolo ručné pieskovanie v Turecku zakázané. Stalo sa tak vďaka osvete miestnej organizácie Turecká komisia pre pieskovanie, ktorá spája pracovníkov, lekárov, právnikov a novinárov. Spolu spustili kampaň proti pieskovaniu. Po jej úspešnom konci (zákaze pieskovania v Turecku) sa však výroba presunula do iných krajín, kde je pieskovanie stále legálne.

Kampaň Clean Clothes je kampaň mnohých európskych organizácií, ktoré žiadajú textilné spoločnosti, aby prestali používať tento druh riflí. Oslovujú spoločnosti a žiadajú, aby prevzali zodpovednosť za to, čo vyrábajú, a akým spôsobom. Vďaka tejto kampani sa 40 firiem rozhodlo v roku 2010 nepoužívať pri výrobe svojho oblečenia pieskovanie – napríklad H&M, C&A, Benetton, Gucci, Levi Strauss. Medzi spoločnosti, ktoré naďalej používajú pieskovanie, patrí: NEXT, Tesco, Marks&Spencer, Diesel, Replay atď. Toto dáva spotrebiteľom možnosť vybrať si, aké rifle si kúpi.

Zdroj:

Christopher, Riddselius and Sam Maher (2010): Killer Jeans. A Report on Sunblasted Denim. uK: Labour behind the label.

<https://clothingindustry.blogspot.com/2017/12/sandblasting-denim-health-problems.html>

1/ Ktoré informácie z textu sú pre vás najzaujímavejšie?

1.
2.
3.

2/ O čom máte pochybnosti? Čomu neveríte?

.....

3/ Čo by ste sa ešte chceli dozvedieť? Aké otázky vám napadajú?

.....

Babička Cvrček

Ciel: Študenti porovnajú viacero pohľadov na jednu udalosť, nájdu a vysvetlia faktory, ktoré spôsobujú a ovplyvňujú zmeny. Študenti sformulujú rôzne prístupy k prírodným zdrojom. Na základe príkladu hnutia proti privatizácii vody v Bolívii budú diskutovať o význame spolupráce pri riešení problémov. Na základe príkladu z vlastnej skúsenosti študenti pomenujú, čo je dôležité pre dosiahnutie systémových zmien.

Odporúčané predmety: etická výchova, občianska výchova, biológia, prierezové tematiky (osobnostný a sociálny rozvoj, environmentálna výchova, ochrana života a zdravia)

Čas: 45 – 60 minút

Vek: 14+

Počet študentov: 6 – 30

Priestor: trieda

Pomôcky: krátky animovaný film s názvom Abuela Grillo (do vyhľadávača na stránke www.youtube.com zadajte názov filmu) dataprojektor a reproduktory fotografie (Príloha 1) otázky k filmu do dvojíc (Príloha 2) text pre každého (Príloha 3)

Inštrukcie

- Rozdelte študentov do 4 – 5 skupín. Každjej skupine dajte sériu fotografií (Príloha 1).
- Povedzte študentom, že fotografie, ktoré dostali, popisujú jeden príbeh. Pokiaľ máte viac času, dajte študentom dve úlohy: pokúsiť sa popísať príbeh tak, aby zahŕňal príčiny udalostí a ich vyústenie, a potom písomne sformulovať názov článku o príbehu.
- Môžete im poradiť postup. Môžu si najprv povedať, čo na fotkách vidia, čo sa na nich deje, môžu si určiť ich poradie a potom vymýšľať odpovede na otázku: „Prečo sa to deje?“ Dajte im časový limit 5 minút. Na samotný výklad udalostí bude mať každá skupina 1 minútu. V skupinách ich povzbudzujte k spolupráci, môžete sa priebežne pýtať, ako postupujú.
- Po 5 minútach nechajte všetky skupinky krátko predstaviť svoje príbehy. Môžete sa pýtať, čo konkrétne z fotiek ich viedlo k ich príbehom. Nehodnoťte ich, každá skupina by mala vo svojom príbehu jasne pomenovať príčinu udalostí. Prečo asi ľudia protestovali? Pýtajte sa:
 - **?** Aký zmysel majú podobné zhromaždenia?
Čo môžu zmeniť?
 - Za akých okolností by ste sa zúčastnili na nejakom proteste?
- Nechajte študentov napísať na tabuľu titulky vymyslených príbehov.

Poznámka:

Ak máte len 45 minút, dajte študentom fotografie a tri posledné uvedené otázky k prediskutovaniu. Oddelte nasledujúcu časť napríklad tak, že študentom povieťe, aby si príbehy s fotkami zatiaľ odložili, lebo sa budete venovať niečomu inému.

- Uistite sa, že všetci študenti dobre vidia na projekčnú plochu. Povedzte im, že si pozriete animovaný film, ktorý trvá 10 minút. Nemusia si počas neho nič zapisovať, stačí, ak budú pozorne sledovať príbeh. Vyzvite študentov, aby si pozorne všímali, kedy a ako nastávajú v príbehu zlomy/zmeny.
- Následne premietnite študentom film Abuela Grillo (pre viac informácií nahliadnite do Infoboxu).

- Po prezretí filmu vyzvite študentov, aby sa zoskupili do dvojíc, v ktorých budú pracovať. Rozdajte im, prípadne napíšte na tabuľu otázky z Prílohy 2. Povedzte im, že odpovedať na otázky majú len ústne, slúžia na diskusiu vo dvojici. Písomne majú doplniť len to, čo by podľa nich znamenala voda pre jednotlivé postavy z príbehu. Nechajte ich samostatne pracovať 5 minút, potom sa pýtajte celej triedy a nechajte zaznieť niekoľko odpovedí na otázky z Prílohy 2.
- Zatiaľ im neprezrádzajte žiadne informácie o cochabamskej vojne o vodu z textu! Opýtajte sa ich:
 - Aké boli vaše prvé dojmy?**
 - O čom príbeh bol? Ako ste si ho vyložili?**
 - ?** **Kedy a ako nastala v príbehu zmena?**
 - ?** **Kto všetko ju ovplyvnil? Koho podľa vás predstavovala hlavná postava Abuela Grillo?**
 - Aký bol vzťah ľudí k Abuele Grillo?**
 - Ako vnímali jednotliví aktéri vodu (dedinčania, podnikatelia, Abuela Grillo, ja)?**
- Potom sa ich opýtajte: „Čo má film spoločné s fotografiami?“. Keď odpovedia, povedzte študentom, že film aj fotografie popisujú rovnakú skutočnú udalosť.
- Následne rozdajte každému študentovi text – správu o udalostiach, ku ktorým vznikli fotografie aj film (Príloha 3) – a vyzvite ich, aby si ho prečítali. Text popisuje situáciu, ktorá sa odohrala v roku 2000 v bolívijskom meste Cochabamba a býva nazývaná „vojnou o vodu“. Na čítanie im dajte 5 minút.

- Povedzte študentom, že za úlohu budú mať diskutovať vo dvojiciach nad týmito otázkami:
 - ?** **V čom sa líši film a text?**
 - ?** **Čí pohľad popisujú?**
 - ?** **Čo by ste si o „vojne o vodu“ bez filmu neuvedomili?**
- Teraz môžete prezradiť študentom, že animovaný príbeh Abuely Grillo (Babičky Cvrčka) bol inšpirovaný mýtom pôvodných obyvateľov, Aymarov, z oblasti Gran Chaco (Veľká rovina), rozprestierajúcej sa medzi Paraguajom a Bolíviou. Babička Cvrček tu predstavuje Matku Zem, ktorú môžeme vnímať aj ako živú súčasť problému. Povedzte študentom, že takto ponúka sa im ponúka ďalšia perspektíva, ako sa na situáciu v Bolívii pozrieť aj z pohľadu Zeme ako živej bytosti.
- Nakoniec sa vráťte k zoznamu zaznamenaných zmien. Pýtajte sa študentov:
 - ?** **Ktoré boli vedomé a ktoré nie?**
 - ?** **Ako ľudia docielili zamýšľané zmeny?**
 - ?** **Spomeňte si na nejaký príklad, keď ste zažili niečo podobné ako Marcela – keď sa vám podarilo zmeniť niečo, čo sa vám zdalo nereálne. Ako sa vám to podarilo? Alebo si spomeňte na situáciu, keď ste chceli niečo zmeniť, ale nevedeli ste, ako to máte urobiť. Prečo sa vám to nepodarilo?**
- Vyzvite študentov, aby si každý sám písomne odpovedal na otázku:
 - ?** **Čo je dôležité pre dosiahnutie systémových zmien – t. j. zmeny nastavených pravidiel a zvyklostí?**

Infobox

Privatizácia služieb

Od politiky privatizácie služieb sa očakávalo, vďaka zvýšeným investíciám a následného zlepšenia infraštruktúry, rozšírenie dostupnosti vodovodných sietí. K prvým privatizáciám došlo s vlnou neoliberalnej teórie v druhej polovici 80. rokov vo Francúzsku, kde dnes sídli najväčšie vodárenské firmy SuEZ a Veolia. Vo Veľkej Británii k tomu došlo v rokoch 1979 až 1990 za vlády Margaret Thatcherovej. V iných častiach sveta nabral tento proces na intenzite najmä v 90. rokoch v súvislosti s uzatvorením všeobecnej dohody o obchode v službách (GATS – General Agreement on Trade in Services, 1994). Tento proces pomohol vzniknúť veľkým vodárenským firmám a ich silnému oligopolu. V roku 2007 päť najväčších firiem ovládalo 42 % trhu s vodnými službami. Medzi najväčšie spoločnosti podľa počtu ľudí, ktorým dodávajú vodu, patria: SUEZ (FR), Veolia Environment (predtým Vivendi, FR), Bouygues/Saur Group (FR), Aguas Barcelona (SP), RWE (D) a United Utilities/Bechtel (USA).

Sklamané očakávania

Podľa Svetovej banky najmä v rozvojových krajinách neprinesol súkromný sektor očakávané investície do vodohospodárskej oblasti. Základným problémom pri privatizácii vodných služieb je **napätie medzi záujmami firiem vyhľadávajúcimi zisk a záujmami a sociálnymi potrebami verejnosti**. Služby prostredníctvom vodovodnej siete sú prirodzene monopolné, neexistuje teda ani konkurencia, ktorá by zaisťovala efektívnu reguláciu v záujme spotrebiteľa. Firmy rozširujú vodovodný systém väčšinou do oblastí stredných a vyšších vrstiev, kde môžu počítať s návratnosťou. Pre rozšírenie prípojok do chudobnejších častí miest je vždy potrebná podpora zo strany štátu alebo obce. 90 % prostriedkov vždy pochádzalo z verejných zdrojov. **Keďže hlavným záujmom korporácií je tvorba zisku, rovnoprávny prístup ku kvalitnej vode a dlhodobá udržateľnosť nebývajú prioritou.** Z tohto dôvodu sú potrebné netržné regulačné opatrenia, ktoré zaisťujú, aby dodávatelia spĺňali kvantitatívne a kvalitatívne požiadavky a rovnoprávnosť prístupu – teda, aby bol zaistený záujem užívateľa. Okrem iného to znamená podporu zacielenú na chudobných, rozšírenie infraštruktúry do marginalizovaných oblastí a ďalšie opatrenia.

Dobry príklad

Poplatky nesmú byť prekážkou v prístupe k vode. Ľudia v Cochabambe odmietli platiť peniaze, keď bola čiastka neúnosná. Keď je spôsob financovania transparentný a cena za vodu únosná, ľudia sú ochotní prijať zvýšenie poplatku, ako ukazuje aj príklad Porto Alegre v Brazílii. Prevádzkovateľ tu získal súhlas verejnosti s navýšením cien o 18 % za účelom vystavenia novej čističky odpadových vôd. Podmienkou bolo, aby bol takto vzniknutý zisk znovu investovaný do zlepšenia služieb a neodišiel vzdialeným akcionárom. Ďalej požadovali, aby boli ceny za dodávky vody, vďaka odstupňovaniu cien, spravodlivé. Dnes patrí priemerný poplatok za vodné služby v Porto Alegre k najnižším v krajine.

Poňatie vody

Privatizácia prináša zmenu v chápaní vody. **Je voda tovar alebo ľudské právo a verejný majetok?** Postupnú zmenu v poňatí vody je možné ilustrovať na spôsobe, akým vodu pomenovávala mexická legislatíva vo svojich zákonoch počas liberalizácie. Do roku 1972 hovorí o vode ako o **verejnom majetku**. Pre verejný majetok platia tieto princípy:

- **Princíp nevylúčiteľnosti** – z jeho spotreby nie je možné nikoho vylúčiť,
- **Princíp nekonkurencie** – spotreba jedným človekom neobmedzuje spotrebu iných. Taký majetok teda nie je možné nikomu dávkovať podľa toho, ako za neho platí.

Od roku 1972 sa z vody stal **národný majetok**, s ktorým je možné manipulovať, keď si to dobro národa žiada. Od roku 1992, kedy Mexiko podpísalo Severoamerickú dohodu o voľnom obchode (NAFTA – North American Free Trade Agreement), sa voda stala **ekonomickým majetkom**, takže prevádzkovatelia s ňou môžu podľa toho aj zaobchádzať.

Tieto úvahy sú absolútne nepochopiteľné pre pôvodných obyvateľov, podľa ktorých je voda živá bytosť.

Zdroje:

Human Development Report 2006. Beyond Scarcity: Power, poverty and the global water crisis. New York: unDP.

Pinsent Masons (2007): Pinsent Masons Water yearbook 2007 – 2008. The essential guide to the water industry from leading infrastructure law firm Pinsent Masons. London: Pinsent Masons.

Film La Abuela Grillo

Film La Abuela Grillo reflektuje protesty v Bolívii v roku 2000, ktoré sú tiež nazývané „**vojna o vodu**“. Došlo k privatizácii vodných zdrojov a nárastu ceny vody. Ľudia sa začali búriť a nakoniec sa im podarilo doceliť zmeny.

Animácia vznikla v roku 2009 v medzinárodnej spolupráci 8 bolívijských animátorov a koordinátora a učiteľa Denisa Chaponu z Francúzska. Celý tím sa zúčastnil na animátorskom seminári v dánskom Viborgu. Hudba bola komponovaná bolívijskými hudobníkmi a hlas Babičky Cvrčka naspievala bolívijská speváčka Luzmila Carpio. Celý projekt mal prispieť k rozvoju bolívijskej animátorskej scény. Scenár je inšpirovaný aj marskými mýtmi, teda príbehmi pôvodných bolívijských obyvateľov. **Abuela Grillo, teda Babička Cvrček, tu predstavuje Matku Zem, ktorá si chodí po svete, až ju jedného dňa zajmú ziskuchtiví obchodníci, aby zarobili na vode, ktorú dokáže privolať svojim spevom.**

Film je možné prehrať na stránke www.youtube.com (do vyhľadávača na stránke zadajte názov filmu *Abuela Grillo*).

Zdroje: <http://www.democracyctr.org/bolivia/investigations/water/> <http://creativeroots.org>

Fotografie udalostí od Toma Kruseho.

[online] Dostupné z <http://arenaria.home.xs4all.nl/water/Cochabamba%20pictures.html> (použ. 20. 8. 2011)

Príloha 1 – Náhľad

Séria fotografií

© Tom Kruse

Rozhovor s účastníčkou protestu;
Cochabamba (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Barikády na hlavnom námestí;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Žena sa rozpráva s policajtmí;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Policajti a protestujúci;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Nápis na stene: Voda patrí ľuďom, do čerta.
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Zranený;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Oscar Olivera, jeden z hovorcov hnutia;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

© Tom Kruse

Protestujúci sledujú správy;
Cochabamba, (Bolívia), apríl 2000

Príloha 2 - Na kopírovanie

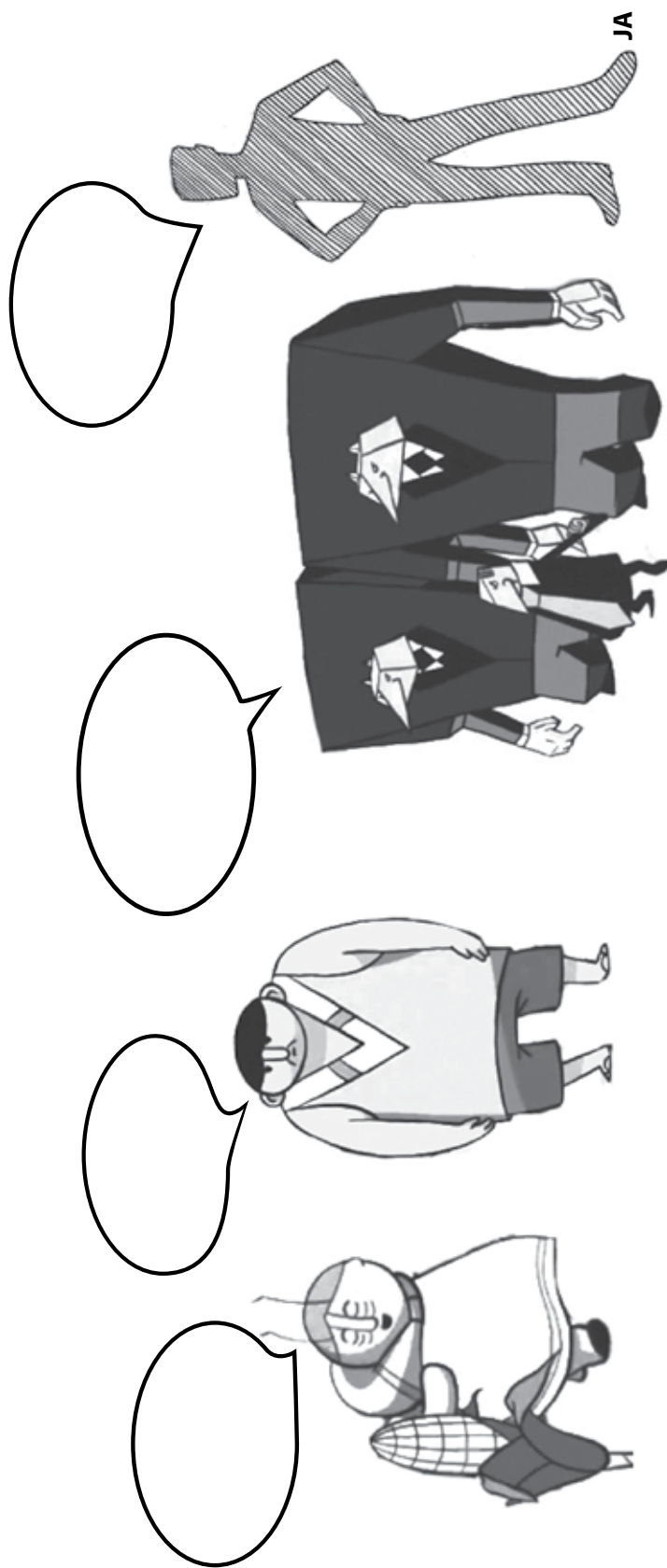
Diskutujte vo dvojici o nasledujúcich otázkach:

Aké boli vaše prvé dojmy?

Kedy nastali v príbehu kľúčové zmeny?

Kto a čím ich spôsobil?

Koho podľa vás predstavovala hlavná postava Abuela Grillo? Aký bol vzťah ľudí k Abuele Grillo?

Doplňte do bubliny k jednotlivým postavám z filmu, ako oni vnímajú vodu. Tiež doplňte k siluete človeka, ako vnímate vodu vy sami.

Príloha 3 – Na kopírovanie

Marcela Olivera spomína

„Nikto z nás neveril, že môžeme vyhrať,“ spomína Marcela Olivera, účastníčka protestného hnutia v Cochabambe (čítaj Kočabambe). Tzv. „vojna o vodu“ v treťom najväčšom bolívijskom meste Cochabamba sa stala jedným zo symbolov boja proti privatizácii služieb.

Keď Svetová banka podmienila poskytnutie pôžičky privatizáciou služieb a tlačila na privatizáciu správy vody v Cochabambe, uzavrela bolívijská vláda v septembri 1999 zmluvu s dcérskou spoločnosťou americkej firmy Bechtel. Uzavretá dohoda zaistovala spoločnosti 16 % zisk po dobu 40 rokov.

Prostredníctvom pripravovaného zákona mala firma získať kontrolu aj nad stovkami zavlažovacích systémov a komunitných studní vo vidieckych oblastiach. Nasledoval veľmi prudký nárast cien za vodu – až o 200 %. Pracovníci žijúci z minimálnej mzdy okolo 60 dolárov na mesiac mali platiť 15 dolárov za to, aby im z kohútika tiekla voda.

Riziko zákona si prví uvedomili dedičania. V reakcii na nárast cien za vodu i plánov na prevzatie zavlažovacích systémov vznikla skupina Coordinadora tvorená poľnohospodármi, členmi robotníckych odborov, miestnymi ekonómami, environmentalistami a ďalšími odporcami privatizácie vody v meste a okolí. Protesty sa začali v novembri.

„Vo februári 2000 sme začali mobilizovať ľudí. Hovorili sme tomu dobývanie námestia. Dôležitým spojovacím prvkom bola voda a jej význam pre ľudí. Pre dedičanov aj pre ľudí z mesta. Všetci sme chceli to isté. Vláda nám toto stretnutie nechcela dovoliť a niekoľko dní pred protestom polícia obklúčila mesto. V daný deň sa tisíce ľudí snažili fyzicky obsadiť priestor námestia. Policajti bili deti, ženy, neváhali strieľať na ľudí plynové bomby a gumové projektily. Prekvapilo nás, že na ďalší deň ľudia opäť prišli.“ Takto popisovala Marcela Olivera demonštrácie, pri ktorých bolo zatknutých vyše 200 ľudí a 70 protestujúcich a 51 policajtov bolo zranených. Po niekoľkých dňoch vláda oznámila dohodu s Bechtelom o dočasnom znížení cien.

Kľúčom k úspechu protestného hnutia bolo podľa Marcely Olivery spojenie dedičanov, členov robotníckych odborových zväzov a akademikov, ktorí analyzovali vládnu dohodu s dcérskou spoločnosťou Bechtel. Cieľom hnutia sa stalo úplné zrušenie zmluvy aj zákona, prostredníctvom ktorého vláda prakticky prenechávala Bechtelovi kontrolu nad studňami a zavlažovacími systémami. V apríli 2000 preto vyhlásila Coordinadora ďalší protest a blokádu ciest vedúcich do mesta. Napätie postupne prerástlo v násilný konflikt medzi protestujúcimi a príslušníkmi polície i armády, počas ktorého došlo k mnohým zraneniam a k zabitiu 17-ročného Victora Huga Dazy. Po niekoľkých dňoch nepokojov a tlaku zo strany zahraničných médií opustili predstavitelia Bechtelu krajinu a bolívijská vláda ohlásila zrušenie zmluvy. Starostlivosť o vodu v meste prešla do rúk verejnej správy.

Týmto úspechom sa však príbeh Cochabamby neskončil. V novembri 2001 spoločnosť Bechtel začala súdny spor, v ktorom od Bolívie požadovala 25 miliónov dolárov za náklady a stratený zisk. Celý proces prebiehal za zatvorenými dverami, bez možnosti prístupu verejnosti a so zapojením Svetovej banky. Viac než 300 organizácií z celého sveta požadovalo prostredníctvom petície sprístupnenie prípadu verejnosti a prípad Bolívie verus Bechtel sa opäť stal predmetom medzinárodného záujmu. V januári 2006 Bechtel súhlasil s ukončením prípadu bez požadovanej úhrady.

„Poučením z vojny o vodu je, že nič nie je definitívne, že vždy môžeme veci zmeniť. Zmenili sme už privatizovaný systém a získali sme správu späť do verejných rúk. Niečo, čo sme si nikdy nepredstavovali, že sa môže stať,“ končí Marcela Olivera spomienku.

Zdroje:

Prípad Cochabamby popisuje napríklad J. Shultz v článku „Bolivia's War Over Water“, publikovanom na webových stránkach The Democracy Center. Dostupné z: <https://democracyctr.org/article/make-local-advocacy-stronger-by-connecting-it-to-the-bigger-story/>

6. KAPITOLA

Aktivity k dokumentárnym filmom

Always Coca-Cola

TÁTO AKTIVITA PRACUJE S FILMOM ALWAYS COCA-COLA

Ciel: Študenti uvidia príklad globálneho prepojenia ľudí v Indii a v Nemecku prostredníctvom nadnárodnej spoločnosti. Analyzujú rozdielne pohľady na firmu a jej pôsobenie. Študenti porovnávajú imidž vytváraný firmou s názormi rôznych ľudí, ktorí pre firmu pracujú či pracovali. Študenti reflektujú, čo ovplyvňuje ich dojem zo značky alebo firmy.

Odporúčané predmety: občianska a etická výchova, prierezové tematiky (ochrana života a zdravia, mediálna výchova)

Čas: 45 – 60 minút

Vek: 14+

Pomôcky: tabuľka výrokov – pracovný list (Príloha 1)
rozhovor s režisérkou (Príloha 2)
film Always Coca-Cola (réžia Inge Altemeier, Globalfilm, Nemecko, 2006, 30 minút)
dataprojektor a reproduktory
tabuľa alebo baliaci papier kriedy alebo fixky

Inštrukcie

- Krátko predstavte študentom film: je z roku 2006, jeho autorkou je Inge Altemeier, nemecká režisérka, ktorá natočila celý rad filmov s témami ekonomickej globalizácie, správania veľkých obchodných spoločností a pod. Film trvá približne 30 minút a zavedie divákov na rôzne miesta, kde pôsobí spoločnosť Coca-cola.

- Začnite otázkou:

**? Aký imidž má Coca-Cola?
S čím si Coca-Colu spájate?**

Odpovede zapisujte heslovite na tabuľu alebo baliaci papier.

- Potom študentom premietnite film. Po skončení filmu sa pýtajte:

? Čo vás vo filme zaujalo?

Nechajte zaznieť aspoň tri odpovede.

- Vysvetlite študentom, čo bude nasledovať. Povedzte im, že môžu pracovať vo dvojiciach. Ich prvou úlohou bude doplniť tabuľku výrokov z filmu. Cieľom nie je, aby si študenti spomenuli presne na mená postáv, ani aby si pamätali presne, ktorý z troch nemeckých robotníkov povedal ktorú vetu – podstatné je, aby vedeli, odkiaľ hovoriaci pochádza a akú funkciu zastupuje. Potom im rozdajte pracovné listy (Príloha 1).

Výrok	Kto to povedal? Odkiaľ je?	Prečo to povedal? Aké má k tomu dôvody?	Kto by s ním pravdepodobne nesúhlasil a pochádza z toho istého prostredia?	Kto by s ním pravdepodobne nesúhlasil a pochádza z iného miesta?
1. Jediným cieľom je zvýšiť zisk akcionárov firmy.	Heiko, Nemecko		Tu a vo vedľajšom poslednom stĺpci môžu študenti doplniť postavy, ktoré sa vyskytnú vo filme, ale aj kohokoľvek iného, vrátane seba.	

- Odpovede v prvom stĺpci:
 - 1. Heiko, Nemecko – bývalý zamestnanec Coca-Coly
 - 2. Bernard, Nemecko – bývalý zamestnanec Coca-Coly
 - 3. Reinhard, Nemecko – bývalý zamestnanec Coca-Coly
 - 4. Nandal, India – vodca protestov proti továrni Coca-Coly
 - 5. Urimila, India – učiteľka, účastníčka protestov
 - 6. Rajiv, India – manažér továrne
 - 7. Kalian, India – oblasťný manažér z Dillí
 - 8. Hovorca Coca-Coly, Nemecko
- Dajte študentom na vyplnenie 5 až 6 minút. Potom si s nimi spoločne prejdite výsledky. Môžete sa pýtať:
 - ? Ktorý výrok ste priradili najjednoduchšie?**
 - ? Nad ktorým výrokom ste museli najviac premýšľať?**
 - ? Ku ktorému výroku ste vymysleli najviac potenciálnych oponentov?**
- Krátko diskutujte, ak vznikla nezhoda nad niektorou postavou. Následne vyzvite študentov, aby každý sám písomne odpovedal na posledné dve otázky v pracovnom liste. Krátko si s nimi prejdite odpovede. Potom im povedzte, že pracovný list môžu otočiť. Vyzvite ich, aby si prečítali časť rozhovoru s autorkou dokumentu na druhej strane pracovného listu.
- Môžete pokračovať v spoločnej diskusii, podporte ju otázkami:
 - ? Aký imidž má Coca-Cola podľa vlastnej hovorkyne?**
 - ? Aký imidž má Coca-Cola podľa filmu?**
- Vráťte sa k poznámkam na tabuli:
 - ? Ako to teraz zodpovedá vašej predstave o Coca-Cole zo začiatku hodiny?**
 - ? Na základe čoho boli utvorené?**
 - ? Doplnili či zmenili by ste teraz niečo?**

Príloha 1 - Na kopírovanie

Doplňte tabuľku na základe toho, čo si pamätáte z filmu:

Výrok	Kto to povedal? Odkiaľ je?	Prečo to povedal? Aké má k tomu dôvody?	Kto by s ním pravdepodobne nesúhlasil a pochádza z toho istého prostredia?	Kto by s ním pravdepodobne nesúhlasil a pochádza z iného miesta?
1. Jediným cieľom je zvýšiť zisk akcionárov firmy.				
2. Coca-Cola len chcela získať ponúkané dotácie.				
3. Keď vidím reklamu na Coca-Colu a zásobovacie dodávky, je mi z toho stále smutno.				
4. Túto firmu tu nepotrebuje... Chceme len, aby zatvorili túto továreň.				
5. Toto nie je smer, ktorým by sa mala India uberať.				
6. Žije tu jednoducho príliš mnoho ľudí, ktorí plytvajú vodou.				
7. Budeme používať dažďovú vodu.				
8. Coca-Colu nájdete všade tam, kde sa ľudia bavia, chcú sa osviežiť a kde chcú zdieľať zážitky.				

Stručne odpovedzte na otázky:

Čo vyčítajú Coca-Cole v Nemecku?

Čo vyčítajú Coca-Cole v Indii?

Rozhovor s režisérkou filmu Inge Altemeier

Aké boli reakcie zástupcov Coca-Coly po premiére filmu?

Európski zástupcovia Coca-Coly navštívili všetky nemecké televízne stanice, ktoré film odvysielali a hovorili so všetkými šéfredaktormi. Stanice ARTE a ORF sa nás zastali a povedali im, že som seriózna novinárka, zatiaľ čo stanica SWR mi povedala, že s nimi už nemôžem ďalej spolupracovať. Coca-Cola nás nikdy nežajovala, ale snažila sa nás zničiť iným spôsobom. V Nemecku ma dvakrát pozvali na rozhovor, nechali ma niekoľko hodín čakať a potom mi odkázali, že sa rozhovor zruší. Ešte horšie to bolo v Indii, kde nás pozvali na natáčanie v továrni. Keď sme tam však dorazili po 24 hodinovom lete z Južnej Indie, nepustili nás dovnútra.

Film ste premietali aj v nemeckých školách. Ktoré informácie študentov najviac prekvapili?

Prekvapilo ich, že „Bonaqa“ nie je minerálna voda.

Ako ste sa dostali k tejto téme?

K natočeniu tohto snímku ma jednoducho pozvali moji indickí priatelia. Poslala som tam našu kameramanku Ritu, ktorá jediná zachytala násilné scény z demonštrácií. Tieto záznamy potom získal Nandal a hnutie proti Coca-Cole. Následne mali možnosť použiť ich ako dôkazový materiál na súde. Keď Nandal pricestoval v roku 2009 do Nemecka, povedal mi, že ten film tamojšiu situáciu úplne zvrátil. Pri demonštráciách už napríklad nedochádzalo k žiadnemu fyzickému násiliu na účastníkov. Film taktiež dostal využitie pri vedení kampaní. Je to dobrý príklad toho, ako môže celosvetová sieť aktivistov dopomôcť k zmene.

Rozhovor s režisérkou filmu Inge Altemeier

Aké boli reakcie zástupcov Coca-Coly po premiére filmu?

Európski zástupcovia Coca-Coly navštívili všetky nemecké televízne stanice, ktoré film odvysielali a hovorili so všetkými šéfredaktormi. Stanice ARTE a ORF sa nás zastali a povedali im, že som seriózna novinárka, zatiaľ čo stanica SWR mi povedala, že s nimi už nemôžem ďalej spolupracovať. Coca-Cola nás nikdy nežajovala, ale snažila sa nás zničiť iným spôsobom. V Nemecku ma dvakrát pozvali na rozhovor, nechali ma niekoľko hodín čakať a potom mi odkázali, že sa rozhovor zruší. Ešte horšie to bolo v Indii, kde nás pozvali na natáčanie v továrni. Keď sme tam však dorazili po 24 hodinovom lete z Južnej Indie, nepustili nás dovnútra.

Film ste premietali aj v nemeckých školách. Ktoré informácie študentov najviac prekvapili?

Prekvapilo ich, že „Bonaqa“ nie je minerálna voda.

Ako ste sa dostali k tejto téme?

K natočeniu tohto snímku ma jednoducho pozvali moji indickí priatelia. Poslala som tam našu kameramanku Ritu, ktorá jediná zachytala násilné scény z demonštrácií. Tieto záznamy potom získal Nandal a hnutie proti Coca-Cole. Následne mali možnosť použiť ich ako dôkazový materiál na súde. Keď Nandal pricestoval v roku 2009 do Nemecka, povedal mi, že ten film tamojšiu situáciu úplne zvrátil. Pri demonštráciách už napríklad nedochádzalo k žiadnemu fyzickému násiliu na účastníkov. Film taktiež dostal využitie pri vedení kampaní. Je to dobrý príklad toho, ako môže celosvetová sieť aktivistov dopomôcť k zmene.

100% bavlna

AKTIVITA PRACUJE S DOKUMENTÁRNYM FILMOM 100 % COTTON (100 % BAVLNA)

Ciel: Študenti získajú názornú predstavu o tom, ako prebieha pestovanie a spracovanie bavlny. Študenti sledujú a predvídajú osudy pestovateľov, ktorí sa ocitajú v začarovanom kruhu zadlženosti, a sú schopní tento jav popísať a vysvetliť. Študenti formulujú kritické otázky k téme pestovania bavlny a jej spracovaniu.

Odporúčané predmety: biológia, chémia, občianska a etická výchova, prierezové tematiky (environmentálna výchova, ochrana života a zdravia)

Vek: 14+

Pomôcky: dataprojektor a reproduktory tabuľa alebo flipčart
kriedy alebo fixky
post-it lístočky (pre každého študenta 3)
film 100 % cotton (réžia Inge Altemeier, Global film, Nemecko, 2003, 30 minút)

Inštrukcie

- Predstavte študentom film, povedzte im, že sa prostredníctvom neho dozvedia viac o pestovaní a spracovaní bavlny. Autorkou je nemecká režisérka Inge Altemeier, ktorá sa v mnohých svojich filmoch venuje problémom spojených s ekonomickou globalizáciou. Film 100% bavlna je z roku 2003 a bol natočený v Indii a v Nemecku.
- Povedzte študentom, že film budete v nepravidelných intervaloch zastavovať a spoločne odhadovať pokračovanie. Povedzte im, že môžu diskutovať, alebo si môže každý zaznamenávať svoje tipy. Druhý variant je rýchlejší, je však potrebné previesť zhodnotenie asi po druhej tretine filmu. Súčasne so zhrnutím sa študentov pýtajte:

- **? Boli vaše tipy správne? Kde ste sa pomýlili?
Ak ste zakaždým správne tipovali, o čom to môže svedčiť?
Myslíte si, že ide o všeobecne známu tému?**

- Prvýkrát zastavte film po vete: „Minulý rok mu dve tretiny úrody zničili húsenice.“ (čas: 00:02:34:810)
**? Spýtajte sa študentov:
Čo očakávate, že Anand urobí?**
- Druhýkrát zastavte film po vete: „Hmyz sa stal odolný voči tomuto jedu a prežil.“ (čas: 00:02:44:100)
**? Spýtajte sa študentov:
Čo iné môže Anand urobiť? Čo by mohlo fungovať?**
- Tretíkrát zastavte film po vete: „Jeho dodávatelia sú spokojní so štedrou províziou, ktorú získajú od firmy Bayer.“ (čas: 00:12:04:11)
**? Spýtajte sa:
Čo sa teda stalo? (Anand kúpil silnejší prípravok a veľmi sa preto zadlžil.)
Ako očakávate, že sa to bude vyvíjať? Vyplatí sa jeho investícia?**
- Štvrtýkrát zastavte film po vete: „...a tak ženy zbierajú otrávenú bavlnu pre Európu.“ (čas: 00:14:26:16)
**? Spýtajte sa:
Kam Anand ide?**
- Piatykrát zastavte film po vete: „Farmárov v podobnej situácii je mnoho.“ (čas: 00:15:06:25)
**? Spýtajte sa:
Ako si myslíte, že na trhovisku obide?**

- Šiestykrát zastavte film po vete: „Dostane teda iba úbohých 20 eur – výsledok šesťmesačnej driny na poli.“ (čas 00:17:22:610)
- Teraz je čas pre ZHRNUTIE. Opýtajte sa študentov:
 - Kolko stála fľaša pesticídu?**
 - Kolko Anand dostal za svoju bavlnu?**
 - Bola to všetka bavlna, ktorú zozbieral?**
 - ?** **Vyplatila sa mu investícia do pesticídov z hľadiska škodcov?**
 - ?** **Vyplatila sa mu investícia z finančného hľadiska?**
 - Ako odhadujete Anandovu situáciu do budúcnosti?**
 - Čo by ju mohlo zlepšiť?**
 - Čo by ju mohlo ešte zhoršiť?**
 - Ako rozumieme pojmu „začarovaný kruh pesticídov a zadlženia“?**
 - Dokážete ho znázorniť graficky?**
- Povedzte študentom, že môžu kresliť sami do zošita alebo spoločne na tabuľu. Ak vám zostáva málo času, môžete začarovaný kruh vynechať. Na ostatok filmu a aspoň jednoduché nadhodenie otázok budete potrebovať minimálne 15 minút. Pokiaľ sa rozvinie debata, môžete premietanie v tejto fáze ukončiť.
- Upozornite študentov, že teraz už budete sledovať film plynule až dokonca. V druhej časti sa objavia aj zástupcovia rôznych odevných značiek. Vyzvite študentov, aby si poznačili otázky, ktoré im počas filmu napadnú. Môžu to byť buď otázky, ktoré by položili týmto zástupcom, alebo otázky pre tvorcov filmu.

- Po skončení filmu dajte priestor prvým dojmom:
 - ?** **Aký máte pocit z filmu?**
 - ?** **Videli ste už niekedy podobný dokument?**
 - ?** **Co myslíte, koho problém je to predovšetkým?**
- Následne rozdajte každému študentovi tri post-it lístočky a vyzvite ich, aby na každý z nich napísali otázku, ktoré by chceli položiť:
 - ?** 1. zástupcom firmy H&M
 - 2. zástupcom firmy OTTO
 - 3. tvorcom filmu
- Dajte študentom 3 – 5 minút na spísanie otázok. Potom ich vyzvite, aby svoje lístočky nalepili na príslušné miesta na tabuli či flipčarte (vopred vyznačte tri dostatočne veľké oblasti s popisom H&M, OTTO, AUTORI FILMU),
- Povedzte študentom, aby si prezreli otázky, ktoré napadli ostatným. Môžu ich akokoľvek komentovať. Všímajte si, či sa niektoré otázky objavili viackrát, ale aj to, ktoré otázky sa objavili výnimočne.
- Ak vám zvýšil čas, môžete sa opýtať, či študenti už videli v obchodoch oblečenie z biobavlny, kde, koľko to oblečenie stálo a pod.

7. KAPITOLA

Aktivity k židovským rozprávкам

Truhličky

Dve sestry

Ciel:	skromnosť; vnímavosť toho, čo je okolo nás; pomoc iným; environmentálny dosah vlastného správania – to, čo robím, to sa mi vráti, to, čo je väčšie, nemusí byť lepšie, a naopak
Odporúčané predmety:	etická výchova, náboženstvo, slovenský jazyk
Čas:	45 minút
Vek:	6 – 9 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Pomôcky:	rozprávka Dve sestry , obrázky truhličiek (Príloha 1), pracovný list s tromi druhmi truhličiek (Príloha 2)

Inštrukcie

- Vyučovaciu hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. Vysvetlite im, že dnes sa budete venovať téme skromnosti, pomoci iným, všímavosti svojho okolia.
- Povedzte im, aby si zatvorili oči – nech si skúsia predstaviť, že vstúpia do miestnosti, v ktorej sa nachádza väčšie množstvo rôznych truhličiek. Niektoré sú veľké, niektoré sú malé, iné sú farebné, ďalšie obité, staré i nové... Majú možnosť vybrať si ľubovoľnú truhličku. Spýtajte sa, ako by vyzerala. Podľa čoho by si ju vybrali? Čo by v truhličke radi našli?
- Nasledujúca rozprávka, ktorú si vypočujeme, nie je o truhličkách, i keď v nej majú dôležitú úlohu.
- Vráťte sa ešte k sestram, ktoré boli v rozprávke spomenuté. Rozdelte žiakov do dvoch skupín. Každéj skupine pridajte jednu dcéru. Úlohou žiakov bude zamyslieť sa nad vlastnosťami jednej aj druhej dcéry. Prečo sa správali tak, ako sa správali? Ako sa ich správanie odrzkadlilo v odmene, ktorú dostali? Čo nás vedie k nejakému konaniu?
- Povedzte žiakom, že si majú predstaviť seba na mieste niekoho, kto niekomu pomohol. Čo by za svoju službu chceli dostať? Dopredu si pripravíme 3 truhlice, od najmenej po najväčšiu, napríklad ako obrázok vytlačený na väčšom papieri. Každý žiak sa postaví k tej truhličke, ktorú by si za službu vybral. Potom žiakom dáme takú truhličku na menšom papieri, pri akej zostali stáť. Úlohou je naplniť ju tým, čo by chcel každý žiak dostať za svoju službu. Žiaci môžu kresliť, ale aj vpisovať do truhličky.
- Po skončení napĺňania truhličiek žiaci v dvoch skupinách diskutujú o tom, čo majú spoločné, čo majú rozdielne, prečo sú dané veci pre nich dôležité, prečo práve to dali do svojej truhličky.
- Nasleduje spoločná diskusia: Čo získala prvá dievka okrem truhličky? Je vo vašom okolí niekto, kto potrebuje pomoc? Viete si predstaviť, že pomoc poskytnete nejakému spolužiakovi, spolužiačke? Ako môžete pomôcť? Pomohli ste už niekomu len tak, bez toho, že by ste za svoju pomoc niečo očakávali?
- Doplnkové otázky pre žiakov:
 - **Čo by si urobil rovnako, čo inak?**
 - **Čo môžeš urobiť pre svoje okolie ty? Napríklad pre školu?**
 - **Ako môžeš pomôcť ľuďom v svojej blízkosti?**
- Domáca úloha:

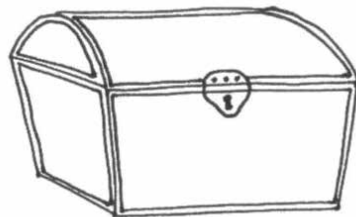
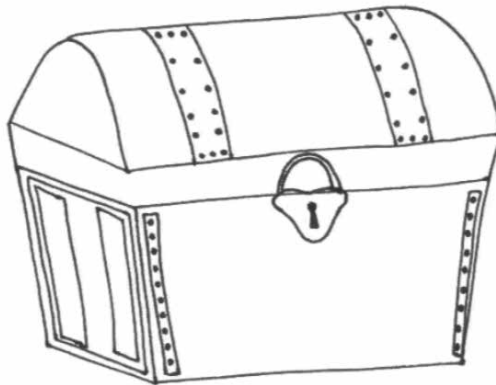
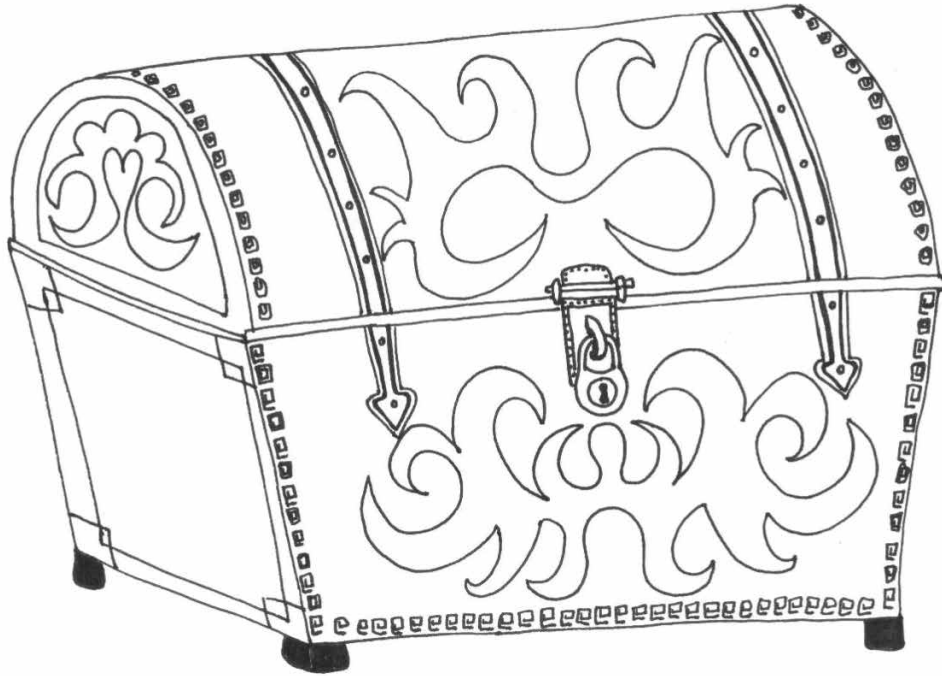
Ak máte chuť v aktivite pokračovať, zadajte žiakom úlohu. Vyzvite žiakov, aby si v triede alebo v svojom okolí pozorne všimli jedného človeka a boli mu v priebehu dohodnutého času tajným pomocníkom.

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 25 min.

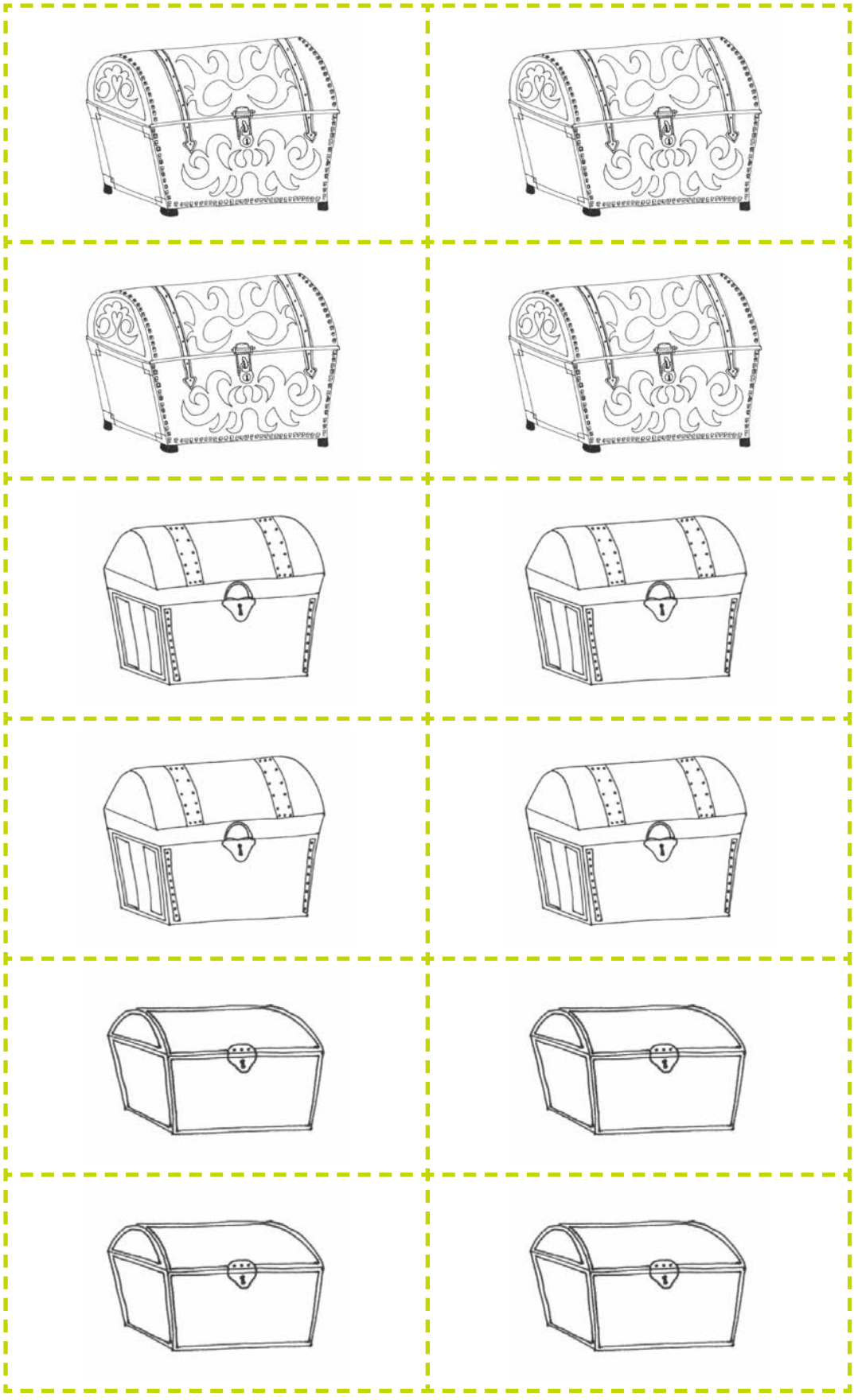
REFLEXIA / 10 min.

Príloha 1

Príloha 2

Za čo sa postavíš

Dve sestry

Ciel:	pomoc iným; všetko, čo robíš, sa ti vráti
Odporúčané predmety:	slovenský jazyk, etická výchova, náboženstvo, občianska náuka
Čas:	45 minút
Vek:	10 – 15 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Priestor:	trieda
Materiály:	nahrávka rozprávky Dve sestry , kartičky s citátmi (Príloha 1), kartičky s menami žiakov

Inštrukcie

- Umiestnite na opačné strany triedy tieto dva citáty, vytlačené na papieri veľkosti A4:
„Prvotnou povinnosťou človeka je myslieť sám na seba.“ José Martí
„Jediná vec, ktorá zachráni ľudstvo, je spolupráca, teda ochota ubrať sa pre dobro druhých.“
Bertrand Russell
- Vyzvite študentov, aby si prečítali obidva citáty a postavili sa k tomu, s ktorým sa stotožňujú. Je nutné, aby si vybrali iba jeden z nich. Vzniknú nám tak dve skupiny žiakov. Každá skupina sa snaží nájsť argumenty, ktoré podporujú pravdivosť daného tvrdenia. Po 5-minútovej príprave si skupiny vymieňajú jednotlivé argumenty a reagujú na seba vzájomne. Úlohou pedagóga je dbať na to, aby sa žiaci neprekrikovali a aby sa jednotlivé skupiny pri argumentácii kultivovane striedali.
- Spoločne si vypočujte príbeh Dve sestry.
- Po vypočutí nasleduje diskusia: Ako vnímate úvodnú debatu v kontexte rozprávky, ktorú ste si vypočuli?
- Ako vnímate rozpor medzi individualizmom – zameraním na seba a svoje dobro a kolektivismom – vnímaním seba ako súčasťou širšieho spoločenstva ľudí, ale aj živočíchov a rastlín? Ako to vníma naša spoločnosť? Nakoľko je naša spoločnosť zameraná na pomoc tým, čo sú v núdzi? Ako im pomáha? Ako je schopný pomáhať každý z nás?
- Pripravte si kartičky s menami žiakov v triede. Vyzvite žiakov, nech sa zapoja do týždennej aktivity Tajný anjel. Každý žiak si vylosuje meno jedného spolužiaka alebo spolužiačky a počas týždňa si bude daného človeka dobre všimáť a bude sa snažiť mu byť nápomocným.

EVOKÁCIA / 20 min.

NOVÉ
VÝZNAMY / 20 min.REFLEXIA /
5 min.

Príloha 1

„Prvotnou
povinnosťou
človeka je
myslieť sám
na seba.“

José Martí

„Jediná
vec, ktorá
zachráni
ľudstvo, je
spolupráca,
teda ochota
ubrať sa
pre dobro
druhých.“

Bertrand Russell

Jedno zrnko ryže

Jedno zrnko ryže

Cieľ:	pochopenie rýchlosti šírenia dobra aj zla; porozumenie princípu exponenciálneho rastu; práca s číslami a kalkulačkou
Odporúčané predmety:	etická výchova, matematika
Čas:	45 minút
Vek:	10 – 15 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Priestor:	trieda
Materiály:	nákres (príloha 1), príbeh Jedno zrnko ryže , kalkulačky, ryža/fazuľa, papiere, perá, zaváraninové fľašky

Inštrukcie

- Vyučovaciu hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. V strede na zemi je nákres. Spýtajte sa, čo podľa žiakov znázorňuje (viď príloha 1).
- Vypočujte si spolu príbeh. Zastavte rozprávku v okamihu, keď radža vyzve Rani, aby si zažiadala odmenu: **„Zaželaj si čokoľvek a ja ti to splním.“**
- Opýtajte sa žiakov, čo by si na mieste Rani zažiadali oni.
- Pustite nahrávku ďalej a spoločne si vypočujte, čo si Rani zažiadala. Opäť nahrávku zastavte. Opýtajte sa žiakov, či je to podľa nich rozumné alebo hlúpe želanie. Vyzvite žiakov, aby v dvojiciach skúsili tipovať, koľko zrnok ryže Rani dostane. Svoj tip nech napíšu na papier a položia pred seba na neskôr.
- Teraz nasleduje úloha, aby vypočítali, koľko zrnok ryže bude mať Rani po 30 dňoch. Ak pracujete s menšími deťmi, môžete im dať vrečko ryže alebo fazule (aby pracovali s väčšími predmetmi), aby si množstvá vedeli ľahšie predstaviť. Prípadne jedna skupina bude pracovať s ryžou, druhá bude výpočty počítať na kalkulačke a zapisovať do tabuľky.
- Keď budú žiaci s výpočtami hotoví, vypočujte si spolu zvyšok rozprávky.
- Skontrolujte, či všetky skupiny dosiahli pri svojich výpočtoch rovnaký výsledok. Overte správnosť výsledku (viď Infobox).
- Teraz vyzvite žiakov, aby sa opäť vrátili k svojim tipom, ktoré majú zaznamenané na papierikoch. Podelte sa spoločne o jednotlivé tipy a pozrite sa, kto bol k správnej odpovedi najbližšie. Pokiaľ sa rozprávke venujete na matematike, je možné žiakom vysvetliť princíp exponenciálneho rastu.
- Vráťte sa opäť k obrázku s tvármi. Na tomto si môžete ukázať, aký vplyv môže mať jeden človek na skupinu. Stačí, keď prinesie nový nápad, iný spôsob prístupu k iným ľuďom, osloví svojimi myšlienkami aspoň pár ľudí, podaruje im úsmev – a tí jeho odkaz pošlú ďalej. Presne tak, ako sa z jedného zrnka ryže stalo niekoľko sýpok. No to isté platí aj o negatívnom vplyve človeka na ostatných. Tak ako dobro, aj zlo sa môže veľmi rýchlo šíriť od jedného človeka k miliónom. Opýtajte sa žiakov, či im napadá nejaký príklad z ich okolia, poprípade príklad z minulosti, keď sa zlo alebo dobro šíriло veľmi rýchlo.
- Doplnkové otázky pre žiakov:
 - **?** Čo sa vám na aktivite páčilo?
 - Zamysleli ste sa niekedy nad tým, čo môže urobiť jednotlivec?
 - Viete o nejakom rovesníkovi, ktorému sa podarilo osloviť väčšiu skupinu?

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 25 min.

REFLEXIA / 10 min.

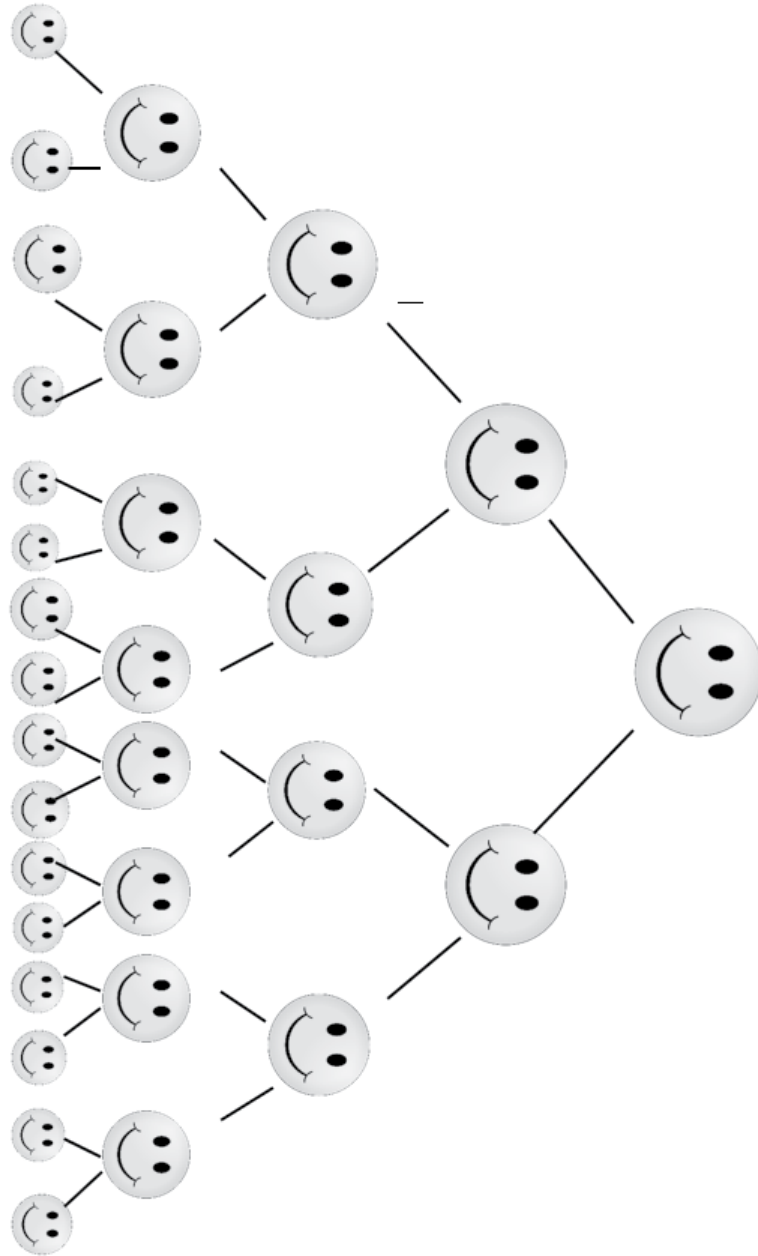
Infobox

OD JEDNÉHO ZRNKA RYŽE K JEDNEJ MILIARDE

Každý deň Rani dostala dvojnásobok množstva ryže ako deň predtým. Pozri sa, ako sa jedno zrnko ryže rozrastie na obrovské množstvo.

Odpoveď je 1 073 741 824 (jedna miliarda sedemdesiattri miliónov sedemstoštyridsaťjedentisíc osemsto dvadsaťštyri) – viac ako jednu miliardu zrnok ryže!

Príloha 1

Malý človek, veľký svet

Odvážny kolibrík

Cieľ:	poukázanie na veľké problémy, ktorým musíme ako ľudstvo čeliť; sila jednotlivca vo svete, potreba spolupráce a vzájomnej pomoci
Odporúčané predmety:	prírodoveda/biológia, vlastiveda, environmentálna výchova, občianska náuka, chémia, náboženstvo
Čas:	45 – 90 minút
Vek:	8 rokov+
Počet účastníkov:	5 – 30
Priestor:	trieda
Materiály:	nahrávka/text rozprávky Odvážny kolibrík , fotografie Inida (Príloha 1) , kartičky s číslami a slovami (príloha 2), fotografie zo Švédska (Príloha 3)

Inštrukcie

- V prípade 45-minútovej hodiny (evokácia 10 minút): Prečítajte alebo pustite žiakom rozprávku. Rozdeľte ich na 4 – 5 členné skupiny a dajte im 5 minút na to, aby vymysleli koniec tejto rozprávky.
- Žiakov môžete povzbudiť týmito otázkami:
 - Ako to celé dopadne?**
 - Čo sa stane s kolibríkom?**
 - Čo sa stane s ostatnými zvieratami? A čo les?**
 - Ako bude vyzerat' o desať rokov?**
 - Nechajte jednotlivé skupiny prezentovať svoje vlastné ukončenie rozprávky.**
- V prípade 90-minútovej hodiny (evokácia 30 minút): Prečítajte alebo pustite žiakom rozprávku. Vyzvite žiakov, aby sa na jednu stranu miestnosti postavili/posadili tí, ktorí sa stotožňujú s kolibríkom, a na druhú stranu nech sa presunú tí, ktorým je bližšie myslenie a správanie ostatných zvierat. Dajte obom skupinám 5 minút na to, aby sa porozprávali o tom, prečo sú práve v danej skupine. Následne vyzvite najprv jednu a potom druhú skupinu, aby prezentovali dôvody, prečo v danej skupine sú. Pokiaľ ktoľkoľvek zmení názor, môže sa kedykoľvek presunúť z jednej skupiny do druhej.
- Následne dajte skupinám 5 minút na to, aby vymysleli koniec tejto rozprávky.
- Žiakov môžete povzbudiť týmito otázkami:
 - Ako to celé dopadne?**
 - Čo sa stane s kolibríkom?**
 - Čo sa stane s ostatnými zvieratami?**
 - A čo les? Ako bude vyzerat' o desať rokov?**
- Povedzte žiakom, že sa teraz pozriete na skutočné udalosti, ktoré v mnohom pripomínajú tradičnú rozprávku o kolibríkovi. Následne rozdeľte žiakov do troch skupín.
- Jednej skupine dajte 10 vytlačených fotografií z Indie (viď Príloha 1) a vyzvite ju, aby ich usporiadala podľa toho, ako si myslí, že postupne v priebehu dvoch rokov zachytávajú stav tejto pláže a udalosti na nej. Ich úlohou bude na základe informácií z fotografií prerozprávať, čo sa na pláži za dva roky udialo.
- Druhej skupine dajte kartičky s číslami a slovami (viď Príloha 2) a požiadajte ju, aby priradila čísla k slovám tak, aby vypovedali o situácii na pláži.
- Tretej skupine dajte 6 fotografií zo Švédska (viď Príloha 3) a vyzvite ju, aby ich usporiadala podľa toho, ako si myslí, že sa postupne vyvíjal príbeh Gréty.

EVOKÁCIA / 10-30 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 20 min.

- Na túto aktivitu majú žiaci 10 minút, potom prvé dve skupiny spoločne porozprávajú, čo zistili zo svojich obrázkov a faktov, a posledná skupina sa z obrázkov pokúsi vytušiť, o čo išlo v príbehu zo Švédska.
- Následne im prerozprávajte reálne udalosti, ako sa skutočne udiali. Fotografie v správnom poradí premietnite, aby všetci žiaci mohli sledovať, ako sa situácia vyvíjala.
- Reflexia /15, respektíve 40 minút/ môže prebiehať vo forme diskusie, napríklad za pomoci nasledovných otázok:

Počuli ste o týchto dvoch príbehoch zo správ, internetu či sociálnych sietí?

Čo si o nich myslíte? Majú zmysel? Prečo áno? Prečo nie?

Viete o niekom vo vašom okolí, kto pomáha a v malom mení svoje okolie k lepšiemu?

Pridali by ste sa k podobnej iniciatíve, keby bola vo vašom okolí? Alebo by ste rozbehli niečo podobné sami?

Čo vo vašom okolí by potrebovalo zmeniť/zlepšiť? Ako by sa to dalo urobiť? Čo by bolo k tomu potrebné?

Infobox

Správne odpovede:

Fotky sú v adresári pomenované podľa poradia od 1 do 10 a od A do D.

Fakty:

- 20 000 ton vyzbieraného odpadu
- 127 týždňov upratovania
- 3000 zapojených dobrovoľníkov
- 80 vyliahnutých korytnáčiek
- 2,5 km dlhá pláž
- 300 vysadených kokosových paliem
- 20 rokov nehniedzili korytnačky

Mumbai, India

V októbri 2015 sa mladý indický právnik Afroz Shah, ktorý má rád prírodu, presťahoval do nového bytu pri pláži Versova v indickom meste Mumbai. Zo svojho bytu mal výhľad na neďalekú pláž. Táto pláž bola dlhodobo veľmi znečistená a piesočné pobrežie bolo pokryté súvislou, 20-centimetrovou vrstvou odpadu. Preto sa Afroz rozhodol, že každý víkend bude túto pláž čistiť. Postupne sa k nemu pridávali ďalší a ďalší ľudia, až z jeho aktivity vznikla najväčšia spoločná iniciatíva čistenia prírody. V rokoch 2016 – 2018 prebiehali čistiace práce na tejto pláži každý víkend za pomoci tisícok dobrovoľníkov: dospelých aj detí, celých tried aj celých škôl, miestnych ľudí aj turistov. Dnes je pláž znova piesočná, vysadili tu kokosové palmy a po prvý raz po mnohých rokoch tu začali opäť hniezdiť vzácné korytnačky.

Viac info: <https://www.startitup.sk/urobili-najvacsie-vcistenie-plaze-od-odpadu-a-stal-sa-maly-za-zrak-po-20-rokoch-sa-na-toto-miesto-vratili-ohrozene-korytnacky/>

Štokholm, Švédsko

Greta Thunberg sa narodila v roku 2003. Keď mala 15 rokov a navštevovala 9. ročník základnej školy, zaznamenali vo Švédsku najhorúcejšie leto v histórii. Greta nadobudla pocit, že vláda nerobí dosť pre záchranu planéty, a tak začala protestovať. Sedávala pred švédskym parlamentom a novinárom povedala: „Švédsko malo práve skúsenosť s najhorúcejším letom vôbec. Blížili sa voľby, ale nikto nehovoril o klimatických zmenách. Preto som sa rozhodla sedávať pred švédskym parlamentom, aby som žiadala našich politikov považovať zmeny klímy za to, čo predstavujú: za najväčšiu vec, ktorej čelíme.“ Postupne sa k nej pridávali ďalší mladí ľudia. Mala reč v Európskom parlamente. Odmietla cestovať lietadlom a cestuje výhradne vlakom, ktorý je ekologickejší. V súčasnosti štrajkujú tisíce študentov v desiatkach krajín po celom svete a vyzývajú vlády, aby sa začali zaujímať o ich budúcnosť. Tieto akcie sa volajú „Piatky pre budúcnosť“.

Viac info: https://sk.wikipedia.org/wiki/Greta_Thunbergov%C3%A1

<https://twitter.com/gretathunberg>

Príloha 1- náhľad

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Zdroj: Afroz Shah

Príloha 2

20 000	127	
Ton vyzbieraného odpadu	Týždňov upratovania	
3000	3000	
Zapojených dobrovoľníkov	Vyľahnutých korytnáčiek	
2,5	300	20
kilometrov dlhá pláž	Vysadených kokosových paliem	Rokov tu nehniedzili korytnačky

Príloha 3- náhľad

Zdroj: Reuters

Zdroj: Goran Horvat

Komu by som dôveroval/a?

Prázdnny kvetináč

Ciel: Otvoriť so študentmi diskusiu o tom, aké vlastnosti má mať správny líder. Čo je etika, spravodlivosť a čestnosť? S akými problémami sa borí ten, čo takýto je?

Odporúčané predmety: občianska náuka, etická výchova, náboženstvo

Čas: 45 minút

Vek: 6+

Počet účastníkov: 5 – 30

Priestor: trieda

Materiály: text/nahrávka rozprávky Prázdnny kvetináč , dve série fotografií rozprávkových postavičiek alebo filmových hrdinov v závislosti od vekovej skupiny (príloha 1). Nie je nutné používať práve tieto postavy, výber si môžete urobiť podľa vašich preferencií, dôležité ale je, aby tieto postavy boli deťom dostatočne známe

Inštrukcie

- Oznámte žiakom, že túto hodinu sa budú rozprávať o tom, aký by mal byť líder, a opýtajte sa ich, čo sa im spája s týmto slovom.

Kto je líder?

Aké vlastnosti by mal mať?

- Ich odpovede zaznamenajte na tabuľu.
- Následne rozdeľte žiakov na 2 skupiny a každej skupine dajte sériu 6 fotografií rozprávkových postavičiek (viď Príloha). Požiadajte ich, aby tieto obrázky usporiadali do radu začínajúc tou postavou, ktorá by sa najviac hodila za lídra/líderku, až po tú postavu, ktorá by bola najhorším lídrom/líderkou. Požiadajte ich, aby sa rozhodovali spoločne a aby sa medzi sebou rozprávali o tom, kto má aké vlastnosti vhodné pre lídra. Pokiaľ o danej postave nemajú dosť informácií, spýtajte sa, čo by potrebovali o nej vedieť, aby sa dokázali rozhodnúť.
- Požiadajte zástupcu každej skupiny, aby odprezentoval ich výber zvyšku triedy.
- Následne prečítajte/prehrajte žiakom tradičnú čínsku rozprávku „Prázdnny kvetináč“.

Prázdnny kvetináč

Kde bolo, tam bolo, bol raz v Číne jeden chlapec, ktorý sa volal Ping a miloval kvety. Čokoľvek, čo zasadil, rýchlo vykvitlo. Kvetiny, kríky a ovocné stromy rástli akoby šibnutím čarovného prútika.

Všetci v tej ríši tiež milovali kvety.

Sadili ich všade a vzduch voňal ich omamnou vôňou.

Cisár miloval vtáctvo, zvieratá a zo všetkého najviac kvety. O svoju záhradu sa preto staral každý deň. Ale cisár už bol veľmi starý. Potreboval si vybrať nástupcu.

Kto by mohol byť jeho nástupcom? Ako by sa mal cisár rozhodnúť? Pretože cisár tak miloval kvety, rozhodol sa, že mu pomôžu s výberom.

Na ďalší deň vyhlásil: „Všetky deti z krajiny prídu do paláca! Tu im odovzdám semienka vlastných kvetín. Ktokoľvek mi ukáže to najlepšie, čo vypestuje,“ povedal, „stane sa mojim nástupcom.“

Toto vyhlásenie spôsobilo v krajine veľký rozruch. Deti z celej krajiny sa náhlili do paláca po svoje semienka.

Všetci rodičia chceli, aby sa ich dieťa stalo cisárom, a deti mali rovnaké túžby.

Keď dostal Ping svoj podiel semienok od cisára, bol najšťastnejším dieťaťom zo všetkých. Bol si istý, že z nich vypestuje tú najkrajšiu kvetinu.

Ping naplnil kvetináč výživnou pôdou. Veľmi starostlivo do nej zasadil semienka a polieval ich každý deň. Nevedel sa dočkať, kedy sa z nich rozvinie, vyrastie a vykvitne krásna kvetina!

Deň za dňom plynul, ale v kvetináči mu nerástlo nič.

Ping si robil veľké starosti. Pripravil novú pôdu do väčšieho kvetináča.

Potom presadil semienka do bohatej černoze.

Čakal už pár mesiacov. A predsa nič nevyrástlo!

Takto prešiel celý rok.

Prišla jar a všetky deti si obliekli tie najlepšie šaty na stretnutie s cisárom.

Náhlili sa do paláca so svojimi krásnymi kvetmi, dychtivo dúfajúc, že si ich cisár vyberie.

- **V tomto bode zastavte čítanie/nahrávku a opýtajte sa žiakov, čo by na Pingovom mieste urobili oni. Vypočujte si zopár návrhov a pokračujte v čítaní/prehrávaní rozprávky.**

Ping sa za svoj prázdny kvetináč hanbil. Myslel si, že sa mu budú deti smiať, že práve teraz nevedel vypestovať kvetinu.

Dobehol k nemu jeho šikovný kamarát, držiac v rukách veľkú kvetinu. „Ping!” hovorí mu. „Hádam nepôjdeš za cisárom s prázdny kvetináčom. To si nevedel vypestovať takú veľkú krásnu kvetinu, ako je tá moja?”

„Už som vypestoval veľa lepších kvetín, ako je tvoja”, odvetil Ping. „To len toto semienko nechce rásť.”

Pingov otec to započul a povedal: „Urobil si to najlepšie, ako si vedel, a to najlepšie je hodné cisára.”

Ping sa vybral s prázdny kvetináčom priamo do paláca.

Cisár si už pomaly obzeral všetky kvetiny, jednu po druhej.

A aké krásne to boli kvetiny!

Ale cisár sa mračil a nepovedal ani slovo.

Nakoniec sa zastavil pri Pingovi. Ping zvesil hlavu od hanby, čakajúc trest.

Cisár sa ho opýtal: „Prečo si mi priniesol prázdny kvetináč?”

Ping s plačom odpovedal: “Zasadil som tie semienka, čo si mi dal, a každý deň som ich zalieval, ale nevyrástli. Dal som ich do väčšieho kvetináča s lepšou pôdou, ale opäť nevyklíčili! Staral som sa o ne celý rok, ale nič mi nevyrástlo. Takže som dnes musel priniesť prázdny kvetináč. Nič mi totiž nevyrástlo.”

- **V tomto bode päť zastavte čítanie/prehrávanie rozprávky a opýtajte sa žiakov, čo mu na to asi kráľ povie. Následne dočítajte príbeh do konca.**

Keď to cisár počul, na tvári sa mu pomaly usadil úsmev a svoju ruku položil Pingovi na rameno. Vyhĺsil tak, aby to všetci počuli: „Našiel som ho! Našiel som jedinú osobu hodnú byť cisárom!

Odkiaľ ste všetci vzali semienka, to naozaj neviem. Pretože semienka, čo som vám dal, boli všetky uvarené. Je nemožné, aby čo i len jedno vyrástlo.

Obdivujem Pingovu veľkú odvahu predstúpiť predto mňa s holou pravdou a za odmenu mu venujem celú svoju ríšu a titul cisára!”

- Opýtajte sa žiakov na ich dojmy z rozprávky:

Aká vlastnosť či vlastnosti boli pre cisára najdôležitejšie pri výbere nasledovníka?

Bavili ste sa o týchto kvalitách aj v skupinách, keď ste zoradzovali otázky?

Je táto vlastnosť niečo, čo je dôležité aj v našej spoločnosti?

Pokiaľ sa bavíme o čestnosti, pravdovravnosti či odvahe, ako zistíme, či ich nejaký líder má alebo nemá?

Poznáte nejakého človeka vo vašom okolí, ktorý takéto vlastnosti má?

Urobili by ste vy sami to, čo chlapec v rozprávke?

Príloha 1- náhľad

Zdroj: pixabay.com

Zdroj: pngimg.com

Zdroj: wikipedia.org

Zdroj: pngimg.com

Zdroj: flickr.com

Osoby

Kamenná polievka

Cieľ:	vnímanie inakosti a zároveň rovnakosti ľudí; pomenovanie predsudkov, práca s predsudkami, búranie predsudkov
Odporúčané predmety:	etická výchova, slovenský jazyk, výtvarná výchova
Čas:	90 minút
Vek:	10 – 15 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Priestor:	trieda
Materiály:	príbeh Kamenná polievka , príbehy piatich osôb (príloha 1), fotografie ľudí (Príloha 2) , mená osôb (príloha 3), papiere, kresliace a písacie potreby, staré časopisy, prístup na internet

Inštrukcie

- Vyučovaciu hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. Spýtajte sa žiakov: „Čo je predsudok, stereotyp?“ Skúste žiakov vyzvať, aby nejaký stereotyp spomenuli. Ak nevedia na žiadny prísť, skúste začať vetu – ich úlohou bude ju dopovedať: Blondínky sú..., Američania sú..., Slováci sú...
- Opýtajte sa ich: „Kde ste sa stretli s nejakým hodnotením a posudzovaním, napríklad s tým, že deti sú ešte malé na to, aby niečomu rozumeli, muži sú lepší šoféri, ženy sa vedľa lepšie zahrať s deťmi...?“ Vysvetlite žiakom, že dnes sa budete venovať téme predsudkov a vzájomného vnímania ľudí na základe všeobecných znakov.
- Prehrajte im rozprávku Kamenná polievka a vysvetlite im, že príbeh, ktorý si vypočujú, je o ľuďoch, ktorí žili v jednej dedine, no nie veľmi šťastne.
- Položte žiakom otázky:
 - **Prečo ľudia reagovali so strachom?**
 - **Čoho sa báli?**
 - **Čo si mysleli o mníchoch?**
 - **Ako sa zmenil ich život v dedine po príchode mníchov?**

- Po vypočutí príbehu rozdeľte triedu na päť skupín. Každéj skupine dajte väčší papier a jednu fotografiu z prílohy 2. Teraz požiadajte žiakov, aby fotografiu nalepili do stredu papiera, papier predelili zvislou čiarou na polovicu a na ľavú časť papiera vytvorili koláž či kresby vyjadrujúce, tohto človeka a jeho príbeh. Dajte žiakom k dispozícii staré časopisy, noviny, farbičky a vyzvite ich, aby sa v skupinách spolu porozprávali o danom človeku, ktorého si predstavujú podľa fotografie. Môžete ich povzbudiť pomocnými otázkami:
 - **Ako sa tento človek asi volá?**
 - **V akej krajine žije a ako asi vyzerá jeho/jej dom?**
 - **Čo podľa vás rád/rada robí a čím sa živí?**

Na túto časť nechajte žiakom 15 minút. Potom celej triede ponúknite päť krátkych charakteristík (príloha 1) a tiež kartičky s menami reálnych osôb, ktoré sa za fotografiami skrývajú (príloha 3). Vyzvite skupiny, aby si z charakteristík a mien vybrali tie, ktoré podľa nich platia pre danú fotografiu. Ak mená a charakteristiku priradili nesprávne, pomôžte im so správnym zaradením a dajte im ďalšiu inštrukciu.

EVOKÁCIA / 15 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 45 min.

- Teraz majú za úlohu na internete vyhľadať čo najviac informácií o danej osobe a jej živote:
 - ? **Čím je výnimočná?**
 - ? **Čo robí?**
 - ? **Aká je jej minulosť?**
- Následne majú na základe všetkých získaných informácií na pravej strane výkresu vytvoriť ďalšiu koláž, ktorá vyjadruje skutočný príbeh daného človeka. Tiež majú vytvoriť báseň, ktorá by vyjadrovala jej či jeho život. Táto báseň má mať 7 veršov, pričom im zadáte začiatkové slová jednotlivých veršov nasledovne:
 - Som
 - Vidím
 - ? **Hovorím.....**
 - ? **Počujem**
 - Cítim.....
 - Rozmýšľam
 - Viem
- Po 20 minútach zavolajte žiakov späť do kruhu a vyzvite jednotlivé skupiny, aby odprezentovali ich prvý odhad, ale aj reálny život danej osoby prostredníctvom koláže a básne. Po tom, ako všetky skupiny predstavili svoje osoby, podporte v triede diskusiu. Spýtajte sa žiakov nasledovné otázky:
 - ? **Podľa čoho ste sa v skupinkách rozhodovali?**
 - ? **Nakoľko bol váš vymyslený príbeh odlišný od toho skutočného?**
 - ? **Bol založený na stereotypoch?**
 - ? **Ktorý príbeh vás najviac oslovil, prekvapil?**
 - ? **Žiakom vysvetlíme, že predsudky ovplyvňujú náš pohľad na iných ľudí, nedovoľujú nám slobodne konať a myslieť.**
 - ? **Diskutujte so žiakmi o tom, či stretli vo svojom okolí niekoho, o kom si mysleli niečo, pritom skutočnosť bola iná.**
- Doplnkové otázky pre žiakov:
 - ? **Čo sa vám na aktivite páčilo?**
 - ? **Čo vás prekvapilo?**
 - ? **Ako môžete zareagovať, keď budete počuť niekoho vysloviť predsudok alebo hodnotiaci výrok?**
 - ? **Kde si môžete overiť, či sú vyjadrenia o iných ľuďoch pravdivé?**

Tip: Hlavnú časť aktivity a prácu s fotografiami môžete využiť aj ako samostatnú aktivitu bez predchádzajúcej rozprávky. V tom prípade vám vyjde na jednu vyučovaciu hodinu.

Infobox

Predsudok – prevažne negatívny postoj k celej skupine ľudí a k jednotlivcom, ktorí do tejto skupiny patria. Ide o silne citovo podfarbenú zmes racionálnych a iracionálnych predstáv o nejakej skupine, na základe ktorých sa určitým spôsobom k tejto skupine správame. Napríklad ak by sme v sebe mali predsudok, že blondínky sú hlúpe, podceňovali by sme ich a nedávali im rovnaké príležitosti na rast ako iným.

Stereotyp – veľmi ustálený súbor predstáv o tom, akí sme my, členovia našej skupiny, ale aj členovia iných skupín. Môže byť kladný aj záporný, je veľmi citovo zafarbený a tvorí hrubé zovšeobecnenia, ktoré nám pomáhajú vnímať zložitý svet o niečo jednoduchšie.

Diskriminácia – také správanie, keď sa s jedným človekom alebo jednou skupinou ľudí zaobchádza inak ako s ostatnými, a to na základe odlišnosti, napríklad rasovej, etnickej, náboženskej, prípadne na základe veku či pohlavia.

Osoby - odhalenie

Prvá osoba - žena **Lella Lombardi** žila v Taliansku od roku 1941 do roku 1992. Stala sa prvou ženou pretekárkou, ktorá v pretekoch Formuly 1 získala body. Žiadna žena zatiaľ nezdolala jej rekord. (Prevzaté z knihy Príbehy na dobrú noc pre Rebelky, Albatros 2018).

Druhá osoba je rómsky tanečník **Juraj Pleško**. Vyrastal na Slovensku v detských domovoch a vlastných rodičov nepozná. V papieroch mal napísané, že je mentálne retardovaný, navštevoval špeciálnu školu. Postupne sa vypracoval na tanečníka, no po brutálnej bitke skinheadov a problémoch zamestnať sa rozhodol odísť zo Slovenska. Stal sa z neho francúzsky občan a svetoznámy tanečník, ovláda šesť jazykov a rád by vyštudoval právo. Zo Slováka Juraja Pleška sa stal Francúz Romain Coppel. <https://kosice.korzar.sme.sk/c/22065823/vyrastal-u-nas-v-detskom-domove-stal-sa-z-neho-uznavany-tanecnik-v-parizi.html>

Tretia osoba je **Kyle Maynard**, ktorý sa narodil bez končatín. Napriek tomu sa rozhodol, že svoj život zasväť športu. V 11 rokoch začal hrať futbal, na strednej škole sa venoval zápaseniu. Taktiež sa presadil ako vzpierateľ. V roku 2012 ako prvý športovec bez končatín zdolal Kilimandžáro. Celý výstup mu trval 10 dní. https://en.wikipedia.org/wiki/Kyle_Maynard

Štvrtou osobou je **Mohamed Bzeek**, moslim, ktorý počas vysokej školy emigroval z rodnej Líbie do USA. Už viac než 20 rokov sa stará o umierajúce a ťažko choré deti z detských domovov. Momentálne má v starostlivosti slepé a hluché dievčatko s poškodením mozgu. V jeho náručí už umrelo viac než desať detí bez domova či rodičov. <https://www.dobrenoviny.sk/c/105156/berie-si-k-sebe-domov-umierajuce-deti-ktore-nikto-nechce-chce-im-dat-este-posledne-kusky-radosti>

Piatou osobou je **Wangari Maathai** - ekoložička, feministka, občianska a environmentálna aktivistka z Kene. V roku 2004 získala Nobelovu cenu za mier za „príspevok k trvalo udržateľnému rozvoju, demokracii a mieru“. Založila Hnutie zeleného pásu, ktoré zasadilo desiatky miliónov stromov v strednej Afrike a rozšírilo svoje aktivity aj do ďalších krajín. Podľa ekologických expertiek a expertov je jej hnutie jednou z najefektívnejších ekologických organizácií na svete. Sieťou lesných škôlok značne zmiernila následky odlesňovania, akými sú napríklad pôdna erózia, nedostatok potravy pre zver či znečistenie vôd. Dáva prácu najmä ženám z dedín, ktoré by bez tohto príjmu mali problémy so zabezpečením svojich detí. https://sk.wikipedia.org/wiki/Wangari_Maathai

Príloha 1

- 1 Prvá osoba odjakživa pomáhala svojmu otcovi rozväzať mäso v jeho aute. Bola veľmi dobrým šoférom a pri dodávke mäsa sa vždy snažila prekonať rýchlostný rekord. Táto osoba si neskôr kúpila svoje vlastné auto a zúčastnila sa pretekov Formuly 850, ktoré aj vyhrala. Snahou sa jej dokonca podarilo stať sa pretekárom Formuly 1.
- 2 Druhá osoba má veľmi citlivé a umelecké srdce. Od detstva písala básne a milovala divadlo. Neskôr sa prihlásila do tanečnej školy, kde veľmi svedomito študovala. Teraz je táto osoba veľmi známa vďaka tancu.
- 3 Tretia osoba je športovec telom aj dušou. Neexistuje žiadna prekážka, ktorá by ju mohla zastaviť. Šport je jej život.
- 4 Štvrtá osoba má veľmi rada deti. Neustále je obklopená deťmi a venuje im všetok svoj voľný čas. Stará sa o opustené a choré deti.
- 5 Piata osoba má veľmi rada prírodu. Vďaka nej boli vysadené milióny stromov. Je nositeľkou Nobelovej ceny. Táto osoba tiež bojovala za práva chudobných a utláčaných.

Príloha 2- náhľad

Zdroj: wikimedia commons

Zdroj: wikimedia commons

Zdroj: FB/Juraj Pleško

Zdroj: FB/Mohamed Bzeek

Zdroj: Martin Rowe, Flickr

Príloha 3

Lella Lombardi	Juraj Pleško
Kyle Maynard	Mohamed Bzeek
Wangari Maathai	

Bublinky

Kamenná polievka

Ciel: Vnímať potreby iných ľudí, vnímať inakosť a zároveň rovnakosť ľudí, vedieť pomenovať predsudky, pracovať s predsudkami, búrať predsudky

Odporúčané predmety: etická výchova, slovenský jazyk

Čas: 45 minút

Vek: 10- 15 rokov

Počet účastníkov: 15 – 25

Priestor: trieda

Materiály: príbeh Kamenná polievka , veľké výkresy alebo flipchartový papier, kresliace pomôcky, šatky na oči, špagát

Inštrukcie

- Vyučovaciú hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. Spýtajte sa žiakov, čo sú to predsudky, čo si myslia o vzájomnom hodnotení a posudzovaní, kde sa stretli s nejakým hodnotením a posudzovaním. Vysvetlite žiakom, že dnes sa budete venovať téme predsudkov, vzájomného vnímania.
- Prehrajte im rozprávku Kamenná polievka a vysvetlite im, že príbeh, ktorý si vypočujú, je o ľuďoch, ktorí žili v jednej dedine, no nie veľmi šťastne.
- Rozdelte žiakov na menšie skupiny, 4-5 členné. Každé skupine dajte papier, na ktorý majú zapísať nejaký hodnotiaci výrok, predsudok. Potom urobte opäť kruh a do stredu kruhu na zem položte veľký papier alebo flipchartový papier. Vyzvite žiakov, aby spísali hodnotiaci názor, predsudok na nejakú skupinu ľudí a zapíšte ho na spoločný na papier (napríklad: Rómovia kradnú, ženy nevedia šoférovať, deti tomu nerozumejú...). Okolo predsudku nakreslite bublinku.
- Žiakom vysvetlite, že predsudky nás brzdia, ovplyvňujú náš pohľad na iných ľudí, nedovoľujú nám slobodne konať a myslieť.
- Preto za každý napísaný predsudok žiaci získajú „trestný“ prvok - zviazané oči, zviazané ruky za chrbtom... Z každej menšej skupiny pozvite jedného zástupcu a požiadajte ho, aby sa spolu s ostatnými pokúsili bublinky prasknúť- teda vygumovať predsudky z papiera. Keďže majú buď zviazané oči alebo ruky za chrbtom, zistia, že to ide s obmedzením ťažšie. Po minútke, dvoch aktivitu prerušte a posadte sa opäť do kruhu.
- Žiakom povedzte, že skutočný predsudok sa v reálnom živote odstraňuje oveľa ťažšie ako keď je nakreslený alebo napísaný na papieri.
- Vyzvite žiakov, aby ku každému zničenému predsudku skúsili uvažovať o tom, ako sa majú k danému názoru postaviť.
- Na papier alebo flipchart môžete zapísať akýsi návod ako sa postaviť ku predsudkom. Uvažujte spolu o tom, že keď prekonáme strachy, obavy, predsudky, konáme oveľa spokojnejšie a slobodnejšie, vedíme šťastnejší život v spolupráci. Presne tak ako ľudia v dedinke, do ktorej prišli mníši.
- Doplnkové otázky pre žiakov:
 - **? Ako môžeš zareagovať, keď počuješ niekoho vysloviť predsudok alebo hodnotiaci výrok? Kde si môžeš overiť, či sú vyjadrenia iných pravdivé?**

Inšpirovaná hrou z knihy 100 hier na rozvoj osobnosti, Slovenský skauting 2009, Stanislava Gajdošová, Michal Milla, Pavol Šveda.

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 25 min.

REFLEXIA / 10 min.

Môj dom

Vždy môže byť horšie

Cieľ:	vnímanie potrieb iných ľudí; tolerovanie ostatných; zamýšľanie sa nad vecami, ktoré sú v živote dôležité; vnímanie relativity bohatstva
Odporúčané predmety:	etická výchova, náboženstvo, vlastiveda, slovenský jazyk
Čas:	45 minút
Vek:	6 – 9 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Priestor:	trieda
Materiály:	príbeh Vždy môže byť horšie , kúsok špagátu (každému žiakovi jeden, dlhý približne 2 metre)

Inštrukcie

- Vyučovaciu hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. Spýtajte sa žiakov, čo si myslia o bohatstve. Čo je bohatstvo, kedy je človek bohatý? Kto je podľa nich bohatým človekom, či takého majú vo svojom okolí. Tiež sa ich opýtajte, či by chceli byť bohatí oni.
- Vypočujte si spolu príbeh .
- Po vypočutí príbehu sa opýtajte žiakov, čo by podľa nich urobilo z chudobného človeka bohatého. Diskutujte o tom, čo je to skutočné bohatstvo, či majú všetci ľudia rovnako, ako by to podľa nich malo vo svete byť. Na túto časť nechajte žiakom 4 – 6 minút.
- Rozdajte žiakom špagáty a vyzvite ich, aby si v priestore triedy vyznačili „svoje“ územie – svoj dom. Ak majú chuť, môžu si svoje územia aj pospájať. Následne požiadajte žiakov, aby spísali zoznam desiatich vecí, ktoré potrebujú, aby mohli byť vo svojom dome šťastní. Ak to bude potrebné, ponúknite im zoznam, nech si vyberú z neho (viď Príloha).
- Pokúste sa vytvoriť jeden univerzálny zoznam.
- Zamyslite sa spolu so žiakmi nad tým, čo je pre nich dôležité a čo k životu nepotrebujú. Aký je rozdiel medzi tým, čo potrebujú a čo chcú? Následne môžete deťom predložiť fotografie zobrazujúce ľudí žijúcich v rôznych častiach sveta (viď Infobox). Môžeme podľa príbytku zistiť, či sú jeho obyvatelia šťastní alebo nie?
- Doplnkové otázky pre žiakov:
 - **Čo sa vám na hodine páčilo?**
 - **Čo vás prekvapilo?**
 - **Čo je skromnosť? Čo je lakomosť?**

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ
VÝZNAMY / 25 min.

REFLEXIA / 10 min.

Infobox

Fotografie, ktoré môžete použiť, nájdete tu:

Fotografie rodín z rôznych častí sveta, ktorí pred svoj dom vyniesli to, čo považujú za najvzácnejšie:

<http://menzelphoto.com/galleries/material-world/>

Fotografie detí a ich detských izieb z rôznych častí sveta:

<http://jamesmollison.com/books/where-children-sleep/>

Príloha 1

Zoznam vecí

			
Jedlo	Peniaze	Papier	Nožik
			
Čisté oblečenie	Hrnec	Fľaša	Vreckovka
			
Baterka	Príbor	Pitie	Obľúbená hračka
			
Kniha	Čokoláda	Vankúš	Posteľ
			
Spací vak	Zápalky	Pero	Čiapka
			
Zubná kefka	Topánky	Mobil	Nožnice
			
Uterák	Televízor	Počítač	

Miesto, kde som doma

Vždy môže byť horšie

Ciel:	vnímanie potrieb iných ľudí; tolerovanie ostatných; zamýšľanie sa nad vecami, ktoré sú v živote dôležité, vnímanie relativity bohatstva
Odporúčané predmety:	geografia, etická výchova, slovenský jazyk
Čas:	45 minút
Vek:	10 – 15 rokov
Počet účastníkov:	15 – 25
Priestor:	trieda
Materiály:	príbeh Vždy môže byť horšie , fotografie domov (link na fotografie nájdete v Infoboxe), papiere, veľký papier alebo flipčart, kresliace a písacie potreby

Inštrukcie

- Vyučovaciu hodinu začnite tým, že sa spolu so žiakmi posadíte do kruhu. Opýtajte sa ich, či poznajú bohatého človeka. Čím sa vyznačuje? Ako sa správa? Aká je podľa nich cesta k získaniu bohatstva? Je alebo nie je dobré byť bohatým?
- Po krátkej diskusii si vypočujte príbeh.
- Po vypočutí príbehu vyzvite žiakov, aby sa rozdelili do dvojíc. Do stredu kruhu položte fotografie domov od fotografa Petra Menzela (link na fotografie nájdete v Infoboxe). Vysvetlite žiakom, že na týchto fotografiách sa nachádza to najvzácnejšie, čo obyvatelia týchto domov vlastnia. Požiadajte ich, aby si vybrali jednu fotografiu a vyhľadali pozitíva a negatíva takéhoto bývania.
 - **? Čo môže robiť týchto konkrétnych ľudí šťastnými? Čo im môže spôsobovať komplikácie?**
- Požiadajte dvojice, aby sa spojili do 4 – 6 členných skupín a porovnali si svoje domy navzájom. Poskytnite im čas asi 5 minút.
- Nakoniec skúste spoločne nájsť odpoveď na otázky „Čo potrebuje človek, aby bol šťastný?“, „Existuje ideálny domov?“ Uvažujte o základoch, na ktorých stojí, tiež na drobnostiach, ktoré ho takým miestom robia.
- Na záverečnú diskusiu môžete použiť nasledujúce otázky:
 - **? Čo bolo pre vás najťažšie?**
 - **Čo robí šťastných vás?**
 - **Čo potrebujete ku šťastiu?**
 - **Zaujal vás názor niektorého spolužiaka? V čom?**
- Ak by ste mali chuť v téme pokračovať, môžete žiakom zadať úlohu: „Popíš všetky veci, ktoré by si vyložil pred dom a ktoré sú pre teba najdôležitejšie.“
- Napíš úvahu na tému: Najdôležitejšie pre mňa je, keď mám doma.....

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 25 min.

REFLEXIA / 10 min.

Infobox

Fotografie, ktoré môžete použiť, nájdete tu:
<http://menzelphoto.com/galleries/material-world/>

Príbeh o siedmich slepých myškách

Sedem slepých myšiek

Cieľ: pohľady z rôznych perspektív; vytváranie celkového obrazu;
Kritické myslenie – je dôležité poznať celý obraz a pristupovať k problémom z rôznych perspektív
Mediálna výchova – rôzne príbehy a informácie môžu podávať len čiastkový obraz, no je dôležité snažiť sa vytvoriť si celkový obraz

Odporúčané predmety: občianska náuka, náuka o spoločnosti, literatúra

Čas: 30 minút

Vek: 10 +

Počet účastníkov: nie je obmedzený

Priestor: trieda

Materiály: nahrávka rozprávky Sedem slepých myšiek ,
nepriehľadné vrečko,
jeden zvláštny predmet, ktorý umiestnite do vrečka,
pre každého žiaka papier A4 a ceruzka/pero

Inštrukcie

- Pripravte si vrecúško so zvláštnym predmetom. Vyberte z triedy náhodne 3 – 4 žiakov a vyzvite ich, aby siahli rukou do vrečka, chytili daný predmet, no zároveň ho z vrečka nevyťahovali. Vyzvite ich, aby skúsili povedať, čo to je. Je veľmi dôležité, aby žiaci vec chytili len na krátku chvíľku. Po tom, ako povedia, čo držali v ruke, s nimi nevedzte žiadnu diskusiu, ani neporovnávajte odpovede viacerých žiakov.
- Po krátkej úvodnej aktivite vysvetlite žiakom, že ich čaká príbeh o siedmich slepých myškách, ktoré podobne ako žiaci natrafili na niečo zvláštne a ich úlohou bude spolu s myškami prísť na to, čo to je.
- Aby sa im ale lepšie rozmyšľalo, budú môcť použiť papier, na ktorý si budú môcť zakresliť objavy. Vyzvite žiakov, aby rozdali každému papier A4, ktorý si ceruzkou/perom rozdelia na šesť rovnakých častí. Po každom dni, ako sa jedna myška vydá na prieskum, bude ich úlohou zakresliť, čo objavila.

- Prehrajte/prečítajte žiakom príbeh o siedmich slepých myškách. Po každom dni nahrávku zastavte a nechajte žiakom priestor, aby si stihli nakresliť, čo myška „videla“. Žiakov upozornite, že objavy nemusia kresliť detailne, stačia náčrty, prípadne ak danú vec nevedia rýchlo nakresliť, môžu si do okienka objav myšky zapísať slovné.
- Pri časti v príbehu o poslednej myške vyzvite žiakov, aby pouvažovali, čo urobila táto myška ináč a čo mohli aj žiaci v úvodnej aktivite urobiť ináč.
- Keď žiaci pomenujú fakt, že myška preskúmala „vec“ zo všetkých strán, detailne si prešla každú stranu, pokračujte v príbehu, kde siedma myška zhrnie, na čo natrafila. Posuňte sa k otázke, čo myšky našli pri jazere.
- Opäť nechajte žiakom priestor na to, aby za pomoci svojich náčrtov a zápiskov prišli na správnu odpoveď. Až potom im prehrajte/prečítajte záver rozprávky.
 - **?** Aké je ponaučenie pre myšky z príbehu?
 - Aké je ponaučenie pre nás do života?
 - V akých situáciách by sme sa mali zachovať tak, že sa budeme snažiť zistiť všetky perspektívy príbehu?
- Ponaučenie príbehu je, že je dôležité sa na veci alebo problémy pozeráť z rôznych perspektív, snažiť sa ich pochopiť z rôznych strán a niekedy tomu venovať aj viac času, ako len k veci obrazne povedané pribehnúť, „chytiť“ ju a hneď vynášať sudy, posudzovať a hodnotiť, čo to je.

EVOKÁCIA / 10 min.

NOVÉ VÝZNAMY / 12 min.

REFLEXIA / 8 min.

Príloha 1

Ďedem slepých myšiek

(na motívy indickej báje, inšpirované rozprávkou
Seven blind mice od Ed Young)

Jedného dňa, sedem slepých myšiek našlo na brehu rieky niečo zvláštne. Prekvapene pišťali: „Čo je to?“ a vystrašene bežali domov.

V pondelok sa prvá slepá myška odhodlala, že pôjde to Niečo preskúmať. Prišla k tomu úplne blízko, ohmatala to maličkými labkami a utekala k ostatným myškám, aby im oznámila: „Je to stĺp.“ Ale ostatné myšky jej neverili.

V utorok sa teda vydala na prieskum druhá slepá myška. Opatrne sa prikradla, vystrela labky, prešla po tom záhadnom čude a vystrašene utekala domov. „Je to had!“ pišťala už z diaľky.

„Nie je to had, je to dlhá a špicatá kopija,“ namietala tretia myška, keď sa v stredu vrátila od rieky, kde pozorne prehmatala to záhadné Niečo.

Vo štvrtok sa teda vybrala k rieke aj štvrtá myška. Keď sa dostala na breh rieky, rozhodla sa, že to Niečo musí poriadne preskúmať, a tak vyliezla až na jeho vrchol. Keď prišla domov, oznámila ostatným: „Je to obrovský útes“.

„To sa mi nejako nezdá,“ povedala v piatok piata myška a vydala sa na cestu k rieke. Našla niečo, čo ju prekvapilo. Pribehla domov celá zadýchaná a už z diaľky kričala: „Pohlo sa to! Je to určite veľký vejár!“ Aj predposledná myška sa rozhodla sama zistiť, čo to Niečo v skutočnosti je. Bola odvážna, a tak sa nebála vyskočiť a prejsť po tej záhadnej veci. Domov sa vrátila trochu sklamaná a ostatným myškám oznamovala: „Veď to nič nie je, iba obyčajné lano.“

Vtedy sa myšky začali veľmi hádať a prekrikovať. Každá predsa cítila niečo úplne iné! Ostatné myšky si určite iba vymýšľajú.

„Je to stĺp!“ kričala jedna.

„Nie, nie, je to určite vejár!“ pišťala druhá.

„Som si istá, že je to had!“ prekrikovala ich tretia.

Keď to už posledná slepá myška nemohla viac počúvať, vydala sa sama k rieke, aby zistila, aká je pravda. Prišla k tej záhade. Vybehla až na jej úplný vrchol, prebehla z jednej strany na druhú, spredu dozadu, odhora až dole, sprava doľava a potom sa usmiala a zvolala: „Už tomu rozumiem! To Niečo je

... pevné ako stĺp

... ohybné a tenké ako had

... špicaté ako kopija

... mohutné a vysoké ako útes

... široké ako vejár

... a dlhé a vláknité ako lano.

Veď je to jasné.“

Bežala naspäť domov. Už z diaľky kričala na svoje kamarátky: „Nehádajte sa. Veď máte všetky pravdu. Každá ste sa dotkli iba jednej časti tej záhadnej veci. Ak všetky tieto časti spojíte dokopy, uvidíte pravdu.“ Myšky sa prestali hádať a zamysleli sa. Začali sa pozorne počúvať, spoločne diskutovať a nakoniec sa ku rieke vybrali všetky spoločne. Prebehli od hora až dolu, spredu dozadu, z jednej strany na druhú a jedným hlasom vykriekli: „Veď je to... slon!“

Prílohy

Všetky materiály potrebné na realizáciu aktivít nájdete na www.zivica.sk/komupatrizem
Vaše heslo: Komupatrizem2019

FILMY

ALWAYS COCA-COLA (30 minút)

Réžia: Inge Altemeier
Produkcja: Globalfilm 2006

Film ukazuje na príklade firmy Coca-Cola, k čomu môže viesť politika veľkých obchodných spoločností motivovaná predovšetkým ziskom. V Nemecku je Coca-Cola kritizovaná za to, že využíva investičné ponuky a po uplynutí krátkej doby svoje továrne zatvára a centralizuje, čím zaniká veľké množstvo pracovných miest. Naproti tomu v Indii miestni ľudia protestujú a požadujú, aby bola tamojšia továreň Coca-Coly zatvorená, predovšetkým preto, že odčerpáva veľké množstvo ich podzemnej vody, čím prichádzajú o zdroje pitnej vody.

Odporúčanie na využitie filmu v aktivitách: **Always Coca-Cola, Pexeso**

100 % BAVLNA/100% COTTON (30 minút)

Réžia: Inge Altemeier
Produkcja: Globalfilm 2003

Vo filme sledujeme osudy Ananda, indického pestovateľa bavlny, ktorý sa postupne dostáva do pasce pôžičiek a dlhov, vďaka svojej závislosti od drahých pesticídnych prípravkov. Film prináša šokujúce zábery ukazujúce, za akých podmienok sa bavlna v Indii pestuje a kto zarába na predaji pesticídov. Posledná tretina filmu zahŕňa všetky ostatné časti reťazca výroby a predaja bavlneného oblečenia. Dôraz je opäť kladený na environmentálne riziká a ohrozenie zdravia pracovníkov v jednotlivých fázach výroby. V závere účinkujú zástupcovia veľkých odevných firiem, ktorí hovoria o svojom postoji k tejto problematike.

Odporúčanie na využitie filmu v aktivitách: **100 % bavlna, Znečistenie vody ako celosvetový problém, Dva pohľady, Pexeso, Simpsonovci menia**

ROZKVITAJÚCI OBCHOD/BLOOMING BUSSINESS (51 min. 49s)

Réžia: Ton van Zantvoort
Produkcja: Newton Film, 2009

Vo filme je poetickým spôsobom ukázaná situácia niekoľkých ľudí žijúcich v Keni v blízkosti jazera Naivasha, okolo ktorého rastú kvetinové farmy. Rozmach tohto výnosného biznisu sa každého z nich týka iným spôsobom, vo všetkých prípadoch sa však ich životná situácia zhoršuje. Film môže vyvolať u študentov silné reakcie – od hnevu po apatiu. Neprezentujú sa tu totiž žiadne fungujúce alternatívy; dôveryhodnosť Fair Trade certifikácie, ktorej sa film nevenuje, je spochybnená; hlavná hrdinka, matka troch malých detí, je v závere filmu prepustená z práce.

Odporúčanie na využitie filmu v aktivitách: **Krehké cestovateľky**

ZA PÁR KORÚN NAVIAC (6 min.)

Réžia a strih: HARALD WANDL
Hudba: Maok, www.maok.net Komentár: Kristína Dubajová

Vydavateľ: Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica a FAIRTRADE Österreich, 2003
Dokument porovnáva rozdiel medzi konvenčným obchodom a spravodlivým obchodom (Fair Trade). Poukazuje na princípy Fair Trade a jeho výhody pre pestovateľov a životné prostredie v rozvojových krajinách.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Dva pohľady, Pexeso, Obchodní partneri, Krok vpred!**

ELEKTRONICKÝ ODPAD V GHANE/ELECTRONIC WASTE IN GHANA (6 min. 16 s)

Produkcja: Greenpeace

Ghana je jednou z rozvojových krajín, kde končí elektronický odpad z Európy a USA. Napriek tomu, že Bazilejská konvencia tento druh vývozu zakazuje, naše počítače, monitory, televízie a mobily oficiálne končia v Ghane ako tovar zo „second-handu“. Odpad je však nepoužiteľný a končí na skládkach, kde sa ho ľudia snažia využiť a zneškodniť aj napríklad pálením, čo im spôsobuje vážne zdravotné problémy a znečisťuje zdroje vody. Dokument poukazuje na to, že namiesto toho, aby sme sa snažili znižovať globálnu digitálnu priepasť medzi „rozvojovými“ a „rozvinutými“ krajinami, týmto vývozom vytvárame globálne skládky ďaleko od nás.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Elektroproblém, Pexeso, Dva pohľady**

ELEKTRONICKÝ ODPAD V INDII/INDIA E-WASTE (7 min. 50 s)

Produkcia: Greenpeace

Napriek tomu, že Bazilejská konvencia zakazuje vývoz elektronického odpadu z Európy a USA do rozvojových krajín, naše počítače, monitory, televízie a mobily končia v týchto štátoch, kde sa environmentálne a sociálne zákony obchádzajú (napríklad India, Čína, Ghana). Bývajú označené ako tovar zo „second-handu“, ide však o odpad, ktorý je nepoužiteľný. Obsahuje toxické látky a ťažké kovy. Aj napriek tomu nie je odborne zneškodňovaný, miestni ľudia sa bez dostatočného poučenia snažia získať z odpadu cenné kovy, aby ich mohli potom predať. Žiaľ, spracúvajú bez akýchkoľvek ochranných prostriedkov a takým spôsobom, že im spôsobuje vážne zdravotné problémy. Zároveň to znečisťuje životné prostredie v okolí. Dokument poukazuje na prenášanie našej zodpovednosti na iné krajiny, ktoré samotné neprodukurujú toľko elektronického odpadu ako my.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Elektroproblém, Pexeso, Dva pohľady**

DEŠTRUKCIA PRALESOV/ANCIENT FOREST ADVERT (2 min. 38 s)

Réžia: Julia Temple

Produkcia: Greenpeace

Kde získavame drevo na nábytok a papier? A za akú cenu? Dokument prirovnáva situáciu v súčasných dažďových pralesoch k životu človeka.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Odlesňovanie v našich rukách, Komu patrí dažďový prales, Dva pohľady, Pexeso**

DOVE (1 min. 26 s)

Produkcia: Greenpeace

Príbeh palmového oleja, používaného v kozmetických prípravkoch v obrazovej skratke. Krátky, ale emočne silný pohľad na odvrátenú stránku skrášľujúcich produktov. Krátky video-dokument o odlesňovaní pralesov v záujme pestovania palmového oleja, ktorý sa využíva aj v kozmetike (kampaň, ktorá vyzývala Dove, aby prestala používať palmový olej z odlesnených pralesov).

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Odlesňovanie v našich rukách, Komu patrí dažďový prales, Dva pohľady, Pexeso**

SOY IN THE NAME OF PROGRESS/SÓJA V MENE POKROKU (15 min. 3 s)

Réžia: Todd Southgate

Produkcia: Greenpeace, 2005

Sója, na prvý pohľad nevinná plodina. No pre jej pestovanie dochádza k masívnemu výrubu pralesov, vystaňovaniu pôvodných obyvateľov, ale aj vraždám. A to všetko najmä pre našu spotrebu mäsa.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Odlesňovanie v našich rukách, Komu patrí dažďový prales, Dva pohľady, Pexeso**

POLLUTED RIVERS/ZNEČISŤOVANIE RIEK (2 min. 40 s)

Produkcia: Greenpeace

Prehľadný a vtipne animovaný pohľad na význam vody v našom živote a jej znečistenie chemikáliami, potrebnými na výrobu predmetov nášho každodenného užívania.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Znečistenie vody ako celosvetový problém, Pexeso, Voda a svetový obchod, Za všetkým hľadaj vodu, Pavučina súvislostí**

UŠILI TO NA NÁS! (5 min. 24 s)

Produkcia: NaZemi – spoločnosť pro Fairtrade

Dokument odhaľuje zlé pracovné podmienky v tzv. obchodoch potu (sweatshopoch) na výrobu oblečenia v Indii a úbohé životné podmienky zamestnancov.

Odporúčanie na využitie dokumentu v aktivitách: **Pexeso, Pavučina súvislostí, Príbeh Min**

FOTOGRAFICKÉ PRÍLOHY K AKTIVITÁM

Dva pohľady

Príloha 1: dve série fotografií, každá obsahuje 3 fotografie z rôznych tém

Komu patrí dažďový prales

Príloha: tri série fotografií týkajúce sa odlesňovania pralesov a spotreby

Detektívi argumentačných faulov

Príloha: fotografie

Tajný život topánky

Príloha: fotografie

Krehké cestovateľky

Príloha 2: štyri fotografie

Za všetkým hľadaj vodu

Príloha 2: popisy výrobkov s matematickými úlohami

More plastu

Príloha 2: šesť fotografií plastového odpadu

Voda a svetový obchod

Príloha 1 – 3: worldmapper

Elektroproblém

Príloha 1 a 2: dve série fotografií

Pexeso

Príloha 1: šesťnásť dvojíc pexesa

Mikrosvet

Príloha: séria fotografií

Šťastie a životné štýly

Príloha 1: séria fotografií

Simpsonovci menia

Príloha 1a, 1b: mapy export/import oblečenia

Príloha 2a, 2b: mapy export/import hračiek

Príloha 3a, 3b: mapy export/import elektroniky

Príbeh Min

Príloha: výtvarná prezentácia Príbeh Min

Môj deň

Príloha 3: farebné logá značiek

Uhádni, ktorá krajina

Príloha 3: obrysy mapy Indie a USA na formáte A4

Rifle bez piesku

Príloha 1: štyri výrezy rôznych fotografií o procese pieskovania riflí Príloha 2: štyri kompletne fotografie

Babička Cvrček

Príloha 1: osem fotografií vojny o vodu v bolívijskej Cochabambe

Malý človek, veľký svet

Príloha: fotografie z Indie a Európy

Komu dôverovať?

Príloha: súbor fotografií rozprávkových hrdinov

Osoby

Príloha 2: fotografie ľudí

AUDIO NAHRÁVKY

Dve sestry (slovenská ľudová rozprávka)

Kamenná polievka (kórejská ľudová rozprávka)

Vždy môže byť horšie (židovská ľudová rozprávka)

Prázdny kvetináč (čínska ľudová rozprávka)

Jedno zrnko ryže (indická ľudová rozprávka)

Odvážny kolibrík (ekvádorská ľudová rozprávka)

Sedem slepých myšiek (na motívy indickej báje)

Zaujatý slovníček

ALEBO ČO SA DO INFOBOXOV NEZMESTILO

Akcionársky aktivizmus – pokus jedného alebo viacerých akcionárov firmy o zmenu jej obchodných praktík, čo väčšinou nie je v súlade s prániami a rozhodnutiami vedenia firmy. Akcionárski aktivisti môžu byť motivovaní čisto vyšším ziskom (skresanie zbytočných nákladov, reorganizácia výroby apod.), ale aj spoločenskými a environmentálnymi zásadami. Akcionári s dostatočným množstvom akcií môžu firemnú politiku ovplyvniť do značnej miery. I keď jednotliví akcionári nemusia mať dostatočné páky k úplnému presadeniu vlastnej agendy, môže sa im často podariť zablokovať (vetovať) dôležité rozhodnutia. Akcionársky aktivizmus súvisí so spoločensky zodpovedným investovaním.

Družstvá – autonómne združenia osôb, ktorí sa dobrovoľne združili za účelom uskutočnenia svojich spoločných ekonomických, sociálnych a kultúrnych potrieb a aspirácií, prostredníctvom spoločne vlastneného a demokraticky riadeného podniku. Či už ide o drobné alebo mnohomiliónové podniky, družstvá na celom svete zamestnávajú viac ako 279 miliónov mužov a žien a majú viac než 800 miliónov členov.

Dotácie – isté formy štátnej finančnej podpory iným subjektom. Najčastejšie sa s nimi stretáme v poľnohospodárstve alebo v priemyselných odvetviach strategických pre konkrétnu krajinu. I keď dotácie môžu mať pozitívne dôsledky pre producentov v danej krajine, môžu aj negatívne ovplyvniť producentov v iných krajinách, ktoré svojich producentov z rôznych dôvodov nedotujú. Ich výrobky nemôžu rovnocenne súťažiť s dotovaným tovarom, čím môžu byť vytlačené z trhu.

Dumping – situácia, keď niekto ponúka na trhu produkty za cenu, ktorá je nižšia ako bežná trhovacia cena. Cena sa tak môže dostať pod výrobné náklady. Motiváciou tejto agresívnej stratégie je snaha zlikvidovať konkurenciu. Veľké, kapitálovo silné spoločnosti si môžu dovoliť byť v krátkom alebo strednom období v strate, ak sa im týmto krokom podarí zaistiť prevahu na trhu, keď dumping ukončia. Dokázať dumping je veľmi zložitá. I keď môže byť v niektorých prípadoch zakázaný, málokedy sú tieto legislatívne postupy úspešné. Nástrojom dumpingu sa môžu stať aj dotácie, ktoré znižujú výrobné náklady producenta. Toto však nie je definícia podľa Svetovej obchodnej organizácie. Tá dumping definuje ako vývoz za ceny nižšie než na domácom trhu. Vzhľadom na to, že v Európe sú domáce dotované ceny často nižšie ako výrobné náklady, je definícia Svetovej obchodnej organizácie menej prísna. Konkrétne to znamená, že import mnohých dotovaných výrobkov je likvidačný pre miestnych producentov v rozvojových krajinách, ale napriek tomu je ich vývoz legálny, a tak nie je možné ho právne považovať za dumping.

Ekologická stopa – meradlo udržateľnosti životného štýlu daného jednotlivca či populácie. Vyjadruje celkovú plochu biologicky produktívnej plochy zeme a vody, nutných na zaistenie a obnovu zdrojov a asimiláciu odpadov produkovaných danou populáciou pri používaní bežných dostupných technológií a pri súčasnom stave poznania. Odhaduje sa, že v celosvetovom priemere prekračujeme schopnosť prírody na regeneráciu tak, že by sme potrebovali 1,7 planéty. Tento údaj je výrazne vyšší pre industrializované krajiny. Ekologická stopa poskytuje iný pohľad na bohatstvo a chudobu než štandardné makroekonomické ukazovatele. Ekonomicky vyspelé krajiny často patria medzi ekologických dlžníkov, zatiaľ čo tzv. rozvojové krajiny medzi ekologických veriteľov. Na Slovensku si jeden občan nárokuje na 4,06 hektárov zemskeho povrchu, čo znamená, že keby sa každý obyvateľ Zeme správal ako priemerný Slovák, potrebovali by sme pre život nie jednu, ale jeden a pol planéty.

Externalita – dosah ekonomickej činnosti alebo rozhodnutí na ďalšie subjekty, ktoré nie sú jeho pôvodcom (na tejto ekonomickej činnosti neparticipujú). Externalita do dôsledkov znamená, že niekto ďalší nesie časť nákladov alebo výnosov z ekonomickej činnosti niekoho iného. Za negatívne externality sa považuje napríklad znečistenie alebo spotreba voľne dostupných prírodných zdrojov (napr. vody). Firmy nemusia hradiť v plnej výške náhrady za environmentálne škody, ktoré spôsobujú, tým pádom môžu byť ich výrobky lacnejšie (časť nákladov nesú miestni ľudia, ktorí napríklad nemôžu piť vodu zo znečistenej rieky alebo z nej loviť ryby).

Fair Trade – Spravodlivý obchod, ktorého cieľom je priama a účinná podpora znevýhodnených pestovateľov a remeselníkov z rozvojových krajín Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky. Je založený na vytvorení partnerstva medzi producentom na jednej strane a spotrebiteľom na druhej strane.

- Producentom ponúka Fair Trade spravodlivé obchodné podmienky, možnosť vymaniť sa z biedy, žiť dôstojný život a plánovať budúcnosť.
- Spotrebiteľom ponúka Fair Trade možnosť ľahko a účinne sa zapojiť do znižovania chudoby ľudí na celom svete, a to prostredníctvom každodenného nakupovania.

Greenwashing – tzv. natieranie na zeleno – klamné používanie ekológie v marketingovej komunikácii alebo ekologický marketing za účelom posilnenia mylnej predstavy, že firemná politika alebo výrobky firmy sú šetrné k životnému prostrediu. Greenwashing tvoria informácie s nízkou mierou dôveryhodnosti či použiteľnosti, ktoré o sebe zverejňujú spoločnosti samotné. Typickým nástrojom sú výročné správy alebo rôzne nepodložené tvrdenia na obaloch produktov. Greenwashing môže mať rôzne podoby: povrchné tvrdenia o zlepšeníach bez merateľných údajov; selektívne skutočnosti, ktoré kladú dôraz na zlepšenie v jednej oblasti, pričom zámerne vynechávajú tie ostatné; ďalej tiež povrchné či zavádzajúce overovanie faktov treťou stranou. Tento termín po prvý raz použil v roku 1986 ekolog Jay Westerdeld.

HDP – hrubý domáci produkt slúži ako ukazovateľ, ktorý meria súhrnnú pridanú hodnotu všetkých produktov a služieb vyrobených v konkrétnej krajine za určité obdobie (väčšinou za rok). Často sa používa ako hlavný indikátor ekonomického rozvoja, aj keď pre tento účel má veľmi obmedzenú výpovednú hodnotu. Napríklad všetky štáty, ktoré vyvážajú ropu, majú veľmi vysoké HDP, ale mnohí obyvatelia týchto krajín žijú v chudobe, pretože ich bohatstvo je rozdelené veľmi nerovnomerne. HDP tiež nevytvára o kvalite života v danej krajine. Platnosť tohto ukazovateľa ako miery blahobytu je teda spochybňovaná z mnohých dôvodov. Niektorí sú toho názoru, že HDP je absurdným meradlom už len preto, že napríklad cestná nehoda alebo lavína môže prispieť k zvýšeniu HDP, pretože k náprave spôsobenej škody je potrebných mnoho služieb. Navzdory zhoršeniu situácie oproti pôvodnému stavu tak krajina môže vykazovať vyššiu úroveň HDP.

HDI – vzhľadom ku kritike HDP ako ukazovateľa skutočnej kvality života v danej krajine sa mnohí pokúsili vyvinúť alternatívne štatistické meradlá. Najviac zavedený z nich je Index ľudského rozvoja (HDI – Human Development Index). Počíta sa ako priemer z indexovaných hodnôt HND na hlavu (HND – hrubý národný dôchodok, je to obdoba HDP), očakávanej doby dožitia a očakávanej priemernej doby školskej dochádzky v danej krajine. Index nadobúda hodnoty od 0 do 1 – čím väčšie číslo, tým je život v danej krajine považovaný za kvalitnejší. Výpovedná hodnota tohto indexu je tiež podrobená kritike – jednak pre samotnú použitú štatistiku, ale aj pre ignorovanie environmentálnych aspektov náročnosti tvorby HND a nezahrňovanie morálnej a spirituálnej dimenzie kvality života.

HPI – Happy Planet Index – index šťastnej planéty. To, čo HDP ani HDI nezahŕňajú, sa pokúsili vytvoriť autori prostredníctvom HPI. Vychádzajú z dvoch predpokladov – jednak, že skutočným cieľom človeka nie je až tak byť hmotne bohatý, ale aj byť zdravý a šťastný. Do akéhokoľvek porovnávania miery rozvoja je nutné zahrnúť otázku environmentálnych nákladov. HPI sa počíta zhruba ako súčin subjektívnej spokojnosti krát nádeje na dožitie delené ekologickou stopou priemerného obyvateľa krajiny. Hodnoty indexu sa teoreticky pohybujú od nuly do nekonečna, prakticky naberajú hodnoty medzi HPI = 44,7 pre Kostariku a HPI = 12,8 pre Čad (z roku 2016). Vysoké hodnoty neznamenaajú najvyššiu spokojnosť, ale najvyššiu environmentálnu efektívnosť v zaistovaní kvality života. Kritika tohto prístupu je založená jednak na obecnej nedôvere v použité premenné „subjektívna spokojnosť“ a „ekologická stopa“, ale aj na tom, že index údajne nezohľadňuje politickú slobodu, napĺňanie ľudských a pracovných práv. Krajiny s relatívne malou spokojnosťou, ale veľmi nízkou ekologickou stopou sa môžu umiestniť na relatívne veľmi vysokom mieste, a to aj napriek tomu, že táto nízka ekologická stopa je vynútená chudobou.

Chudoba – absolútna chudoba je stavom, keď výška príjmov človeka nepostačuje ani k tomu, aby uspokojil svoje základné potreby – hovorí sa tiež o tzv. extrémnej chudobe, teda trvalom bezprostrednom ohrození života. Tento stav je aktuálny pre 500 miliónov ľudí (z roku 2013). Ekonomicky je extrémna chudoba chápaná ako situácia, keď človek dlhodobo nemá k dispozícii viac než 1,9 dolár na deň.

Oproti tomu relatívna chudoba sa posudzuje v závislosti od spoločenského štandardu v danej krajine. Ide teda o situáciu, keď sa jedinec nemôže plne zúčastniť na spoločenskom dianí a žiť na úrovni, ktorá je v danej zemi bežná. Relatívna chudoba nie je tak ľahko kvantifikovateľná, hovorí skôr o miere majetkových nerovností medzi ľuďmi v rámci určitej spoločnosti (napríklad štátu).

Jevonsov paradox – niekedy tiež nazývaný Jevonsov efekt, označuje logický výrok, ktorý tvrdí, že technologický pokrok, ktorý zvyšuje efektívnosť, s ktorou je zdroj používaný, má tendenciu skôr zvyšovať než znižovať mieru spotreby daného zdroja. Anglický ekonóm William Stanley Jevons si v roku 1865 všimol, že technologické zlepšenia, ktoré zefektívňujú využívanie uhlia, viedli k zvýšenej spotrebe uhlia v rámci rôznych priemyslových odvetví. Jeho argument znel, že ak chceme znížiť spotrebu paliva, nie je možné sa spoliehať na technologické zlepšenia. Táto problematika bola znovu skúmaná modernými ekonómami, ktorí sa zaoberali indukciou spotreby ako dôsledku lepšej energetickej efektívnosti. Okrem toho, že vyššia efektívnosť znižuje potrebné množstvo zdroja pre dané využitie, spôsobuje tiež stlačenie relatívnych nákladov nevyhnutných pre jeho používanie, čo zvyšuje žiadané množstvo zdroja a potenciálne môže viesť aj k anulovaniu akýchkoľvek úspor, získaných práve vďaka vyššej efektívnosti. Vyššia efektívnosť tiež zrýchľuje hospodársky rast, čo ďalej zvyšuje dopyt po zdrojoch. Jevonsov paradox nastáva vtedy, keď prevláda efekt spôsobený zvýšeným dopytom, čo vedie k zvýšeniu celkového čerpania zdrojov.

Konzumná spoločnosť – spoločnosť, v ktorej je spotreba materiálnych statkov a služieb v strede pozornosti verejného a súkromného života. Tento druh spoločnosti stimuluje vďaka významne zvýšeným výrobným schopnostiam nadmernú a zbytočnú spotrebu. Kontinuálne rastúca úroveň tzv. bežnej spotreby vyvíja neustály tlak na vyššiu spotrebu. Ľudské identity sa v tejto spoločnosti vytvárajú na základe vlastníctva vecí. Psychologické motívy, ktoré poháňajú nadmerné spotrebné vzorce, majú čo do činenia s narcizmom, prestížou, potrebou niekam patriť (ku konkrétnej skupine), sebaúctou, odcudzením, depresiou, snahou uniknúť pred problémami apod. Vyrábaný tovar má stále kratšiu životnosť (to platí najmä pre odevy a špičkové technológie), pretože nemá dlho vydržať, ale má byť rýchlo nahradený novšími a módnejšími modelmi. Motívom konzumnej spoločnosti by mohlo byť: „Konzumujem, teda som!“

Ľudské práva – práva, ktoré majú všetci ľudia na základe toho, že sú ľudskými bytosťami, a sú nevyhnutné pre život v dôstojnosti, slobode a rovnosti. Z pohľadu filozofie môžeme korene ľudských práv nájsť, vzhľadom na to, aké hodnoty zastávajú, v rôznych náboženstvách sveta a tiež v racionalizme. V užšom právnom zmysle sú ľudské práva súčasťou medzinárodného práva a predstavujú súbor občianskych, politických, ekonomických, sociálnych, kultúrnych a kolektívnych práv, ktoré sú v medzinárodnom práve zakotvené v medzinárodných a regionálnych ľudsko-právnych zmluvách a tiež v ústavách mnohých štátov. Kľúčovými hodnotami medzinárodných ľudsko-právnych dokumentov sú: ľudský život, dôstojnosť, sloboda, rovnosť a vlastníctvo. Ľudské práva boli v roku 1948 zakotvené vo všeobecnej deklarácii ľudských práv. Platia pre všetkých ľudí „bez akéhokoľvek rozlišovania, najmä podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmysľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia“. Zároveň bolo v texte deklarácie ľudských práv zakotvené, že „každý má právo na to, aby vládol taký sociálny a medzinárodný poriadok, v ktorom by práva a sloboda stanovené v tejto deklarácii boli plne uplatnené“.

Marketingová komunikácia – akákoľvek komunikácia firmy (alebo záujmovej skupiny, politickej strany apod.) smerom k cieľovej skupine, ktorá má marketingové ciele najmä v posilnení odbytu výrobkov a služieb. Predstavuje súhrnný pojem rôznej činnosti – reklamu, politiku značky, firemný grafický štýl, zvláštne propagačné aktivity, styk s verejnosťou a ďalšie. Najdôležitejšia súčasť marketingovej komunikácie je značka výrobku, s ktorou sa spotrebiteľia môžu identifikovať. Značka firmy, ktorá uvádza výrobok, nemusí byť značkou výrobcu. Odevný priemysel je toho skvelým príkladom. Pociťovaná symbolická hodnota určitej značky má silný vplyv na správanie spotrebiteľov.

Medzinárodný menový fond (MMF) – inštitúcia, ktorá dohliada na medzinárodný finančný systém. Jej hlavnou úlohou je stabilizácia medzinárodných menových kurzov a liberalizácia. V MMF existuje hlasovacie právo, ktoré je úmerné kapitálovému vkladu tej-ktorej krajiny. Kritici, napríklad Joseph Stiglitz, poukazujú na to, že fond už dávno neslúži svojmu pôvodnému účelu. Mnohé z krajín, ktoré sa riadili MMF presadzovanými programami štrukturálnych zmien, sa museli vyrovnáť so závažnými ekonomickými a spoločenskými dôsledkami, ktoré viedli k rozšíreniu chudoby a demontáže systému verejného zdravotníctva, sociálnej podpory a vzdelávania.

Miestna ekonomika – súhrn hospodárskych aktivít v rámci danej komunity. V závislosti od uhla pohľadu sa môže výraz „miestna ekonomika“ vzťahovať aj na regionálnu či národnú ekonomiku. Teoretici, ktorí sa stavajú proti neoliberalnej ekonomickej teórii masovej (údajne nákladovo efektívnej) výroby a globalizovaných trhov, argumentujú tým, že podpora miestnych producentov a nákup miestnych výrobkov majú kumulatívno-stimulačný efekt na všeobecné blaho komunity. Michael Shuman tvrdí, že najbohatšie komunity sú tie s najvyšším percentom pracovných pozícií v podnikoch vlastnených miestnymi majiteľmi. Existuje stále viac dôkazov, že miestne vlastníctvo podnikov posilňuje multiplikačný efekt každého doláru, ktorý sa utratí lokálne, pretože sa tým zvyšuje miestny príjem, bohatstvo, počet pracovných miest, charitatívne príspevky a množstvo odvedených daní. Zároveň dochádza k rozvoju ekonomiky, turizmu a podnikania. Shuman ďalej tvrdí, že najbohatšie komunity sú tie, ktoré maximalizujú miestnu sebestačnosť. To však neznamená, že sa odrezávajú od globálneho obchodu. No spoliehajú sa naň iba pri tých druhoch tovaru, ktoré si nedokážu sami zaistiť za konkurenčné ceny. Tieto predpoklady rovnako obhajuje skupina teoretikov, ktorá sa prezýva „gandhiánski“ ekonómovia.

Monopol – stav, keď určitému trhu dominuje iba jeden výrobca tovaru či poskytovateľ služieb. K tomu, aby mohla jedna spoločnosť diktovať tržné ceny a obchodné podmienky, nemusí kontrolovať 100 % trhu. Stačí jej k tomu dostatočne veľký podiel, vďaka ktorému získa dominantné postavenie na trhu. Medzi najznámejšie patrí napríklad spoločnosť Microsoft na trhu operačného softvéru.

Monopson – obdoba monopolu, ale na strane kupujúceho. Pri monopsoni pôsobí na trhu iba jediný väčší odberateľ, ktorý v tomto prípade diktuje cenu namiesto výrobcu. Príkladom je napríklad situácia, keď v danej oblasti pôsobí jedna veľká spoločnosť, ktorá je jediným zamestnávateľom a ktorá teda ako jediná kupuje pracovnú silu. Taká spoločnosť si môže dovoliť ponúkať svojim zamestnancom veľmi nízke mzdy, pretože len ťažko nájdú iné zamestnanie. Jedna spoločnosť môže byť súčasne v postavení monopolu i monopsonu, ale na odlišných trhoch.

Nadnárodné spoločnosti – spoločnosti, ktoré sídlia v jednej krajine, ale v ďalších krajinách vlastnia ekonomické aktíva (pôsobia v ďalších krajinách prostredníctvom dcérskych spoločností, v ktorých majú čiastočné alebo úplné vlastnícke podiely). Dcérske spoločnosti sa zodpovedajú centrálne nadnárodnej spoločnosti. Nárast počtu a veľkosti nadnárodných spoločností od 50. rokov 20. storočia vyvolal polemiku z dôvodu ich hospodárskej a politickej moci, mobility a komplexnosti ich aktivít. Niektorí kritici argumentujú tým, že nadnárodné spoločnosti neprejavujú žiadnu lojalitu ku krajinám, v ktorých boli založené, ale že konajú čisto vo svojom vlastnom záujme.

Odbory – združenia zamestnancov založené s cieľom brániť vlastné práva a presadzovať svoje pracovné, hospodárske, politické, sociálne a iné záujmy. Činnosť odborov je založená na základe ľudských práv – slobody združovania a kolektívneho vyjednávania. Slobodné odbory by mali konať v mene pracovníkov, ktorých zastupujú, pokiaľ rokujú so zamestnávateľom alebo štátom, napríklad o výške plátov alebo pracovných podmienkach. V niektorých krajinách majú odbory zákonom zaručenú slobodu a značné právomoci (zamestnávateľ s nimi musí prediskutovať napríklad ekonomickú situáciu podniku, výšku plátov, množstvo práce, pracovné tempo, bezpečnostné školenie a pod.), v iných krajinách je činnosť odborov potlačovaná buď politickým režimom, alebo režimom, ktorý nebráni súkromným obchodným spoločnostiam v tomto potlačovaní ani v prípade, že sa tak deje s použitím násilia. Obvineniam z násilného porušovania práv zamestnancov na združovaní a kolektívnom vyjednávaní čelili v minulosti v rôznych krajinách spoločnosti ako Coca-Cola, Nestlé, Chiquita, Nike a iné.

Oligopol – od monopolu sa odlišuje tým, že tovar a služby ponúka niekoľko veľkých poskytovateľov, ich množstvo však nezaistuje ojazdnú konkurenciu. Tak ako monopol, aj oligopol vďaka obmedzenej konkurencii umožňuje, aby si spoločnosti za svoje výrobky a služby účtovali vyššie ceny. Firmy a niekedy aj krajiny, ktoré vyrábajú určitú komoditu, môžu vytvárať kartely, ktoré predstavujú zvláštny druh dohody veľkých aktérov umožňujúcich ľahšie ovládnuť menších hráčov na trhu. Asi najznámejším príkladom je OPEC na trhu s ropou.

Oligopson – obdoba oligopolu, ale na strane kupujúceho. Tento termín vyjadruje situáciu, keď nízky počet veľkých odberateľov ovláda trh zo strany dopytu. Mnoho medzinárodných trhov s potravinami funguje práve týmto spôsobom (s kávou, tropickým ovocím, kakaom atď.). Na svete sú milióny poľnohospodárov, ktorí svoje produkty môžu predať iba hŕstke spoločností, ktoré diktujú ceny.

PPP (parita kúpnej sily) – ekonomická teória, ktorá odhaduje veľkosť úpravy menného kurzu medzi krajinami k tomu, aby zodpovedala kúpnej sile každej z mien na miestnom trhu. Relatívna verzia PPP sa počíta ako: $S = P_1/P_2$, kde „S“ predstavuje menný kurz meny 1 k mene 2, „P₁“ predstavuje cenu zlata „x“ v mene 1 a „P₂“ predstavuje cenu zlata „x“ v mene 2.

Potravinová bezpečnosť – svetový summit o potravinovej bezpečnosti v roku 1996 ustanovil, že potravinová bezpečnosť panuje vtedy, „keď majú všetci ľudia stály prístup k dostatku bezpečných a výživných potravín, ktoré im zabezpečia zdravý a aktívny život.“ Bežne sa koncept potravinovej bezpečnosti definuje ako dostatočný fyzický a hospodársky prístup k potravinám, ktorý spĺňa jednak výživové nároky ľudí, ale aj ich chuťové preferencie. Potravinová bezpečnosť stojí na troch základných pilieroch:

- dostupnosť potravín: rovnomerné zásobovanie dostatočným množstvom potravín
- prístup k potravinám: dostatok zdrojov k získaniu vhodných potravín, ktoré zaistia výživnú stravu
- využitie potravín: vhodné využitie založené na znalosti základnej výživy a starostlivosti spolu s pitnou vodou a hygienou

Potravinová zvrchovanosť – právo ľudí, krajín či aliancií štátov na definovanie vlastnej poľnohospodárskej a potravinovej politiky, ktorá nezneužíva dumping v krajinách 3. sveta. Potravinová zvrchovanosť zahŕňa: uprednostňovanie miestnej poľnohospodárskej produkcie za účelom zaistenia prístupu k potravinám pre obyvateľov a zabezpečenie prístupu k pôde, osíve a kreditu pre roľníkov a bezzemkov

- právo poľnohospodárov a drobných roľníkov na produkciu potravín a právo spotrebiteľov rozhodovať o tom, čo budú spotrebúvať a ako a kým sú ich potraviny pestované
- právo krajín na ochranu proti podhodnotenému dovozu poľnohospodárskych a potravinových výrobkov
- poľnohospodárske ceny súvisiace s produkčnými nákladmi
- ľudská populácia, ktorá má vplyv na rozhodovanie o poľnohospodárskej politike
- uznanie práv farmárov, ktoré v poľnohospodárskej produkcii hrajú významnú úlohu

Privatizácia vody – všeobecná formulácia upozorňujúca na rizikový vývoj poňatia vody – od vody ako verejného majetku k vode ako ekonomického majetku a obchodnému artiklu, ktorý má za následok nerovný prístup k vode. Podnikanie s vodou sa deje v dvoch základných oblastiach – v zaistovaní prisunu vody a odvodu odpadu z domácností a v obchodovaní so samotnou surovinou, najčastejšie v podobe balenej vody. Tento vývoj bol umocnený všeobecnou dohodou o obchode v službách (1994), ktorá uľahčuje liberalizáciu obchodu tiež s vodohospodárskymi službami. Všeobecný pojem privatizácie označuje mnoho foriem účasti súkromného sektoru. Medzi činnosti, ktoré môžu mať súkromné podniky na starosti, patrí napríklad samotná extrakcia vody z podzemných rezervoárov, jej čistenie, distribúcia, výstavba či údržba infraštruktúry. Vodohospodárske služby sú prirodzene monopolné a záujem o zisk nezohľadňuje udržateľnosť vodných zdrojov ani sociálnu spravodlivosť. Zápas o vodu a prístup k nej v rôznych častiach sveta viedol k rozvinutiu myšlienky o vode ako ľudského práva. Dňa 28. júla 2010 uznalo 122 krajín Rezolúciu valného zhromaždenia OSN „právo na vodu“. V septembri 2010 bola Radou OSN pre ľudská práva prijatá podobná rezolúcia.

Rozvojové ciele tisícročia – v septembri 2000 sa v sídle OSN v New Yorku zišli významní svetoví predstavitelia, aby prijali Deklaráciu tisícročia, ktorá nadväzovala na desaťročie konferencií a summitov OSN. Národy, ktoré deklaráciu prijali, sa tým zaviazali k novému globálnemu partnerstvu za účelom zníženia extrémnej chudoby. Táto deklarácia, ktorej sa začalo hovoriť Rozvojové ciele tisícročia, tiež vytýčila rad časovo definovaných cieľov (s konečným termínom v roku 2015). Týchto osem cieľov zahŕňalo zníženie extrémnej chudoby na polovicu do roku 2015, poskytnutie základného vzdelávania všetkým deťom, ustanovenie celosvetového partnerstva pre rozvoj a ďalšie. Tieto ciele neboli naplnené navzdory proklamovanému záväzku vlád z celého sveta. Počet chudobných, ktorí musia vyžiť maximálne z 5,50 amerických dolárov denne, sa v rokoch 1990 až 2015 celosvetovo znížil na 46 % zo 67 %. Svetová banka oznámila, že extrémna chudoba klesla na 10 % v roku 2015. Ciele týkajúce sa lepšieho prístupu k zásobám vody a zníženia počtu ľudí žijúcich v chudobných štvrtiach boli splnené už pred termínom. Nepodarilo sa však zastaviť stratu environmentálnych zdrojov a biodiverzity. Pokrok od roku 1990 je dobrý. Úroveň rozvojovej pomoci v roku 2014 bola vyššia o 66 % v porovnaní s rokom 2000. V rámci rovnakého obdobia sa zlepšil prístup rozvojových krajín na trhy.

Spoločenská zodpovednosť firiem – záväzok riadiť sa vo svojej činnosti vysokými etickými štandardami, bez ohľadu na to, či sú zákony alebo praxe vyžadované. Rozvíja sa od začiatku 90. rokov, vo väčšej miere potom zhruba od prelomu tisícročia. Spotrebiteľia sa dnes stále viac zaujímajú o sociálne, environmentálne i iné etické témy. To je hlavným dôvodom toho, prečo sa firmy snažia omnoho viac, než to bolo predtým, prezentovať svoju zodpovednosť. Základom spoločenskej zodpovednosti firiem je integrácia environmentálnych a sociálnych kritérií do riadenia (manažmentu) spoločnosti. Je dôležité, aby tieto štandardy neboli implementované iba povrchné, a teda neslúžili len k PR firmy, ale aby mali skutočný pozitívny dosah na situáciu v komunite, v dodávateľských reťazcoch, na zdravie spotrebiteľov, na prírodu a na zamestnancov. Ak je politika spoločenskej zodpovednosti podriadená marketingu firmy, potom väčšinou ide o greenwashing (v tomto prípade niekedy označovaný ako blue alebo whitewashing) – podobne ak firma opomína problémy spojené s vlastným podnikaním a zameriava svoju politiku firemnej zodpovednosti výhradne na dobročinnosť (filantropiu).

Spoločná poľnohospodárska politika – program poľnohospodárskych dotácií EÚ. Skoro polovica rozpočtu EÚ (asi 80 miliárd eur) ide každoročne na dotácie európskym poľnohospodárom. Má to pomáhať držať predajné ceny potravín na nízkej úrovni. Zatiaľ čo cieľom Spoločnej poľnohospodárskej politiky bolo poskytnúť pestovateľom slušnú odmenu za ich tovar a spotrebiteľom cenovo dostupné potraviny, kritici už niekoľko desiatok rokov varujú pred umelo udržiavanými cenami, nespravodlivou podporou veľkých producentov, negatívnymi vplyvmi na miestne zdroje potravín v ostatných častiach sveta a závažným poškodením životného prostredia priemyselným poľnohospodárstvom a veľkochovmi. Treba si uvedomiť, že európska politika bola formulovaná v kontexte snahy o dosiahnutie potravinovej sebestačnosti v dobe po druhej svetovej vojny.

Svetová banka – medzinárodná finančná inštitúcia, ktorá poskytuje štátom dlhodobé pôžičky. Skladá sa z dvoch inštitúcií:

- IBRD – Medzinárodná banka pre rekonštrukciu a rozvoj
- IDA – Medzinárodná rozvojová asociácia

Mnohí kritici považujú podmienky, na základe ktorých táto banka poskytuje svoje pôžičky, za škodlivé pre rozvoj veriteľských štátov, pretože zahŕňajú drastické škrtky v programoch sociálnej starostlivosti a vo verejných výdavkoch. Spolu s MMF vytvára Svetová banka jadro Brettonwoodských menových systémov.

Svetová obchodná organizácia (WTO) – jediná organizácia svojho druhu, ktorá sa zaoberá pravidlami medzinárodného obchodu na celosvetovej úrovni. Jej účelom je odstraňovanie prekážok pre voľný obchod, akými sú clá a dovozné kvóty. Rozsiahle rokovania o obchodných pravidlách, ktoré môžu mať podobu diskusií trvajúcich celé desaťročia, sa nazývajú „kolá“. Súčasné kolo rokovaní je známe pod názvom Rozvojové kolo z Dauhá. Oficiálne proklamovaným cieľom týchto rokovaní je podpora rozvíjajúcich sa ekonomík a ďalší rozvoj prostredníctvom liberalizovaného obchodu. Mnohí odborníci a vlády rozvíjajúcich sa ekonomík však s ďalšou liberalizáciou nesúhlasia, pretože minulé skúsenosti ukázali, že viedla k ešte väčšiemu prehlbeniu priepasti medzi bohatými a chudobnými a skončila s kontraproduktívnymi výsledkami.

Tobinova daň – daň z menových a niektorých ďalších finančných operácií (túto daň po prvý raz navrhol nositeľ Nobelovej ceny James Tobin). Myšlienkou vzniku tejto dane bolo, že masívnymi peňažnými špekuláciami s cudzími menami by šlo zabrániť zavedením nízkej dane (0,1 – 0,25 %) na všetky medzinárodné finančné transakcie. Takáto daň by učinila špekulatívnu tvorbu zisku príliš nákladnú a zároveň by bolo možné výnos tejto dane použiť na riešenie najpálčivejších globálnych problémov, akými sú chudoba, zmena klímy a pod.

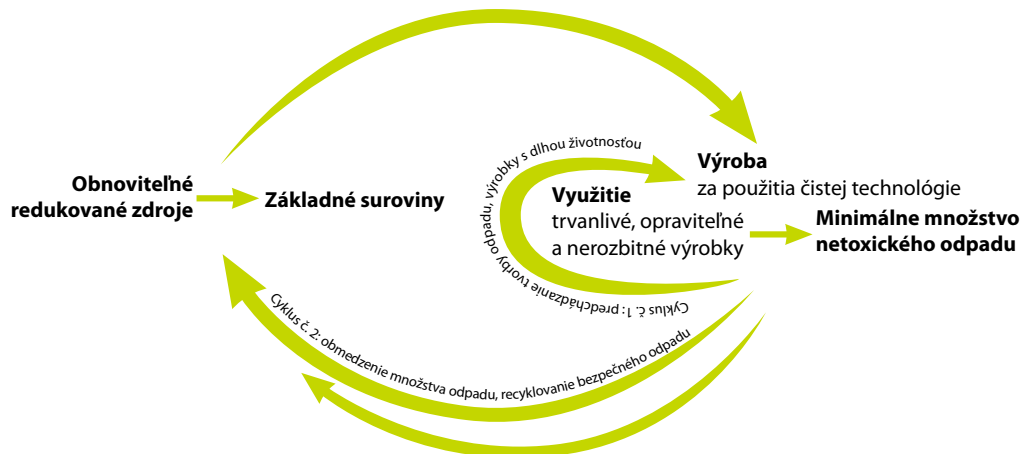
Tragédia spoločnej pastviny – dilema, ktorá vzniká v situácii, keď viac jednotlivcov, ktorí konajú nezávisle a racionálne vo vlastnom záujme, nakoniec vyčerpajú spoločný obmedzený zdroj, aj keď je zjavné, že to nie je v dlhodobom záujme žiadneho z nich. Táto dilema bola po prvý raz popísaná vo vplyvnom článku nazvanom „Tragédia spoločnej pastviny“ od Garretta Hardina, ktorý prvýkrát publikoval v časopise Science v roku 1968. (Wiki) Hardin písal o príklade pastierov, ktorí vyhŕňajú stáda kráv na spoločnú pastvinu. Keď jediný pastier pridá k stádu kravu, získava všetky výhody (krava rastie a dáva mlieko), ale pastvina je tým znehodnotená v neprospech všetkých. Pokiaľ sa takto začnú chovať všetci pastieri a budú sledovať len svoj vlastný prospech, bude spoločné vlastníctvo zničené nadmerným spásaním. Tento príklad je často spojovaný s problémom vyčerpávania prírodných zdrojov (napríklad lesov a vody), z ktorých profituje len malá hrstka ku škode všetkých ostatných. Táto myšlienka tiež korešponduje s ironickou poznámkou J. M. Keynesa o kapitalizme: „Kapitalizmus je podivuhodná viera v to, že tí najzlomyseľnejší ľudia vykonajú tie najzlomyseľnejšie skutky pre čo najväčšie dobro všetkých.“

Vedľajšie produkty – druhotné produkty, ktoré sú výsledkom výrobného procesu. Môžu byť buď užitočné (v tom prípade ich nazývame vedľajšími produktmi), alebo neužitočné či toxické (tieto nazývame odpadom). Napríklad keď sa zbiera obilie, hlavným produktom je zrnó a vedľajším produktom je slama. Slama je príkladom veľmi užitočného vedľajšieho produktu, ktorý je možné použiť na kŕmenie zvierat, izoláciu, výrobu strešnej krytiny, ako podstielku atď.

Ako opačný príklad je možné uviesť zhorené uránové tyče z atómových elektrární. Hlavným pozitívnym produktom atómovej reakcie (čo sa ekonomiky týka) je energia či elektrina a neužitočným vedľajším produktom sú zhorené (a vysoko rádioaktívne) tyče – teda odpad. Z ekonomického hľadiska sú úplne bezcenné (resp. majú zápornú ekonomickú hodnotu, pretože ich likvidácia alebo ich uloženie je finančne veľmi náročné) a sú aj extrémne škodlivé pre ľudské zdravie a životné prostredie.

Virtuálna voda – voda, ktorá bola použitá pri výrobe alebo ktorá je priamo obsiahnutá vo výrobkoch, sa nazýva „virtuálna“ voda. Virtuálna voda je množstvo vody použitej pri výrobe mernej jednotky určitého produktu a bežne sa o nej hovorí v objemových jednotkách za výrobnú jednotku (napríklad 1 000 litrov za jeden kus či jeden kilogram). Inými slovami, obsah virtuálnej vody vo výrobkoch vypovedá o skutočnom množstve vody spotrebovanej na výrobu konkrétneho tovaru v miestnej výrobe.

Výroba s uzavretým cyklom (closed loop production) – výrobný systém, pri ktorom nevzniká (alebo takmer nevzniká) toxický ani iný odpad, pretože materiály použité vo výrobe sa recyklujú a používajú znovu. Tento druh výroby nemá za následok znečistenie a využíva obnoviteľné zdroje energie.

<http://www.cleanproduction.org/Steps.Closed.php>

V systéme uzavretej slučky sú producenti zodpovední za celý cyklus života výrobku, a to aj po skončení jeho životnosti. To znamená, že keď sa výrobok stane nefunkčným, používajú ho výrobcovia ako vstupný zdroj ďalšieho výrobného cyklu. Dobré známy model je tzv. „od kolísky po kolísku“ (Cradle to Cradle), čo je patentovaný termín a certifikačný proces, ktorý vyvinuli Michael Braungart a William McDonough. Tento prístup modeluje výrobný proces podľa regeneračných cyklov v prírode.

Projekt Svet v nákupnom košíku

THE WORLD IN THE SHOPPING CART

Metodická príručka Komu patrí Zem vznikla v rámci projektu Svet v nákupnom košíku v roku 2012. Cieľom projektu bolo prispieť k začleneniu globálneho vzdelávania a zvlášť tém udržateľnej spotreby do formálneho vzdelávania v partnerských krajinách. Projekt bol realizovaný piatimi partnerskými organizáciami: CEEV Živica zo Slovenska, Humanitas zo Slovinska, Fair Trade Hellas a Ecological Initiative of Chania z Grécka a NaZemi z Českej republiky.

Spoločné premýšľanie a zapojenie viacerých autorov z rôznych krajín a kontextov pomohlo k vzniku rozmanitých lekcí a prístupov k široko poňatej téme spotreby a obchodu. Príručka existuje v štyroch národných verziách, ktoré sa môžu líšiť výberom aktivít podľa kontextu danej krajiny.

Projekt bol podporený Európskou úniou a SlovakAid.

PARTNERI PROJEKTU:

NaZemi – spoločnosť pre fair trade

NaZemi je česká mimovládna organizácia, ktorá usiluje o to, aby sa ľudia v rozvojových krajinách mohli vlastnými silami vymaniť z chudoby. Zameriava sa na prepojenosť nášho spotrebného správania s problémami v rozvojových krajinách a motivuje jednotlivcov, firmy aj štáty prijať za tieto problémy zodpovednosť. NaZemi uskutočňuje tieto ciele prostredníctvom globálneho rozvojového vzdelávania, podpory fair trade a presadzovania zodpovednosti firiem. Ľudia v NaZemi sú presvedčení o tom, že každý človek na Zemi má právo žiť a pracovať v dôstojných podmienkach. Organizácia existovala do apríla 2011 pod názvom Spoločnosť pre fair trade.

www.nazemi.cz

HUMANITAS – spoločnosť na ochranu ľudských práv

Humanitas je slovinská dobrovoľnícka, mimovládna a nezisková organizácia, ktorej cieľom je presadzovať záujmy menej privilegovaných skupín v Slovinsku, ale aj po celom svete a šíriť myšlienky tolerancie. Poslaním organizácie je prostredníctvom vzdelávania zvyšovať povedomie o globálnych problémoch, ako je chudoba, nadmerná spotreba a priepasť medzi ekonomicky rozlične rozvíjajúcimi sa krajinami a podporiť sociálne začlenenie a zodpovednosť. Aktivity organizácie zahŕňajú sponzorovanie detí, fair trade, zodpovedný turizmus, globálne vzdelávanie, malé a priame projekty realizované v spolupráci s Africkými partnermi.

www.humanitas.si

FAIR TRADE HELLAS

Fair Trade Hellas je mimovládna a nezisková organizácia, ktorá má za cieľ propagovať fair trade hnutie a etickú spotrebu v Grécku prostredníctvom vzdelávacích a výchovných aktivít a kampaní. Organizácia otvorila v roku 2006 prvý neziskový fair trade svetový obchod v Aténach. Je aktívna na poli vzdelávania (Grundtvig & Europe and Hellenic Aid) a programov mobility (EVS & Leonardo).

www.fairtrade.gr

EKOLOGICKÁ INICIATÍVA MESTA CHANIA

Ekologická Iniciatíva Mesta Chania (Grécko) je environmentálna nezisková organizácia založená v roku 1989. Hlavnými aktivitami organizácie sú ochrana prírody a osвета na lokálnej aj nadnárodnej úrovni.

Iniciatíva sa podieľala na niekoľkých celonárodných kampaniach (napr. kampaň proti geneticky modifikovaným výrobkom), hrala kľúčovú rolu pri vzniku "GAIA"- Družstva spotrebiteľov a producentov ekoproductov v roku 1996 (prvé družstvo tohto druhu na národnej úrovni).

CENTRUM ENVIRONMENTÁLNEJ A ETICKEJ VÝCHOVY ŽIVICA

CEEV Živica je mimovládna nezisková organizácia, ktorá inšpiruje k zmene. Venujeme sa vzdelávaniu, ekoporadenstvu a ponúkame priestor na hľadanie seba samého. Nájdete nás v Bratislave, vo Zvolene a vo Vzdelávacom centre Zaježová.

www.zivica.sk

Filozofia organizácie

Skutočná zmena prichádza z vnútra. Transformáciou nášho bytia, vedomia a mysle. Ekonomické a politické systémy, ako aj technológie odrážajú len stav nás samých. Naše chápanie sveta, prírody a vlastnej existencie. Poznanie seba samého je základom takejto zmeny, ktorá vedie k radostnému a zmysluplnému životu.

Poslaním organizácie je zmena hodnotového systému ako nevyhnutný základ premeny spoločnosti, zvyšovanie environmentálneho povedomia detí, mládeže a dospelých, zvyšovanie občianskej angažovanosti, vedenie k spoluzodpovednosti sa súčasný aj budúci stav planéty, inšpirácia k dobrovoľnej skromnosti a nekonzumnému štýlu života, rozvoj tvorivosti, citlivosti a ochoty ľudí riešiť environmentálne problémy a prehlbovanie sebapoznania.

Veríme, že jeden hlboký zážitok mení človeka zásadnejšie ako štúdium mnohých kníh.

Učíme preto tak, aby sme oslovovali nielen intelekt, ale celú ľudskú bytosť:

- prinášame inšpiratívne cesty vo vzdelávaní, nabádame k zodpovednej spotrebe a vedomej skromnosti
- ukazujeme smer, prinášame príklady, ponúkame praktické riešenia
- povzbudzujeme ľudí, aby hľadali vlastnú cestu k svetu založenému na slobode, zodpovednosti a úcte

Prístup organizácie k učeniu

Učenie ponímame ako proces, ktorý môže inšpirovať a motivovať ľudí k tomu, aby sa odvážili vykročiť na cestu objavovania. Objavovania toho, čo robí život skutočne plnohodnotným. Nedávame konečné odpovede a riešenia. Skôr sa snažíme pomôcť nájsť odpovede v každom z nás. Otvárame cestu k našej prirodzenosti, k ľudskosti a k úcte k vyššiemu princípu, ktorý presahuje jedinca. Učíme vidieť javy v súvislostiach. Máme snahu nájsť rovnováhu medzi intelektom a citom. Z tohto dôvodu používame ako pedagogické prostriedky maľovanie alebo hudbu, rovnako aj fyzikálne merania. V rámci svojej činnosti prezentujeme holistickú – celostnú koncepciu environmentálnej výchovy.

Pomáhame tam, kde je to potrebné

Slovenská agentúra pre medzinárodnú
rozvojovú spoluprácu (**SAMRS**)

SAMRS implementuje oficiálnu rozvojovú spoluprácu a humanitárnu pomoc Slovenskej republiky pod značku SlovakAid **od roku 2007**. Úlohou agentúry SAMRS je poskytnúť mimovládny organizáciám, akademickému a podnikateľskému sektoru a ďalším kľúčovým partnerom možnosť a efektívny spôsob zapojiť sa do rozvojových a humanitárnych projektov SlovakAid.

V zmysle Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 - 2023, sú programovými krajinami **Keňa, Moldavsko a Gruzínsko**.

Partnerskými regiónmi sú krajiny Východného partnerstva a Západného Balkánu; krajiny východnej subsaharskej Afriky (Etiópia, Južný Sudán, Rwanda, Tanzánia, Uganda); krajiny Blízkeho východu (Irak, Jordánsko, Libanon, Sýria) a Afganistan.

Viac informácií nájdete na:

www.slovakaid.sk

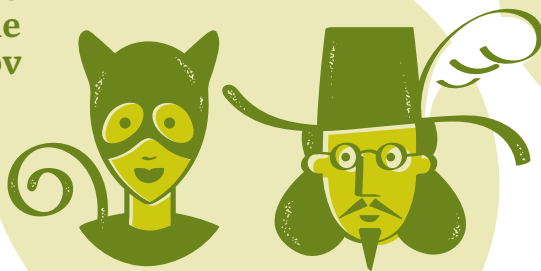

Fakulta ekológie a environmentalistiky

fee.tuzvo.sk

Vzdelávame,
prepájame
a inšpirujeme
pedagógov

AJ UČITELIA MÔŽU BYŤ HRDINAMI

www.komenskehoinstitut.sk

*Pridajte sa k školám
a ľuďom, ktorí
dokážu vnímať, chcú
rozumieť a vedľa
konať!*

Najväčší medzinárodný environmentálne vzdelávací program Zelená škola

Ponúkame vám:

- 👉 osvedčenú medzinárodnú metódu
- 👉 inšpiratívne metodické a informačné materiály
- 👉 grantové výzvy
- 👉 vzdelávacie a zážitkové workshopy
- 👉 informačný a poradenský servis
- 👉 medzinárodný certifikát a vlajku programu Zelená škola

” Zelená škola je pre nás motiváciou
k zmene vecí okolo seba, ale hlavne
vedie k zmene myslenia detí
i dospelých. ”

Eva Pokorná, ZŠ P. Škrabáka, Dolný Kubín

**Pripojte sa k viac ako 51 000 školám zo 67 krajín
sveta a staňte sa súčasťou programu Zelená škola.**

PROGRAM REALIZUJE:

PROGRAM PODPORUJÚ:

www.zelenaskola.sk

Metodickú príručku *Komu patrí Zem* sme s tímom českých, slovinských, gréckych a slovenských autorov prvýkrát písali a vydali v roku 2012. Robili sme tak s presvedčením, že témy zodpovednej spotreby, klčovania dažďových pralesov a lesov, znečisťovania vody či porušovania ľudských práv sa potrebujú dostať k učiteľom, žiakom a študentom, do tried a vyučovacích hodín, pretože sú aktuálne a naliehavé a zmena nášho fungovania vo svete musí nastať čo najskôr.

Tretie, prepracované vydanie metodickej príručky *Komu patrí zem* odzrkadľuje zmeny, ktoré sa za posledných šesť rokov udiali, a ponúka okrem pôvodných aktivít aj:

- aktualizované údaje a novšie dáta
- 7 nových aktivít na aktuálne témy
- 7 ľudových rozprávok z celého sveta
- novú kapitolu s desiatimi metodikami na prácu s rozprávkami, ktoré u žiakov rozvíjajú dôležité hodnoty pre budúcnosť nášho sveta: skromnosť, čestnosť, vytrvalosť či múdrosť